

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KRİZLER, KÜRESEL YOKSULLUK VE KADIN İSTİHDAMI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Funda ARI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

Bilecik, 2019

10140265

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KRİZLER, KÜRESEL YOKSULLUK VE KADIN İSTİHDAMI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Funda ARI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

Bilecik, 2019
10140265

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: FUNDA ARI
Anabilim Dalı: İKTİSAT
Programı: İKTİSAT
Tez Danışmanı: Doç.Dr. Ceyhan HAYDAROĞLU
Tezin Özgün Adı: Krizler, Küresel Yoksulluk ve Kadın İstihdamı
Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Tezin İngilizce Adı: The Research of the Relationship Between
Crises, Global Poverty and Women Employment

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 7 / 8 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY
ÇOKLUĞU ile İKTİSAT Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Ceyhan HAYDAROĞLU

Üye Dr. Öğr. Üyesi Edo ÖZEN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Duygu GERİ

Üye :

Üye :

İmza
Haydaroglu
Edozen
Geri

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / 20..... tarih ve
...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Krizler, Küresel Yoksulluk ve Kadın İstihdamı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı yüksek lisan tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Funda ARI

22.07.2019

ÖN SÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında desteğini ve yardımlarını esirgemeyen, çalışmamı sahiplenerek zaman ayırıp titizlikle takip eden değerli danışmanım Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU'na emek ve katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Çalışmalarım aşamasında desteğini ve tecrübelerini esirgemeyen kıymetli Araştırma Görevlisi Saniye HAYDAROĞLU'na en içten teşekkürlerimi borç bilirim. Savunma sınavı sırasında sayın jüri üyelerinin de çalışmamın son haline gelmesindeki katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, bu günlere ulaşmamda sonsuz emekleri olan ve desteklerini hiç esirgemeyen, emeklerinin karşılığını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim annem Gülten, babam İbrahim, kardeşlerim Büşra, Gamze, Beyza, Y. Tuna, M. Ozan ARI'ya ve her konuda beni destekleyen sevgili nişanlım Abdullah ERDOĞMUŞ'a, ayrıca yüksek lisans eğitimine başlamam konusunda beni destekleyen hakim İbrahim ÖZCAN'a ve iş arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Funda ARI

22.07.2019

ÖZET

Küreselleşme, kriz, yoksulluk, kadın istihdamı kavramları ayrı ayrı olduğu gibi aralarındaki ilişki bakımından da incelenmesi gereken kavramlardır. Bütün dünya ülkelerinde hissedilen küreselleşme dalgaları hiç şüphesiz ki kadın istihdamını da etkilemiştir. Aynı şekilde krizler ve yoksulluk da kadın istihdamını etkileyen ve aralarında olumlu ya da olumsuz etkileşimler bulunan kavramlardır. Ülkelerin kalkınması ve büyümesi için büyük önem arz eden istihdam sorunu özellikle de kadın istihdamı sorunu çözölemeyen bir problemdir. Küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından olan yoksullukla birlikte kadınlar küreselleşmeyle birlikte artan ucuz ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle kadın istihdamındaki artış yoksulluğa çözüm olamamakta ve kadın yoksulluğunu kalıcı hale getirebilmektedir. Ayrıca krizler de yine kadın istihdamını arttırıcı ya da azaltıcı yönde etkilemektedir.

Bu çalışmanın amacı krizler, küresel yoksulluk ve kadın istihdamı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu kavramlar arasındaki ilişkilerin ve kadınların çalışma nedenleri, şartları, iş gücü piyasasına girişlerinde karşılaştıkları engeller ile iş yerlerinde karşılaştıkları problemlerin incelenmesi amacıyla nitel çalışma yapılmıştır. Bu konularla ilgili araştırmalarda nicel çalışmalar çoğunlukta olup nitel çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Ancak yoksulluğu, küreselleşmeyi, krizleri ve bunların kadın istihdamı ile olan ilişkisini araştırmak için bu kavramlardan en çok etkilenen grup olan kadınlarla birebir görüşerek, etkilenenlerin kendi gözünden “ne anlama geldiğini, nasıl etkilediğini, nasıl sonuçlar doğurduğunu ve çözüm önerileri” analiz edilerek sonuçlar elde etmek daha verimli olmaktadır. Bu çalışmada ekonomik kriz, kadın istihdamı, küreselleşme ve yoksulluk kavramları ile birbirleri arasındaki ilişkiler açıklanmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde ise, bu kavramların aralarındaki ilişkiler açısından literatür taraması yapılmıştır ve sonrasında çalışmanın örnekleme olan Bilecik ilinde özel sektörde çalışan 30 katılımcı kadınla yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar sonucunda kadınların gözünden değerlendirmeler saptanmıştır. Son olarak da çalışmayla ilgili değerlendirme yapıp sonuçlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın İstihdamı, Yoksulluk, Küreselleşme, İstihdam, Kriz, İşsizlik.

ABSTRACT

The concepts of globalization, crisis, poverty, and female employment must be examined in terms of the relationship between them just as they must be studied separately. The waves of globalization felt throughout the world have no doubt affected the employment of women. Similarly, crises and poverty are concepts that have affected female employment and are found to have had positively or negatively influence among them. The problem of employment, which garners significant importance for the growth and development of countries, is one with which the problem of female employment in particular cannot be solved. Along with poverty, one of the negative consequences of globalization, women are forced to work in cheap and unsecure jobs that are increasing together with globalization. The increase in female employment therefore cannot be a solution to poverty and could make female poverty permanent. Additionally, crises affect female employment in either an increasing or decreasing manner.

The purpose of this study is to examine the relationship between crises, global poverty, and female employment. A qualitative study was conducted to examine the relationship between these concepts and the reasons for and conditions of female employment, the obstacles they face when they enter the labor market, and the problems they face in the workplace. Mostly quantitative studies have been conducted in the research related to this issue, and qualitative studies are limited. However, it is more productive to acquire results by meeting on-on-one with women, the group most affected by the poverty, globalization, crises, and the relationship of these with female employment, and by analyzing “wat they mean, how they influence, what results they bring forth, and solution recommendations” from the perspective of those affected, in order to research these concepts. The concepts of economic crises, female employment, globalization, and poverty and the relationships between them have been explained in this study. A literature review over the relationships between these concepts was conducted in the application section of the study, and interviews with a semi-structured interview method were later held with 30 participant women who work in the private sector in the province of Bilecik, the sampling of the research. Evaluations were identified from the perspective of the women as a result of the interviews. Finally, evaluations were made and concluded regarding the study.

Keywords: Female Employment, Poverty, Globalization, Employment, Crisis, Unemployment.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
TABLOLAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL YOKSULLUK VE KRİZLER

1.1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI VE GELİŞİMİ.....	8
1.2. KÜRESELLEŞME TÜRLERİ	12
1.2.1. Ekonomik Küreselleşme	12
1.2.2. Siyasi Küreselleşme	13
1.2.3. Sosyo-kültürel Küreselleşme	14
1.2.4. Teknolojik Küreselleşme	15
1.2.5. Çevresel Küreselleşme.....	16
1.3. KAVRAMSAL OLARAK YOKSULLUK.....	16
1.3.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk	19
1.3.2. İnsani Yoksulluk	21
1.3.2.1. İnsani Gelişim Endeksi	23
1.3.3. Kadın Yoksulluğu	24
1.3.3.1. Kadın Yoksulluğunun Nedenleri.....	29
1.4. YOKSULLUĞUN BOYUTLARI.....	31
1.4.1.Çalışan Yoksulluk.....	31
1.4.2.Yeni Kölelik.....	34
1.4.3.Yoksulluk Kültürü	36
1.5. KÜRESEL YOKSULLUK.....	40
1.6. EKONOMİK KRİZİN TANIMI VE GELİŞİMİ	44
1.6.1. Reel Sektör Krizleri	48
1.6.2. Finansal Krizler.....	49

1.7. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KRİZLER.....	52
1.7.1. Dünya Ekonomik Krizleri.....	53
1.7.1.1. 1929 Ekonomik Krizi (Büyük Buhran).....	54
1.7.1.2. 1974 Petrol Krizi.....	54
1.7.1.3. 1994 Meksika Krizi.....	55
1.7.1.4. 1997 Asya Krizi	56
1.7.1.5. 1997 Rusya Krizi.....	56
1.7.1.6. 2007-2008 Mortgage Krizi.....	57
1.7.2. Türkiye’de Yaşanan Krizler.....	59
1.7.2.1. 1994 Yılı Krizi	59
1.7.2.2. 1997 Yılı Krizi	60
1.7.2.3. 2000 (Kasım) – 2001 (Şubat) Krizleri	61
1.8. EKONOMİK KRİZİN NEDENLERİ	62

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAMIN GENEL YAPISI VE KADIN İSTİHDAMI

2.1. İSTİHDAM KAVRAMI	64
2.2. İSTİHDAM TÜRLERİ.....	66
2.2.1. Tam İstihdam	66
2.2.2. Eksik İstihdam	67
2.2.3. Aşırı İstihdam	69
2.3. İŞSİZLİK KAVRAMI.....	70
2.4. KADIN İSTİHDAMI VE KADIN İSTİHDAMININ GELİŞİM SÜRECİ.....	74
2.4.1. Sanayi Devrimi Öncesi Kadın İstihdamı	74
2.4.2. Sanayi Devrimi ve Sonrası Kadın İstihdamı.....	76
2.4.3. Küreselleşme Sürecinde Kadın İstihdamı.....	79
2.5. TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMI VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....	83
2.5.1. Eğitim Durumuna Göre Kadın İstihdamı.....	94
2.5.2. Sektörlere Göre Kadın İstihdamı	97
2.5.3. Kayıt Dışı İstihdam ve Kadın İstihdamı	99
2.6. KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	102
2.6.1. Eğitim Durumu	102

2.6.2. Ekonomik Gerekçeler	104
2.6.3. Sosyal ve Kültürel Faktörler	105
2.6.4. Hukuki Düzenlemeler	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI	112
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	125
3.3. SINIRLILIKLAR	126
3.4. ÖRNEKLEM VE EVREN	127
3.4.1. Katılımcıların Genel Özellikleri	129
3.5. YÖNTEM VE TEKNİKLER	130
3.6. PİLOT UYGULAMA	131
3.7. VERİLERİN TOPLANMASI	132
3.8. BULGULAR VE TARTIŞMA	134
3.8.1. Çalışan Kadınların Küreselleşme Algısı	134
3.8.2. Çalışan Kadının Yoksulluk Algısı	145
3.8.3. Çalışan Kadının Gözünde Kriz Meselesi	151
3.8.4. Kadınların Gözünden Çalışan Kadın Meselesi	156
3.8.5. Kadın Çalışanların Problemleri	174
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	188
KAYNAKÇA	203
EKLER	222
ÖZ GEÇMİŞ	223

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi
EUROSTAT	: Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
MB	: Merkez Bankası
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	: Hükümet Dışı Kuruluşlar
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SSCB	: Sovyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WB	: Dünya Bankası
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: EĞİTİM DURUMUNA GÖRE İSTİHDAM ORANLARI (2014-2017) (%)	
.....	95
TABLO 2: KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	129
TABLO 3: GÖRÜŞME BİLGİLERİ.....	133

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: EKONOMİK KRİZLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	47
--	----

GİRİŞ

Küreselleşme kavramı yeni ortaya çıkan bir kavram olmamakla birlikte köklerinin 19. yüzyıla dayandığı bilinmektedir. Geniş bir literatüre sahip olan küreselleşme kavramı ile ilgili olumlu ve olumsuz birçok görüş ve birbirinden farklı tanımlar mevcuttur. Uzun bir tarihi geçmişi olan ve neredeyse her alanda karşılaşılan bu kavramın ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Küreselleşme kavramı 1960'lı yıllarda iletişim çalışmalarıyla sınırlı kalmış, 1980'li yıllara kadar dağınık ve sürekli olmayan, insanların hayatında fazla yer edinmeyen bir kavramken, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren bu kavrama olan ilgi artmış ve çalışmalara hız verilmiştir. Küreselleşme kavramı, iletişim, siyasal, kültürel, ekonomi ve teknoloji alanlarında dünya ülkelerinin birbirine benzemesi ve bu alanlarda devletlerin birbirlerine bağımlılıklarının artması olarak tanımlanır. Küreselleşme ile birlikte ülkeler siyasetten tutun teknolojiye kadar birbirlerinden etkilenmekte ve mesafeler önemini yitirmektedir. Küreselleşme ile birlikte sadece devletler değil insanlarda birbirlerine benzemektedir. İnsanların tüketim alışkanlıkları, yaşam biçimleri, değerleri, beklentileri ve ait oldukları kültürleri bile küreselleşme ile birlikte değişime uğramaktadır. Küreselleşme ile birlikte dünya adeta küresel bir köy haline gelmektedir. Bunun etkisiyle nereye giderseniz gidin hiçbir yeri geride bırakmış sayılmazsınız. Çünkü her yer, insan, ülke, kültür birbirine benzemektedir. Küreselleşme kavramına yönelik farklı yaklaşımlar mevcuttur. Küreselleşme ile ilgili olan olumlu yaklaşımlara göre, küreselleşmeyle birlikte dünyanın refah seviyesinin yükseleceğini ve böylece az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki farkın azalacağı ifade edilmektedir. Küreselleşme ile ilgili olan olumsuz yaklaşımlara göre ise, küreselleşme sömürgeciliğin modern yüzü olarak ifade edilmektedir. Küreselleşme kavramı çok boyutlu olan ve her alanda karşımıza çıkabilecek bir kavramdır.

İnsanlık tarihi kadar eski bir tarihi sürece sahip olan yoksulluk kavramı küreselleşme ile birlikte önemi giderek artan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın net bir tanımı olmadığı gibi yoksulluk ölçümünde de kesin bir kanıya varılamamıştır. Yoksulluk dar anlamda, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine sahip olmamasıdır. Yoksulluk kavramının tanımı bölgeden bölgeye, şehirden şehire hatta yoksulluğa bakış açılarına göre ve zaman içinde değişkenlik gösterir.

Yoksulluğun ölçüm ve tanımında esas yaklaşımın kökleri İngiltere’de 19. yüzyılın sonlarında yapılan çalışmalara dayanan mutlak yoksulluk yaklaşımıdır. Mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum refah düzeyini sağlayamamasıdır. Mutlak yoksulluğun ölçümü günlük gelir/tüketim kıstaslarına dayalı olarak hesaplanır. 19. yüzyılda yapılan araştırmalarda mutlak yoksulluk üzerinde yoğunlaşılsa da yoksulluğun ölçüm ve tanımında yetersiz kaldığı anlaşıldığından yeni ölçüm yöntemleri ve tanımları geliştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi göreceli yoksulluktur. Göreceli yoksulluk, temel ihtiyaçlarını karşılayabilen bireylerin toplumun genel refah düzeyinin altında kalmasıdır. Burada bireylerin içinde bulunduğu sosyal çevreyle kıyaslanarak yoksulluk düzeyi ölçülmektedir. Dünyanın en önemli problemlerinden biri haline gelen yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin ve akademisyenlerin değil toplumun her kesiminin ilgisini çeker hale gelmiştir. Yoksulluğun bu denli yaygınlaşması ile birlikte tamamen bitirilemezse bile azaltmak için devletler ve kurumlar tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle bu tür çalışmaları yapan uluslararası kuruluşlar; Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Bankası (WB) ve Birleşmiş Milletler (BM) olarak sıralanabilir. Yapılan araştırmalarda ve çalışmalarda mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk kavramlarının yeterli olmaması üzerine Birleşmiş Milletler tarafından insani yoksulluk kavramı geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk, mutlak yoksulluğu ve göreceli yoksulluğu da içerisinde barındıran ancak bu kavramlardan daha kapsamlı olarak bireylerin alt yapı hizmetlerinin erişiminin kısıtlanması, sağlık hizmetlerinden yoksun kalması, eğitim haklarından mahrum bırakılması, sağlıklı içme suyuna ulaşımının kısıtlanması olarak tanımlanır.

Kriz kavramı sadece ekonomi alanında kullanılan bir kavram değildir. Bu kavram sosyal bilimlerde ve tıp biliminde de kullanılan bir kavramdır. Kriz, buhran, bunalım, birden bire ortaya çıkan olumsuz durum olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik kriz, ülke ekonomisinde beklenmedik bir anda meydana gelen şiddetli dalgalanmalar ve bunun sonucunda oluşan olumsuzluklar olarak tanımlanır. Ekonomik krizler ani olmakla birlikte iyi bir kriz yönetimiyle ve politikalarla aşılabilmektedir. Ancak bu dönemlerde uygulanan politikalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Uygulanan yanlış bir politika zaten kriz içerisinde olan ülkeyi daha kötü bir duruma sürükleyebilmektedir. Krizler sadece olduğu ülkeyi değil küreselleşmenin de etkisiyle diğer ülkelere de hızlı

bir şekilde yayılmaktadır. Dünyada yaşanan ve birçok ülkeyi de etkileyen önemli krizler vardır. Bunlardan en önemlileri; 1929 Ekonomik Krizi (Büyük Buhran), 1974 Petrol Krizi, 1994 Meksika Krizi, 1997 Asya Krizi, 1997 Rusya Krizi ve 2007-2008 Mortgage Krizidir. Aynı zamanda Türkiye’de de yaşanan önemli ve etkili krizler vardır. Bunlardan en önemlileri; 1994 Yılı Krizi, 1997 Yılı Krizi ve 2000 (Kasım), 2001 (Şubat) Krizleridir.

İstihdam, üretim faktörlerinin (emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynaklar) fiili olarak üretime katılmasıdır. İstihdam kavramının içeriği bütün üretim faktörlerinden oluşsa da genelde iş gücünün üretime katılması olarak kullanılır. İstihdam sorunu dünya ülkelerinin hemen hepsinde büyük problem yaratmaktadır. Özellikle kadın istihdamı bütün dünya ülkelerinde çözülmeyi bekleyen büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun gelişmiş ülkelerde dahi mevcut durumdadır. Kadının emeğinin kullanılması tarih boyunca varlığını sürdürmesine rağmen kadının emeğinin karşılığında bir ücret alması Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Türkiye’de de Sanayi Devrimi ile başladığı kabul görmüşse de tam anlamıyla Cumhuriyetin ilanı ile gerçekleştiği söylenmektedir. Uzun yıllardır kadın istihdamının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılsa da bu sorunun çözümü için henüz kesin sonuçlar alınamamış ve çoğu kadın istihdamın dışında bırakılmıştır. Kadın istihdamının arttırılamamasının birçok nedeni ve önünde birçok engel vardır. Kadınların ikinci plana atılışları ülkelerin gelişmişliği ile bile çözülebilmiş değildir. Ancak şu da bir gerçektir ki kadın istihdamı olarak en iyi oranlarda olan ülkeler de gelişmiş ülkelerdir. OECD’nin raporuna göre 2017 yılında kadınların iş gücüne katılım oranı en yüksek ülke %78,7 ile İzlanda olmuştur. Bu ülkeyi sırasıyla İsveç (%70), Estonya (%67,2) ve Norveç (%67,1) izlemektedir. Türkiye ise kadınların iş gücüne katılım oranları bakımından %33,6 ile OECD ülkeleri içerisinde en düşük orana sahip olan ülkelere olmuştur. Kadın istihdamı gelişmiş ülkelerde de problem olmasına rağmen gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere nazaran çok daha iyi durumdadır. Türkiye’de kadın istihdamının arttırılmasına yönelik birçok proje ve çözüm önerileri getirilmişse de bu sorunu çözmeye yetmemiştir.

Küreselleşme ile yoksulluk arasında şüphesiz ki bir ilişki mevcuttur. Ancak bu kavramlar arasında bulunan ilişkinin olumlu olduğunu yorumlayanlar olduğu gibi olumsuz olduğunu yorumlayanlar da vardır. Kimi araştırmacılara göre küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığı, kimi araştırmacılara göre ise küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı

öne sürülmektedir. Küresel yoksulluk, küreselleşme sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklardan kaynaklanan bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ancak küreselleşmeyi savunanlar bunu kabul etmemektedir. Küreselleşmeyi savunanlara göre, küreselleşmenin etkisiyle yüksek teknolojiye sahip gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkeleri pazar olarak görece ve bu ülkelere yatırım yapacak, ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalktığından gelişmiş ülkelerin teknolojileri az gelişmiş ülkelere aktarılacaktır. Böylece rekabet edebilecek duruma gelen az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yardımcı olacak ve küreselleşmenin etkisiyle az gelişmiş ülkelerin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Küreselleşme karşıtı görüşler ise, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yüksek yaşam standartları ve yeni fırsatların dengesiz ve adaletsiz bir şekilde dağılması ve ortak menfaatlere sunulmaması yoksulluğu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde yapılan mülakatlar neticesinde küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişki ve küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi incelenecektir.

1980 öncesinde yaşanan krizler yoksulluğun küreselleşmesine zemin hazırlayan etkenlerdendir. 1970’li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizlere kadar gelişmiş ülkeler yoksulluğu makro bir sorun olarak algılamış ve bu sorunu yalnız geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelere has bir sorun olarak algılamıştır. Ancak küreselleşmenin de etkisiyle yoksulluğun gelişmiş ülkeler için de sorun olduğu görülmeye başlanmış ve uluslararası kuruluşlar tarafından çözüm yolları aranmaya başlanmıştır. Dışa açılmaların ve küreselleşmenin başladığı pek çok ülkede 19. yüzyılın ikinci yarısında birçok önemli kriz meydana gelmiştir. Bu krizler küreselleşmenin de etkisiyle sadece ortaya çıktığı ülke ile bağlı kalmayıp diğer birçok ülkeye de yayılmıştır. Ülke ekonomilerinde yaşanan ekonomik krizler neticesinde yoksulluk meydana gelmekte ya da var olan yoksulluk artış göstermektedir. Küreselleşmenin etkisiyle diğer ülkeleri de etkisi altına alan krizler yine bu ülkelerde de yoksulluğu yaygınlaştırmaktadır. Anlaşılabacağı üzere küresel yoksulluk ile krizler arasında bir ilişki vardır. Yaşanan ekonomik krizler yoksulluğu oluşturmakta ve küreselleşme ile birlikte diğer birçok ülkeyi de etkisi altına alabilmektedir.

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yenilikler ve gelişmeler neticesinde ticaretin de serbestleşmesiyle çok uluslu şirketlerde artışlar yaşanmış ve bu durum da ucuz emeği ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmeyle birlikte istihdamın yapısında ortaya çıkan değişikliklerle esnek ve ucuz olan kadın emeğinin önemi artmıştır. Küreselleşme

kadın istihdamının dönüm noktalarından biridir. Çünkü küreselleşme ile birlikte kadınlar ücretsiz aile işçiliğinden uzaklaşıp emeklerinin karşılığında ücret alabilecekleri işleri tercih etmeye başlamışlardır. Küreselleşme ile birlikte kadın istihdam oranları artmıştır ancak bununla birlikte kadınlar ucuz ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Kadınların genelde yoksul, vasıfsız ve eğitimsiz olmaları onları informal sektöre itmiştir. Ayrıca küreselleşme ile birlikte teknolojinin de gelişmesiyle bilgi çağına geçilmiş ve bu neticede kadın meslekleri olarak bilinen meslekler dışında mesleklerin de ortaya çıktığı görülmüştür. Küreselleşme ile birlikte artış gösteren esnek olan kadın iş gücü vasıfsız, güvencesiz ve ucuz bir iş gücüne yol açmıştır. Bu bağlamda küreselleşmenin kadın istihdamı üzerinde etkisi olduğu ve aralarında ilişki olduğu görülmektedir. Küreselleşme ile kadın istihdamı arasındaki ilişki ve küreselleşmenin kadın istihdamı üzerindeki etkisi üçüncü bölümde incelenecektir.

Kadınlar yedek iş gücü olarak görüldüklerinden evde gelirin eksilmesi, yetmemesi ya da evin reisinin (baba, eş veya erkek kardeş) işten ayrılması gibi durumlarda çalıştırılmaktadırlar. Türkiye’de kadınların işe girişleri genelde zorlukların yaşandığı savaş gibi dönemlerde gerçekleşmiştir. Erkeklerden boşalan yerleri kadınlar doldurmuş ve evlerine ekmek götürmek, evlerini geçindirmek zorunda olduklarından dolayı çalışmak zorunda kalmışlardır ve savaş gibi dönemler bittikten sonra çoğu kadın işlerini bırakmış evlerine geri dönmüşlerdir. Ayrıca kadının çalışması haneye ek bir gelir olacağından kadın istihdamının artmasıyla yoksulluk azalacaktır. Bu bağlamda kadın istihdamı ile yoksulluk arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü yoksulluk oranları arttıkça kadın istihdamı oranları artmakta, kadın istihdamının artışıyla da yoksulluk düşmektedir. Kadın istihdamı ile yoksulluk arasındaki ilişkinin incelenmesi üçüncü bölümde gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde yapılacaktır.

Ekonomik krizler neticesinde işsizlik oranlarının arttığı muhtemeldir. Ekonomik kriz dönemlerinde kadın istihdamında artış da azalış da meydana gelebilmektedir çünkü bu dönemlerde kadın istihdamının nasıl tepki vereceği kesin değildir. Kriz dönemlerinde işçi çıkarımları olduğunda ilk akla gelen kadınlar olduğu için bu dönemde kadınlar işten çıkarıldığı zaman istihdamları düşmüş olacaktır. Bunun tam tersine eşleri, babası, erkek kardeşleri işten çıkarılan kadın iş bulabilirse işe girip istihdamdaki yerini alacak ve kadın istihdamı yükselecektir. Kriz dönemlerinde yoksullaşmanın etkisi daha fazla arttığından kadın kendisini daha fazla çalışmak zorunda hissedebilir ve ne iş olursa

yaparım mantığı ile güvencesiz ve sağlıksız işlerde çalışabilir. Her türlü etki de göstermektedir ki kadın istidamı ile ekonomik krizler arasında bir ilişki vardır. Ekonomik krizlerle kadın istihdamı arasındaki ilişki ve ekonomik krizlerin kadın istidamı üzerindeki etkisi üçüncü bölümde gerçekleştirilecek mülakatlar neticesinde incelenecektir.

Bu çalışmanın amacı, öncelikle küreselleşme, yoksulluk, ekonomik krizler, istihdam, küresel yoksulluk ve kadın istihdamının kavramsal olarak araştırılması ve bir literatür oluşturulmasıdır. Sonrasında ise çalışmanın örneklemini oluşturan çalışan kadınlarla gerçekleştirilen yüz yüze mülakatlar neticesinde küreselleşme ile yoksulluk ilişkisinin, küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisinin, yoksullukla kadın istihdamı arasındaki ilişkinin, yoksulluğun kadın istihdamı üzerindeki etkisinin, küreselleşme ile kadın istihdamı arasındaki ilişkinin, küreselleşmenin kadın istihdamı üzerindeki etkisinin, krizlerle kadın istihdamı arasındaki ilişkinin, krizlerin kadın istihdamı üzerindeki etkisinin incelenmesi ile kadınların çalışma nedenlerinin, çalışmak için aradıkları şartların, iş ararken ve iş yerlerinde karşılaştıkları problemlerin ve son olarak da kadın istihdamının artırılması için önerilerinin neler olduğunun incelenmesidir. Bu inceleme yapılırken katılımcıların çalışan kadınlardan oluşması araştırma açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır çünkü kadın istihdamı ile ilgili sorulara en iyi cevapları yine çalışan kadınlar verebilecektir. Ayrıca görüşmelerin yüz yüze yapılıyor olması da cevaplarda ayrıntıya inilebilmesi açısından önem arz etmekte ve anlaşılmayan soruların açıklanabiliyor olması soruların cevapsız bırakılma ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, küreselleşme kavramının tanımı, küreselleşmenin gelişim süreci, küreselleşmenin türleri, yoksulluk kavramının tanımı, yoksulluğun türleri, insani gelişim endeksi, kadın yoksulluğu, kadın yoksulluğunun nedenleri, yoksulluğun boyutları, küresel yoksulluk, ekonomik krizin tanımı, ekonomik krizin gelişimi, tarihsel süreç içerisinde krizler, dünya ekonomik krizleri, Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler ve ekonomik krizin nedenleri konuları ele alınacaktır.

İkinci bölümde, istihdam kavramının tanımı, istihdamın gelişimi, istihdamın türleri, işsizlik kavramı, kadın istihdamının gelişim süreci, kadın istihdamının tanımı,

küreselleşme sürecinde kadın istihdamı, Türkiye’de kadın istihdamı, kadın istihdamında karşılaşılan sorunlar ve kadının iş gücüne katılımını etkileyen faktörler konuları ele alınacaktır. Bu konuların ele alınmasının amacı uygulama çalışmasından önce literatür çalışması yaparak mülakat yapılacak konularda öncelikle araştırmalar yapıp bu çalışmaya destek oluşturmaktır. Çalışmanın bir bütünlük oluşturması amacıyla tezle ilgili olan konular ve kavramlarla ilgili literatür araştırması yapmak gerekmiştir. Kavramların tanımlanması ve kadınlarla yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlarla ilişkili olup olmadığı konularında da sonuçlara varılması beklenilmektedir.

Üçüncü ve son bölümde ise, krizler, küresel yoksulluk ve kadın istihdamı arasındaki ilişki ile ilgili literatür çalışması yapıldıktan sonra nitel bir araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile incelenecektir. Çalışma için evren olarak Bilecik ili belirlenmiş ve örneklem olarak da özel sektörde çalışan kadınlar belirlenmiştir. Görüşmelerde sorulacak sorular tezin içeriğine ve amacına uygun olarak açık uçlu sorulardan hazırlanacak ve katılımcı kadınlarla gerekli izinler alındıktan sonra yüz yüze görüşmeler yapılacaktır. Görüşmeler tercihen cihazla kayıt yolu ile kayda alınacak ve daha sonra ses kayıtları çözümlenecektir. Verilerin analizinde ise içerik analizi tekniği kullanılacaktır. Bu bölümde literatür çalışması, çalışmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, evreni, örnekleme, katılımcıların genel özellikleri, çalışmanın yöntemi, tekniği, verilerin toplanması, bulgular ve tartışma konuları ele alınacaktır. Son olarak da çalışmanın sonuç bölümü değerlendirme ile birlikte sonuçlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL YOKSULLUK VE KRİZLER

1.1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Küreselleşme kavramı son yıllarda sıklıkla karşılaştığımız kavramlardan biridir. Son zamanlarda popüler bir kavram olsa da küreselleşme kavramının kökleri 19. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Günümüzde küreselleşme konusunda çok geniş bir literatür oluşmuştur, ancak küreselleşmeye ilişkin birbirinden tümüyle farklı olumlu ya da olumsuz yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Uzun bir tarihin içinde yer almasına ve neredeyse her alanda karşımıza çıkmasına rağmen küreselleşme kavramı ile ilgili pekçok tanım yapılmakla beraber, ortak bir tanım üzerinde uzlaşamamıştır.

Küreselleşme teriminin bilimsel literatürdeki kullanımı oldukça yenidir. 1960'larda McLuhan, "iletişim alanındaki gelişmeleri değerlendirirken dünyanın elektronik 'küresel bir köy'e dönüştüğünü söylediğinde, gördüğü ilgi iletişim çalışmalarıyla sınırlı kaldırmıştır". Zamanla küreselleşme iletişim çalışmalarının çok daha ötesine geçerek dünyanın en çok konuşulan terimlerinden biri olmuştur. Robertson (1999:22)'a göre, terim 1980'lere kadar "dağınık ve sürekli olmayan", insanların yaşamında çok yer etmeyen bir şekilde kullanılmaktaydı. 1980'li yılların ikinci yarısında küreselleşme terimine olan ilgi artarken küreselleşme terimi ile ilgili çalışmalar da hız kazanmıştır. Bauman (1999:7)'a göre ise, 1990'larda küreselleşme 'mutluluğumuzun' ya da 'mutsuzluğumuzun' parolasına dönüşen "moda bir deyim", ağızlardan düşmeyen hayatımızın her anında telaffuz ettiğimiz, içerisinde yaşadığımız popüler bir terim olarak karşımıza çıkmıştır (Özyurt, 2005:22).

Giddens, içinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinin modernliğin bir ürünü olduğunu belirtirmiştir. Robertson, küreselleşmenin modernlikten önce başladığını düşünmekte ama bir taraftan da günümüzde yaşanan küreselleşmenin modernlikle sıkı bağı olduğunu kabul etmektedir. Dünya sistemi kuramcıları ve Wallerstein ise, küreselleşmeyi Avrupa merkezli kapitalizmin bir sonucu olarak görmektedir (Özyurt, 2005:27).

Bilgiden iletişime kadar teknolojide yaşanan gelişmelerle devletler ekonomiden siyasete birçok alanda birbirlerine yakınlaşmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda dünyanın büyük bir köye dönüştüğü düşüncesi birçok kişinin ortak düşüncesi olmuştur. “Ülkeler arasındaki ekonomik faaliyetlerin önündeki engellerin kalkarak dünya tarihinde eş görülmemiş bir boyut ve hareketliliğin oluşması, siyasal ve sosyo-kültürel alanda sıkı işbirliklerinin meydana gelmesi olarak tanımlanabilen küreselleşme”, işletmelerle ilgili birçok değişimi ve gelişimi de beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin yapısında kapitalist ekonominin yadsınamayacak derecede yeri bulunmaktadır (Demir, 2009:6).

Küreselleşmenin tanımı Torres (2001:7-9) tarafından şöyle yapılmaktadır:

Küreselleşme; ticari serbestleşmenin, yatırım ve sermaye akışının ve teknolojik değişimin imcesiyle yönetilen ülkelerde hızlı ekonomik entegrasyon olarak tanımlanabilir. Ekonomi tarihinin önceki dönemlerine kıyasla küreselleşme, hemen tüm ülkelerin mal ve hizmet sektörlerindeki işçileri ve işverenleri kapsamaktadır. Sonuç olarak, geçmişte sadece endüstriyel işçiler küreselleşmenin getirdiği uluslararası rekabetin sonuçlarına katlanırken, bugün, dünya iş gücünün çok büyük bir kısmı küreselleşmenin etkilerini hissetmektedir (Kayan, 2007:17).

Küresel dünya şu an içinde bulunduğumuz, yaşadığımız dünyadır ve hayatın her anı, her yanı (sosyal, siyasal, ekonomik vb.), toplum ve kültür, ‘küreselleşme’ tarafından yeniden şekillenmese de küreselleşmenin etkisi altında kalmaktadır. Siyasal dünya bile artık gerçekte küreseldir. “İki Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, Körfez Savaşı, Balkan Savaşları ve -New York Dünya Ticaret Merkezi’nin 2001 yılında bombalanmasının ardından- terörizmle savaş bütün dünya açısından etkilere sahiptir” (Slattey, 2008:418). Küreselleşme durdurulamayacak bir gerçek, her şeyden önce bir olgudur. Küreselleşme bir yandan devletleri dönüştürürken, bireyleri de dönüştürmektedir. Devletler birbirine benzemekte, bireyler de yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları, beklentileri, değerleri ve belli bir kültüre olan aidiyetlerinden kopartılarak küreselleşmenin tek bir mekân haline getirdiği dünya köyünün bireyleri haline getirilmektedirler. Küreselleşme ile ilgili şöyle bir tarif yapılabilir; nereye giderseniz gidin hiçbir yeri geride bırakmış olmazsınız hep aynı yerle karşılaşsınız. Her yer birbirine benzer; her ülke, her mekân, her insan, her kültür...

Held ve diğerleri (2003:48)’ne göre “Küreselleşme; suçtan kültüre, materyalizmden ruhbanlığa kadar çağdaş sosyal yaşamın tüm parçalarının dünya çapında birbirlerine olan bağımlılıklarının genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanmasıdır”

(Karapınar, 2014). Giddens (1997:63-64)’e göre, dünyanın artan karşılıklı bağımlılığını anlatan genel terim ‘küreselleşmedir’ (Slattery, 2008:419).

Küreselleşme, sadece ya da öncelikle ülkelerin ekonomik, siyasal ve iletişimsel açılardan karşılıklı bağımlılıkları anlamına gelmemektedir, ancak içinde yaşadığımız dönemde zamanın ve mekanın dönüşümünü de dikkate almamızı gerektiren bir kavramdır. Ekonomik olsun ya da olmasın, uzakta meydana gelen olaylar bizleri, diğer dünya devletlerini, toplumları önceki dönemlere göre daha doğrudan ve anında etkilemektedir. Böylece toplum olarak, devlet olarak küreselleşmeye kayıtsız kalmamız imkansızlaşmaktadır. Öte yandan, bireyler olarak aldığımız kararlar da küresel etkiye sahiptir. Çünkü küreselleşme yaşadığımız dünyanın kendisi olmuş durumdadır. Toplum olarak, birey olarak küreselleşmenin etkisi altında kararlar alınmakta ve alınan kararlardan sadece biz değil çevremizdekiler de etkilenmektedir. Örneğin sağlık amacıyla bireylerin uyguladıkları diyetler, belki de dünyanın öteki ucunda geçimini gıda üreticisi olarak temin eden insanları etkilemektedir (Kayan, 2007:13).

Pierson (2000: 263)’a göre ise “Dünya o kadar küçülmüştür ki dünya ölçeğinde öneme sahip kurumlar yerel hayatın da ötesinde özel hayatımıza nüfuz eder duruma gelmiştir. Fakat tam olarak küresel olanın yerel olan üzerinde tek yönlü etkisinden söz etmek mümkün değildir. Küreselleşmeyle birlikte uzak yerleşimler ve yerellikler de birbirine bağlanmış olmaktadır. Etkileşim karşılıklıdır, küreselleşme yerelleşmeyi de doğurmaktadır, hem onu etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir” (Özyurt, 2005:23-24).

Özdemir (2004:176)’e göre küreselleşme, ülke birikimlerinin, üretim faktörlerinin ve ülke değerlerinin ulusal sınırları aşarak yayılması, yatırımlarla ve ticaretin gelişmesiyle dünya ülkelerinin bir bütün olması ile devletlerin kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal farklılıklarına rağmen ortak bir noktada buluşup uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması şeklinde tanımlanmıştır (Yahşi, 2007:4).

Küreselleşme ulusal sınırları aşmakta ve hatta sırası geldiğinde onun yerini almaktadır; dünyadaki en fakir ülkeler bile Mc Donalds ve Coca Colanın baştan çıkarıcı tüketimci gücünden kaçamamışlardır (Slattery, 2008:420). Wallerstein ve diğer radikal yazarlara göre; küreselleşme ulusal kimlikler ve kültürleri önemsizleştiren Batılı yaşam tarzları ve tüketimciliğinin yaygınlaşmasını içermektedir. Batılı yaşam tarzları

normalleşmekte ve ‘McDonaldislaşma’nın geçerli olduğu bir tür dünya hegemonyası biçimine bürünmektedir (Slattey, 2008:423). Örneğin; Dünyada hangi ülkeye giderseniz gidin Mc Donalds ve Coca Colayı göreceksinizdir. Bu İstanbul’a gitseniz de aynı, Kahire’ye ve New York’a gitseniz de aynıdır.

Küreselleşme, toplumsal ilişkilerin dünya ölçeğinde gün geçtikçe genişleyip yayılması olarak algılandığında, yeni bir oluşum olmayıp, yeni bir tanımdır. 1945 yılı sonrasında dünyanın ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel açılardan tek bir mekân olarak düşünülmesini kolaylaştıracak gelişmelerin hızla arttığı ve böylece küreselleşmeye giden yolda ciddi bir yoğunlaşmanın yaşandığı gözlemlenmektedir (www.halklailiskiler.com.tr, 2011).

Bu gelişmeler kabaca şöyle sıralanabilir:

Robertson, (1990:27); Waters, (1995’e göre dünya barışını sağlanması amacıyla, neredeyse dünya devletlerinin tamamının işbirliğiyle oluşturulan ve en somut küresel kurum olarak kabul edilen BM’nin kurulması; dünya devletlerinin ekonomik açıdan (gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkeler; birinci dünya - üçüncü dünya ayrımı), siyasal açıdan (Doğu Bloğu, Batı Bloğu ve Bağımsızlar) ve askeri açıdan (NATO, Varşova Paktı) belirli kamplar içinde yer alarak dünyadaki konumlarını belirlemesi; Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin kabulü ve insan haklarının küresel bir sorun haline gelmesi; uluslar-üstü sivil hareketlerin artması; dünya vatandaşlığı ve dünya toplumu düşüncesine ilginin artması; uluslar üstü ekonomik, siyasi ve kültürel organizasyonların yayılarak, ulus-devletlerin meşruluğunu ve egemenliğini zor duruma sokması ve bunun sonucu olarak yeni kimlik arayışlarının doğması; uzay çalışmaları, kurguları ve gezegen bilincinin gelişmesi; sanayileşmenin bir sonucu olarak, risklerin küreselleşmesi, küresel ısınma, çölleşme, nükleer sorunların sınır ötesi etkiler göstermesi vs.; bu sorunlar karşısında küresel ölçekte çözüm arayışları. Örneğin, Rio de Jenerio’da düzenlenen Dünya Zirvesi; nükleer silahların yayılmasını önleme, azaltma çabaları; 1973 Ekonomik Krizi’nin dünyadaki etkilerinin bütün devletlerde kendini göstermesi; 1968 gençlik hareketiyle birlikte modernizmin kültürel kalıplarının ve Aydınlanma Düşüncesinin sorgulanmaya başlanması; politika yapmanın klasik yollarına ve siyasal partilere olan ilginin azalması; bir mekân olarak dünyayı ve bir tür olarak insanlığı merkeze yerleştiren hareketlerin (barış hareketleri, çevreci hareketler, eşitliğe vurgu yapıldığında feminist hareketler) hızla yayılması; yeni sosyal hareketlerin, yeni ulusçulukların, dini ve etnik köken arayışlarının canlanması; 1989’da Doğu Bloğu’nun çöküşüyle birlikte dünyanın tek merkezli olarak algılanması; liberal ekonominin ve liberal demokrasinin zaferinin ilan edilmesi; yoksul bölgelerden zengin bölgelere yapılan ekonomik temelli göçler ve göç edenlerin ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler sonucu geldikleri yerlerle bağlarını sıkı bir biçimde sürdürebilme imkanı; sermaye akışlarının hızlilik kazanması; gelişmiş merkezlerde ortaya çıkan ‘birikim bunalımı’ sonucu yatırımların gelişmekte olan bölgelere kaydırılması; uydu yayıncılığı, çevrim içi bilgisayar ağlarının (internetin) gelişimiyle sınırların kültürel açıdan geçirgen hale gelmesiyle birlikte yeni kimlik mekânlarının oluşması” olarak belirtilmiştir (Özyurt, 2005:27-28-29).

1.2. KÜRESELLEŞME TÜRLERİ

Küreselleşme, çok boyutlu bir kavram olup, bu kavramların karşılıklı etkileşimi ile şekillenmektedir. Bundan dolayı küreselleşmeyi tek sistemle açıklamak yerine bütünsellik çerçevesinde açıklamamız daha doğru olacaktır. Bu bağlamda küreselleşmeyi ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel, teknolojik, çevresel vb. kavramlarla destekleyerek aşamalı sosyo-ekonomik gelişim olarak açıklamaya çalışmak daha doğru olacaktır.

1.2.1. Ekonomik Küreselleşme

“Çağdaş anlamda küresel ekonominin ortaya çıkışı 1944 yılında yapılan Bretton Woods toplantıları ile sağlanmıştır. Bu konferansta yeni ekonomik düzenin tüm yönleri tartışılarak, yeni küresel ekonominin; kurumları, kuralları ve sınırları belirlenmiştir. ABD dolarının sabit döviz kuru olması, ticarete ülkeler arasında ortak serbest pazarların oluşturulması, küresel ekonomik düzeni dizayn edecek kurumların IMF, WB, GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) gibi, oluşturulması bu toplantı sonrasında ortaya çıkmıştır” (Çetin, 2008:65). Ortaya çıkan bu uluslararası aktörler özellikle küresel finans yapısının uyumunu sağlamaya yönelik önemli bir görevi üstlenmektedirler. Dünya Ticaret Örgütü (WTO), IMF ve WB gibi örgütlerin finansal küreselleşme konusunda ülkelerin ekonomileri üzerinde önemli rolü bulunmaktadır. Bu konuda Stiglitz, “90’ların Yükselişi” adlı kitabında “Amerika, dünyanın en güçlü ve başarılı ekonomisi olarak, taklit edilmiştir. Amerika, dünyanın en güçlü ülkesi olarak, özellikle uluslararası ekonomik kurumlar (WTO, IMF ve WB) aracılığıyla, devletin ekonomideki rolüne ilişkin belli bir görüşü dayatmıştır”. Böylece ülkeler tek düzeleştirilmeye çalışılmıştır (Kılınç, 2016:12).

Ekonomik küreselleşme, genel anlamda ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir. Böylece ülke ekonomilerini birbirinden ayıran gümrük duvarı, tarifeler, kotalar ve sermaye kısıtlamaları gibi engellerin giderek azaltılması ile malların, hizmetlerin, iş gücünün ve sermayenin ülkeler arasında daha hızlı ve daha kolay dolaşabilir hale gelmesi sağlanmaktadır. Küresel ekonomik sistem içerisinde, ulusal

ekonomiler karşılıklı olarak birbirlerine bağlı biçimde yaşamaktadırlar. Ekonomik gücü ne olursa olsun hiçbir devlet diğer devletin ekonomik sorunlarıyla ve kaynaklarıyla ilişkisiz biçimde hareket edememektedir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen bir ekonomik değişiklik kısa bir süre içerisinde, en uzak bölgelerde, ülkelerde bile olumlu veya olumsuz bir etkilerde bulunabilmektedir. ABD’de (Amerika Birleşik Devletleri) başlayan bir krizin (2008 mortgage krizi) olumsuz etkilerinin kısa sürede bütün dünyada hissedilmesi bu durumun en büyük örneklerindendir (Özyurt, 2005:57).

1.2.2. Siyasi Küreselleşme

1990 yılında SSCB (Sovyetler Birliği)’nin yıkılmasıyla yeni dünya düzeni, yeni rejim arayışında siyasi ve mekânsal bir örgüt olan devlet sıklıkla tartışılır hale gelmiş ve rejim değiştiren, özerklik ilan eden, bölünen devletler olmuştur. 1970’li yıllarda ekonomik krizlerin yaşanmasıyla da bu tartışmaların şiddeti artmıştır. Tartışmaların temelinde devletin gücü, konumu, işleyişi, biçimi yatmaktadır (Karapınar, 2014).

Giddens (1997:74)’e göre “küresel sorunların ortaya çıktığı ve kültürel farklılıkların öneminin artmaya başladığı yirminci yüzyıl ve sonrasında ulusal siyaset kalıpları sorunların çözümünde yetersiz kalmakta; yeni siyaset arayışları ise, ulus-devletleri egemenliklerinin en azından bir kısmından vazgeçmeye zorlamaktadır” (Özyurt, 2005:66). Küreselleşme ulus-devlet’i yıpratarak uluslararası platformdaki yerini azaltarak, devlet dışı uluslararası örgütleri (WB, IMF gibi) etkin hale getirmiştir.

Siyasi küreselleşme, ulus-devleti ayrıcalıklı aktör konumuna getirmiş olan uluslararası ilişkiler anlayışını geçersiz kılıp; güvenlik, barış ve demokrasi gibi değerlerin artık devletlerarasında görüşülmesi gereken sorunlar olarak kabul etmektedir. Bu sorunların çözümü devletlerin egemenlik uygulamalarını ya devlet üstü siyasal birlikler (Avrupa Birliği gibi) ya da uluslararası örgütlerle (WB, IMF gibi) paylaşma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır (Bayar, 2008:28). Ulus-devlet otoritesini kaybetmiş ve yetkisini ulus üstü kuruluşlara devretmeye başlamıştır.

Küreselleşme siyasal olarak küresel teröre de yol açmaktadır. Küresel terör ülkeler arasında birbirlerine karşı kullanılan bir hal almaya başlamıştır. Terör yüzyıllar

boyunca farklı boyutlarda yaşanmıştır ancak günümüzde yaşanan terörü küreselleşme desteklemektedir (www.tasam.org.tr, 2006).

1.2.3. Sosyo-kültürel Küreselleşme

Küresel ekonomik yapılara ve evrensel değerlere uyum sağlayamayan veya sağlamak istemeyen toplumlar küreselleşme süreci tarafından kültürel varlıklarını kısmen de olsa değiştirmeye zorlanmaktadır. Lakin, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, eğitim seviyesi, inanç sistemi gibi faktörlere bağlı olarak toplumların bazı kısımları, dünya ile kültürel bütünleşmenin dayattığı değişimi isteyerek ve zorlanmadan benimserken, toplumların bazı kısımları ise dayatılan bu tür değişimleri istememektedir. Bu kısımlar kültürel kimliklerini, benliklerini koruyabilmek amacıyla, demokrasinin de getirdiği olanaklardan faydalanarak, kendi aralarında geleneksel kurumlar çerçevesinde örgütlenme yoluna gitmektedirler. “Kültürel küreselleşme, toplumların baticı/doğucu, yenilikçi/statükocu gibi eksenler üzerinde bölünmesine de zemin hazırlamaktadır”. Başka bir anlatımla küreselleşme, bir taraftan yerel kimlikleri zedelerken, diğer taraftan değişime yol açmaktadır. Bu şartlar altında, değişim talebiyle başa çıkamayan, zorlanan veya değişimi benimsemeyen toplumlar, çözümünü geleneksel kurumların bilindik dünyasına dönmekte arayabilmektedir (Özkan, 2006:6).

Küreselleşme süreci etkilerini yalnız ekonomik alanda değil, kültürel alanda da güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Dünya genelinde sosyo-kültürel faaliyetler de gelişen yeni teknolojiler ile birlikte hızlı bir şekilde yayılma alanı bulmakta ve kısa sürede dünyanın tamamında etkisini hissettirmektedir. Küreselleşme ile birlikte kitle iletişim araçları (televizyon, telefon, bilgisayar vb.) sosyal ve kültürel boyut kazanmaya başlamıştır. Kültürel alanda yaşanan gelişmeler ve değişimler beraberinde birçok yenilik meydana getirmekte ve ulusal değerlerin ve dilin önemi azalmaktadır. “Örneğin; küresel entegrasyon ile birlikte dünya genelinde ulusların kendi dili yanı sıra küresel olarak tüm dünyada ortak olarak en fazla kullanılan dilin ‘İngilizce Dili’ olduğu görülmektedir”. Bununla beraber küresel konuşma dili olarak kullanılan İngilizce, dünya genelinde kitle iletişiminin hızlanmasını, artmasını ve gelişmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece küreselleşmenin etkileri daha hızlı şekilde yayılmaya başlamıştır (Kılınç, 2016:14-15).

Kültür, genel anlamda bir topluma özgü maddi ve manevi değerler bütünü olarak bilinmesine rağmen; sosyo-kültürel küreselleşme, modernleşme adı altında toplumların bu değerlerini yitirmelerine ve tek tip kültür oluşturulmasına neden olmaktadır. Kültürel küreselleşme, dünyayı hızla aynı yiyecekleri yiyen, aynı markayı giyen; tüketim alışkanlıkları, kıyafet, töre ve görenekleri ile evrensel boyutta birbirine benzeyen bir kültüre doğru sürüklemektedir.

Küreselleşme sürecinde toplumların yerel kimlikleri üzerinde bir baskı oluşturulmaktadır. Bir taraftan ülkeler ve kültürler birbirleri ile daha fazla yakınlaşırken diğer taraftan ise ırkçılık, bölgescilik, iç isyanlar, yeni eğilimler ve etnik savaşlar ‘özellikle içinde farklı kültürleri barındıran toplumlar açısından’ dünya genelinde baş göstermeye başlamış ve domino etkisi oluşturmuştur (Kılınç, 2016:15).

1.2.4. Teknolojik Küreselleşme

Teknolojik küreselleşme iletişim, ulaşım, güvenlik, haberleşme gibi alanlardaki fiziki sınırı ortadan kaldırarak istenilen zamanda istenilen bilgiye ulaşılması, istenilen yerlerin görülmesi ve istenilen haberlerin alınması çok kolay ve anlık olmuş, mesafeler de kısalmıştır. Böylece karşılıklı etkileşimi arttırmış ve zaman-mekan-güç etkileşimini değiştirmiştir (www.tasam.org.tr, 2006). İletişim ve ulaşım olanaklarının artması ve hızlanması ile birlikte bilgi ve maddeye erişim kolaylaşmış, ulaşılacak istenen her bilgiye hızlıca ulaşılabilir hale gelmiştir. İletişim araçlarından yararlanabilen herkes, kendi yaşam alanının sınırlarının çok ötesindeki olaylardan, savaşlardan, sevinçlerden, dramlardan ve değişimlerden haberdar olmaktadır (www.halklailiskiler.com.tr, 2011). Böylece uzaklar yakın olur, mesafeler ortadan kalkar.

İletişim ağının internet ve uydu teknolojileriyle gelişmesi insanlar ve toplumlar arasındaki sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal vb. açılardan karşılıklı etkileşimlerinin artmasına zemin hazırlamıştır. Fiziki sınırlar ortadan kalmış böylece yeni oluşumlar meydana gelmiştir. Bu durum uluslararası örgütlerin (WB, WTO, IMF vb.), sivil toplum örgütlerinin sayılarında artışa ve uluslararası arenada devletlerin yanında etkin rol oynamalarına ve devletleri etkilemelerine sebep olmuştur (www.tasam.org.tr, 2006).

Teknolojik gelişmeye bağlı olarak özellikle iletişim ve ulaşımın hızlanması ve kolay erişilebilirliğinin yanında maliyetlerinin süratle azalması, bilgiyi özgürleştirerek paylaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu durum beraberinde siyasi, ekonomik, kültürel vb. açılardan da küreselleşmeyi etkilemekte ve gelişmesine katkı sağlamaktadır.

1.2.5. Çevresel Küreselleşme

“Çevre konusu, özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren küreselleşmeyle birlikte anılan en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Küresel ısınma, hava kirliliği, nükleer ve kimyasal atıklar, kuraklık ve sel felaketleri, biyo-çeşitlilik ve türlerin yok oluşuna ilişkin sorunlar, asit yağmurları, deniz, göl ve akarsu kirliliği gibi problemler küreselleşme süreci ile ilintilidir” (Bayar, 2008:30).

Meydana geliş nedenleri, oluşumu ve biçimleri aynı olmasa da hem sanayileşmiş hem de az gelişmiş ülkelerde çevre sorunlarının olduğu bilinen bir gerçektir. Çevre sorunları giderek sınır ötesi bir hal almıştır ve milletler birbirlerine daha bağımlı hale gelmekle karşılıklı etkileşimi arttırmıştır. Hiçbir devlet diğer devletlerin sınırları içerisindeki çevre sorunlarına ilgisiz kalamamakta ve görmezden gelememektedir. Çünkü çevre kirliliği bütün ülkelerin ortak sorunu haline gelmiştir ve birbirlerini etkilemektedir (Kayan, 2007:21).

Küreselleşme çevrede olumsuz etkiler yaratarak dünya ekolojik dengesinin bozulmasına sebebiyet vermektedir. Modern küresel ekonomiyle meydana gelen ekolojik kaygılarla alınan önlemler yeterli olmamış, alınan önlemler tavsiye niteliğinden başka bir işe yaramamıştır.

1.3. KAVRAMSAL OLARAK YOKSULLUK

Yoksulluk yeni ortaya çıkan, yeni tanımlanan bir kavram ve olgu değildir. Bu kavram üzerinde ortak bir tanım oluşturulamamış ve yoksulluğun ölçümünde de kesin bir sonuca varılamamıştır. Yoksulluk insanlık tarihi boyunca süregelen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak bu sorun 1980’li yıllardan sonra ön plana çıkmış ve daha fazla konuşulmaya başlanmıştır. Böylece yoksulluk ile ilgili çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve çalışmalar hız kazanmıştır. Günümüzde bu sorun sadece az

gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerinde çözmek zorunda olduğu önemli sorunlardan biridir. Yoksulluk tamamen bitirilemezse bile azaltılması için özellikle Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Örgütler (WB, IMF, OECD vb.) tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Yoksulluk her ülkede, her bölgede aynı boyutta gerçekleşmemekle birlikte ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye hatta şehirden şehire bile farklılık göstermektedir.

Yoksulluk dünyanın en önemli problemlerinden biri haline gelmesiyle birlikte günümüz dünyasında sadece akademisyenlerin ve az gelişmiş ülkelerin değil, toplumun tüm kesimlerinin ilgisini çeker duruma gelmiştir. Dünyanın hemen her kesiminde gün geçtikçe derinleşen yoksulluk, hem kentsel hem de kırsal alanda toplumun tüm kesimlerini etkilemeye başlamıştır. “Kitle iletişim araçlarının da etkileriyle yoksulluk daha da görünür bir hal almıştır” (Sipahi, 2006:174-175). Çünkü kitle iletişim araçları vasıtasıyla dünyanın öteki ucunda bile olan olaylardan herkesin haberi olabilmektedir.

İnsanlık tarihi yoksullukla mücadele tarihidir denilebilir. Çünkü insanlar, devletler, çağlar boyunca yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu mücadele bitmiş değildir, halen devam etmektedir. Yoksulluğu yok etmek ve zenginleşmek her ülke tarafından, her zaman amaçlanmıştır da bu amaca ulaşabilen pek olmamıştır. Asıl olması gereken ise geliri, zenginliği adil bir şekilde paylaşabilmektir. Gelir adil bir şekilde paylaşılmadığı durumda yoksulluk ortaya çıkmaktadır ve zengin daha zengin fakir daha fakir olmakta bu şekilde orta kesim yok olmaktadır (Çoban, 2002:351). Ayrıca bir ülke içerisindeki gelir düzeyi farklılıklarının yanı sıra ülkeler arasında da ulusal gelir düzeyi farklılıklarının olduğunu görülmektedir. Örneğin; “İngiltere’deki en fakir yüzde on ile Yunanistan ve Meksika’daki fakirlerin gelirleri birbirinden farklıdır” (Durgun, 2011:143). Gün geçtikçe zengin ülkelerin insanlarıyla yoksul ülkelerin insanları arasındaki gelir düzeyi farklılıklarının büyük bir hızla arttığı görülmektedir (Kunduracı, 2011:99).

Üzerine anlaşılmaya varılmış bir yoksulluk tanımı olduğu söylenemez. Tanımlar, yoksullara bakış açılarına göre farklı değer sistemlerine sahip bir toplumsal yapıdan diğerine ve zaman içinde değişkenlik göstermektedir. Yoksulluğa ilişkin pek çok kavram ve farklı tanımlar bulunmaktadır. Bu durum yoksulluk kavramının evrensel olmadığını göstermektedir. Bu kavramların anlamını açıklamak, aralarındaki

farklılıkları belirlemek ve nedenleriyle açıklamak gerekir. Fakat bunu şimdiye kadar tam anlamıyla yapabilen olmamıştır (Şenses, 2001:62). Yapılan tanımların bazıları şu şekildedir:

“Sözlük anlamı olarak yoksul, geçinmekte sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), varlıksız, varyetsiz, zengin karşıtı, fakir anlamlarını karşılamaktadır. Bu paralelde yoksulluk ise, yoksul olma durumu, imkânsızlık, fakirlik anlamlarını taşımaktadır. Yoksulluk; kişinin yaşamla birlikte öne çıkan gereksinimlerini (beslenme, barınma, eğitim, sağlık vb.) karşılayamaması durumudur” (Temiz, 2013:7).

“Yoksulluk, başta maddi olmak üzere insanın yaşadığı zamana göre belirlenen asgari ihtiyaçlarının karşılanamaması” durumudur (Hatun, 2002:7).

“Yoksulluk maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekt gelirden yoksun olma halidir” (Dinçoflaz, 2009:16).

TÜİK’e göre, “yoksulluk insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlamak mümkündür. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim, sağlık, barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder” (Mutlu, Kayhan ve diğerleri, 2012:1).

Drewnowski 1977:183’e göre ise yoksulluk, insanların kendileri için yeterli olarak kabul edebilecekleri tatmini sağlamaya yetebilecek bir gelire malik olup olmadıkları yönünde beyanlarına bağlı olarak tanımlanmaktadır (Dağdemir, 2002).

Yoksulluk en temel anlamıyla yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Yoksulluk bir nevi yoksunluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk, tanımlanırken genelde gelir kapsamında temel alınmaktadır, fakat son zamanlarda bu yaklaşımın yetersiz kaldığı yaygınlık kazanmıştır. Yoksulluk, birçok durumda, karar alma sisteminden dışlanma ve siyasi süreç, iş hayatına eğitim olanaklarına ve kültürel faaliyetlere katılımın kısıtlanması halini de beraberinde getirmektedir (Dinçoflaz, 2009:197).

Yapılan tanımlara da bakıldığında yoksulluğun, insanların iyi bir yaşam sürmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlardan yoksun olması sonucunda ortaya çıktığı genel kabul görmüştür. “Sezgisel olarak çoğu insan yoksulluğu, açlık, yetersiz beslenme, barınma olanağının olmaması, eskimiş ya da yıpranmış giyim, temizlenemeyen beden, dilencilik, temiz içme suyuna ulaşamama, temel eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe biçiminde kabul etmektedir”. Bu aleni düşünce birliğine rağmen, yoksulluğu tanımlamaya yönelik açık ve nesnel bir yol bulunmamaktadır (Temiz, 2008:62).

1.3.1. Mutlak ve Göreli Yoksulluk

Yoksulluk tanım ve ölçümünde ilk önce üzerinde düşünülmesi gereken nokta, “yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik kıstasların mı yoksa bunların ötesinde ve bunlara ek olarak sosyal ve hatta siyasal kıstasların mı dikkate alınacağı sorusuyla ilgilidir”. Araştırmalara başlandığı ilk zamanlarda yoksulluk araştırmalarında ekonomik göstergelerin ön plana çıktığı görülmektedir fakat yoksulluk, yalnız ekonomik olarak tanımlandığında bile başta gelir ve tüketim harcamaları olmak üzere pek çok farklı ölçütü içinde barındıran göstergeler yelpazesıyla karşılaşılmaktadır (Şenses, 2001:62). Bu durum göstermektedir ki yoksulluk ölçümünde sadece ekonomik kıstasların kullanılması yeterli gelmemektedir.

“Yoksulluk tanım ve ölçümünde hâkim yaklaşım, kökenleri 19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de yapılan çalışmalara dayanan gelir/tüketim kıstaslarına dayalı mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımıdır” (Şenses, 2001:62). 19. yüzyılda her ne kadar sadece mutlak yoksulluk üzerinde araştırmalar yoğunlaşsa da yoksulluğu tanımlama da ve ölçmede yetersiz kaldığı anlaşıldığından yeni ölçüm metotları ve tanımları araştırılmış ve geliştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi de tanımlanıp açıklanacak olan göreceli yoksulluktur.

Mutlak yoksulluk kişinin ve hane halkının yaşamlarını idame ettirebilmeleri için olması gereken en düşük refah düzeyini yakalayamaması olarak tanımlansa da uluslararası kuruluşlarda dahil olmak üzere bir çok kuruluş tarafından farklı tanımlar yapılmaktadır (Aydın, 2014:8).

Uluslararası kuruluşlardan olan WB'nın mutlak yoksulluk tanımına göre; yoksulluk, bireylerin ve hane halkının WB'sının temel aldığı günlük 1 dolarlık gelirden yoksun olmasıdır. Bunun nedeni ise Uluslararası örgütlerin az gelişmiş ülkelerdeki açlık probleminin çözümünü hedeflemelerinden dolayı yoksulluğun genel olarak beslenme veya gıda harcamaları bazında araştırılmasıdır (Aydın, 2014:4).

Şenses (2003:63), yoksulluk kavramını mutlak ve göreceli olmak üzere ikiye ayırmaktadır. “Mutlak yoksulluk, bireylerin günlük asgari kalori gereksinimlerini dikkate alarak hesaplanır. Az gelişmiş ülkelerde 2070, gelişmekte olan ülkelere 2480, gelişmiş ülkelere ise 3390 günlük asgari kalori gereksinimi vardır. Mutlak yoksulluk, bu gereksinim düzeyine ulaşamayanların sayısının, toplam nüfusa oranıdır” (Kesgingöz, 2016:130).

Mutlak yoksulluğun kişi başına tüketilen kalori miktarına göre belirlenip hane ya da bireylerin hayatlarına devam edebilmeleri için ihtiyaçları olan minimum gelir ve tüketimlerine göre ölçülüp hesaplanmaktadır. Geliri, bir insanın hayatta kalabilmesi yani yaşam için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyen veya bu gelirden yoksun olan kişiler mutlak yoksul olarak tanımlanır. WB'sı verilerine göre, satın alma gücü yüksek yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başı günlük 1 Dolar, gelişmekte olan ülkeler için 2,15 Dolar, gelişmiş ülkeler için ise 4,3 Dolar tavsiye niteliğinde gösterilmiştir. Ancak bu yoksulluk sınırları her ülke için aynı mıdır? tartışma konusudur (Doğan, 2014: 9-10).

Yoksulluk ölçümlerinde diğer yöntem olarak kullanılan göreceli yoksulluk ise, temel gereksinimlerini mutlak olarak karşılayabilirken toplumun genel refah düzeyinin altında kalan veya kalmak zorunda olan, topluma sosyal açıdan katılımları kısıtlanmış kişilerdir. Bir nevi göreceli yoksulluk toplumdan dışlanmaya dayalıdır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, yoksulluğu bireyin ya da hane halkının içinde bulunduğu sosyal çevrenin diğerlerine göre karşılaştırılması durumuna göre tanımlanmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:63). Bu anlatımla bireyin yaklaşık hane geliri, yaşamını sürdürdüğü sosyal çevreden düşük seviyede ise göreceli yoksul olarak tanımlanır (Berber, 2016:52).

Göreceli yoksulluğun ölçülmesinde minimum kalori ihtiyaçları yeterli gelmemektedir ve kalori ihtiyacıyla beraber bireyin temel ihtiyaçlarından olan barınma, eğitim, sağlık, kültürel ve toplumsal ihtiyaçlar göz önüne alınmakta ve göreceli yoksulluk,

bireyin ve hane halkının toplumsal hayatta yer edinebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını da içerecek şekilde tanımlanmaktadır. Görelî yoksullukta kişiler sosyal toplumdan dışlanmakla birlikte kişilerin sadece yaşamlarını sürdürmeleri için gereken minimum geliri elde etmeleri bu kişilerin yoksulluk sınıfından çıkmalarını sağlamamaktadır. Çünkü insanlar dışlanmadan, onurlarına dokunulmadan, rahat bir şekilde ve insanca yaşayabildikleri zaman yoksul sınıftan çıkacaklardır (Doğan, 2014:10). Farklı ölçütlerden hareketle değişik yoksulluk tanımları türetilmiş ve bu türetilen yoksulluk tanımları kendi ölçüm yöntemlerini kendileriyle getirmiş olmaları yoksulluğu ölçmenin evrensel bir yönteminin olmadığını göstermektedir.

Dünyada mutlak yoksulluk çekenlerin çok büyük oranlara ulaştığı, görelî yoksulluğun ise giderek orta gelir grubunu içine çektiği görülmektedir. Toplumlar arası gelişmişlik ve zenginlik farkı giderek artmakta ve gelir adaletsizliğinin yükselişinin önüne geçilememektedir. Böylece sınıflar arasında da büyük gelir uçurumları oluşturduğu görülmektedir (Kunduracı, 2011:100). Gelir yoksulluğunun önüne geçilmemesi durumunda yoksulluk ülkeler için daha iç acıtıcı boyutlara taşınacaktır.

Yoksulluk ve ekonomi arasında büyük bir etkileşim varlık göstermektedir. Klasik gıda veya gelir yoksulluğu yoksulluğun tanımlanmasında salt yeterli olmadığı ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olarak incelenmesi gerektiği iddiası günümüzde genel kabul görmektedir. Gelir ve tüketim harcamaları olan ekonomik göstergeler kullanılan en yaygın yoksulluk göstergeleri olmaya devam etmektedir. Bu durumun temel sebebi bu göstergelerin kolay anlaşılır ve ölçülebilir olmasıdır (Doğan, 2014:8).

1.3.2. İnsani Yoksulluk

Mutlak ve görelî yoksulluk kavramlarının yoksulluk olgusunu açıklamada tam anlamıyla yeterli gelmemesi Birleşmiş Milletler tarafından insani yoksulluk tanımının gündeme getirilmesine mahal vermiştir. İnsani yoksulluk gelir durumu, gıda ve temel ihtiyaçların karşılanmasından başka, bireylerin ekonomik ve sosyo-kültürel olanaklara da sahip olma durumlarını göstermektedir. Öyle ki yoksulluk ile ekonomi arasında yadsınamaz derecede etkileşim söz konusudur (Berber, 2016:52). Bu duruma göre kişilerin sadece aç kalmayacak şekilde karnını doyurması yoksul olmadığını göstermemektedir. İnsanların sağlıklı içme suyuna ulaşımı, sağlık hizmetlerinden

yararlanabilmeleri, düzgün eğitim alabilmeleri, alt yapı hizmetlerine vb. ulaşabilmeleri kişilerin yoksulluk sınıfından çıkmalarına yardımcı olabilecektir.

Bu durumda yoksulluk, yeterli beslenememe, sağlık hizmetlerinden yoksunluk, eğitim haklarından mahrum kalma, işsizlik, gelecek endişesi, güçsüzlük gibi anlamlara gelmektedir. Çoğu durumda yoksulluk dışlanmadır. Yoksulluk kişilerin manevi yaşamlarında da yaralar açmaktadır. Bu yaralar şüphesiz ki yoksulluk nedeniyle onurlarını kaybetme endişesidir (Sapancalı, 2001:128). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesinin 1. fıkrasına göre; “Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir” (www.unicankara.org.tr). Ancak dünyada İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki bu haklara gerçek anlamda sahip olan pek yoktur.

Mutlak yoksulluk daha çok gelir odaklı olup gıda yoksulluğu olarak bilinirken görelî yoksulluk ise gıda ve gıda dışı olan giyim, konut, enerji vs. ihtiyaçları karşılayacak gelirden yoksun olmak anlamında kullanılmaktadır. Her iki kavramında da eksiklikler olması nedeniyle her iki tanımı da kapsayan, ancak bunlardan daha kapsamlı olan insanî yoksulluk kavramı geliştirilmiştir. İnsanî yoksulluk “insanın mal, hizmet ve altyapıya erişimini engelleyen ya da kısıtlayan yoksulluğun insanî boyutu olarak nitelendirilmektedir” (Yusufoğlu, 2010:11).

Yoksulluk, genel anlamıyla, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak tanımlanırken yoksulluk sınırı da temel ihtiyaçları karşılayacak miktar olmaktadır ancak çalışan bireylerin kendilerine ve ailelerine saygın ve onurlu bir yaşam sunması ve sunabilecek geliri elde etmesi gerekmektedir (www.turkis.org.tr, 2017). İnsan onuruna yaraşır şekilde yaşayabilmek için olması gereken harcama miktarı hesaplanırken gıda harcamalarının yanında giyim, konut, ulaşım ve diğer ihtiyaçlar için gerekli miktarın da ayrıca hesaplanması gerekmektedir (www.turkis.org.tr, 2017).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından açıklanan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016” sonuçları, ülkemizde yoksulluk sorununun devam ettiğini göstermektedir. Yoksulluk sadece Türkiye’de oluşan bir sorun değil dünyanın her yerinde kaçınılmaz bir sorundur. Kimi ülkeler bu sorunu daha az hissederken (gelişmiş

lkeler) gibi, kimi ülkelerde daha fazla hissetmektedir (az gelişmiş ülkeler gibi) ama değişmeyen tek sonuç dünyanın yoksulluk sorununun tesiri altında olmasıdır. ”Vatandaşların mevcut gelirleri ve yaşama şartları temel alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre (medyan gelirin yüzde 60’ına göre) yoksulluk oranı yüzde 21,2’dir”. Anlaşılacağı gibi aslında ülkede yaşayan yaklaşık her beş kişiiden biri, yoksuldur (www.turkis.org.tr, 2017).

1.3.2.1. İnsani Gelişim Endeksi

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayımlanan İnsani Gelişim Endeksi 1990 yılından bu yana gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yoksulluk oranlarını hesaplanmak için yıllık olarak yayımlanmaktadır (Doğan, 2014:18). İnsani Gelişim Endeksi, insani gelişmenin üç temel nitelikteki ilerlemeyi değerlendirmek için kullanılan zet bir ölçüm metodudur (UNDP Türkiye, 2016). İnsani Gelişim Endeksindeki raporda bahsi geçenler ise; yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksidir. İnsani Gelişim Endeksi bu üç endeksin aritmetik ortalamasından elde edilen bir endeks değeri olarak oluşturulmaktadır (Doğan, 2014:18).

İnsani Gelişim Endeksinin lm metotları zaman içinde bazı değişikliklere uğrasa da 1990 yılından beri kullanılmaktadır. Endeks, “iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak”, sosyo-ekonomik göstergeleri ekonomik büyümeyle ilişkilendirmekle birlikte gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin durumlarını bir arada gözlemleyerek uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesini sağlamıştır (şenses, 2001:100).

UNDP tarafından kullanılan başlıca yoksulluk endekslerinden olan İnsani Gelişme Endeksi, iki farklı versiyonu olan İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) ve Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksinden oluşmaktadır (şenses, 2001:102). İnsani Gelişim Raporunda insani yoksulluğu ölçmek amacıyla insani yoksulluk endeksi geliştirilmiştir. “İnsani yoksulluk endeksi yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir” (Dinçoflaz, 2009:20).

UNDP tarafından yayınlanan 2016 İnsani Gelişim Raporunda “Son çeyrek yüzyılda, insani gelişme alanında önemli ilerlemeler kaydedildi; insan ömrü uzadı, daha çok insan aşırı yoksulluktan kurtuldu ve yetersiz beslenen insan sayısı azaldı” diye ifade etse de bu durum herkes için aynı sonuçları doğurmamaktadır. Asıl olan dünyada yoksulluk hızlı bir şekilde artmaktadır ve önlem alınmaması durumunda dünya “zenginler” ve “yoksullar” olmak üzere iki kesime ayrılacak ve orta kesim yok olacaktır (UNDP, 2016; Sapancalı, 2001:129).

Son olarak Türkiye’nin 2015 yılı İnsani Gelişim Endeksi değerine bakılacak olunursa 0, 767 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer almaktadır ve 188 ülke ve bölge arasında 71. sırada yer almaktadır. Rapor sonuçlarının doğru değerleri verip vermediği tam olarak bilinmemekle birlikte ülkelerin bu endeks değerlerine önem verdiği görülmektedir (UNDP Türkiye, 2016).

1.3.3. Kadın Yoksulluğu

Yoksulluk dünyanın en büyük ve en kısa zamanda çözülmesi beklenen sorunlardandır. Bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için gereken zorunlu ihtiyaçlarından yoksun olmaları yokluk ya da fakirlik olarak tanımlanır. Yoksulluk riski her kesim için söz konusudur. Ancak toplum içerisindeki bazı kesimler bu risk karşısında daha dezavantajlıdır ve bu kesimler riski daha fazla hissetmektedir. Bu dezavantajlı grupta yer alanlara örnek olarak kadınlar, yaşlılar/hastalar, özürlüler, çocuklar vb. gösterilebilmektedir. Fakat yoksulluktan en çok etkilenenler hiç şüphesiz ki kadınlardır. Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmaları, ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olmaları, eğitimsiz olmaları veya yetersiz eğitime sahip olmaları, iş ve çalışma hayatında tecrübesiz olmaları, cinsel tacizlere maruz kalmaları vb. nedenler, kadınların yoksulluk riskini diğer kesimlere oranla daha fazla arttırmaktadır. Bu nedenler ve daha fazlası kadınlarla yoksulluğu eşlemektedir ve kadın denince akla gelenlerden biri yoksulluk olmaktadır (Aydın, 2014:9;Yusufoğlu, 2010:1).

Kumbetoğlu (2002:129)’na göre 1970’li yıllardan önce yoksulluk çalışmalarında cinsiyet temelli bir yaklaşım geliştirilmemiştir. 1970 yılı öncesi yoksulluk çalışmalarında, yoksulluk incelenirken bütün yoksulluklar aynı doğrultuda

değerlendirilmiş ve hane dikkate alınmıştır (Yusufoğlu, 2010:19). Ancak bu çalışmaların yeterli olmaması kadın yoksulluğu konusunu 1970’lerden itibaren gündeme getirmiş ve literatürde yer edinmeye başlamıştır. Bunun nedeni ise yoksulluktan kadınların çok fazla etkilendiğinin gözlemlenmesidir. Yoksulluk, cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, ırk ve etnik yapısı ne olursa olsun toplumda her kesimden insanı etkileyebilmektedir. Ancak herkes yoksulluktan farklı şekilde etkilenmektedir. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere kadınlar ve erkekler yoksulluktan aynı oranda etkilenmemektedir (Yusufoğlu, 2010:18-19). Ayrıca son 25 yıldır kadınların küresel zenginlikten erkeklere oranla daha az pay aldığı vurgulanmakla birlikte, yoksulluğun kadınlar açısından yadsınamayacak derecede önemli bir problem olduğu uluslararası bir platformda ilk kez Pekin’de 1995 yılında toplanan 4. Dünya Kadın Konferansı’yla kabul edilmiştir. Bu konferansta “hükümetler son on yılda kadınların yoksulluğunun, erkeklerinkiyle kıyaslanamayacak kadar hızlı arttığını kabul ederek geleceğe yönelik stratejik amaçlar belirlemişlerdir” (Dinçoflaz, 2009:51-52).

Yoksulluk kendini her alanda olduğu gibi kırdaki ve kentte de farklı olarak göstermektedir. Bu farklılıklarda kadınların kırgınlığı vurgulanmış ve böylece kadın yoksulluğu kavramı tekrar gündeme gelmiştir. Kadınların karşılaştıkları bu kırılğanlıklar ise; “düşük nitelikli iş gücü, kadınların ücretsiz çalışması, cinsiyete dayalı geleneksel roller, göç sonucunda kentsel alandaki nitelik ve becerilerin yetersiz kalması ve farklı bir ortamın getirdiği sosyal baskılardan dolayı iş ve ekonomik yaşamın dışında kalmak olarak gösterilebilmektedir (Berber, 2016:53). Kadınları her alanda şiddetli şekilde yaşadığı yoksulluk günümüzde kentlerde kırsal kesimlerden daha fazla yaşanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin daha fazla görüldüğü kentlerde, yoksulluğun psiko-sosyal açıdan kadınlar üzerindeki etkisi çok daha büyüktür (Açıkgöz, 2010:47). Kadınların kırdan kente göçleri sonucunda yeni hayatlarına, yaşam alanlarına adapte olamamaları, eğitimsiz olmaları, kırdaki ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları ve kente gelince iş bulamamaları kadınları yoksulluğa sürüklemektedir. Kadın yoksulluğunun kentlerde daha fazla hissedilmesinin nedenlerinden biri kırsal alanlardaki ihtiyaçlarla kentte de oluşan ihtiyaçların birbirinden farklı olmasıdır. Eğitimsiz kadın kırdaki çalışıp karnını doyurabilir ve çocuklarına bakabilirken, kentte de bu şansı yakalayamayıp iş bulamamaktadır ve bazı durumlarda karnını doyuracak ekmeği bile alamamaktadır.

Eğitim imkânlarının kısıtlı olması yalnız kırdaki kadın için değil kentte ki kadın için de büyük sorundur. Eğitim imkânlarından yoksun kalmak yoksulluğu kalıcı bir hale getirmektedir. Gelenekçi aile yapısına sahip olan ailelerde genelde erkek çocukları okula gönderilip kız çocukları ikinci plana atılmaktadır. “Erkek çocuğunu yaşlılıkta dayanılacak bir güç, bakım sağlayacak kişi olarak görürken, kız çocuklarını elde ettiği edeceği geliri bir başkasına “ele” götüren, gelirini kontrol edemez- kullanamaz görmektedir”. Bu düşünceler nedeni ile kız çocuklarına gereken önem verilmemekte ve kız çocukları gelecekleri için ve kendileri için gerekli eğitimi alamamaktadırlar (Şener, 2009:3). Daha küçük yaşlarda bu tür öteleştirmelere maruz kalan küçük kızlar büyüdüklerinde de bu durumdan kurtulamamaktadırlar.

Yoksulluk sorunuyla ve dolayısıyla sosyal dışlanmayla karşı karşıya olan tarım sektörü, enformel sektör ile geçici, ve güvencesi olmayan işlerde çalışanlardan, eğitimsiz kadınlardan, çocuklar, yaşlılar ve özürlülerden oluşmaktadır. Bu grup içerisinde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınlar en dezavantajlı durumdadırlar. Kadınların yoksullaşmasında, eğitim, ekonomi, siyaset, ticaret vb. katılımların engellenmesi ve dışlanmaları etkili olmuştur (Pınar Ertürk, 2010:28). Eğitim imkânlarından yararlanamayan kadınların mesleki yeterlilikleri kısıtlı olmakta, uzun çalışma saatlerine maruz kalmakta, sigortasız çalışmak zorunda kalmakta ve bu duruma ses çıkarmamaktadırlar. Enformel çalışma ile kadın yoksulluğu arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Kadın yoksulluğu arttıkça kayıt dışı yani enformel sektörde çalışmak zorunda kalan kadın sayısı artmaktadır. Böylece kadınlar güvencesiz, uzun çalışma saatleri ve düşük ücrete mecbur kalmaktadırlar (Şener, 2009:2).

Kadınların erkeklerden daha yoksul olduğunu ifade eden yoksulluğun kadınlaşması kavramı ilk olarak, Amerika’da kadınların istihdamındaki artışla birlikte iş gücüne katılımları artmasına rağmen yoksul kalmaları ile kullanılmıştır (Doğan, 2014:58). Bu durum kadınların iş gücüne katılımlarının artmasının yoksulluk sorunundan kurtuldukları anlamına gelmediğini göstermektedir. Çünkü kadınlar iş sahibi olsalar da düşük ücret ve eşit olmayan şartlarda çalıştıkları için yoksullukları devam etmektedir.

Kadın yoksulluğuna bakıldığında gelir yoksulluğunun ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca paranın kullanımı ile ilgili kadınların bağımsız karar

veremedikleri görülmektedir. “Dünya üzerindeki değerlerin yarısından fazlasını kadınlar üretiyor ama dünya üzerindeki mülklerin sadece %4’ü kadınlara ait”. Aynı zamanda dünyanın hemen her yerinde kayıt dışı çalışan kadınların oranı, erkeklerin oranından daha yüksektir. Bu durum, kadınların daha kötü şartlarda, sosyal güvenlikten yoksun, daha düşük ücretlerle, daha düzensiz işlerde çalıştıkları anlamına gelmektedir (Hattatoğlu, 2002:305-306). Kadınların paranın kullanımı açısından bağımsız karar verememeleri onları ekonomik açıdan eşlerine bağımlı hale getirmekte ve çoğu zamanda hayatları ile ilgili kararları dahi bireysel alamamalarına yol açmaktadır (Gerşil, 2015:165-166). Nicel olarak bakıldığında kadınların dünyadaki iş gücünün 2/3’ünü oluşturdukları, günlük çalışma süreleri olarak erkeklerden %25 daha fazla çalıştıkları ve dünyadaki toplam gıdanın yarısını üretmelerine rağmen, kazançları dünya gelirinin sadece %10’u kadardır (Açıkgöz, 2010:49). Türkiye açısından bakılacak olunursa, “hangi gelir grubunda yaşıyor olursa olsun kadınların sadece %22’sinin kendine ait bir geliri vardır” (Hattatoğlu, 2002: 306).

Yoksul haneler genelde daha kalabalık ve daha fazla bağımlı nüfus barındırmakla birlikte kötü yaşam koşulları ile beslenme yetersizliği çekmektedir. Bu durum sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. Hane reisinin kadın olması yoksulluk riskini arttırmaktadır (Doğan, 2014:12). Kadın hane reisi olduğunda yapmak zorunda olduğu günlük işleri, çocuk bakımını ve evin geçimini sağlamak zorunda olması gerekmektedir. Bütün bunları kadının yalnız yapmaya çalışması kadını zorlamakta ve kadın bütün bu yükün altında ezilip kalmaktadır. Bütün bunlar kadın için ve geçimini sağlamak zorunda olduğu çocukları için yoksulluktan başka bir şey getirmemektedir.

Bu durumlar göstermektedir ki kadın reisli aileler ile kadın yoksulluğu arasında sıkı bir ilişki söz konusudur (Berber, 2016:73). Kadın her şeyin üstesinden tek başına gelememekte ve yetememektedir. Kadın hem çalışıp hem çocuklarına bakıp hem de gündelik işlerini yapmak zorunda kalmaktadır. Kadının hane reisi olması genelde mevsimsel olarak gerçekleşmektedir. Eşi başka ülkelere veya illere iş için giden kadın hane reisi konumuna gelmektedir. Ancak bunların dışında boşanmış, eşini kaybetmiş kadınlar da vardır. Bu tür durumlar kadının yoksulluk riskini daha da arttırmaktadır.

Cole (2002:33)’e göre, yoksulluğa karşı güvende olamayan, dışlanan ve toplumsal çevreden mahrum olan kadınlar, fuhuş gibi yasadışı sektörlere girmek

zorunda kalmaktadırlar. Birçok ülkede kadın ticaretinin artmasındaki önemli nedenlerden biri olarak yoksulluk görülmektedir. Yakın zamanda dünyanın pek çok yerinde kadın ticareti önemli bir sektör haline gelmiştir. Kimi kendi isteğiyle girmek zorunda kalmış kimi ise mecbur bırakılmıştır. UNDP'nin “2000 yılı raporuna göre bir milyon 250 bin kadın ve kızın para karşılığı satıldığı tahmin edilmektedir” (Açıkgöz, 2010:50). Günümüzde durum o kadar ciddi boyutlara ulaşmıştır ki genç kızlar internet üzerinden bekaretlerini satılığa çıkartacak duruma gelmişlerdir.

UNDP tarafından oluşturulan Toplumsal Cinsiyete İlişkin Gelişme Endeksi kadın ile erkek arasındaki durumu anlamlandıran 3 temel gösterge kullanmaktadır. Bunlar ortalama yaşam beklentisi, eğitim ve ortalama gelir düzeyinden oluşmaktadır. Bu endeks insani gelişme kriterleri bakımından kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği ölçmek amacıyla geliştirmiştir (Şener, 2009:3; Pınar Ertürk, 2010:29).

UNDP Türkiye için düzenlediği raporda TCEE'ni şöyle tanıtmıştır:

Cinsiyete dayalı eşitsizlikleri üç farklı boyutta yansıtan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) ilk defa 2010 İnsani Gelişme Raporu'nda tanıtıldı. Bu boyutlar; üreme sağlığı, kadının güçlenmesi ve ekonomik faaliyetler şeklinde sıralanıyor. Üreme sağlığı, anne ölüm ve ergen doğurganlık oranlarıyla ölçülüyor. Kadının güçlendirilmesi, parlamentodaki kadın milletvekillerinin sandalye sayısı ve her iki cinsiyetin orta ve yüksek öğrenime devam etme oranlarıyla ölçülüyor. Son olarak, ekonomik faaliyetler ise, kadın ve erkek olmak üzere her iki cinsiyetin iş gücüne katılım oranları ile ölçülüyor (UNDP Türkiye, 2016).

TCEE' de yer alan ekonomik eşitsizliğe bağlı olarak bazı alt sorunlar meydana gelmektedir bunlar; “sosyal güvenlik şartları barındıran işlere ve düzgün istihdam fırsatlarına kısıtlı erişim, düşük statülü işlerde çalışma, fazla iş yükü, gayri resmi istihdam, mevzuat eksikliğinin olması, düşük gelir ve mesleki eğitime kısıtlı erişim” olarak gösterilebilmektedir (Berber, 2016:54).

Kadın yoksulluğunu önlemeye yönelik birçok kuruluş tarafından planlamalar ve programlar yapılmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri ise uluslararası kuruluşlardan olan Birleşmiş Milletler'in yayımladığı ve sekiz temel hedeften oluşan “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri”nin iki tanesi doğrudan kadınlarla alakalıdır. Anlaşılacağı üzere yoksullukla mücadele programlarında kadın yoksulluğunu engellemeye yönelik olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine daha fazla önem vermek gerekmektedir (Açıkgöz, 2010:50).

1.3.3.1. Kadın Yoksulluğunun Nedenleri

Yoksulluk kavramı ile ilgili birbirinden farklı birçok tanım yapılmıştır. 1970’li yıllardan önce cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yoksulluk araştırmaları yapılmış ve bu yönde yoksulluğun tanımı yapılmıştır. Ancak yapılan araştırmaların yeterli olmadığı anlaşılarak 1970’li yıllardan sonra kadın yoksulluğu üzerinde durulmaya başlanmış ve araştırmalar hız kazanmıştır. Bu araştırmalar da üzerinde durulan önemli konulardan bir tanesi de kadın yoksulluğunun nedenleridir.

Kadın yoksulluğu gün geçtikçe azalmak yerine daha fazla artmakta ve artarak devam etmekte, bu da kadın yoksulluğunun daha fazla önem kazanmasına neden olmaktadır. Yoksulluktan en çok kadınlar etkilenmekte ve bu yükü en çok kadınlar sırtlamaktadır. Bu durumun birçok nedeni vardır ancak ilk sırada yer alan ayrımcılık ve eşitsizliktir. Sosyal tabakalaşmasının katı olduğu ve sınıfsal bir yapıya sahip olan ülkelerde, alt sınıfta yer alan bütün bireyler ayrımcılığa, eşitsizliğe ve ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Örneğin Asya ve Afrika gibi az gelişmiş ülkelere bakıldığında zaman okur-yazarlık oranının ve eğitim seviyesinin kız çocuklarında erkek çocuklarına oranla düşük olduğu görülmektedir. Bu tür az gelişmiş ülkelerde kız çocukları doğdukları gibi dezavantajlı doğmaktadırlar (Açıkgöz, 2010:53). Zaten yoksulluğa mahkûm olan bu sınıflarda bile kadınlar erkeklerden daha yoksun ve yoksul durumdadırlar. Kadınlar hayatın her anında, her toplumda ötekileştirilmekte ve ikinci plana atılmaktadır. Aynı zamanda eğitim, ekonomi ve siyaset gibi alanlarda da erkeklere oranla daha az katılım göstermektedir. Kadınlar bu tür alanlara girmek için yetersiz görülmektedir (Yusufoğlu, 2010:2). Türkiye’de kadın vekil sayısı 81 (%14,5) iken kadın bakan sayısı ise yalnızca 2 tanedir. Maruz kalınan bu ayrımcılıklar sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için değil aynı zamanda dünyanın en gelişmiş ülkelerinden olan Batı Avrupa ve Amerika’da bile bu şekil ayrımcılıklara rastlanmaktadır (Açıkgöz, 2010:52).

Ayrıca iş gücü piyasalarında görülen kadına karşı ayrımcılık, genelde iki şekilde görülmektedir. Bunlardan ilki aynı işi yapmasına rağmen daha düşük ücret almalarıdır, buna doğrudan ayrımcılık denir. İkincisi ise kadınların daha düşük verimlilik ve düşük ücret seviyesindeki işlerde yoğunlaşmalarına sebebiyet veren dolaylı ayrımcılıktır (Şenses, 2001:177).

Kadın yoksulluğunun önemli nedenlerinden bir tanesi de eğitimidir. Dünyada hemen hemen bütün ülkelerde kadın eğitim oranı düşüktür, tabi bu oran az gelişmiş ülkelerde daha fazla görülmektedir. Eğitimlerinin düşük olması kadınların iş bulmaları konusunda yetersiz kılmakta ve iş bulmalarını engellemektedir. Kadınların eğitim alamamalarının önünde de birçok etken vardır. Bunlardan biri çocuklu olan kadınların çocuk konusundaki imkânsızlıkları ve çocuk bakımını karşılayacak gelirden de yoksun olmalarıdır. Kadınların karşılaştığı bu engellerin yanında sosyal refah düzeyi ve düşük ücret de kadın istihdamını engellemektedir (Öztürk ve Çetin, 2009:2671). Ersoy ve Şengül (2002:65)'e göre, düşük eğitim düzeyine sahip olan kadınların ticaret hakkında fazla bilgiye sahip olmamaları ve ev içerisindeki sorumluluklarının fazla olması da kadının iş olanaklarını kısıtlamaktadır (Gerşil, 2015:163). Bu tür engeller ve etkenler kadınları enformel sektörlere itmektedir. Kadınlar kayıt dışı olarak, sağlıksız ortamlarda ve zor şartlar altında ya da ev endeksli olarak çalışmak zorunda kalmaktadır.

Böylelikle ev eksenli-fason çalışanların çoğu kadınlardan oluşmaktadır. Özellikle eğitim düzeyi düşük ve eğitimsiz kadınların evde yapabildikleri veya ev dışında birkaç saat çalıştıkları işleri tercih etmektedirler, etmek zorundadırlar. Kadın bu sayede hem ev ekonomisine katkı sağlayacak hem de ev hayatını, aile hayatını sürdürecektir. Bu şekildeki kısmi çalışma yolu ile kısa vadede gelir yoksulluğunu azaltsa da uzun vadede yoksulluğun kalıcılılaşmasına zemin hazırlamaktadır (Şener, 2009:7).

Çalışan kadın, genelde kazandığı para üzerinde söz hakkına sahip olamamakla birlikte kazancını kocasına kendi rızasıyla veya zorunlu olarak vermekte, vermediği durumda ise şiddete maruz kalmaktadır. Böylece kadının çalışması kendisine fayda sağlamayıp işini daha da zorlaştırmaktadır. Çünkü hem dışarıda zor şartlarda çalışmak hem de evinde çalışmak zorunda kalmaktadır. Üstelik kazancından da hiç bir fayda sağlamamaktadır.

Kadınların gelire ve kaynaklara erkeklerle eşit biçimde ulaşamaması, mülkiyet ve gelirin tasarrufunda eşit düzeyde söz sahibi olamaması ve emeklerinin değersiz olarak görülmesi ile kadın yoksulluğu arasında açık bir ilişki söz konusudur (Ulutaş, 2009:26). Aynı zamanda kadınlar iş gücü piyasalarında yedek iş gücü konumundadırlar. Ekonomik ve kamusal kaynaklar ile hizmetlere eşitsiz erişimleri hatta erişememeleri

görülmektedir. “Aynı işleri kadınların daha düşük ücretle yapmaları, erkek iş gücüne ödenen ücretin düşmesine, kadının emeğinin değersizleştirilmesi erkek emeğinin de olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır” (Yalçın, 2015:51).

Kadın yoksulluğunun nedenlerinden biri de hiç kuşkusuz kriz dönemleridir. Bu dönemlerde aileye destek olmak için çalıştığı düşünülen kadınlar ilk işten çıkarılanlar ve erkekler de işten çıkarılınca ailenin geçimini sağlayan yine kadınlardır (Yalçın, 2015:51). Kayıt dışı çalışmak zorunda olan kadın bu dönemlerde daha sağlıklı ve güvencesiz işlerde çalışıp evini geçindirmek için çabalamaktadır. Aslında dayanılmaz yoksulluğa en çok maruz kalanlar ise; savaşlar, iç karışıklıklar ve terörden dolayı kocalarını ve erkek çocuklarını kaybeden ve sağlıklı ortamlarda, barakalarda, mülteci kamplarında çocuklarıyla hayatta kalabilme mücadelesi veren kadınlardır (Açıkgöz, 2010:54).

Sonuç olarak bakıldığında kadın yoksulluğunun nedenleri; ayrımcılık, hane içi eşitsizlik, düşük ücret, yasal eşitsizlikler, hane reisinin kadın olması, düşük eğitim, boşanmalar, kadınların maruz kaldığı şiddet, erkeklerin göçü ve ekonomik krizler denilebilmektedir.

1.4. YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Yoksulluk farklı açılarda, biçim, zaman ve mekânlarda yaşamaktadır ve çok boyutlu bir sorundur. Bunlardan bazılarına değinilecektir.

1.4.1. Çalışan Yoksulluk

Yeni yoksulluk Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan bir kavramdır. Bu kavramın en belirgin özelliği ise enformel sektörün yayılması ve istihdam sorununun gün yüzüne çıkmasıdır (İncedal, 2013:29).

Bu kavramın ortaya çıkmasında; var olan istihdam sorununun artması, düzenli olarak, tam zamanlı sosyal güvenli formel piyasada iş olanaklarının zorlaşması, formel piyasada iş bulunsa dahi geçimin zorlaşması, hal bu iken enformel sektördeki iş imkanlarının bile azalması, depremden sonra inşaat sektörünün sıkıntıya düşmesi gibi

nedenler etkili olmuştur (Güneş, 2009:11). Aynı zamanda yeni-liberal politikalarla uygulamaya konulan esnek çalışma şekillerinin artması ve refah devletinin sağladığı sosyal hizmetlerden yoksulların yararlanamaması da yoksulluğu arttırmıştır (Kurşuncu, 2006:17).

Küreselleşmeyle birlikte fason üretim piyasaları haline gelen gelişmekte olan ülkelerde enformel sektör giderek artmış ve genel ücret düzeyinin de düşmesiyle pek çok kesim yoksulluk düzeyinde çalışır hale gelmiştir. Böylece bu ülkelerde “çalışan yoksullar ya da “yeni yoksullar” olarak adlandırılan kesim giderek büyüyen bir hal almaktadır (Koray ve Alev, 2002:443). Gelişmekte olan ülkelerde enformel sektörün artması ile istihdam artsa bile kadınlar gelir güvencesinden yoksun kalmakta ve uzayan çalışma sürelerine ek olarak düşük ücret alınmaktadır (Temiz, 2008:80).

Bu bağlamda ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)’ya göre “çalışmasına rağmen kendisini ve ailesini yoksulluk sınırının üzerine çıkarabilecek geliri elde edemeyen kişi çalışan yoksul” olarak görülebilir (Temiz, 2008:80). Aslında çalışan, iş sahibi olan kişilerin yoksulluk statüsünden sıyrılacağı düşünülür ancak hane halkının toplam kişi sayısına ve gelirlerine bakıldığında gelirleri yoksulluk sınırının altında ise bu bireyler çalışan yoksullar sınıfına girerler (Aydın, 2014:5). Bu durum çalışılan işin sabit olmayıp düzensiz olması, düzenli olsa dahi kazanılan ücretin düşük olması nedenleriyle yoksulluğun kalıcı bir boyut almasına neden olmaktadır (Şener, 2009:4). Ancak bu demek değildir ki düşük ücretle çalışanların hepsi yoksuldur. Hanede çalışan başka bireyler bulunuyorsa veya ek gelir elde ediliyorsa, aile maddi olarak çevreden destek görüyorsa yoksulluktan söz edilemez. Ancak bu imkanlara sahip olan ailelerin sayısı oldukça azdır (Yusufoğlu, 2010:13-14). Aslına bakılırsa çalıştığı halde yoksul olmak çelişkilidir ancak günümüzde bu durum artık normal karşılanır bir hal almış durumdadır.

İşgücü piyasası, istihdam ve hane halkının özellikleri ülkeler arasında değişiklik göstermektedir. Bu gibi sebeplerden dolayı çalışan yoksulluğun nedenleri ve oluşumu ülkelere göre değişmektedir. Türkiye’nin iş gücü piyasasına bakıldığında en belirgin özelliklerinden birinin “çalışan yoksullar” olduğu görülmektedir. OECD ve AB ülkelerinde ise durum değişmektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye iş gücü piyasası OECD ve AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye’nin çalışan yoksulluğunun daha

yüksek düzeyde olduğu ifade edilmektedir (Kapar, 2010:57). Aslına bakılırsa Türkiye’de eğitim düzeyinin düşük olması ve iş bulanlarında düşük ücretlerle istihdam edilmesi çalışan yoksulluk oranlarının artmasına neden olmuştur.

Yaşanan göçler ve ekonomik krizler sonucu kentlerde görülen işsizlik sorunları nedeniyle formel sektör yerini enformel sektöre bırakmaya başlamıştır. Kırsal alandan göç edenler kente yerleşince düşük eğitim ve vasıfsız iş gücü nedenleriyle sanayi ve hizmet sektöründe iş bulamayan bireyler enformel sektöre katılmak zorunda kalmış ve aynı zamanda düşük ücretle de çalışmaya mecbur olmuşlardır. Bu şekilde oluşan yoksulluktan yani çalışan yoksulluktan en çok etkilenenler ise kadınlar ve çocuklar olmuştur (Güneş, 2009:11-12). Bu tür yoksulluklar genelde Güneydoğu Asya, Orta ve Güney Amerika ve Türkiye gibi ülkelerde daha yoğun olarak görülmektedir. Kentin kısıtlı olan iş olanakları göç eden bireyleri kendi gecekondularını, kendi işlerini yaratmalarına zemin hazırlamıştır. Bu şekilde bireyler çalışıyor gibi görünseler de aslında ne düzgün bir işleri ne de istikrarlı bir gelirleri vardır. Güvencesiz, sağlıksız ve genelde kayıt dışı çalışmaktadırlar (Koray ve Alev, 2002:442).

Yoksulluk türleri araştırıldığında, geleneksel yoksullar, kutuplaşmalar, dünyadaki yeni eşitsizlikler ve küreselleşmeyle meydana gelen yeni yoksullar da denilen çalışan yoksullarla birlikte kadın yoksulluğu da önemli bir yer teşkil etmektedir (Öztürk ve Çetin, 2009:2670). Çalışan yoksulluğun giderek artmasında özellikle küresel ekonominin düşük maliyet elde edebilmek amacıyla ucuz iş gücüne olan talebi gösterilebilir. Hiç şüphesiz ki bu duruma en çok maruz kalanlar da yine kadınlar ve çocuklardır (Yusufoğlu, 2010: 14).

Ersoy ve Şengül (2002: 65)’e göre çalışan yoksullar dendiği zaman sadece bir kesim veya bir grup akla gelmemeli, buna yarım gün çalışanlar ‘bu şekilde en çok kadınlar çalışıyor’, düzensiz çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar, evde parça başı iş yapanlar dâhil edilmelidir. Günümüzde atölyelerde ve evlerde parça başı iş yapan, mevsimlik işçi olarak çalışan, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ve birçok değişik işte düşük ücretle çalışmak zorunda olan kadınları da çalışan yoksullar olarak değerlendirilmelidir. Kadınları bu zor şartlar altında çalışmaya iten nedenlerden en önemlisi ise eğitim düşüklüğüdür. Bunlara ek olarak, kadının ticari bilgilerinin yeterli olmaması, ev içi sorumluluklarının fazla olması gibi nedenler de kadınların iş

olanaklarını kısıtlayıp onları enformel sektöre itmektedir (Açıkgöz, 2010:50). Kadınlar her şekilde ikinci plana atılmaya mahkum olmuşlardır. İş imkânları kısıtlanmış ve sağlıksız, güvencesiz şartlarda çalışmak zorunda bırakılmış, erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen daha düşük ücretler almaya razı bırakılmışlardır.

Kadınlar günümüzde iş gücü alanında eskiye oranla daha fazla istihdam olanağı bulmaktadır. Fakat kadınların istihdam olanaklarının artması yeterli olmamış ve statü, ücretler ve iş güvencesi bağlamında kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlik devam etmekte, işçi çıkarılması gereken durumda ise ilk akla gelen yine kadınlar olmaktadır. Zaten zor elde ettikleri işlerini yine ilk kaybedecek olan kadınlar olmaktadır. Bu sorunların çözüme kavuşturulmaması çalışan yoksullar arasında kadın sayısının artmasına katkıda bulunmuştur (Temiz, 2008:80).

1.4.2. Yeni Kölelik

Yeni kölelik kavramı Amerikalı Sosyolog Kevin Bales tarafından ortaya atılmıştır ve bu yöndeki araştırmalar hız kazanmıştır. Kölelik, tarihin her anında bütün toplumlarda farklı şekillerde oluşmuş bir kavramdır. Köleliğin günümüzde yok olduğu düşünülse de gerçekte durum başkadır. Var olduğu günden bu güne kadar pek çok yasal ve yönetsel düzenlemelerle yasaklanmasına rağmen kölelik gerçekte hiçbir zaman ortadan kalkmamış sadece şekil değiştirerek devam etmiştir ve kavramın kapsamı bu zaman zarfında gittikçe genişlemiştir. “Mülkiyet ilişkisine dayalı bilindik kölelik kavramı insan ticareti, zorla çalıştırma, borç esareti gibi süreçlerle eklemlenmiştir”. Kölelik kavramının genişlemesinin bir sonucu olarak kölelik kavramı son haliyle ‘modern kölelik’ de denilen ‘yeni kölelik’ olarak kendini göstermiştir (Güler, 2015:23). Kölelik tarihin hiçbir döneminde yok olmamış sadece şekil değiştirerek ve daha kötüye giderek devam etmiş ve günümüzde sayısı oldukça korkunç rakamlara ulaşmıştır.

Günümüzde bazen Batı’nın ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla bazen belirli ırkların aşağı katmanda görülmesiyle bazen de mafya ve yasadışı olarak kendini hissettiren yeni kölelik kavramı gelişmiştir (Bakır, 2016:4-5). Yeni kölelik de denilen modern köleliğin tam olarak karşılığı olacak tek bir tanım mevcut değildir. Farklı tanımlar yapılmaktadır.

Modern kölelik, "Bir kişinin sömürü amacıyla bedeni üzerindeki ve çalışıp çalışmama kararı hakkındaki özgürlüğünün elinden alınması" olarak tanımlanmıştır (www.bbc.com.tr, 2016).

Modern kölelik, borç nedeniyle kölelik, zorla evlendirilme, çalıştırılma, bir kadının kendi ailesi, eşi ya da eşinin ailesi tarafından para karşılığında ya da farklı geleneksel bir bakış açısıyla bir başkasına devredilmesi, bir çocuğun herhangi bir bedel karşılığında veya istismarına neden olacak herhangi bir alışverişe konu edilmesi gibi tanımlanmıştır (Bakır, 2016:5).

ILO (2012a:4)' nun geliştirdiği zorla çalışma kavramı, kadın, erkek, kız ve erkek çocuklarla birlikte, uluslararası toplum tarafından da kabul görmüş bir kavramdır ve bu kavramın içerdiği unsurlar şunlardır:

- a) Bireylerin kendi özgür iradesi dışında çalıştırılması, çalışmaya zorlanması,
- b) İşverenler veya aracıları tarafından şiddet, tehdit veya sürekli borçlandırılarak çalışmaya mecbur bırakılması,
- c) Kimlikleri veya pasaportlarının yetkililere ihbar etme tehdidiyle işverenlerin veya aracılarının elinde tutulması,

Bu gibi tehditlerle insanlar zorla çalıştırılmaktadırlar (Güler, 2015:25).

Yeni kölelik ile klasik kölelik arasındaki farka bakılacak olunursa, bu farklardan en önemlisi kişinin hukuki pozisyonuyla ilgidir. Modern köle olarak görünen kişi hukuken var olan pozisyonunu korumakta, köleleştirilmesine rağmen, özgür bir kişi olarak görülmektedir. Bir diğer fark ise, bireyin karşı karşıya olduğu şey, (eski Roma uygarlıklarıyla özdeşleşmiş bir yöntem olan) bireylerin zincire vurulması durumu değil, belgelerine, kimliğine ve pasaportuna zorla el konulması yoluyla, bireyleri kendilerine bağlayarak ve kendilerine mahkum ederek üzerinde hâkimiyet kurulmasıdır. Bu kişiler, kaçak olarak bulunuyorlarsa, sınır dışı edilme tehdidiyle sömürülmektedirler (Bakır, 2016:5). Yeni kölelikten de yine en çok kadınlar zarar görmektedirler. Kadınlar fuhuşa zorlanmakta ve kimi ülkelerde (Tayland gibi) kız çocukları para karşılığı fuhuş çetelerine satılmaktadır.

Bu duruma nicel olarak bakıldığında durumun ne kadar kötü olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından açıklanan 2016 yılı verilerine göre dünyada 40 milyonu aşkın kişinin modern kölelik mağduru olmaktadır.

Çocuk çalışanların yaşlarının 5 ile 17 arasındadır ve dünyada bu şekilde çalışan çocuk sayısı 152 milyondur. Bu durumdan en çok etkilenen kadınların ve kız çocuklarının sayısı ise 29 milyon kadardır. Bu da demek oluyor ki toplamın %71'ini oluşturmaktadır. Yine kadınlar ve kız çocukları ticari seks endüstrisinde zorla çalıştırılanların %99'unu ve zorla evlendirme mağdurlarının da %84'ünü oluşturmaktadırlar (www.ilo.org.com.tr, 2017). BBC (Britanya Yayın Kuruluşu)'nin raporuna göre dünyada modern köleliğin nüfusa oranla en yaygın olarak görüldüğü ülkelerin başında Kuzey Kore, Özbekistan, Kamboçya, Hindistan ve Katar gelmekte ve Türkiye'de 480 bin modern köle bulunmasıyla birlikte 20. sırada yer almaktadır (www.bbc.com.tr, 2016).

Uluslararası yasalar, zorla çalıştırmayı bir suç olarak görmekte ve suça ilişkin olarak verilecek cezaların suçu engelleyecek derecede olması gerektiğini savunmaktadır. Hükümetlerin ve ortaklarının zorla çalıştırmayla mücadeleyi arttırmak amacıyla daha verimli ve etkili politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Fakat yapılan çalışmalar göstermektedir ki yapılan politikalar yeterli gelmemekte ve yapılan suçları caydırmaya yetmemektedir (Güler, 2015:25). BBC'nin raporuna göre kölelikle mücadelede en az çabayı gösteren ülkeler Kuzey Kore, İran, Eritre, Ekvator Ginesi ve Hong Kong olarak belirlenmiştir. Yine aynı rapora göre en fazla çabayı gösteren ülkeler ise Hollanda, ABD, İngiltere, İsveç ve Avusturya olarak belirlenmiştir (www.bbc.com.tr, 2016). Hangi ülke olursa olsun insanları oluşturan bu kölelik işkencesinden kurtarmanın bir yolu bulunmalıdır. Yaptırımlar artırılmalı ve uygulamalar, denetlenir şekilde olmalıdır. Gün geçtikçe artan köleliğe dur denilmelidir. İnsanların sağlıkları, hayatları, özgürlükleri kaybolup gitmekte ve insanlar köleliğe mahkum edilmektedir. Ne kadar acı ki ıllkellik olarak görülen kölelik günümüzde isim değiştirerek modern denilen şekliyle ve daha da kötü şekilde varlığını sürdürmektedir.

1.4.3. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü kavramı 1950'li yılların sonlarına doğru Amerikalı Antropolog Oscar Lewis tarafından ortaya atılmış ve bu kavramla anlatılmak istenenleri "Beş Aile: Yoksulluk Kültüründeki Meksikalılar Üzerine Alan Çalışması", "Sanchez'in Çocukları" ve "İşte Hayat" adlı çalışmalarıyla ortaya koymuştur (Özdoğan, 2009:11). Yine ilk defa Oscar Lewis tarafından uluslararası bir kongrede ifade edilen bu kavram

“yoksulluk alt kültürü” olarak telaffuz edilmiş ve bu kavram gelişmekte olan ülkelerdeki büyük kentlerde göçler nedeni ile oluşan sefalet mahallelerinde yoksulluk içinde hayatlarını sürdüren bireylerin yaşam biçimlerini ifade etmek için kullanılmıştır (Aksan, 2012:14).

Yoksulluk kültürü ile ilgili tam bir tanım üzerinde uzlaşmaya varılamasa da bu kavram ile ilgili tanımlar mevcuttur ve yapılan bu tanımların çeşitliliği kadar eleştirilerde yapılmıştır.

Yoksulluk kültürü “kıt kaynakların bulunduğu yerlerde ortaya çıkan farklı bir sosyal algı, bir yaşam kültürü” olarak tanımlanabilir. Kıt kaynakların olduğu her yerde yoksulluk kültürü olacak diye bir kaide yoktur. Kıt kaynakların olduğu yerlerde, bulunan bütün kaynaklar eşit olarak tabana yayılır, sosyal eşitsizlikler hissedilmezse yani var olan yoksulluk da eşit olarak dağılırsa yoksulluk kültürü ortaya çıkmaz. Ancak gelir dağılımı dengesizlikleri ve sosyal yapının kırılması ile ekonomik ve sosyal olarak en üst ile en alt tabaka arasındaki farkların fazlasıyla geniş olduğu zaman ve mekânlarda görülmektedir (Özgen, 2005:56).

Şahan (2008)’a göre yoksulluk kültürü “herhangi bir sınıfa ait olmayan yoksulların meydana getirdiği bir yaşam tarzı” olarak ifade edilmektedir. Yoksulluk kültürü yoksulluğun devamlılık arz ettiği bir durumu ifade etmektedir. Yoksulluk kesintilere uğramaz nesilden nesile aktarılır bir haldedir. Bu kavram genelde yoğun göç alan kentlerde yaşayan yoksul kişilerin kendilerini yoksul yaşamaya alıştırmış olduklarını anlatmak için kullanılmaktadır. Yoksulluk kültürü yoksullukla birlikte meydana gelen “dışlanma, umutsuzluk, kapalı yaşam tarzı gibi unsurların yoksul ailelerde tabu haline geldiğini ve sonraki kuşaklara da bir kültür gibi aktarıldığını” gösteren bir kavram olma özelliğini de taşımaktadır. Ayrıca yoksulluk kültürü içinde bulunan kişilerde kadercilik anlayışı çoğunlukla hâkimdir. Böylece bu kültürü yaşayan kişilerin yoksulluktan kurtulmak için çabalamaları ve yoksulluktan çıkmaları beklenemez (Yusufoğlu, 2010:17). Çünkü yoksulluk kültürü içinde bulunan kişiler bu durumu kabullenmişler ve bu nedenle de yoksulluktan kurtulamayıp yoksulluğun kalıcı ve kronik bir hal almasına neden olmuşlardır.

Lewis yoksulluk kültürünü pasif bir tepki ve kabullenmişlik olarak tanımmaktadır (Gün, 2010:23).

Yoksulluk kültürünü oluşturan asıl göstergeler; para ekonomisi, ücretli işçilik ve kâr amacıyla üretim, sürekli ve büyük ölçüde işsizlik, elde edilen düşük ücretler, sosyal ve politik örgütlenmenin tabana yayılamaması ve kaybedenin zaten yetersiz ve yeteneksiz olduğuna ilişkin genel olan önyargıdır. Bakıldığında yoksulluk kültürünü başlatan ögenin ekonomik kırımlar olduğu fakat sosyal değerlerin de katkı sağladığı görülmektedir. Yoksulluk kültüründe öfke, red, isyan, içe kapanma, çaresizlik ve eksiklik duygusu ön plana çıkmaktadır çünkü yoksullar toplumla bütünleşememektedir. Aile bağlarındaki kopukluk, kentsel değerler içerisinde istenilmesine rağmen yer alamama ve buna karşı oluşan tepkiler belirgin bir hal almaktadır. Yoksulluk kültüründe oluşan bu duygular alt ve üst arasındaki uçurumun arttığı zamanlarda daha fazla kendini göstermektedir (Özgen, 2005:56).

Lewis (1965:LIV)’e göre; düşük ücretler, sürekli işsizlik veya dar gelir kişilerin mülk edinme imkânlarının ortadan kalkmasına, gıda gereksinimlerini yeterince karşılayamamasına neden olmaktadır. Bu şartlar insanların eski giysiler ve eşyaları kullanma, özel eşyaları rehin bırakma, tefecilerden para alma gibi olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır. Tefecilerden alınan paraları ödeyemeyen yoksullar daha kötü şartlara maruz kalmaktadırlar ve yoksulluk kültürü içinde olan kişilerin refaha ulaştığı pek rastlanır bir durum değildir. Devletin kurumlarına ve temsilcilerine güvenmeyen yoksulların eğitim durumları düşük, siyasi partilere üye olamamakta, ulusal refah kurumlarında istihdam edilmemektedirler (Aksan, 2012:15).

Yoksulluk kültürü içinde yaşayan insanlar, aykırı olma, çaresizlik, ait olamama, yetersizlik duygularını derin bir şekilde hisseder ve güçsüzlükle birlikte genel bir aşağılanmışlık hissederler ve yoksul olmayı bir suçmuş gibi görmektedirler. Onlar sadece kendi sorunlarını, yaşamlarını ve şartlarını bilmektedirler (Gün, 2010:23). Yoksullar kendileri için sürekli olarak söylenen kötü sözleri duydukları için bu durumu kabullenmektedirler. Bu durumu Freire, Ezilenlerin Pedagojisi (2006:41) adlı çalışmasıyla şu şekilde belirtmiştir: “Hiçbir şeye yaramadıklarını, hiçbir şey bilmediklerini, herhangi bir şey öğrenmekten aciz olduklarını -hasta, tembel, verimsiz olduklarını- o kadar çok duyarlar ki kendi aczlerine ikna olurlar” (Gün, 2010:24). Belki de yoksulların kendilerini bu denli kötü hissetmelerinin en büyük nedeni üst sınıftakilerdir. Onların yoksullar üzerinde yarattığı bu baskılardır. Hatta yoksulları

kültürleri nedeniyle bile yoksul saymaktadırlar. Bu tür sebeplerle de yoksulları dışlama argümanı oluşturmaktadırlar yani yaptıklarına kılıf bulmaktadırlar.

Lewis, yoksulların bir yoksulluk (alt) kültüründe yaşadıklarını ve bu kültürün onları toplumun geri kalan kesiminden ayırdığını ve bu kültürün onları yoksulluğa mahkûm ettiği argümanını geliştirmiştir. Yoksulların diğer kesimlerden farklı olarak köylerde, gecekonduarda ve iç kentlerde bulunduklarını ve dışlanmışlıklarını, sorunlarını, engellenmelerini yenmek amacıyla kendilerine özel davranış ve tutumlar sergileyerek kendilerine göre bir “yaşam tarzı oluşturarak” yaşama uyum sağlamaya çalıştıklarını belirtmiştir (Yusufoğlu, 2010:17).

Lewis (1965:LIII)’e göre yoksulluk kültürü genelde sosyo-ekonomik yapının değiştiği yeni toplumsal yapıların oluştuğu zamanlarda veya feodalizmden kapitalizme geçiş dönemlerinde kendini hissettirebilmektedir ve çoğu zaman uzun süreli sömürü altında kalan ülkelerde de yoksulluk kültürüne rastlanmaktadır (Kalaycı, 2015:27).

Türkiye’de yoksulluk kültürü üzerinde akademik olarak doğrudan çalışmaların pek olmadığı bir kavramdır ancak bu kavram basın-yayın yoluyla popüler olmuştur. Küresel yoksulluğun bu popülerliği, yoksulların yoksullukları nedeniyle suçlanması ve bundan dolayı yoksullara yönelik yapılan sosyal yardımların eleştirilmesinde yaygın olarak kullanılmasından gelmektedir. Yoksulların sosyal yardımlar nedeniyle yoksulluk kültürüne alıştıkları eleştirileri de yapılmaktadır (Özdoğan, 2010:98). Kimi araştırmacılar da bu durumun tam tersini düşünmektedir. Sosyal yardım alan kişilerin çoğunluğunun (%88,2) çocuklarını bu yardımlarla büyütmek istemediğini belirtmiş ve (%89,2) büyük bir bölümünün de çocuklarının yaşamlarını bu tür yardımlarla sürdürmelerini istemediklerini belirtmişlerdir. Yardım alanların çoğu ise yoksulluğun nedenlerini kadercilikten çok, sosyal ve yapısal nedenlerle açıklama eğiliminde oldukları görülmektedir (Öğülmüş, 2011:95).

Türkiye’de yoksulluk kültürü çalışmaları ilk defa Türkdoğan tarafından Lewis’in teorisindeki ana kriterler baz alınarak incelenmiştir. Araştırmacının Erzurum’da 1973 yılında gecekondu mahallelerinde uyguladığı araştırma yoksulluk kültürüne dair ana savları içerirken araştırmacı mekansal özellikler olarak özellikle gecekonduarı önemsemiştir (Aksan, 2012:15).

1.5. KÜRESEL YOKSULLUK

Küreselleşme ile yoksulluk arasında hiç şüphesizdir ki ilişki bulunmaktadır. Ancak bu ilişki herkes tarafından farklı ve çelişkili olarak yorumlanmakta ve birbirinden farklı tanımlar ortaya atılmaktadır. Kimi araştırmacılar bu ikili arasında pozitif yönlü ilişkiler olduğunu vurgularken kimi araştırmacılar ise negatif yönlü ilişkiler olduğunu vurgulamışlardır. Bu araştırmacıların bir kısmı küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını öne sürerken, diğer bir kısmı da yoksulluğu arttırdığını öne sürmektedir (Bilen, Şan ve Aydın, 2005:9-10). Görüldüğü üzere küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişki genel tarafından kabul görmekte ise de küreselleşmenin yoksulluğu arttırıp azaltması ile ilgili kesin bir sonuca varılamamıştır.

Küreselleşme ve yoksulluk tanımları üzerinde ayrı ayrı tanımlar yapıp incelenmiştir. Peki küresel yoksulluk nedir?

Chossudovsky (1999:29)'e göre küresel yoksulluğun kaynakların kıt olması nedeni ile ortaya çıkmadığını, “paylaşımdaki sorunlar ve işsizliğe, emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde minimize edilmesine dayanan küresel aşırı arz sisteminin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır”. Yoksulluğun nedenleri arasında da yer alan küreselleşme aynı zamanda yoksulluk sorununun çözümü olarak da görülmüştür (Avşar Kurnaz, 2007:49).

Küresel yoksulluk, küreselleşme ile birlikte gelen olumsuzluklar sonucunda meydana gelen yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Sermayenin tekelleşmesi, gelir dağılımının daralması ve teknolojik gelişmeler sonucunda meydana gelen işsizlik, gelirden azalma vb. sonuçlar bu tür yoksulluğa neden olan temel etmenlerdendir (Akın, 2017). Bu tanıma göre küresel yoksulluk küreselleşmenin olumsuzluklarından kaynaklanan bir sorun olarak tanımlanmıştır ancak küreselleşme taraftarı olan araştırmacılar küreselleşme ile ilgili olumsuzlukları kabul etmemektedir.

Küreselleşme taraftarlarına göre; küreselleşme hızlı büyüme, yüksek yaşam standartları ve yeni fırsatlar olarak görülmektedir (Aydın, 2014:3). Bunlara göre, her alanda olduğu gibi teknolojik alanda da gelişmiş olan ülkeler, teknolojik olarak geride kalmış olan az gelişmiş ülkeleri pazar olarak görecektir ve bu az gelişmiş ülkelere yatırım yapan gelişmiş ülkeler küresel normların baskısıyla birlikte yüksek kalitede ürünü ve teknolojiyi az gelişmiş ülkelere götürmek zorunda kalacaklardır. Çünkü sınırlar bütün

ülkelere açık durumda olacaktır. Ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalkması ile birlikte az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelerin teknolojileri aktarılacak ve böylece az gelişmiş ülkeler de yüksek teknolojiye sahip olarak rekabet yoksunluğundan kurtulacaktır (Aydın, 2014:3). Başka bir deyişle küreselleşmeyle yoksul olan az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olup onları yoksulluktan çıkaracak böylece az gelişmiş ülkeler de küreselleşmenin etkisiyle gelişeceklerdir.

Bu düşüncenin karşıtı olarak düşünenler ise; küreselleşmenin 20. yüzyılın son çeyreğinde yükselişe geçtiğini ve bir müddet sonra da bölüşüm ilişkilerini bozarak yoksulluğu derinleştiren önemli bir tehdit haline dönüştüğünü savunmuşlardır. Bunlara göre, çoğu ülke bu sürece kendi istekleri ile girmemiş WB, IMF, WTO gibi uluslar üstü örgütlerin dayatması sonucu kabul etmek zorunda kalmışlardır ve sürecin birer aktörü haline gelmişlerdir (Bilen, Şan ve Aydın, 2005:10). Ayrıca küreselleşme yandaşlarının bahsettiği gibi; küreselleşmenin sunduğu yeni fırsatlar ve yüksek yaşam standartlarının dengesiz ve adaletsiz bir biçimde dağılması ve toplumun ortak menfaatlerine sunulmaması bu sürecin öteki yüzünü (yoksulluğu) ortaya çıkarmıştır (Aydın, 2014:3). Ayrıca bu düşüncede olanlar küreselleşme sürecinin yoksulluğu yok etmek yerine kronikleşmesine sebep olduğunu da dile getirmişlerdir. Yani küreselleşme insan vücudunda oluşan bir kansere benzetilmiştir. İstmeden kabul edilmiş bir sistem ve mahkum olunan yoksulluk!

Koray (2000:191)'a göre, küreselleşme süreci içerisinde ülkenin dışa açılması ve rekabetin artmasıyla zaten eşit olmayan gelir dağılımı ülke içerisindeki olumsuzluklarla daha da bozulmakta, bu durum ülke içerisindeki sermaye ve emek gelirleri arasındaki dağılımı da bozmaktadır. Endüstrileşme sürecindeki ülkelerde, yatırımların bazı bölgelerde yoğunlaşması, bu ülke içerisindeki yoksulluğun da bölgesel farklılıklar göstermesine neden olmaktadır (Sapancalı, 2001:129-130). Aslında küreselleşme salt olarak gelir adaletsizliğine neden olmamaktadır, uygulanan politikalar neticesinde dünyada zaten var olan sorun daha da artmaktadır (Yalvaç, 2014:19).

Yoksulluk kavramı, neo-liberal politikalarla birlikte yani küreselleşme süreci ile birlikte değişim yaşamıştır. Bu süreçten önce yoksulluk insanın karnını doyurup doyuramaması ile ölçülürken, oluşan süreç ile birlikte bu kıstaslar yeterli gelmemiş ve içinde bulunulan toplumun gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olanlar yoksul

statüsüne konulmuştur (Aydın, 2014:4). Küreselleşme ile birlikte yoksulluk da farklı bir boyut kazanmıştır. Özbudun (2002)'a göre yoksulluğu küreselleşme ile değerlendirdiğimizde, yoksulluğu yalnız 'temel kaynaklara ulaşamama' ya da 'bireyin yaşamını idame ettirebilmesi için gereken temel gereksinmelerini karşılayamaması' durumu olarak tanımlamak yeterli olmayacaktır (Avşar Kurnaz, 2007:49). Çünkü küreselleşme ile birlikte bu tanımlar, bu gereksinmeler değişime uğramıştır.

Aynı zamanda küreselleşme ile birlikte istihdamın yapısı ve sosyal politikanın formatı değişime uğramıştır. Devletin ekonomik ve sosyal sorumluluk alanlarından çekilmesi ile birlikte işsizlik, sosyal güvensizlik, geleceğe dair gelir ve iş beklentisi ile birlikte bu uzantıdaki umutların azalması 1990'lı yıllarda yoksulluğun küresel ekonomilere yerleşmesinde önemli etkenlerdendir. Küreselleşme ile birlikte çok uluslu şirketlerin ucuz emek unsurunu ortaya çıkarmaları ile birlikte gelişmekte olan ülkelerin birçoğu işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır (Altay, 2007a:350). Bu bağlamda günümüzde küresel ekonomik gelişmelerin yeniden oluşturulması ile birlikte yoksulluğun arttığı ve bu sorunun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ziyade birçok gelişmiş ülkenin de karşılaştığı önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu nedenle yeni yoksulluk olarak da adlandırılan küresel yoksulluk kavramı salt ulusal çabalar ile geliştirilen çözümlerle sınırlı olmayıp uluslararası toplumların ortak bir sorunu olarak kabul edilmekte ve yoksulluğu azaltıcı çözüm yolları aranmaktadır (Altay, 2007b:60).

Küresel ekonomik düzen küreselleşmenin ekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Bu düzen baskıcı rejimleri fakir ülkeler üzerinde güçlendirmekte ve yoksulluğun daha da yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu tür yoksulluğa sahip olan ülkelere örnek olarak ise Ortadoğu, Afrika, Latin Amerika ve Orta Asya verilebilmektedir. Bu tür ülkelerde ciddi derecede bir yoksullaşma süreci yaşanmakta ve dünya barışını tehdit etmektedir (Karakaş, 2010:3-4). Küreselleşmenin dünyanın her tarafında aynı olanakları sunmaması ve bu süreçte uygulanan neo-liberal politikalarla zenginlikle refahı yadıkları gibi fakirlik ve yoksulluğu da yayararak; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi gelişmiş olan ülkelere de gelir dağılımı eşitsizliği yaratmıştır (Yalvaç, 2014:19).

Küreselleşme ile birlikte oluşan neo-liberal politikalar da, kurumsal alt yapısı yeterli seviyelere ulaşamamış ülkeler de yoksulların aleyhine sonuçlar oluşturmuştur. Neo-liberal politikaların yaygınlaşmasıyla yoksulluk derinleşerek yayılmıştır. Uluslararası platformda zengin ile fakir arasındaki fark git gide artmıştır. Bundan 30 yıl öncesinde en zengin ülkeler ile en fakir ülkeler arasındaki zenginlik oranı 1'e 5 iken, günümüzde bu oran şiddetle artarak 1'e 400 olarak meydana gelmiştir (Bilen, Şan ve Aydın, 2005:10-11). Bu durum aradaki uçurumu göstermektedir. Böylece UNDP'nin her yıl yayınladığı İnsani Gelişme Raporunda da değindiği gibi yoksulluk dünyada hızla artmaktadır ve önlem alınmaması durumunda dünya “zenginler” ve “yoksullar” olmak üzere iki ayrı kutba ayrılacaktır (Sapancalı, 2001:129). Günümüzde bakıldığında zengin daha zenginleşmekte, fakir ise daha fakirleşmektedir. Aradaki uçurum gün geçtikçe daha da artmaktadır.

Yoksulluğun küreselleşmesine zemin hazırlayan bazı etmenler vardır. Bunlardan bir tanesi 1980 öncesinde yaşanan krizlerdir. Gelişmiş ülkeler 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik krizlere kadar yoksulluğu makro bir sorun olarak algılamış ve sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere özgü bir olgu olarak görmüşlerdir. Gelişmiş olan ülkelerin etkisinde olan IMF, WB ve WTO gibi kuruluşlar stratejilerini bu yönde oluşturmuşlardır (Akın, 2017). Ancak 1980'li yıllardan sonra yoksulluk sorununun gelişmiş ülkeler içinde sorun olduğu görülmeye başlanmış ve bu sorun için uluslar üstü örgütler tarafından da çözümler üretilmeye, projeler yapılmaya başlanmıştır.

Küresel yoksulluğu önemli bir sorun olarak görmeye başlayan Birleşmiş Milletler ve kendisine bağlı bazı örgütlerce çalışmalar yapılmıştır. Bu durumda Birleşmiş Milletler 2000 yılında 'Bin Yıl Kalkınma Hedeflerini' ilan ederek yoksulluk sorununa karşı küresel bir ortaklıkla mücadele edilebileceğini ele almıştır (Akın, 2017). Belirlenen bu hedeflerin ilki, aşırı yoksulluk ve açlıkla mücadele kapsamında, küresel düzeyde yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun 2015 yılına kadar, 1990 yılı esas alınarak yarıya indirilmesidir. Belirlenen bu hedefe 2015 yılından önce ulaşılmıştır. 1990 yılında yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı %43 iken 2010 yılında bu oran %21'e gerilemiştir (Yiğit, 2013).

1.6. EKONOMİK KRİZİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Ekonomik krizin tanımına geçmeden önce kriz kelimesinin ne anlama geldiğine bakmakta fayda olacaktır. Kriz kelimesi sadece ekonomik alanda kullanılan bir sözcük değildir. Farklı ve birçok alanda kullanılagelen bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıp bilimi ve sosyal bilimler bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Kriz sözcüğü, Fransızca bir kelime olan crise "buhran" sözcüğünden alıntıdır (www.etimolojiturkce.com). Kriz sözcüğünün etimolojik kökeni ise Yunanca bir kelime olan 'krisis' kelimesine dayanmaktadır. Tıp biliminde de yaygın olarak kullanılan sözcük 'aniden ortaya çıkan bir hastalık belirtisi' veya 'hastalığın dönüm noktası' anlamlarında kullanılmaktadır. Kriz sözcüğü, sosyal bilimler alanında ise 'buhran', 'bunalım', 'birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme' ve 'büyük sıkıntı' gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Aktan ve Şen, 2001:1). Türk Dil Kurumu bu sözcüğü; 'Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran', 'çöküntü' ve 'bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, anksiyete' olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr).

Kriz sözcüğünün genel bir tanımı olmadığı gibi ekonomik krizin genel tanımını yapmakta kolay değildir. Ekonomik kriz farklı iktisatçılar tarafından değişik tanımlarla yapılmıştır. Yapılan bazı tanımlara bakacak olursak şu şekildedir.

Dursunoğlu'na göre ekonomik kriz, iktisadi kaynaklı olan, içsel veya dışsal sebeplerden kaynaklanan ve oluştuğu zaman ekonomik, mali, sosyal, ticari, kültürel değişimlere ve olumsuzluklara sebep olan olgular olarak tanımlanmaktadır (Abanoz, 2012:6).

Aktan ve Şen, (2001:4) ekonomik krizi, "ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması" olarak tanımlamaktadır.

Kibritçioğlu, (2001:1) ekonomik krizi, "herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar" şeklinde tanımlamıştır.

Rosier (1991)'a göre ekonomik krizi, 'ekonomik konjonktürdeki genişleme döneminden uzun veya kısa bir bunalım, buhran veya daralma evresine geçiş' olarak

tanımlamıştır (Kaykusuz, 2014:3). Yapılan tanımlamalara bakıldığında ekonomik krizlerin, ekonomik yapıyı oluşturan çeşitli mekanizmaların işlerliğini yitirmesi şeklinde meydana geldiği görülmektedir (Eren, 2010:2).

Kriz ve ekonomik kriz kelimelerini tanımlarken birbirlerinden farklı düşünen iktisatçılar krizin oluşumunda, nedenlerinde ve çözüm yollarında da farklı düşünceler sergilemişlerdir. Neo-liberal düşünürler, piyasaya müdahalede bulunulduğu zaman krizin ortaya çıkacağını savunmuşlar ve piyasanın serbest bırakılması durumunda, gizli bir elin ekonomiyi düzelteceğine inanmışlardır. Karl Marks ise kapitalizmin yarattığı krizi yalnızca yok oluş olasılığının meydana geldiği an değil, sermayenin yenilenme, temizlenme süreci olarak görmektedir (Abanoz, 2012:6). Ekonomik krizi sorunlu bir üretim şekli olan kapitalizmin doğal bir sonucu olarak yorumlayan iktisatçılarda vardır. Bu iktisatçılara göre, üretim ve bölüşüm aşamasında kalıcı sorunlara sebep olduğu ifade edilen kapitalizmin yol açtığı sorunların temelinde insan ihtiyacı için olmayıp sadece kar amaçlı yapılan üretim vardır (Eren, 2010:2).

Ekonomik krizlerle birlikte, insanlar, şirketler ve makro alanda ülkeler açısından olağanüstü olumsuz şartların meydana gelmesi sonucunda, hayati fonksiyonların yerine getirilmesi engellenerek adeta bir dönüm noktasına dönüşmektedir. Krizin olduğu bu dönemlerde eski kurallar geçerliliğini yitirmekte ve yeni şartlar altında yeni kurallar geçerli olurken bilinen çözüm yolları geçerliliğini kaybetmektedir (Alkan, 2014:43).

Kriz hassas bir konu olmakla birlikte piyasada karşılaşılan her olayı da kriz olarak algılamak ve değerlendirmek doğru olmayacaktır. Piyasada bir kriz olup olmadığına karar verebilmek için; olayların meydana geldiği alan ve etkili olduğu çevreye bakmak gerekmektedir (Ekinci ve İzci, 2006:39). Meydana gelen olaya kriz denilebilmesi için bir takım özelliklerin bilinmesi gerekmektedir. Örneğin: enflasyon, deflasyon, stagflasyon, devalüasyon ve revalüasyon; devletler, firmalar ve insanlar açısından bir sorundur fakat kriz değildir. Enflasyonun bir türü olan ‘Hiperenflasyon’ ise ciddi sorunlara yol açan bir krizdir. Çünkü burada fiyatlar genel seviyesinde beklenmedik bir biçimde ve aniden hızlanma meydana gelmektedir (Aktan ve Şen, 2001:2). Kaldı ki enflasyon kriz olarak kabul edilseydi Türkiye ve Türkiye gibi kronik bir enflasyona sahip olan ülkeler kuruldukları günden bu güne krizden hiçbir zaman kurtulamamış olacaktı. Aynı şekilde piyasalarda depresyona neden olan ani fiyat

düşmeleri de kriz olarak adlandırılır. Çünkü hiç beklenmedik bir anda ülkeyi, insanları ve piyasayı etkilemiş ve allak bullak etmiştir. Bunlara örnek olarak 1929 yılında yaşanan kara perşembe olarak da bilinen büyük buhran örnek olarak verilebilmektedir.

Krizleri daha iyi anlayabilmek için özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir. Kısaca krizlerin özellikleri şu şekildedir:

Ekonomik krizler, önceden bilinmeyen, aniden ve beklenmedik bir anda meydana gelmektedir. Ayrıca ekonomik krizlerin şiddeti de önemlidir. Örneğin, düşük, şiddetli ve kısa süreli bir enflasyon iniş-çıkışı kriz olarak algılanmayabilir (Bilge, 2009:24). Krizler aynı zamanda bulaşıcı bir hastalık gibidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilmekte veya bir organizasyonda meydana gelen kriz, bu organizasyonla ilişkili diğer organizasyonlara da etki edebilmektedir (Aktan ve Şen, 2001:2). Ekonomik krizler sadece sektörleri değil aynı zamanda birbiriyle ilişkili ülkeleri de etkilemektedir. 2008 mortgage krizi ABD’de meydana gelmesine rağmen kısa sürede birçok ülkeyi etkisi altına almış ve ağır hasarlara yol açmıştır. Bunun nedeni de globalleşen bir dünyanın var olmasıdır.

Bazı durumlarda krizlerin oluşacağına dair göstergeler olmasına rağmen olacağı tarihi kesinleştirmek imkânsızdır. Krizlerin oluşacağı tarih bilinseydi ortada bir sorun olmayacak devletler gereken önlemleri zaten alacaktır. Krizlerin oluşumu her ne kadar ani olsa da bunların kökenleri kriz öncesinde uygulanan ekonomi politikalarıyla ve alınmayan ya da alınmakta gecikilen önlemlerle bağlantılıdır (Aytaç Güner, 2010:35). Meydana gelen küçük problemler önemsenmeyip önlemler alınmadığından krize dönüşmektedir.

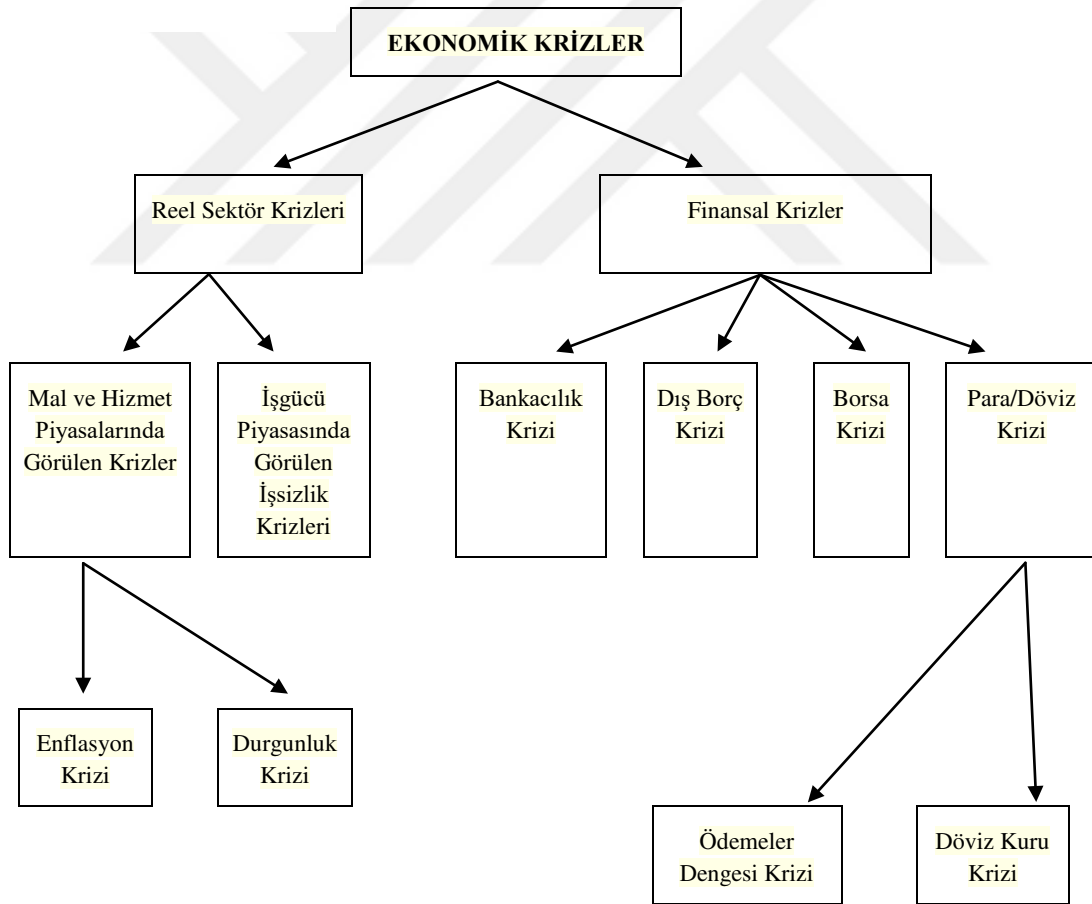
Ekonomik krizler, bireyler, firmalar ve devletler için sorun, karışıklık, tehdit, gelecek kaygısı, güvensizlik gibi yıkıcı ve olumsuz problemlere neden olmaktadır (Bilge, 2009:25). Kriz dönemlerinde işsizlik artmakta ve bireyleri hem ruhsal hem de bedensel olarak olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Bu şekilde insanların sağlığı bozulmaktadır. Suç oranlarında da artış görülmektedir.

Krizler ani ve beklenmedik bir anda meydana geldiğinden dolayı genellikle olumsuz gelişmeleri de beraberinde getirmekte ve böylelikle belirsizliği arttırmaktadır. Bu belirsizlik bilinmeyen, yönlendirilemeyen pek çok probleme zemin hazırlamaktadır. Oluşan bu ortamda yöneticiler deneyimlerinin olmadığı alanlarda karar

almaya mecbur bırakılmaktadır. Böylece bu kaos ortamında karar verme sürecinde aksaklıklar, bozulmalar ve gecikmeler ortaya çıkmaktadır. Bu durumda örgütte doğru ve zamanında karar vermekten uzaklaşmaktadır. Bu dönemde çalışanların stresleri artmakta ve bunu ailelerine yansıtmaktadırlar. Böylece örgütte yeni ve çözümleyici politikalar geliştirilmesi engellenirken çalışanlarda huzursuzluklar artarak devam etmektedir (Ekinci ve İzci, 2006:40).

Ekonomik krizlerin ilk ve en hızlı etkisi, bireylerin işsiz kalması ya da işsiz kalma olasılıklarının artmasıdır. Bu dönemlerde işsiz kalma ihtimali en yüksek olanlar ise yine kadınlardır (Belet, 2013:3).

Ekonomik krizleri finansal krizler ve reel sektör krizleri olarak iki başlık altında toplanabilmektedir. Bu başlıklar şekil 1’de ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Şekil 1: Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: (Kibritçioğlu, 2001:9).

Şekil 1’de de görüldüğü üzere, ekonomik krizler finansal krizler ve reel sektör krizleri olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Reel sektör krizleri de mal ve hizmet

piyasalarında kriz ve iş gücü piyasasında işsizlik krizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mal ve hizmet piyasalarında kriz de enflasyon krizi ve durgunluk krizi olarak ikiye ayrılmaktadır. Finansal krizler de kendi aralarında üç'e ayrılmaktadır. Bunlar bankacılık krizi, döviz krizi ve borsa krizidir. Döviz krizi ise kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Bunlar ödemeler dengesi krizi ve döviz kuru krizidir.

1.6.1. Reel Sektör Krizleri

Ekonomik kriz çeşitlerinden olan reel sektör krizleri kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar mal ve hizmet piyasalarında krizler ve iş gücü piyasalarında işsizlik krizleridir. Mal ve hizmet piyasaları içerisinde enflasyon krizini barındırırken, iş gücü piyasasında işsizlik krizi de içerisinde durgunluk krizini barındırmaktadır.

Mal ve hizmet piyasalarında oluşan krizler genelde reel sektör krizleri olarak bilinmektedir. Reel sektör krizleri; mal-hizmet ve iş gücü piyasalarındaki “miktar”larda başka bir deyişle üretimde veya istihdamda ciddi daralmalar şeklinde meydana gelmektedir (Kibritçiöğlu, 2001:2). Reel sektör krizleri üretim, tüketim, emek ve sermaye kaynaklı daha çok mikro iktisat teorileri ile açıklanabilecek olan bu kavramlardan meydana gelmektedir (Bilge, 2009:33).

Bu piyasalarda oluşan enflasyon krizi, mal ve hizmet piyasalarındaki fiyat artışlarının belirli bir sınırın üstünde olması sebebiyle meydana gelmektedir (Kaykusuz, 2014:4). Bir ekonomide genel fiyatlar seviyesindeki sürekli artışlar Türkiye’de olduğu gibi inatçı bir karakter kazanıp yüksek oranlarda devam ediyorsa, buna da ekonomistler kronik enflasyon adını vermektedir (Kibritçiöğlu, 2001:2). Daha önce de bahsedildiği gibi normal seyrinde giden enflasyon kriz olarak değerlendirilmemektedir. Piyasada anormallikler yaratabilecek derecede olan yüksek enflasyon kriz sebebi olabilmektedir.

Ekonominin genel fiyatlar düzeyi üzerinde sürekli arttırıcı baskılar yaratan bazı etkenler vardır. Bunlar aşağıdaki şekildedir:

1. Para arzı genişlemesi tarafından takip edilen sürekli ve yüksek kamu kesimi açıkları,
2. İthal girdi fiyatlarında artışlar yaratarak üretimi olumsuz etkileyen sürekli olarak döviz kurunda meydana gelen artışlar,

3. Ekonomik birimlerin yüksek enflasyon bekleyişleri içerisinde olmaları,
4. Ülkede oluşan uzun süreli politik istikrarsızlıklar,
5. Hükümetin enflasyonu düşürme konusundaki istek, kararlılık ve becerisine kamuoyu tarafından yeteri kadar güven duyulmaması (düşük kredibilite) (Kibritçioğlu, 2001:2).

Enflasyon krizine neden olan genel fiyatlar düzeyi üzerinde sürekli ve arttırıcı baskılar yaratan bu etkenler üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir.

Reel sektör krizlerinden olan durgunluk krizi de, fiyatlar genel seviyesindeki artışların ekonomide yatırımları teşvik edecek düzeyin altında gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Kaykusuz, 2014:4).

İşsizlik krizi ise, emek piyasasında alışılmışın aksine gerçekleşen işsizlik artışının normal işsizlik oranlarının üzerinde seyretmesi olarak tanımlanmaktadır (Eren, 2010:4).

Reel krizler, direkt ekonominin üretim yapan kısmı ile alakalıdır. Reel sektörün üretim yapabilmesi için girişimciye ve sermayeye ihtiyacı vardır. Finansal kesim ile sermayenin buluşması sağlanılmaktadır. Böylelikle her iki kesim de birbiri ile bağlantılıdır. Birinde oluşan veya oluşacak olan bir kriz diğerini de etkilemesi kaçınılmazdır. Bunun örneklerini tarihte yaşanmış çoğu krizde görülmektedir. Finansal olarak oluşan bir kriz iş piyasasını etkisi altına alıp işsizliğe, durgunluğa neden olabilmektedir. Bazen de durgunluk veya enflasyonun kriz yaratacak derecede yüksek olması finansal piyasaları etkileyerek ve finansal krize de neden olabilmektedir (Aytaç Güner, 2010:38).

1.6.2. Finansal Krizler

Bazen Ekonomik kriz olarak da algılanan Finansal Kriz de kendi içerisinde üç başlık altında incelenir. Bunlar bankacılık krizi, döviz krizi ve borsa krizidir. Döviz krizleri de kendi içerisinde ödemeler dengesi krizi ve döviz kuru krizi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Ülkelerin ekonomilerine, toplumsal yapılarına ve gerekse politik istikrarına zarar veren finansal krizler; istenmemesine rağmen uzun yıllardır yaşanmaktadır. Kapitalizm

öncesinde olduğu gibi sonrasında da yaşanmaya devam etmektedir. Ancak kapitalizm öncesinde nadir olarak görünen finansal krizler kapitalizmle birlikte sık aralıklarla meydana gelmektedir (Kaykusuz, 2014:27).

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra çok sayıda ve peş peşe finansal kriz yaşanmaya başlanmıştır. Bu yaşanan krizlerden birkaç tanesi şöyledir; Avrupa Para Krizi (1992-93), Latin Amerika “Tekila Krizi” (1994-95), Türkiye Krizi (1994), Güney Doğu Asya Krizi (1997-98), Rusya Krizi (1998), Brezilya Krizi (1999), Türkiye Krizi (2001), Arjantin Krizi (2002)'dir. Küreselleşen bir dünyada finansal krizlerin bu kadar sıklıkla ve etkilerinin yıkıcı olması nedenleriyle ekonomistler arasında önemli tartışmalara neden olmuştur (Işık, Duman ve Korkmaz, 2004:46).

Finansal krizi Işık, Duman ve Korkmaz (2004:46) şu şekilde tanımlamıştır: “Finansal piyasalarda ortaya çıkan bozulmaların finansal kurumların performansını olumsuz etkileyerek tüm ekonomiye yayılması sonucu, ödeme sistemlerini bozması ve kaynakların etkin dağılımını engellemesidir”.

Finansal kriz, döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki aşırı fiyat dalgalanmaları ya da bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen kredilerin yani batık kredilerin fazla miktarda olması ve artması sonucunda meydana gelen ciddi ekonomik problemler olarak tanımlanabilmektedir (Kibritçioğlu, 2001:2).

Bir başka ifadeyle finansal kriz, asimetrik enformasyondan kaynaklanan ahlaki çöküntü ve ters seçim olgularının giderek artması neticesinde, finansal piyasaların kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getiremeyerek bu piyasalarda bozulmalar meydana gelmesi olarak da tanımlanmaktadır (Erarslan, 2014:6). Anlaşılacağı üzere finansal kriz, finans piyasalarının etkin işlememe durumunu ifade etmektedir.

Finansal krizi tanımlarken karşılaşılan ahlaki çöküntü kavramının tanımı ise, yatırımcılar borca girerek yüksek riskli projelere yatırım yapabilmektedirler. Bu yatırımda iş başarı ile sonuçlanırsa yatırımcı kazanmakta ve borcunu ödemektedir. Ancak iş başarısızlıkla sonuçlanırsa yatırımcı borç verenin parasını ödeyemeyip zarara uğramaktadır, bu gidişat ahlaki çöküntü olarak tanımlanmıştır (Berikol, 2008:8).

Finansal krizlere yol açan başlıca faktörler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- 1- Varlık fiyatlarında beklenmeyen düşüşler,

- 2- Faiz oranlarında artış,
- 3- Piyasalarda belirsizlik,
- 4- Ödeme gücünün kaybedilmesi,
- 5- Likidite krizi,
- 6- Belirsizlikteki artış,
- 7- Banka panikleri,
- 8- Fiyat düzeyinde beklenmeyen gerilemeler,
- 9- Borsanın değer kaybetmesi (Akçay, 2012:27).

Buna göre finansal krizlerin yaşandığı dönemlerden önce faiz oranlarının yükseldiği, borsada düşüşlerin meydana geldiği, likidite sıkıntısı çekildiği ve belirsizliklerin arttığı görülmektedir (Erarslan, 2014:9).

Finansal krizlerin ortaya çıkmasında, asimetrik bilgi sorunu, makro ekonomik yapıdaki dengesizlikler, finansal serbestleşme ve sürü psikolojisi de denilen ekonomik göstergelerin normali göstermesine rağmen kimi iktisat çevrelerinin sorun varmış gibi davranması ve diğerlerinin de onları takip etmesi gibi nedenlerde yer almaktadır.

Finansal krizleri açıklamaya yönelik birçok teorik model geliştirilmişse de finansal krizler üzerinde teorik literatür, üç nesil model sınıflandırması çerçevesinde incelenmektedir. Sınıflandırmaların her biri krizleri açıklamak için ayrı ayrı incelemeler barındırır da bu modellerin ortak noktaları da vardır. Bu ortak noktalara rağmen modellerin hiç biri krizlerin tümünü açıklamaya yetmemektedir (Korkmaz ve Tay,2010:6).

Finansal kriz türlerinden olan döviz krizleri, bir ülke para birimine olan güvenin yok olması sonucunda spekülâtif fonların yoğun bir biçimde bulundukları ülkeyi terketmeye (kaçmaya) başlamaları sebebiyle Merkez Bankasının (MB) verdiği desteklemelere rağmen mevcut kurda devam ettirilemeyerek ulusal paranın dalgalanmaya bırakılması veya devalüe edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Aytaç Güner,2010:40).

Döviz krizinin bazı belirleyicileri vardır. Bunlar şu şekildedir:

- 1- Hatalı iktisat politikaları,
- 2- Zayıf makro ekonomik göstergeler,
- 3- Finansal alt yapının yeteri düzeyde olmaması,

- 4- Ahlaki çöküntü,
- 5- Asimetrik enformasyon olgunun var oluşu,
- 6- Piyasadaki kreditorlerin ve uluslar arası finans kuruluşlarının hatalı tespit ve öngörileri,
- 7- Siyasal suikast ve terörist saldırılar gibi beklenmedik olayların meydana gelmesi (Kibritçioğlu, 2001:2).

Para krizleri de denilen döviz krizi, “bir ülke parasının devalüasyon oranının bir önceki dönem devalüasyon oranından daha yüksek olması ile tanımlanabilir” (Çeviş ve Yayan, 2012:419). Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen para krizlerinin çoğunun temel nedeninin sermaye hareketliliğinin yüksek olması, ulusal paradan kaçışla birlikte yurt dışına para çıkışları olduğu görülmüştür (Bilge, 2009:39).

Mali kriz, genel olarak kambiyo, bankacılık ve dış borç krizlerini baz alan bir sorunu ifade etmektedir. Mali krizin temel nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1- Mali düzenlemelerin yetersiz olması,
- 2- Yatırımların yanlış yapılması,
- 3- Denetimin yetersizliği sonucunda kredi disiplinin bozulması,
- 4- Batık kredi sorununun mali sistemi bozmasıdır (Aytaç Güner, 2010:41).

Bankacılık krizi ise, ticari bankaların piyasa araçları üzerindeki kontrollerini kaybetmesi veya vadesiz mevduattaki beklenmedik çekilme ile birlikte fonların karşılama yeteneğini kaybetmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Aytaç Güner, 2010:39). Finansal krizin yaşandığı ülkelerde sistemin güçlü olmaması bankacılık sektörünün bu krizden olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde genelde sistem daha tam oturmadığından finansal krizlerin yaşanmasıyla bankacılık sektörü de olumsuz etkilenmektedir.

1.7. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KRİZLER

Ekonomik kriz kavramı, günümüzdeki spesifik anlamını 19. yüzyılda almıştır. Bu 19. yüzyıldan önce krizlerin olmadığı anlamına gelmemektedir. Elbette ki daha öncesinde ve sonrasında da krizler vardı, fakat bu yaşanan krizler bazı yönleriyle birbirinden ayrılmaktadır (Aktan ve Şen, 2001:4).

19. yüzyıl öncesinde yaşanan krizler genelde savaş neticesinde oluşan bozulmalar, kötü iklim şartları neticesinde oluşan kötü hasat, açlık, kıtlıklar şeklinde kendini göstermekteydi. Buna ek olarak seyrek de olsa aşırı devlet tedbirleri gibi devletlerin uyguladığı yanlış politikalar da gösterilebilmektedir. 19. yüzyılda yaşanan krizlerin nedenleri ise, bunlara ek olarak devletlerin başarısızlıkları ile birlikte yanlış yapılan yatırımlar olarak gösterilebilmektedir. 20. yüzyıl krizlerinde ise işin boyutu değişmiştir. Küreselleşme ve sanayileşme ile birlikte ticari ilişkilerin daha sıklaşması ve finans merkezlerinin oluşması ile krizler daha fazla finansal boyut kazanmıştır (Bilge, 2009:27).

Artık global olan dünyada krizlerin de şekli, nedenleri ve etkileri değişikliğe uğramıştır. Bir ülkede oluşan kriz sadece kendi ülkesini değil diğer ülkeleri de etkilemeye başlamıştır. Krizler daha hızlı ve daha kötü etkiler bırakarak etkisini göstermeye başlamıştır. 20. yüzyılda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kaçınılmaz bir sonucu olan krizler artık gelişmiş ülkeler içinde aynı sonuçları vermektedir. Bunun en güzel örneği 2008 Mortgage krizidir. Bu kriz birçok gelişmiş ülkenin ekonomik sistemini çöküntüye uğratmıştır.

Dünyada tarih boyunca yaşanmış birçok kriz vardır. Ancak bütün bu krizlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi bu çalışmada verimli olmayacağından çalışma için önemli olan krizler alt başlıklar halinde incelenmiştir.

1.7.1. Dünya Ekonomik Krizleri

Küreselleşmenin başladığı ve dışa açılmaların olduğu çoğu ülkede XIX. yüzyılın ikinci yarısında pek çok önemli kriz yaşanmıştır. Bu krizler sadece yaşanan ülke ile bağımlı kalmayıp küreselleşmenin de etkisiyle diğer birçok ülkeye de yayılmıştır. Yaşanan bu krizlere, 1825, 1836, 1847, 1857, 1866, 1900, 1920, 1929, 1931-1933, 1974-1975, 1979-1982, 1997-1998 ve 2007-2011 tarihli krizler örnek olarak verilebilmektedir (Sakin, 2013:42).

1.7.1.1. 1929 Ekonomik Krizi (Büyük Buhran)

1. Dünya savaşına başlarda katılmayıp savaşta kısa süre kalan ABD, savaşan ülkelere borç para vermiş ve daha sonra da bunun faydalarını görmüştür. ABD ekonomisinde canlanmalar olmuş ve refah düzeyleri artmıştır. Dünyanın süper gücü haline gelen ABD’de 29 Ekim 1929 tarihinde işler tersine gitmeye başlamış ve “Kara Perşembe” de denilen büyük buhran başlamıştır.

Büyük buhrana neden olan faktörler konusunda anlaşmaya varılamamış her iktisatçı farklı nedenler sunmuştur. Krizin nedenleri olarak; üretim fazlası, bununla birlikte şirketlerin aniden kapatılması, işsizlik oranlarının artması, geliri düşen veya olmayan halkın alım gücünün yok olması ve satışların düşmesi, kişilerin ellerindeki parayı güven eksikliğinden tasarruf etmeleri, talep düşüklüğü, firmaların maliyetleri düşürmek için işçi çıkarmaları, yatırım şirketlerinin, hisse senetlerini uçuk fiyatlara satması, borsanın çöküşü gibi gösterilebilmektedir (Özerol, 2009:135-136).

Krizin asıl başlangıcı 29 Ekim 1929 tarihinde Dow Jones Endeksinin çöküşüyle olmuştur. Borsada yaşanan bu ani çöküş salt borsadaki yatırımcıların zarar etmelerine neden olmamış, aynı zamanda ABD ekonomisinde ve bütün kapitalist ülke ekonomilerinde yıllarca sürecektir ve kurtulması o kadar da kolay olmayacak yıkıcı etkiler göstermiştir. Buhranın ilk habercisi olan borsanın çöküşüyle birlikte kriz başlamış ve yıllarca diğer ülkelere de yayılarak sürmüştür (Kaykusuz, 2014:156). Bu kriz ABD’de başlayarak; Latin Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya gibi önemli ekonomilere sahip olan ülkelere de sıçramış ve daha sonrasında Türkiye’de olmak üzere birçok ülkeye yayılmıştır. ABD’nin uyguladığı yanlış politikalarla ötürü krizin etkileri daha uzun sürmüştür. Uzun uğraşlar ve politikalar sonucu ülkeler krizden kurtulmuşlardır.

1.7.1.2. 1974 Petrol Krizi

1973 yılında Arap devletleriyle İsrail devleti arasında vuku bulan savaşlar sonunda Arap devletleri Batı ülkelerine savaşta İsrail’e destek verdikleri gerekçesiyle, siyasi bir silah olarak petrol ambargosu koyduğunu ilan etmiştir. Bu olay neticesinde bütün dünyada petrol krizi meydana gelmiştir (www.bilgelog.com.tr, 2013). Böylece OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü) üyesi devletler günlük petrol

üretimlerini 5 milyon varil azaltmışlardır. OAPEC üyesi olmayan petrol üreticisi ülkeler üretimlerini arttırmış olsalar da bu yeterli gelmemiş ve petrol fiyatları aniden aşırı bir şekilde yükselmiştir (Kaykusuz, 2014:199).

Aslına bakılırsa petrol krizinin asıl nedeni Arap-İsrail savaşı değildir. Bu savaş krizin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Çünkü petrol problemi yeni ortaya çıkan bir problem değil uzun yıllardır süren bir problemdir. Meydana gelen Arap-İsrail savaşı ise bu krizin patlama noktası olmuştur (www.bilgelog.com.tr, 2013).

Petrol krizinin yaşanmasıyla petrole bağımlı olan ülkeler aniden artan fiyatlar nedeniyle, petrol faturalarını ödeyemez duruma gelmişlerdir. Böylece döviz darboğazına girmişlerdir. Bu petrol şokundan pek çok ülke etkilenmiştir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu durumdan etkilenmiştir. Gelişmiş ülkeler yani batı ülkeleri ise petrol krizinden bir şekilde faydalanmayı bilmişlerdir. Kısa sürede bu krizi atlattırmayı başarmışlardır. Batı bu duruma alışmış ve yüksek teknolojisi ile bunu fırsata çevirmiştir. Batının teknolojisine ve silahına en çok ihtiyaç duyan ülkeler olan Arap ülkeleri pahalı sattıkları petrole karşı pahalı silahlar vb. almak zorunda kalmışlardır.

1.7.1.3. 1994 Meksika Krizi

Meksika krizi istikrarsızlıkların yok denecek kadar az olduğu makroekonomik göstergelerin istikrarlı olduğu bir dönemde meydana çıkmıştır. Bu ülkede enflasyon oranı düşük ve bütçe açığı sorunu da yoktur. Bu olumlu gidişatın ardından;

- Özel sektöre açılan kredilerin hızla artması,
- Döviz kuru politikasının devam ettirilmesi,
- Uluslar arası faiz oranlarının yükselmesi,
- Politik cinayetlerin işlenmesi gibi belirsizliklerin ortaya çıkması Meksika ekonomisine duyulan güveni sarsmıştır (Sarıgedik, 2008:3).

Rezervlerde azalmalar oluşması nedeni ile mevcut durum korunamamış ve Peso'nun değeri düşürülmüştür. Böylece dalgalı bir döviz kuru rejimine geçilmiştir. Yabancı sermaye akışı durmuş, rezervler azalmış ve cari işlemler açığı büyümüştür (Sakin, 2013:50). Dalgalanmaya bırakılan peso faiz oranlarının aşırı derecede

yükselmesine neden olmuştur. Böylece bankaların portföylerinin bozulmalarını hızlandırmıştır. Uluslararası yatırımcılar arasında paniğe yol açan bu durumlar yatırımcıların hızlı bir biçimde fonlarını geri çekmeye başlamaları krize neden olmuştur. Yaşanan bu kriz başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere bölge ekonomilerini de etkilemiştir (Sarıgedik, 2008:3).

1.7.1.4. 1997 Asya Krizi

Asya'da geniş çaplı bir finansal kriz çıkabileceğini hiç kimse tahmin etmemişti. Çünkü makroekonomik değerler istikrarlı seyretilmişti. Enflasyon ve cari açık gibi sorunları bulunmamaktaydı. Hızlı büyüyen bir ekonomileri vardı.

Asya krizi 1997 yılında Tayland Merkez Bankasının sabit döviz kuru rejimini terk ettiğini açıklaması ve bantı devalüe etmeleri ile başlamıştır (Kaykusuz, 2014:219). Bu kadar iyi giden bir ekonomi bir anda krize dönmüştür. Tayland'da başlayan kriz kısa sürede diğer Asya ülkelerine de yayılmıştır. IMF ve WB gibi uluslararası örgütler ile uluslararası kredilendirme kurumlarının bölge ülkelerinin hepsini aynı kategoride değerlendirmesi krizin diğer ülkelere de hızlı bir şekilde yayılmasında etkili olmuştur.

Özel sektöre sunulan kredilerdeki hızlı artış ve bununla birlikte özel sektörün bankalara olan borçlarının artması ulusal para birimlerinin reel olarak aşırı derecede değerlenmesi, cari işlemler açığının artması bu krizin nedenleri olarak görülebilmektedir. Sermayenin hızla dışarı kaçmasıyla yüksek oranlı devalüasyonlara ve hisse senedi fiyatlarının çökmesine neden olmuştur. Bu nedenlerle başlayan kriz kısa sürede bütün Asya ülkelerini etkisi altına almıştır (Sarıgedik, 2008:4).

1.7.1.5. 1997 Rusya Krizi

Akdiş (200:84)'e göre; Rusya'da ortaya çıkan krizin kökenleri eskiye dayanmaktadır. Sovyet Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın yeni bir sisteme geçmesi ve bu sistemi özümsemeye çalışması ülkeyi ekonomik olarak zora sokmuştur. Yaşanan zorluklara karşı uygulanan tedbirlerle enflasyon %20-30'lara kadar düşürülebilmektedir. Rusya'ya uluslararası sıcak para girişleri sağlanmıştı. Borsa yükselmiş fakat ödenmemiş borçlarda artmaya başlamıştır (www.ekodialog.com.tr).

Merkez Bankası tarafından rublenin devalüe edilmeyeceği açıklanmasına rağmen 17 Ağustos 1998 tarihinde rublenin devalüe edilmesi krizin başlangıcı olmuştur (Sakin, 2013:53).

Rusya krizi, rublenin devalüe edilmesi iç ve dış borçların belirli bir süreliğine ertelenmesi, sayısız finans kurumu ve bankanın iflasına ve halkın fakirleşmesine sebep olmuştur (Sakin, 2013:53).

Rusya krizi, Asya'da yaşanan krizlerden de etkilenmiştir. Rusya krizi de gelişmekte olan ülke ekonomilerinde hissedilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki fonlar Almanya ve Amerika gibi gelişmiş ülkelere kaçmıştır (www.hakkindabilgiler.org.tr).

1.7.1.6. 2007-2008 Mortgage Krizi

2007 yılının temmuz ayında başlayan kriz, Amerikan finans piyasalarında oluşan ipotekli konut kredilerinde yaşanan sorunlara dayalı olarak yaşandığından dolayı mortgage krizi adını almıştır (Erarslan, 2014:43). Yani krizin başlangıcı riski yüksek olan mortgage (tutsak) kredileri ile başlamıştır. 10 trilyon dolar tutarındaki ABD tutsak kredilerini yaklaşık 1.4 trilyon dolarının batık, yüksek riskli tutsak kredilerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Bu krediler sadece ABD'de bulunmamakta, pek çok gelişmiş ülkede de bulunmaktaydı. Krizin ABD ile sınırlı kalmamasının bir nedeni de budur (Özerol, 2009:145). 2004 yılında yeniden başkan seçilen George W. Bush alt gelir grubunun konut edinebilmesi için bir takım kolaylıklar getirmiştir (vergi avantajları gibi). Bu alt gelir grubuna subprime denilmektedir. Bu gruba ilk iki yılı sabit faiz, geri kalan yıllarda ise piyasa faiz oranlarına endeksli değişken faiz uygulamaları ile kredi imkânı sunulmuştur. ABD faiz oranlarında gerçekleşen artışlar 2006 yılına kadar subprime grubuna etki etmezken, 2006 yılı sonrasında değişken faiz uygulanmaya başlayınca faiz fonlarının çok yükselmesinden dolayı kredilerin geri ödenmesinde zorluklar ortaya çıkmıştır (Korkmaz ve Tay, 2010:8).

Subprime, alınan kredileri geri ödemede zorluk yaşayan öğrenciler, göçmenler, işsizler, kredi sorunu olan müşteriler, yüksek faiz ve daha ağır şartlarla ABD ve İngiltere gibi devletlerde verilen kredilerdir (Osmanoğlu, 2012:69-70).

Finans sektöründe gerçekleşen ve bir balona dönüşen NINJA krediler de denilen subprime kredilerin patlamasıyla birlikte meydana gelen ekonomik kriz çok geçmeden reel sektöre de yayılmıştır ve başta ABD olmak üzere ülkeleri büyük bir darboğaza sokmuştur. Ülkelerin ana gündemini ise artan işsizlik oranları, azalan tüketim talebi sonucu üretimin düşmesi, daralan krediler sonucu yatırımlar için gerekli olan finansal kaynaklara düşmesi, daralan krediler sonucu yatırımlar için gerekli olan finansal kaynaklara ulaşamama oluşturmaktaydı. Krizden etkilenen uluslararası ticaret de ani düşüşler yaşanmıştır (Şenses, Öniş ve Bakır,2013:75).

Kriz önce gelişmiş ülkeleri etkilemiştir. İzlanda en çok etkilenen ülkelerden olmuş ve iflas ettiğini açıklamıştır. Ancak etkilenen sadece gelişmiş ülkeler değildir. Gelişmekte olan ülkelere bu krizle büyük sarsıntılar yaşamışlardır. Diğer krizlerde olduğu gibi mortgage krizinde de birçok neden sayılmıştır. Bunlardan temel olanları;

- Likidite bolluğu,
- Menkul kıymetleştirme,
- Şeffaflığın olmaması,
- Derecelendirme kuruluşlarının gerçeği yansıtmayan noktaları,
- Gelişigüzel dağıtılan mortgage kredileri,
- Gelişmiş ülkelere başta ABD olmak üzere uygulanan düşük faiz oranlarıdır.

Verilen kredilerin geri ödenmesi fazla dikkate alınmadığından dolayı sistemin halkaları zorlanmaya başlamıştır. Aslında ilk sinyaller 2006 yılında bu şekilde gelişmiştir ancak mali piyasalarda sadece bir türbölans olarak hissedilmiştir (Sönmez, 2009:84).

Krizin sonucunda ise; temerrüt ve haciz oranlarında artışlar gerçekleşmiştir, bununla birlikte çoğu kişinin evinden olmasıyla ev sahipliği düzeyinde gerilemeler oluşmuş, konut talebinde daralmalar meydana gelmiş, menkul kıymet fiyatlarında düşüşler yaşanmış, finans piyasalarında likidite baskısı oluşmuş, borçlanma maliyetlerinde artış yaşanmış, finans kurumlarının mali yapıları bozulmuş, ipotekli piyasalarda yoğunlaşma artmış, halkın refah düzeyinde azalmalar oldu, bankalara el konuldu, işsizlik oranları artmış, borsalar çökmüş, ABD'nin dördüncü büyük yatırım bankası olan Lehman Brothers iflas başvurusunda bulunmuştur.

ABD ekonomisinde başlayan ve ardından AB gibi önemli gelişmiş ülkelere sıçrayan kriz etki alanı sebebiyle ‘küresel kriz’ olarak tanımlanmıştır. Bu krizin etkisi ilk olarak gelişmiş ülkelerde hissedildiğinden dolayı önlemler de bu ülkelerde alınmaya başlamıştır (Sönmez, 2009:92). Alınan önlemler genelde aynı doğrultuda olmuştur. Genel itibarıyla aşırı korumacı tedbirler alınmıştır. Alınan tedbirler ABD ve gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmamış krizden etkilenen diğer gelişmekte olan ülkelere krizden kurtulmak için tedbirler uygulamışlardır.

1.7.2. Türkiye’de Yaşanan Krizler

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yaşanan krizlere ve nedenlerine bakıldığında genelde düzensiz finansal serbestleşme, ülkeye sıcak para girişinin artışı ve yabancı yatırımcıların ülkeden kaçışı gibi vakaların gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Sonucun bu şekilde olmasının sebeplerinden bir tanesi ülkeye yabancı sermaye girişini sağlamak amacıyla faiz oranlarının yükseltilmesidir. Başka nedenlere bakacak olursak bunlar; enflasyonda yükselme, bütçe dengesizlikleri, cari açığın yüksek olması ve dış müdahalelere açık olunmasıdır (Abanoz, 2012:6).

Türkiye’de yaşanan birçok kriz vardır, ancak bunlardan; 1994 krizi, 1997 krizi ve 2000-2001 krizleri ele alınmıştır. Aslında 1998-1999 döneminde yaşanan Asya ve Rusya krizleri de ülkemizi derinden etkilemiştir ancak dünyada yaşanan krizler bölümünde değindiğinden tekrardan burada bahsedilmemiştir.

Türkiye’de yaşanan krizlerin hepsinin birbirinin devamı olduğu ve nedenlerinin birbirine çok yakın olduğu ifade edilmektedir.

1.7.2.1. 1994 Yılı Krizi

Dolar 1994 yılının başından nisan ayına kadar olan sürede Türk lirası karşısında önemli derecede değer kazanmıştır. Türk lirasının değeri düşmüştür. Bu durum karşısında Merkez Bankası elindeki döviz rezervlerinin büyük bir çoğunluğunu piyasaya sürmüş ve döviz rezervlerini kaybetmiştir. “Bankalararası para piyasasında 1993 yılında %70’lerde olan gecelik faiz %700’leri görmüştür”. 1993 yılının ilk yarısında kamu açıklarını finanse etmek amacıyla piyasadan kolaylıkla borçlanabilen

hazine, 1993 yılının son günlerine doğru piyasadan borçlanmakta zorlanmıştır. Bu gidişat artarak devam etmiştir (Özatay, 2009:69).

Cari açık %540 artış göstermiştir. Devlet borçlanarak kaynak bulmaya çalışmıştır. Borçlanma başlarda olumlu gibi görülsede zamanla bunun iyi bir fikir olmadığı anlaşılmıştır. Çünkü kamunun borç yükü artmış, bununla birlikte faizler yükselmiştir. Faiz oranları o kadar cazip hale gelmiştir ki yatırımcılar özel kesimde yatırım yapmak yerine kaynaklarını faize yöneltmişlerdir (Özerol, 2009:121).

Böylece 1994 yılının başında Türkiye tekrardan bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Dolar-TL paritesi önemli şekilde bozulmuş, enflasyonist beklentiler artmış, hazine içeride borçlanamaz duruma gelmiştir. Kredi değerlendirme kurumlarının Türkiye'nin kredi notunu peş peşe düşürmesiyle dış kredi bulma şansını da yitiren Türkiye'de ekonomik istikrar paketi yürürlüğe konulmuş ve bunun ardından IMF ile 14 aylık bir stand by düzenlemesine girilmiştir (Eğilmez ve Kumcu, 2009:39).

5 Nisan 1994 tarihinde konulan istikrar programı başlarda işe yararmış gibi gözükse de sonradan işe yaramadığı anlaşılmıştır. Ekonomide tekrar bozulmalar yaşanmıştır. Bu istikrar programı, çerçevesi tam belirlenmeden, yapısal ve siyasal olumsuzluklar giderilmeden uygulamaya konulmuş, başarısızlıkla sonuçlanmış ve tarihe mal olmuştur. 5 Nisan kararlarının başarısızlıkla sonuçlanması ileride uygulanabilecek istikrar programlarına karşı ön yargı ve inançsızlık oluşmasına zemin hazırlamıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2009:382).

1.7.2.2. 1997 Yılı Krizi

1994 sonrası ekonomi çok kötü durumdaydı. Bu durumdan çıkabilmek amacıyla reel faizler yükseltilerek ülkeye sıcak para girişi sağlanmaya çalışılmıştır, başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Faizlerin yüksekliği salt yabancı yatırımcıları çekmemekte, yerli şirketler yatırımcılarda kaynaklarını işlerine değil faize yönlendirmeye başlamışlardır. Bankalarda bu furyaya katılmışlar, tabi yüksek faizle ve bonoya olan talebin artışıyla devletin borçlanması da artmıştır, Türkiye'nin iç borçları ciddi boyutlara ulaşmıştır (Özerol, 2009:124).

Aslında nedenler ve uygulamalar tanıdık gelmektedir. 1994 yılında oluşan krizde de bu olaylar yaşanmıştır. Tekrar aynı hatalar yapılmaya devam edilmiştir. Ülke ekonomisi tekrar bir çöküş içerisine girmiştir, tasarruf tedbirleri uygulanmaya başlanmış ama durum iyiye gidecekken daha da kötüye gitmiştir. Devlet hazinesi borçlanacak bir devlet bankası ve Merkez Bankası bulamamış, Türk bankacılık sistemi kilitlenmiştir.

1.7.2.3. 2000 (Kasım) – 2001 (Şubat) Krizleri

1998 yılında başlayan Rusya krizi Türkiye bankacılık sisteminde tahribatlara yol açmıştır. Bundan dolayı ekonomik anlamda oluşacak küçük bozukluklar bile sistemin olumsuz etkilenmesine yetmektedir.

Türkiye’deki bankalar yıllarca yüksek faiz ortamında yüksek kazançlar elde etmişler fakat yıl sonuna doğru bankalar açık pozisyonlarını kapatma telaşına düşmüşlerdir. Bankaların pozisyonlarını bir an önce kapatmak istemelerinin nedeni piyasadaki devalüasyon beklentisi olmuştur. T.C. Merkez Bankasının IMF’e verdiği taahhütlerden dolayı sıkı para politikası uygulaması da piyasada likidite darlığına yol açmıştır. Likidite darlığı nedeniyle gecelik faizler fahiş şekilde yükselmiştir (Kaykusuz, 2014:288).

Şubat ayının ikinci yarısında MGK (Milli Güvenlik Kurulu) toplantısında Başbakan ile Cumhurbaşkanının arasında meydana gelen tartışma sonucu siyasi istikrarsızlık olarak değerlendirilmiş ve siyasal kriz ekonomik krize yol açmıştır. Mali kesimde güvensizlik sürdüğünden dolayı şubat ayında yaşanan kriz bu ortamın pekişmesine ve likidite krizinin git gide bir dövize hücum krizine dönüşmesine sebep olmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2009:395).

Kamu kesiminde oluşan iç borçların sürdürülemez hale gelmesiyle 1993 - 1994 finansal krizleri yaşanmış ancak benzer politikalara sonraları devam edilmiştir. Bunun sonucunda da ekonomi 2000 ve 2001 yıllarında şiddetli bir bankacılık ve döviz kuru krizi ile karşılaşmış ve siyasi gerginlikler de yaşanmıştır (Kibritçioğlu, 2001:4).

Türkiye’de oluşan likidite sıkışıklığı neticesinde Bank Kapital ve Etibank TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu)’ye devrolmuştur (Kaykusuz, 2014:289). Demirbank ve birçok bankaya el konulmuştur.

Yıllardır süregelen ekonomideki kötü giden yönetim, aşırı borçlanma ve yüksek enflasyon, IMF'in dayattığı hatalı istikrar programıyla bir araya gelerek krize yol açmıştır. Bankacılık sektöründe başlayan kriz, reel sektöre sıçramış ve Türkiye ekonomisi bu krizde derin bir yara almıştır. Ekonominin toparlanması ise yıllar almıştır (Kaykusuz, 2014:306).

Sonuç olarak Türkiye'nin kendi başına geçirdiği ekonomik krizlerin hemen hepsinin sonucunda Türk lirasının mühim oranda devalüe edilmesiyle neticelenmiştir (Eğilmez ve Kumcu, 2009:378).

1.8. EKONOMİK KRİZİN NEDENLERİ

Ekonomik krizlerin birçok nedeni olabilmektedir. İktisatçıların üzerinde anlaştığı bir neden yoktur. Halen yaşanan ekonomik krizler, oluşumları, gelişimleri ve nedenleri tartışma konusudur. Ancak ekonomik krizlerin genel olan birkaç nedeni ayrıntılarına inilmeden aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İç ve dış borçlanma,
- Yanlış döviz kuru politikaları,
- Asimetrik bilgi problemleri, ters seçim ve ahlaki çöküntü,
- Siyasal istikrarsızlık ortamı,
- Siyasal iktidarların uyguladıkları yanlış ekonomik politikalar,
- Yenilikler ve teknolojik gelişmeler de, bu gelişmelere ayak uyduramayan ülkeler açısından krize neden olabilir,
- Kredi derecelendirme kuruluşlarının yanlış tahminleri ve piyasayı yanıltmaları,
- Bankaların kötü yapılanması,
- Ekonomik krizler her zaman ekonomik nedenlerden kaynaklanmayabilir. Ülke genelinde meydana gelen doğal afetlerde krize nede olabilir,
- Ekonomik süreç içerisinde istihdam, üretim ve fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan beklenmedik konjonktürel hareketler ve dalgalanmalar (Aktan ve Şen, 2001:7).

- Devletin piyasaya iktisat politikası araçları ile müdahalede bulunması,
- Ekonomik, teknolojik, siyasal ve ekolojik alanlardaki hızlı değişimdir.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAMIN GENEL YAPISI VE KADIN İSTİHDAMI

Bu bölümde istihdam kavramı, çeşitleri, kadın istihdamı ve özellikle Türkiye’de kadının istihdam içerisindeki yeri tartışılmıştır.

Günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler olsun tüm dünyada istihdam sorunu en önemli konuların başında gelmektedir. İstihdamın iki önemli amacı vardır. Bunlar ekonomik ve sosyal amaçlardır. Sosyal amaç olarak; çalışmak isteyen her bireye iş imkanı sunulması, emek arz ve talebinin nitel ve nicel açılardan uyumlu düzeye getirilmesi, verimliliğin artırılarak çalışma barışının sağlanması iken, ekonomik amacı ise; üretimi düzenleme ve üretimi arttırmaktır (Murat,2007:193).

Kadın iş gücünün ülkemizdeki ve dünyadaki yeri yadsınamaz düzeydedir. Her ne kadar kadın istidam düzeyi ülkelerde yeterli düzeye yükseltilemese de bu kadın iş gücünün artırılması gerektiği gerçeğini değiştirmemektedir. Ülkelerin ekonomilerini ve bununla birlikte sosyal düzeylerini arttırabilmeleri için istihdamın artırılması gerekmektedir. Ülkemizin ve dünya nüfusunun yaklaşık yarısını kadınların oluşturduğunu düşünüldüğünde de gerçek anlamda ekonomik ve sosyal refaha ulaşılması için gerekli olan istihdam düzeyine ulaşılmasının yollarından birinin de kadın istihdamının artırılması olduğu görülmektedir.

2.1. İSTİHDAM KAVRAMI

İstihdam ve işsizlik kavramları birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyecek iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı işsizlik kavramına da değinilecektir. İstihdam kavramının tanımına geçmeden önce istihdamın kelime anlamına bakmakta yarar vardır. Arapça kökenli olan istihdam kavramının kelime anlamı “bir görevde, bir işte kullanma” olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr). Genel olarak istihdam, üretim faktörleri olan sermaye, doğal kaynaklar, emek ve girişimcinin fiili olarak üretime katılması olarak tanımlanmaktadır. Ancak istihdam kavramı bütün üretim faktörlerinden oluşan bir içeriğe sahip olmasına rağmen daha çok

iş gücünün üretime katılması olarak kullanılmaktadır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009:20). İstihdam, bir ülkenin sahip olduğu emek, toprak ve sermaye kapasitesinin bir yıllık dönem içerisindeki kullanma miktarı olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda istihdam, cari dönem içerisinde bir ülkede ekonomik faaliyetlere katılacak düzeyde olan insan gücünün çalışma, kullanılma veya çalıştırılma düzeyini göstermektedir (Çam, 2014:16). Başka bir ifadeyle istihdam, insan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mal ve hizmet üretme gayreti içerisinde emeği de diğer üretim faktörlerinde olduğu gibi üretken bir faktör olarak bu süreçte kullanmak ve kullanılan emeğe karşılık yaratılan değerden emeğe pay verilmesi olarak da ifade edilmektedir (Işığışok, 2011:19).

İstihdam kavramını tanımlarken bütün üretim faktörlerinin üretime katılması denmişse de gerçekte istihdam sorununun asıl önemli noktası emek faktörüdür. Çünkü emek harici diğer faktörlerin atıl kalması ile sadece ekonomik problemler ortaya çıkacakken emek faktörünün atıl kalması durumunda hem ekonomik kaynak kaybı hem de politik ve sosyal problemler meydana gelmektedir (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:8). Emek faktörünün ülkeler üzerindeki önemi bir kez daha görülmüştür.

Kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla olan kişilerin tek aracı olan emek, aynı zamanda refahlarını da sağlayan salt geçim kaynağı olma özelliğine sahiptir. Böylece istihdam kavramının farklı kesimlerce farklı anlamlar taşıdığı görülmektedir (Işığışok, 2011:19). Emek ülkemizde ve dünyada birçok kişi için geçimini sağlayabileceği vazgeçemeyeceği bir araçtır. İstihdam içinde olmazsa olmazdır. Anlaşılacağı üzere istihdamın gerçek anlamda oluşması için mal ve hizmet açısından ürün artışının sağlanması, istihdam edilen kişilere de üretim sürecine katılmalarına karşılık gelir ve saygınlık sağlanmalı ve bununla birlikte devamlılık olmalıdır (Işığışok, 2011:20)

İstihdam kavramı sadece ekonomi açısından önem arz etmemektedir. Bu kavram birey açısından da büyük öneme sahiptir. Çünkü ekonominin önemli bir parçası olan üretim sürecinin vazgeçilmez parçası olan emeğin sahibi bireyler içinde gelir elde etme kapısı ve bir saygınlık ögesidir. Bireylerin sarfettikleri emeklerinin karşılığında aldıkları ücretler kendisinin ve ailesinin hayatlarını idame ettirmelerine olanak sağlarken, aile dışındaki ilişkileri ve sosyal ilişkilerinde de gelişmeler olmasına yardımcı olmaktadır. Çalışan birey yalnız hayatını idame ettirmek için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamakla

kalmayıp aynı zamanda statü, kimlik ve amaç duygusu aşıl原因arak sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını da gidermektedir (Gökalp, 2012:24). İstihdam kavramını tek taraflı olarak düşünmek yanlış olacaktır. Görüldüğü üzere istihdam hem ekonomi için hem de bireyler için hayati öneme sahiptir. Yeteri düzeyde istihdamın sağlanamadığı ülkelerde ekonomide ciddi sorunlar baş göstermekte ve ülkenin büyümesi istenilen düzeylere ulaşamamaktadır. Ülke refahı iyi derecelere gelememekte ve ülke gelişmemektedir. Aynı zamanda bireylerin istihdam edilmemesi ya da edilememesi durumunda insanlar çalışamadıkları için evlerinin geçimlerini sağlayamamakta, kendilerine, eşlerine, çocuklarına, ailelerine bakamamaktadırlar. İnsanlar yoksullaşmakta ve açlık sınırının altında yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Çalışmayan bireyler yalnızca karınları aç olmayıp psikolojik bunalımlara da girmektedirler. Böylece hem aile için sorunlar hem de sosyal anlamda sorunlar yaşamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında istihdama tek bir pencereden bakmak bu çalışma açısından sakıncalı olacaktır.

2.2. İSTİHDAM TÜRLERİ

İstihdam ülkedeki mevcut iş gücü miktarını gösterirken istihdam oranı, ülke ekonomisinde belirli bir dönemde istihdam edilenlerin aktif nüfus içindeki göreceli ağırlığını göstermektedir ve istihdam edilenlerin aktif nüfusa oranlanmasıyla hesaplanmaktadır (İşığışok,2011:22). İstihdam seviyesi ise çalışma düzeyini göstermektedir. Bir ülkedeki istihdam seviyesi hukuksal yapı, sosyal alışkanlıklar, çalışma mevzuatı, teknoloji, iş yaşamı ve nüfus dışında yatırım, enflasyon ve faiz gibi parasal etkenlerde de farklılıklar meydana getirmektedir. Bu nedenle ülkeler istihdamın oluşturduğu etkileri kontrol altında tutmak ve iş gücünün tamamını istihdam edebilmeyi amaçlamaktadır. Ülkelerin bu amaçları doğrultusunda istihdam üç sınıfa ayrılmıştır. Bunlar tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdamdır (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:9).

2.2.1. Tam İstihdam

Tam istihdam, “çalışma arzusunda ve kabiliyetinde olan herkesin, cari ücret ve çalışma şartlarında üretim sürecinde yer alması” olarak tanımlanmıştır. Tam istihdamın

gerçekleştiği bir ekonomide bir alandaki istihdamın arttırılması ancak diğer bir alandaki istihdamın azaltılmasıyla arttırılabilmektedir. Ancak tam istihdam, ekonomide işsiz kimsenin bulunmadığı anlamına gelmemektedir (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009:365). Şöyle söylenebilir ki; ekonomide belli oranda bir işsiz olmasının tam istihdam durumunu bozmamaktadır. Çünkü çalışmak isteyen herkesin çalıştığı ve işsiz kimsenin olmadığı düşüncesi ütöpik bir düşüncedir ve pek sağlıklı bir durum olarak görülmemektedir (Işığışok,2011:21). Bu durumun oluşması da friksiyonel işsizlik olarak tabir edilen, bireylerin iş değıştirmeleri ve yeni iş aramaları sonucunda ortaya çıkan işsizlik olarak gösterilir. Ekonomi tam istihdamda iken oluşan bu işsizliğe doğal işsizlik denilmektedir (Ataç,2012:39). Bu ekonomi düzeyinde oluşan işsizlik oranı %2 - %3 gibi düşük oranlarda gerçekleşmektedir. Burada önemli olan açık iş alanlarının o anda iş arayanlardan fazla olmasıdır (Gökalp, 2012:25).

Genelde bütün ülkelerin ulaşmayı amaçladıkları tam istihdam ülkeler açısından önem arz etmektedir. Tam istihdama ulaşmış olan bir ülke belli bir teknoloji düzeyinde üreteceği mal ve hizmetlerin çok daha fazlasını üretiyor anlamına gelmektedir. İnsan ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlerin miktarı ne kadar fazla olursa o ekonomide yaşayanların refah düzeyleri de o kadar yüksek olacaktır (Gül, Ekinci ve Konya,2009:11). İnsanların refah düzeylerini yükseltmek devletlerin görevi olduğundan dolayı devletler tam istihdamı sağlamaya önem vermişlerdir.

2.2.2. Eksik İstihdam

Eksik istihdam kavramını dar ve geniş anlam olarak tanımlayabiliriz. Dar anlamda eksik istihdam, üretim faktörlerinden olan emek faktörünün bir bölgede veya ekonomide cari dönemde tümüyle üretim sürecine katılamamasıdır. Geniş anlamdaki tanımına bakılacak olunursa eksik istihdam, bir ekonomide tüm üretim faktörleri olan sermaye, emek, girişimci ve doğal kaynakların aynı zaman diliminde kullanılmadığı ve üretim sürecine giremediği durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir söyleyişle, istihdam hacminin iş gücünü karşılamada yetersiz kaldığı durumdur. "Makro düzeyde ise toplam iş gücü talebinin toplam iş gücü arzından fazla olduğu durumdur" (Bekiroğlu, 2010:11).

Eksik istihdam, daha çok gelişmekte olan ülke ekonomilerinde karşılaşılan bir durumdur. İstihdamın sektörel dağılımı içerisinde tarım sektörünün ağırlıkta olduğu, ücretsiz aile işçilerinin yoğun olduğu ve işsizlik sigortasının olmadığı ülkelerde iş gücünün gerektiği ölçüde değerlendirilemediği önemli bir sorundur (Gökalp,2012:25).

Eksik istihdam kavramını tanımlarken yetersiz, düşük, daha az vb. kavramlar yardımıyla ve istihdamın düşük nitelikli bir türü şeklinde tanımlanmaktadır. Eksik istihdamın oluşmasının nedenlerinden biri olan işsizlik sigortasının olmadığı veya sınırlı olarak bulunduğu ülkelerde bireylerin işsiz kalması durumunda geçimlerini sağlayacak herhangi bir gelir sağlanmamaktadır. Bu da kişilerin sahip oldukları niteliklere, eğitim durumlarına göre veya elde edeceği ücrete bakmaksızın çalışmak zorunda kalmalarıdır. Bu şekilde kişiler işsizlik sorunundan kurtulmakta ancak eksik istihdam olarak ekonomiye dönmektedir (Gökalp, 2012:26). Eksik istihdam edilen kişiler, çalıştıkları işlerde mutlu değildirler. Aldıkları eğitimden farklı yerlerde çalışmak zorunda kalmakta ve daha düşük ücretlere mahkum edilmektedirler. İşsiz kalma korkusuyla bulundukları işlerini de bırakmamaktadırlar.

Eksik istihdam üç durumu göstermektedir:

- 1) Çalışıyor olmasına rağmen işinden memnun olmayıp iş arayanlar,
- 2) Daha uzun süre çalışmaya uygun oldukları halde haftada 40 saatten az çalışanlar,
- 3) Mesleğinin gerektirdiği işlerin dışında başka işlerde çalışanlar,

Bu şekilde istihdam edilen kişiler görünürde çalışmakta ve çalıştırılmakla birlikte sorunlu olarak istihdam edilmektedirler (Biçerli, 2004:253).

Başka bir ifadeyle; bir ülke ekonomisinde çalışma kabiliyetinde olan herkesin her zaman iş bulması söz konusu olmamaktadır. Bu bağlamda mal ve hizmet talebinin belirlediği istihdam hacminde iş gücünün tamamının çalıştırılması mümkün değildir. Böylece ülke ekonomisinde herhangi bir zamanda oluşabilecek maksimum istihdam hacmi ile fiili istihdam hacmi arasında oluşan boşluk eksik istihdam olarak ifade edilmektedir (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:11-12).

Eksik istihdam kavramının işsizlik ile aynı olduğunu düşünen iktisatçılar vardır. Ancak eksik istihdamda iş gücü işsiz değil, kapasitenin altında çalışmaktadır. Bu yönüyle de işsizlikten ayrılmaktadır. Eksik istihdam edilen bireyler genelde daha iyi iş,

Çalışma saatleri ve konum için birbirleriyle adeta yarış halindedirler (Küçükali ve Lokmacı, 2015:77).

Eksik istihdam görülebilir ve görülemeyen eksik istihdam olmak üzere iki şekilde incelenebilir.

a) Görülebilir eksik istihdam: Bir ekonomide, belirli bir dönemde ekonomik nedenlerden dolayı kırk saatten az süre çalışıp mevcut içinde veya başka ikinci bir işte daha fazla süre çalışabilecek olan kişiler olarak gösterilmektedir. Bu tür eksik istihdamın oluşması geçici olarak işin yavaşlatılması, durdurulması, işin olmaması veya tam gün işin bulunamaması gibi ekonomik ya da teknik nedenlerden kaynaklanabilmektedir (Murat, 2007:394).

b) Görülmeyen eksik istihdam: Vasıflarına ve aldığı eğitime uygun olmayan işlerde çalışanlarla, herhangi bir işte çalışıyor olup da işinden memnun olmayıp, ücret azlığı vb. nedenlerle işini değiştirmek isteyip aynı zamanda iş arayan kişilerdir (Küçükali ve Kokmacı, 2015:77).

Gelişmekte olan ölkelerin hemen hemen hepsinde olduğu gibi Türkiye’de de eksik istihdam oranları yüksek seviyelerdedir. Bunun en büyük nedeni ise işsiz kalmanın kişilere ağır maliyetler yüklemesidir. Türkiye’de işsizlik maaşı verilmektedir ancak belirli şartlara bağlanmış ve bu şartlara uyabilenler belki de işsiz olanların 1/4’i bile değildir. Kişiler işsizlikten korktukları için az ücretle zor şartlarda çalışmayı kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Ne yazık ki üniversite mezunu olmuş, eğitimi almış bireyler vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmakta ve bu işleri bırakamamaktadırlar. Çünkü her bireye istediği düzeyde istihdam sağlanamamaktadır.

2.2.3. Aşırı İstihdam

Aşırı istihdam durumu, eksik istihdam koşullarının tam tersi durumu ifade etmektedir. Dar anlamda aşırı istihdam, üretim faktörlerinden olan emek faktörünün bir ölkede ekonomisinde belirli bir zaman dilimi içerisinde üretim sürecinde tam kapasite ile bulunduğu ancak sayı veya miktar yönünden daha fazla emek faktörüne ihtiyaç duyulduğu ekonomik durum olarak tanımlanır. Bu durum da emek aşırı derecede değerlenmektedir (Gökalp, 2012:27). Bu durumda ekonomide sorunlar yaşanmasına

neden olmaktadır. Geniş anlamda aşırı istihdam ise, bir ülke ekonomisinde tüm üretim faktörleri olan emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynakların aynı zaman diliminde tam kapasite ile üretim sürecinde bulunmasına rağmen sayı veya miktar yönünden daha çok üretim faktörüne ihtiyaç duyulması olarak tanımlanır. Anlaşılacağı üzere üretim faktörleri tam kapasite çalışmasına rağmen arz edilen üretim faktörlerinden daha çok faktöre ihtiyaç duyulması durumudur (Bekiroğlu, 2010:12).

Aşırı istihdamın söz konusu olduğu ekonomilerde üretim faktörleri özellikle de emek çok değerlenmiştir. Aşırı istihdam durumundaki ülkelerde üretim faktörünün fazla kullanılması durumunda hazırda bulunan talebi karşılayabilmek için girişimcilerin kapasitelerinin üzerinde çalışarak hizmet ve mal üretimini arttırmaya yönelmelerine sebep olmaktadır. Ancak üretim kapasitesinin bir anda artırılması pek mümkün değildir (Gökalp, 2012:27).

Çünkü bir ülkenin toprak, sermaye ve emek potansiyeli belirli bir seviyededir ve bu sebeple üretim faktörlerinin sınırsız bir şekilde artırılması pek mümkün olmamaktadır (Gökalp, 2012:27). Bu nedenle dış ülkelere temin edilecek üretim faktörleri yardımı ile hazırda bulunan talep giderilmeye çalışılmaktadır (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:13).

Aşırı istihdam durumunda olan bir ülke ekonomisinde enflasyon sorunu kaçınılmaz olacaktır. Çünkü toplam talep toplam arzdan fazla olduğu için fiyatlar yükselecek böylece talep enflasyonu oluşmaktadır (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:13).

Hiçbir ülke ekonomisinin eksik istihdam ve aşırı istihdam seviyesinde bulunmasını istemez. Çünkü eksik istihdam durumunda işsizlik sorunu, aşırı istihdam durumunda da enflasyon sorunu oluşacaktır (Bekiroğlu, 2010:13).

2.3. İŞSİZLİK KAVRAMI

İşsizliği şu şekilde tanımlanabilir; emek faktörünün eksik istihdam durumunda üretim dışında kalması durumudur (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:14). “Tam istihdam ile fiili istihdam arasındaki boşluğa” da işsizlik denilebilmektedir (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:14)

Kamu-Sen' in İşsizlik tanımı şöyledir:

Referans dönemi içinde istihdam edilmeyen (kar karşılığı, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte 1 saat bile çalışmayan ve böyle bir işle bağlantısı olmayan) kişilerden iş aramak için son 3 ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaşlardaki kişiler işsizdir. Ayrıca iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlama ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksiklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler, 15 gün içinde işbaşı yapabilecek kişiler işsiz olarak adlandırılır (www.kamusen.org.tr, 2009).

İşsizliği tanımlarken iki farklı açıdan bakılacak olunursa eğer birey açısından işsizlik, çalışma isteğinde, yeteneğinde ve çalışmaya hazır bir vaziyette olup da çalışamama, gelir elde edememe durumudur. Toplum açısından işsizlik ise, üretici kaynağın en değerlisi olan iş gücünün bir bölümünün boşa harcanması, kullanılamaması durumudur (Işığışok, 2011:23).

Aslına bakılırsa işsizlik, çalışma arzusuyla iş aramasına rağmen iş bulamayan kişilerden oluşmaktadır (Odabaşı, 2009:26). Ancak bu demek değildir ki iş arayan herkes işsiz statüsüne alınıyor ve işsizlik tanımının içerisine katılıp işsizlik oranı hesaplanırken dahil ediliyor. İşsizlik oranı hesaplanırken dahil edilmeyen belirli bir grup vardır. Bunlar; 15 yaşın altındakiler, çalışamayacak durumdaki sakatlar, emekliler, askerler, mahkumlar, yüksek öğrenime devam eden öğrenciler ve çalışma arzusunu tamamen yitirmiş kişilerdir.

İşsizliğin tanımı yapılırken belirli kıstasların getirilmesi ve belirli grupların işsiz statüsüne dahil edilmemesi işsizlik tanımı yapılırken ve işsizlik oranı hesaplanırken eksiklerin kalmasına yol açmaktadır. Çünkü bireyler emekli olduktan sonra da geçim sıkıntısı çekip çalışmak zorunda kalabilmekte, ya da TÜİK'in tanımında yer alan "iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış olmak" şartına bağlı olmadan da iş arayabiliyorlar. İşsizlik tanımı yapılırken ülkelerin belirli şartlarının göz önünde bulundurularak yapılması daha faydalı olacaktır.

İşsizlik sorunu dünyada ister gelişmiş ister az gelişmiş olsun hemen her ülkenin önemli sorunlarından olmuştur. İşsizliğin varlığı sadece birey açısından değil toplum açısından da büyük problemlere neden olmaktadır. İşsizlikle birlikte üretime katılmayan iş gücü sayısı artmakta ve böylece üretken insanlar tüketici konumuna düşmektedir. Bu durum da ülkelerin iktisadi büyümesini ve kalkınmasını kötü yönde etkilemektedir (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:14-15).

İşsizlik sorunu ekonomik bir sorun olmasının yanında aynı zamanda sosyal bir sorun olarak da görülmektedir. Makinelerin dahi belirli bir süre çalışmaz durumda iken demode hale geldikleri düşünüldüğünde, sosyo-psikolojik bir yapıya sahip olan insanların üzerlerine yüklenen sorumlulukları da düşünüldüğünde, işsiz kalmalarının ne tür sonuçlar doğuracağı açıktır (Murat, 2007:320).

Bireylerin işsiz kalmasıyla birlikte oluşacak sorunların başında ekonomik güvencenin yitirilmesi gelmektedir. Ekonomik güvencesini yitiren bireyler maddi ve manevi olarak çöküntüye girerek psikolojik olarak sorunlar yaşamaktadırlar. Bununla birlikte gelirini kaybeden bireyin hayat standartlarının düşmesi, ruh sağlığının yanı sıra fiziksel rahatsızlıklara da neden olmaktadır (www.kamusen.org.tr, 2009). Aynı zamanda işsiz kalan bireyin; yoksulluk içine düşmesine, sosyal statüsünü yitirmesine, karamsarlığa, başkalarına muhtaç olmaya, özgüven kaybına, sosyal çevreden uzaklaşmaya, ümitsizliğe neden olacaktır. Bir ülke ve toplum için ise; işsiz nüfusu artacak, toplumsal huzursuzluklar oluşacak, insan kaynakları etkin kullanılamayacak ve ekonomik yavaşlamalar baş gösterecektir (Odabaşı, 2009:29).

İşsizlik oranı ise, “söz konusu ekonomideki işsizlerin toplam iş gücü içindeki payı” olarak tanımlanabilmektedir (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:15).

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsizlerin Sayısı}}{\text{Toplam İşgücü Miktarı}} \times 100 \quad (2.1)$$

TÜİK’in 2018 yılı işsizlik verileri şu şekildedir: Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaş işsiz sayısı 2018 Şubat döneminde 3 milyon 354 bin kişi olarak gerçekleşmiş ve bu sayı geçen yılın aynı dönemine göre 546 bin kişi azalmıştır. İşsizlik oranı %10,6 seviyesinde gerçekleşerek 2 puanlık bir azalış göstermiştir. Genç nüfus (15-24 yaş) işsizlik oranı %19 ile 4,3 puanlık azalış göstermiş, 15-64 yaş grubunda bu oran %10,9 olarak gerçekleşerek 2 puanlık azalış göstermiştir. Tarım dışı işsizlik oranı ise 2,3 puanlık bir azalışla %12,5 olarak tahmin edilmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018).

İşsizlik yapısı açısından farklılıklar arz etmektedir. Bu yapısal farklılıklar cinsiyet, yaş, eğitim durumu, etnik köken ile coğrafi dağılım, meslekler ve süreye göre

de farklılıklar göstermektedir. İşsizlikte meydana gelen bu farklılıklardan dolayı işsizlik çeşitli türlere ayrılmıştır (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:15-16). İşsizliğin birçok türü varken bu çalışma için daha çok önemli olan işsizlik türlerinin tanımlarına göz atılacaktır. Bunlar açık işsizlik, gizli işsizlik, iradi (gönüllü) işsizlik, gayri iradi (gönülsüz) işsizlik, mevsimlik işsizlik, yapısal işsizlik, friksiyonel (arızı) işsizlik ve doğal işsizliktir.

Açık işsizlik, çalışabilecek kabiliyette ve çalışma arzusu içinde olan bireyin, geçimini sağlayacak bir iş bulamaması durumudur. Genelde iş imkanlarının olmayışından kaynaklanmakta ve birey gönüllü olmaksızın işsiz durumda olmaktadır. Gizli işsizlik, açık bir şekilde işsiz olarak görünmeyen bireyin gerçekte üretime hiçbir şekilde katkı sağlamaması durumu olarak ifade edilmektedir (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009:362). Gizli işsizlik genelde tarım sektöründe daha yaygın görülmektedir. İradi (gönüllü) işsizlik, kişinin çalışabilecek güce ve kabiliyete sahip olmasına rağmen, çalışma istek ve arzusunda olmamaları neticesinde meydana gelen işsizlik türüdür (Sürücü, 2014:25). Gönüllü işsizler, daha iyi şartlar ve daha iyi ücret beklentisi içinde oldukları için işsiz kalmayı tercih edebilmektedir. Gayri iradi (gönülsüz) işsizlik, kişinin piyasada geçerli olan ücret düzeyinden çalışmayı kabul etmesine rağmen hiçbir şekilde iş bulamaması durumudur (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009:364). Kişi kendi isteği ile işsiz duruma düşmediği gibi bulunduğu durumdan kurtulması da kendi isteğiyle gerçekleşmemektedir. Mevsimlik işsizlik, mevsim değişiklikleri ve koşullarına bağlı olarak bazı sektörlerin yılın bazı dönemlerinde aktif durumdan pasif duruma geçmesiyle kişilerin işsiz kalmaları durumu olarak ifade edilmektedir (Odabaşı, 2009:27). Mevsimlik işsizliğin en yaygın olduğu sektörler; inşaat, turizm ve tarım sektörüdür. Yapısal işsizlik, iş gücü piyasasında niteliksel ve coğrafi olarak teknoloji ve taleplerde meydana gelen değişikliklere anında cevap verememesi sonucunda, çalışan bireylerin bir bölümünün işlerini kaybetmesiyle sonuçlanan işsizlik türüdür (Sürücü, 2014:21). Friksiyonel (arızı) işsizlik, iş gücü piyasasında çalışan bireylerin zorunlu olarak değil de kendi istekleri doğrultusunda işlerinden ayrılıp, kendilerine uygun ve sevdikleri yeni bir iş bulana kadar geçen süre zarfında işsiz kalmaları olarak tanımlanabilir (Sürücü, 2014:20). Bu işsizlik türü iş gücü piyasasındaki olağan hareketlilikten kaynaklanmaktadır. Friksiyonel işsizliğe geçici işsizlik de denilmektedir. Ekonomi tam istihdam düzeyinde gerçekleşse bile bu işsizlik

gerçekleşecektir ve bu işsizlik türünün tam olarak ortadan kaldırılması mümkün değildir. Doğal işsizlik, “iktisat politikaları ile eritilemeyen işsizliğe” denir (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:23). Doğal işsizliğin eritilmeye çalışılması durumunda ise enflasyon meydana gelmektedir. Başka bir deyişle doğal işsizlik, “enflasyon oranında yükselme yaratmadan sürdürülebilir en düşük işsizlik oranı” olarak tanımlanmaktadır (Gül, Ekinci ve Konya, 2009:23).

2.4. KADIN İSTİHDAMI VE KADIN İSTİHDAMININ GELİŞİM SÜRECİ

Tarihsel süreçte kadının iş gücüne katılımının uzun zaman sonra gerçekleştiği düşünülse de kadının iş gücüne katılımı tarihin başlangıcından beri varlığını göstermektedir. Ancak kadının bir ücret karşılığı istihdam edilmesi ve emeğinden yararlanılmasının Sanayi Devrimi ile başladığı kabul görmüştür. Sanayi Devrimine kadar olan evrede kadınlar çalışmışlar ancak çalıştıklarının karşılığında herhangi bir ücret alamamışlar ve genelde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmışlardır. Kadın her dönemde olduğu gibi Sanayi Devrimi döneminde de zorluklar yaşamış ve sömürülmüştür.

Dünya nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan kadınlar toplumsal olsun ekonomik olsun genelde bütün alanlarda erkeklerin gerisine atılmış ve ikinci plana bırakılmıştır. Kadınların bu şekilde ikincil duruma düşürülmesinin sebepleri ise; hukuki mevzuatlardaki yanlışlar ve eksiklikler, kadınlara eğitim fırsatlarının daha kısıtlı sunulması, erkek egemen kültürden kaynaklanan toplumsal ayrımcılık, kadınların erkeklerden fizyolojik olarak farklılıklarına vurgu yapılması olarak gösterilebilmektedir (Köse, 2014:19).

Kadının iş hayatındaki yeri üç şekilde incelenmektedir. Bunla: Sanayi Devrimi öncesi, Sanayi Devrimi ve sonrası kadın istihdamı ile küreselleşme sürecinde kadın istihdamı olarak ayrılabilir.

2.4.1. Sanayi Devrimi Öncesi Kadın İstihdamı

Kadınların tarihin başlangıcından beri yani ilk ilkel topluluklardan beri faal olarak ekonomik hayatın içerisinde yer aldığı varsayılmaktadır. Avcılık ve toplayıcılıkla

geçimlerini sağladıkları düşünülen bu topluluklarda, kadın-erkek ve genç-yaşlı arasında biyolojik farklılaşma dışında başka bir farklılaşmanın olmadığı varsayılmaktadır (Bulut, 2017:17). Tarımsal üretime geçişle beraber kadın-erkek arasındaki iş bölümü ayrılığı başlamıştır. AndreMichel (1993:25-30)'e göre; paleolitik çağ diye adlandırılan dönemde, özel mülkiyet ve birikim kavramlarından bahsedilemeyeceğinden dolayı kadın ve erkeğin birbirini toplumsal ve ekonomik olarak sömürmesinin söz konusu olmadığını vurgulamıştır. Şenel (1985:52)'e göre göçebe olarak yaşayan toplumlarda kadının aile içerisindeki iş payının daha fazla ve önemli olduğunu belirtmiştir. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen bu toplumlarda kadın toplayıcılık, erkek ise avcılık işlerini üstlenerek biyolojik farklılaşma temeline dayanan ilk ekonomik iş bölümünü gerçekleştirmişlerdir (Koç, 2014:14).

Çıtak (2008:25-26)'a göre erkek ile kadın arasında iş bölümü oluşan toplumlarda, erkek işleri kadın işlerinden daha değerli ve zor olarak algılanmaktadır. Mesela kadınlar çocukları korumak (soğuktan, sıcaktan, yırtıcı hayvanlardan vb.) ev işleri ile uğraşmak, giyecek-yiyecek hazırlamak gibi işlerle uğraşmaktadır (Köse, 2014:21).

Kadınlar tarihin her döneminde ikincil plana atılmış ve ikinci sınıf muamelesi görmüştür. Koray (2000:214-215) bu duruma örnek olarak şunları göstermiştir:

Eski Çin'de kız evladı doğan ailede yasa girilmesi adettendir ve kız çocuk yaşamı boyunca kötülük sembolü olarak aşağı bir durumdur. Bir Çin Atasözünde "Size oğul vermedikçe bir kadına hiçbir zaman güvenmeyin" ifadesi yer almaktadır. Eski Hint hukukunda kadın daima velayet altındadır. Önce babasının, sonra kocasının, kocasının ölümünden sonra da erkek çocukların velayetindedir (Bulut, 2017:17).

Yerleşik düzene geçişle 10. yüzyıl arasında geçen aile ekonomisi ve kölelik düzeni olarak nitelendirilen dönemde, iş gücü köleler ve aile bireyleri tarafından karşılanır ve karşılığında bir ücret alınmazdı. 10. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasındaki feodal dönemde ise işlenen toprak ve üretim araç gereçleri üzerinde mülkiyete değil sadece kullanım hakkına sahip olan kişiler aileleri ile birlikte çalışmak zorundadırlar. Böylece kadınlar da doğrudan çalışma faaliyetlerine katılmak zorunda kalmışlardır (Erarslan, 2009:6).

2.4.2. Sanayi Devrimi ve Sonrası Kadın İstihdamı

Sanayi Devriminin de gerçekleştiği 18. ve 19. yüzyıl ‘en çok şeyi değiştiren’ ve ‘en çok değişen’ yüzyıl olarak anılmıştır. Şüphesiz ki bu yüzyıla damgasını vuran gelişme ise Sanayi Devrimidir (Kocacık ve Gökkaya, 2005:197).

Sanayi Devrimine kadar olan dönemde kadının çocuk doğurmak, çocuğu büyütmek ve ev işlerini yapmak gibi kadınlık, annelik görevleri varken, erkeğin görevi ise dışarıda çalışıp para kazanmaktır (Özer ve Biçerli, 2003:57). Ancak Sanayi Devriminin başlaması ile düzen değişmiştir. Sanayi Devrimi 1958 yılında sanayi sektörünün gelişmesi ve teknolojik ilerlemelerle ilk olarak İngiltere’de dokuma ve buhar makinelerinin icadı ile başlamış ve kısa süre içinde bütün Avrupa ülkelerine ve oradan da bütün dünya ülkelerine yayılmış ve etkilerini yoğun şekilde hissettirmiştir.

Sanayi Devrimine kadar olan dönemde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, artık kendi emeğinin karşılığını alan ücretli işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Kadınlar için yüklenen kadınlık ve annelik rollerine bir başkası daha eklenmiş ve kadınlar “ücretli işçi” olarak çalışmaya başlamışlardır. Kadınlar erkeklere kıyasla daha esnek, uyumlu ve ucuz iş gücü olarak daha fazla tercih edilmeye başlanmıştır. Özetlemek gerekirse kadınlar iş gücü içerisinde tarihin ilk dönemlerinden beri yer almalarına rağmen, emeğinin karşılığında bir ücret alması ve “ücretli işçi” statüsüne geçmesi Sanayi Devrimi ile birlikte gerçekleşmiştir.

Sanayi Devriminin başlamasıyla birlikte başlayan “ücretli kadın işçiler” bununla birlikte uzun çalışma saatleri, ağır çalışma koşulları, güvencesiz ve düşük ücret koşullarında çalışmak zorunda kalmış ve bu problemlerle de baş etmek zorunda kalmışlardır. Kadınların karşılaştıkları bu problemler sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Kadınların ücret karşılığı çalışması Avrupa ülkelerinde başladığı gibi çalışma koşullarının düzenlenmesi de burada başlamıştır.

Kadınların evde çocuğunu büyütmesi, ev işleri yapması ve ev içerisinde harcadığı zaman ve emek iktisadi bir faaliyet olarak görülmemekte ve iktisadi değeri bulunmamaktadır. Bu faaliyetler kadının yapmakla yükümlü olduğu asli görevi olarak görülmektedir (Karan, 2014:4). Ancak bakıldığında kadının ev içerisinde gösterdiği faaliyetlerin de iktisadi olarak görülmesi gerekmektedir. Çünkü bu işlerin kadın

tarafından değil de başka biri tarafından yapılması durumunda bir ücret verilmesi gerekmektedir. Örneğin; çocuk bakımı için bakıcıya, ev işlerini yapması için hizmetçiye, yemek yapması için aşçıya ihtiyaç duyulacaktır ve bunların karşılığında da belirli bir ücret verilmesi gerekecektir.

Sanayi Devrimini izleyen yıllarda hakim olan katı bir liberal iktisat anlayışının sloganı olan ‘bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler’ anlayışı kadınların erkeklere oranla daha düşük ücret ve daha ağır koşullarda çalışmasına yol açmıştır. Anlaşılacağı üzere kadın emeği büyük bir sömürüye maruz kalmıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005:197). Kadınlar çoğunlukla tekstil ve ambalaj gibi işkollarında çalıştırılmış, günde 12 saat çalıştırılmıştır. Kimi zaman part-time olarak istihdam edilmiştir (Çakmak, 2001:8).

Erkek işi kadın işi olarak yapılan ayırım neticesinde kadına takdim edilen iş alanları daraltılmakta ve böylece kadının çalışabileceği alan sınırlandırılmaktadır (Şahin, 2016:26). Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte uzmanlaşmanın da öneminin artmasıyla kadınların istihdamının artması beklenmektedir ancak eğitilmiş kadınların kadın meslekleri olarak bilinen mesleklere yönlendirilmesi neticesinde kadınların uzmanlaştıkları alanlar kısıtlanmıştır (Koç, 2014:19). Kadın meslekleri olarak bilinen bu meslekler daha çok ev hayatıyla birlikte götürebilecek mesleklerdir. Bunlara örnek olarak; bankacılık, doktorluk, sekreterlik, öğretmenlik ve hemşirelik gösterilebilmektedir (İnce, 2010:21).

Kadınların iş gücüne ücret karşılığı katılımını Sanayi Devrimi ile birlikte I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı izlemektedir. Savaş yıllarında kadın istihdam oranlarının arttığı gözlenmiştir. Bu durumun emek talebi ve emek arzı açısından da nedenleri vardır. Kimi kadınlar ekonomideki iş gücü talebinin yükselmesi ve ücretlerin yükselmesinden dolayı iş gücüne katılırken, kimi kadınlar ise erkeklerin savaşa gitmesi ile ailelerinin gelirinin düşmesi ve kadının evde yapacağı işlerin azalması olmuştur. Bazı kadınlarda vatanseverliklerinden dolayı iş gücü piyasasına katılmışlardır (Özer ve Biçerli, 2003:58).

I. Dünya Savaşında erkeklerin büyük bir bölümünün orduya katılmasından dolayı iş gücü piyasasında açıklar oluşmuş ve ekonomi de bundan yoğun şekilde etkilenmiştir. Erkeklerden boşalan iş gücüne ise kadınlar yerleşmiştir. Bu dönemde

kadınlar, kadın meslekleri olarak bilinen işler dışında asansörcülük, taksi şoförlüğü ve sayaç okuyuculuğu gibi işler de yapmışlardır. Ancak savaş bittikten sonra kadınlar yerlerini tekrar erkeklere bırakmışlardır.

II. Dünya Savaşında da erkeklerden boşalan iş gücü açığı kadınlar tarafından doldurulmuş ve kadın istihdamına olan talep artmıştır. Savaş sonrasında sanayi sektörünün hız kazanması ve tarım sektöründe makineleşmenin artması ile birlikte 1950’li yıllarda köyden kente göçler başlamıştır (Çotuk, 2014:34). Aynı dönemde çocuk sayısında da düşüş olduğu görülmüştür. Bu durumun da kadın istihdamının artmasında etkili olduğu düşünülmektedir (Özer ve Biçerli, 2003:58).

II. Dünya Savaşı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler kadının sadece iş tecrübesi kazanmasını sağlamamış, aynı zamanda kadının iş gücüne katılım kararını da etkilemiştir. Ev aletlerinde meydana gelen teknolojik gelişmeler bu dönemde yaygınlaşmıştır. Özellikle ABD’de ev aletlerine yapılan yatırım artmıştır. Ev işlerinin kolaylaşması ile kadınların emek piyasasına yönelmelerinde artış yaşanmıştır (Erarslan, 2009:8).

Kar (2005:326)’a göre, istihdam oranlarına bakıldığında genelde kadın istihdam oranlarının erkek istihdam oranlarından düşük seyrettiği görülmektedir. Kadınların iş gücüne katılım oranı kırsal alanlarda kentsel alanlara oranla daha yüksektir. Kadınlar kırsal alanlarda daha çok ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta, kentlere bakıldığında ise yetersiz eğitim ve iş deneyimi nedeniyle kadınların iş gücüne katılımı düşmektedir ve erkeklerle rekabet edemeyecek duruma gelmektedirler (Koç, 2014:19). Tarımda makineleşme ile birlikte istihdam edilemeyen kadınların kentlere göç etmeleriyle de iş bulamamaları durumunda kadınların çoğunluğu kentlerde hizmet sektöründe temizlikçi olarak çalışmaya başlamışlardır (Erarslan, 2009:6). Böylece kentleşmenin kadın istihdamı üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Aytaç Güner, 2010:11).

Kadınların çalışmayı tercih ettiği alanlara bakıldığında, çalışma koşulları ve esnek çalışma saatleri sebebiyle hizmet sektörünün tercih edildiği görülmektedir (İnce, 2010:22).

Ev işleri nitelik gerektiren işler olmadığı için kadınların eğitim görmesine razı gösterilmemiş ve kadınlar da ihtiyaç halinde iş aradıkları zaman eğitimsiz ve vasıfsız oldukları için istihdama katılamamışlardır. Katıldıkları işlerde ise güvencesiz, ağır

şartlar ve düşük ücretli olarak çalışmak zorunda kalmışlardır (Yakut, 2015:26). Sanayi Devrimi ile beraber toplumsal yapının da farklılaşmasıyla birlikte konumu değişen kadın, meydana gelen yeni yapının ilerlemesiyle birlikte mesleki gelişim ve eğitim fırsatlarından da yararlanmaya başlamıştır (Karan, 2014:14).

Kadın istihdamının artırılmasının temel koşullarından birisi kuşkusuz eğitimidir. Eğitim düzeylerinin artmasıyla birlikte kadınların daha nitelikli ve yüksek katma değer oluşturan işlerde istihdam edildiği görülmektedir. Kadınların istihdam oranlarının artmasının ve ‘insana yaraşır işlerde’ istihdamlarının artırılmasının sağlanması için ön koşul yeterli düzeyde eğitime sahip olmalarıdır (www.tbmm.gov.tr, 2013:9-10). Günümüzde de eğitim düzeyi yükselen kadınların istihdam oranlarının arttığı görülmektedir ve eğitim düzeylerine paralel olarak statülerinde ve aldıkları ücretlerde de artışlar meydana gelmektedir.

Kadınlarla erkekler arasındaki ayrımcılığa bakıldığında, salt iş gücü olarak değil, işveren ve yönetici konumunda da erkeklerin ön planda olduğu görülmektedir. İş dünyası genelde erkeklerin beklentilerine ve taleplerine göre şekillenmektedir. Erkekler sadece iş hayatında gösterdikleri sorumluluklarla rahat şekilde yaşarken, kadınlar ikiye bölünmüş şekilde hem iş hayatındaki sorumluluklar hem de ev hayatındaki sorumluluklar altında ezilmektedirler (Yorgun, 2010:171).

2.4.3. Küreselleşme Sürecinde Kadın İstihdamı

Küreselleşme kavramı 19. yüzyıla dayanan ve bütün dünyada büyük etkiler uyandıran, kısa sürede yayılan bir kavramdır. Bu kavramın siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak birçok yönü bulunmaktadır. Küreselleşme birçok alanı etkilediği gibi kadınların iş gücüne katılımını da etkilemiştir. Sanayi Devriminden sonra kadın istihdamının artmasına yol açan nedenlerden biridir. Küreselleşme ile birlikte teknolojinin daha fazla gelişmesi ve bilgi çağına geçilmesiyle benimsenmiş meslekler dışında mesleklerin de ortaya çıktığı görülmüştür.

Büyük değişikliklere yol açan küreselleşme, üretim biçiminde de değişikliklere yol açmış ve bununla birlikte “iş gücüne katılım oranında, kadın iş gücü arzında ve ücret düzeyinde” yadsınamayacak derecede farklılaşmalara neden olmuştur. Zira

uygulanen esnek üretim biçimi sayesinde gelişmiş ülkelerde kadın istihdamında artış meydana gelmiştir (Koç, 2014:21). Esnek üretim biçiminin uygulanmasıyla beraber işletmeler yarı zamanlı ve geçici personele yönelerek tam zamanlı çalışan sayısını azaltmaya başlamış ve fason çalışma biçimlerine kaymışlardır (Özer ve Biçerli, 2003:59). Fason üretimle birlikte üretim maliyetlerinde düşüş gözlenmiş, küreselleşme ortamında da kapitalizmle birlikte düşük maliyetli üretim tercih edilmiştir. Böylelikle kadın iş gücü önem kazanmış ve kadın iş gücünde artış yaşanmıştır (Özcan, 2018:7).

Üretim biçiminin değişmesi en çok kadınların yararına olmuştur. Çünkü aile içerisindeki sorumluluklarından dolayı iş gücü piyasasında yer alamayan kadınlar özellikle de evli ve çocuklu olanlar bu sistem sayesinde emek piyasasında yer alabilecek ve iş gücüne katılım göstereceklerdir. Japonya’da uygulanmaya başlanan esnek üretim sistemi olumlu sonuçlar doğurunca diğer ülkeler de bu sistemi uygulamaya başlamıştır (Çotuk, 2014:36).

Küreselleşme bütün ülkelerde kadın emeğinin konumunu etkilemiştir. Küreselleşme ile kadın iş gücü ücretsiz aile işçiliğinden ücretli işçiliğe geçmiş ve evin dışına çıkmıştır. Kadın sanayi sektöründe ucuz işçiliğe, sonrasında ise hizmet sektöründe erkeklerden daha düşük ücretlerde çalışır konumda görülmektedir (Çotuk, 2014:36).

Küreselleşme, esnek çalışma saatlerine imkan sağlaması, uluslararası piyasanın genişlemesi ve rekabet ortamı yaratması ile birçok fayda sağlamış olsa bile bunun bütün ülkeler arasında eşit şekilde dağıtılmaması birçok sorunu da beraberinde getirmiş ve kadın iş gücü açısından tam anlamıyla istenen sonuçlar ortaya çıkmamıştır (İnce, 2010:1). Kadın her ne kadar esnekleşme fırsatından faydalansa da yönetim pozisyonlarına ve üst düzey pozisyonlara yükselememesi özellikle eğitilmiş kadınlar açısından olumsuz sonuçlar doğurmuş ve böyle yaşanan sorunlar kadının iş gücü piyasasından uzaklaşmasına yol açmaktadır (İnce, 2010:154).

Küreselleşme ile artış gösteren kadın iş gücü ülkelerarasında “güvencesiz, ucuz ve vasıfsız” bir iş gücüne yol açmaktadır. Örneğin; “Polonyalı kadınlar, Almanya’da yaşlılara bakmakta, Moldovyalı kadınlar Türkiye’de çocuk bakmakta ve ev işlerinde çalışmaktalar”. Aslında kadınlar böylelikle istihdama katılmamış gibi olmakta ve kayıt

dışı istihdam edilmektedirler. Küreselleşme sürecinde kadınlar özellikle tekstil sektöründe sömürülmektedirler (Peker ve Kubar, 2012:176).

Kadınların istihdam oranlarında meydana gelen artış maalesef ki kadınların bütün olumsuzluklardan sıyrıldığını ve erkeklerle eşit haklardan yararlandıkları sonucunu doğurmamaktadır. Sanayi Devriminden günümüze kadar olan süreçte kadın istihdamında artışlar söz konusu olsa bile kadın yine erkeklerden daha düşük istihdam oranına sahip ve yine ikincil iş gücü statüsündedir (Peker ve Kubar, 2012:176). Dünya ülkelerinin geneline bakıldığında kadınların düşük ücretle, güvencesiz ve zor şartlarda çalıştıkları görülmektedir. Ancak son yıllarda bakıldığında gelişmiş ülkelerdeki kadınların çalışma şartları ve istihdam oranlarının az gelişmiş ülkelere göre daha iyi olduğu görülmüştür.

Kumbetoğlu, Cağa (2000:60-61)'a göre küreselleşme olgusu ile değişime uğrayan istihdamın yapısı, ucuz ve esnek olan kadın emeğinin önem kazanmasına, yedek iş gücü olarak ve informel iş gücü piyasasında istihdam edilmesine zemin hazırlamıştır. Informel sektörde (kayıt dışı istihdam edilen) çalışanların çoğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise kadınların daha az eğitilmiş ve yoksul olmalarıdır (Yahşi, 2007:39).

Kayıt dışı istihdam, “çalışmaları yasal olan ve çalışmaları yasal olmayan yabancı işçi, çocuk işçi vb. çalışanların ilgili kamu otoritesine hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi sonucunda yasal yükümlülüklerden kaçınması” şeklinde tanımlanmıştır (Yüzbaşıoğlu, 2010:25).

Küreselleşme ve gelişen teknoloji ile birlikte günümüzde kadınlar istenilen düzeyde olmasa da iş gücü piyasasına katılımlarında ciddi oranlarda artışlar yaşanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte kadın istihdamının niteliğinde de önemli gelişmeler meydana gelmiş ve değişiklikler yaşanmıştır. Kadın istihdamının payı sanayi ve tarım sektöründe azalırken, hizmet sektöründe artışlar yaşanmıştır. Ancak bütün bu gelişmelere rağmen pek çok ülkede kadınların tarım sektöründeki istihdamı halen yüksek seviyelerde seyretmektedir (Toptaş, 2015:123).

Kayıt dışı istihdam, genellikle kentsel iş piyasalarında kadının iş gücüne katılımını etkileyerek, iş gücüne katılım oranının düşmesine yol açmaktadır. İstatistiksel olarak ‘çalışmıyor’ diye gösterilen bir kısım kadın, aslında farklı sektörlerde

çalışmaktadır. Buna örnek olarak; tekstilci işletmelerden, toptancılardan iş alan, fason üretim yapan, parça başı çalışan, evlerinde örgü, dikiş, terzilik yapan, çocuk bakıcılığı yapan ve gündelikçi olarak çalışanlar gösterilebilir. Bu şekilde iş yapan kadınlar çalışıyorlar ancak çalışmıyor gibiler çünkü kayıt altına alınmamaktadırlar. Çocuklu kadınların çoğu, çocuklarını bırakacak yer bulamadıkları için bu tür kayıt dışı işlere gitmek zorunda kalmaktadırlar (Çam, 2014:72).

Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, esnek çalışmanın yasal güvence altına alınması kadınların güvenilir şekilde istihdam edilmeleri açısından son derece önemlidir. Kayıt dışı istihdam ülkelerin iktisadi büyüme süreçlerinde de gelir kayıplarına yol açmaktadır. Kayıt dışı istihdamın önüne geçilebilmesi için işverenlerin, sendikaların ve istihdam ile ilgili kurumların beraber yürütebilecekleri danışmanlık hizmetleri, eğitim çalışmaları vb. politikalar geliştirmeleri gerekmektedir (Toptaş, 2015:124).

Günümüzde küreselleşme ile birlikte teknolojinin de sürekli gelişmesi ulusal sınırların ortadan kalkmasına ve mal ve hizmete olan talebin değişmesi, bununla birlikte üretim biçimlerinin de değişmesi eğitimin önemini fazlasıyla göstermektedir (Korkmaz ve Korkut, 2012:59). Her geçen gün vasıflı iş gücüne olan talep artmakla birlikte, vasfın da eğitimle elde edildiği düşünüldüğünde, eğitimin önemi bir kez daha vurgulanmış olmaktadır (Korkmaz ve Korkut, 2012:47).

Kadın iş gücü açısından bakıldığında eğitim seviyesinin artışı ile birlikte kadın istihdam oranının da arttığı görülmektedir. Kadınların eğitimsiz olması köyden kentlere göç edildiği dönemlerde kadın istihdam oranlarının düşük olmasının en önemli nedenlerinden biriydi. Gün geçtikçe kadınların daha bilinçlenmesi ve haklarını almak istemeleri ve daha iyi şartlarda, düzgün işlerde çalışmak için eğitim aldıkları ve eğitim seviyelerini yükselttikleri görülmektedir. Keza eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak kadınların aldıkları ücretlerin de yükseldiği görülmektedir.

Yaşanan bütün bu gelişmelerle birlikte, günümüz literatürüne bir başka kavram daha eklenmiştir. Mavi ve beyaz yakalı iş gücü kavramına ek olarak ‘pembe yakalı iş gücü’ kavramı da literatürde yerini almıştır. Pembe yakalı iş gücü kavramı, özel ve kamu sektöründe istihdam edilen kadın iş gücünü nitelendirmektedir (Kocacık ve Gökkaya, 2005:199).

Sanayi Devriminden bu yana ücret karşılığında çalışan ve aile işçiliğinden çıkıp dışarıda başkasına çalışan kadınların iş gücü piyasasında uğradıkları haksızlıklar ve kadın hakları 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren BM tarafından ele alınmıştır. Ortaya çıkan bu gelişmelerin temelinde ise uluslararası kadın örgütlerinin mücadelesi yatmaktadır. Kadın örgütleri, BM bildirgesinde kadın erkek arasında eşitliğe yer verilmesi amacıyla yoğun çalışmalar yapmışlardır (Dinçkol, 2005:102). “1975 yılında eşit haklar konulu Uluslararası Kadın Konferansları düzenlenmiştir”. Kadınlara karşı oluşan ayrımcılıkların önlenmesi ve ortadan kaldırılması amacıyla ILO önemli gelişmeler ortaya çıkartmıştır (Erarslan, 2009:1). Kadın hakları ile ilgili olarak en önemli adım ise kadın delege ve NGO (Hükümetdışı Kuruluşlar)’ların etkisi ile birlikte “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)” 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca bu sözleşme Türkçeye de çevrilmiştir (Dinçkol, 2005:102). Dünyada kadın hakları için birçok politikalar oluşturulmuş, sözleşmeler imzalanmış, programlar oluşturulmuş ancak bu yapılan düzenlemeler istenilen başarıya ulaşamamıştır. Pek çok dünya ülkesinde kadınlar ekonomik, mali, ticari ve politik alanlarda yer alamamakta, temsil edilmemektedir. Pek çok haktan da yararlanamamaktadır (İnce, 2010:8).

2.5. TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMI VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Kadın istihdamı konusunda genel açıklamalar yapıldıktan sonra kadın istihdamının Türkiye’deki görünümünün ve gelişmesinin de araştırılması faydalı olacaktır. Bu bölümde Türkiye’de kadın istihdamının oluşumu, gelişimi ve kadınların iş hayatında ve iş hayatı dışında karşılaştıkları sorunlar açıklanmıştır.

Kadınların ekonomik faaliyetlere katılması ve ücretli işçi olarak çalışmaya başlaması dünya tarihinde Sanayi Devrimi ile başladığı kabul görmektedir. Kadınlar Sanayi Devrimi öncesinde çocuk bakımı ile birlikte tarım işleri ve hayvan yetiştiriciliği yaparak cinsiyete dayalı iş bölümlerinde çalışmışlardır. Sanayi Devriminin gerçekleşmesiyle çalışma şartları tamamen değişmiş ve makinenin yaygınlaşması ile kadın emeğine olan ihtiyaç artmış, böylece ücretli olarak kadının çalışma hayatına girişi başlamıştır (Doğan, 2014:8-9). Sanayi Devrimi bütün dünya ülkelerinde etkilerini aynı

anda göstermemekle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın ilk yarısında etkilerini göstermesi ile birlikte birçok değişiklik yaşanmıştır. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biri de kadının iş yaşamına girmesidir. Anlaşılacağı üzere Türkiye'de kadının çalışma hayatına girmesi de Sanayi Devriminin etkileriyle yaşanmıştır. Ancak tam anlamıyla Türkiye'de kadının çalışma hayatına girmesi Cumhuriyetin ilanı ile olmuştur.

Sanayi Devrimi öncesinde Osmanlıdaki yönetici sınıflar, kadınların erkeğin gerisinde kalması gerektiği görüşüyle hareket etmiş ve kadınları toplum yaşantısının dışında tutmak amacıyla bir takım kararlar almışlardır. Böylece kadınlara yönelik kılık kıyafet düzenlemesi, ticari faaliyetlere katılamama ve belirli günlerde sokağa çıkmama gibi bir takım yasaklar getirilmiş, üst düzeye mensup kadınlar dahi kapalı bir kültür içinde toplumdan kopuk yaşamak zorunda kalmışlardır (Çakmak, 2001:40-41). Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte Osmanlı Devleti de değişikliklere uğramış ve batılılaşmaya başlamıştır.

19. yüzyılla birlikte Osmanlı Devletinde batılılaşma hareketleri ile birlikte kadınlar açısından oluşan gelişmeler şöyledir:

1847 yılında kölelik ve cariyelik kaldırılmış, takip eden süreçte 1857'de veraset haklarında kız ve erkek çocukların eşit bir konuma getirilmesi sonucuna ulaşmıştır. Bununla beraber, toplumsal ilerleme için kadınların eğitilmesi gerektiğini düşünen bazı aydınların öncülüğünde, 1842'de ilk ebelik kursları, 1858'de ilk kız rüştiyeleri, 1863'te de ilk sanayi okulları, 1870'te kız öğretmen okulları açılmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde ise İnas Darülfünunu adı ile kızlar üniversitesi açılır (Çakmak, 2001:41).

Bu oluşturulan kurumlardan toplumun hepsi yararlanamamakla beraber küçük bir topluluk olan üst sınıflara mensup ve büyük şehirlerde yaşayan kadınlar yararlanmıştır. Ancak küçük bir topluluğun yararlanması bile Osmanlıdaki kadınların çehresinde değişiklikler oluşmasına katkı sağlamıştır. "II. Meşrutiyet Dönemindeki aydın kadınlar, kadının statüsünün değiştirilmesi amacıyla, Teali-i Nisvan, Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan, Asri Kadınlar Cemiyeti gibi bugünkü anlamda feminist derneklerinin kuruculuğunu yapmışlardır". 1917 Kararnamesi ile yasal bir çerçeveye bağlanan evlilik ile birlikte çok kadınlı evlilik de kadınların rızasına bağlanmış ve kadınlara ilk kez boşanma hakkı da vermiştir (Çakmak, 2001:41).

Aslına bakılırsa Türkiye'de kadın istihdamı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tam olarak ekonomik gelişmeler sonucunda değil de savaşlar gibi yaşanan zorluklar neticesinde olmuştur. Kadınlar biraz da çalışmak zorunda oldukları için çalışma

hayatına başlamışlardır. Öncelikle I. Dünya Savaşının yaşanmasıyla birlikte erkek nüfusunun büyük çoğunluğunun savaşa katılmasıyla boşta kalan iş gücünün doldurulması gerekmiştir. Zorunlu kılınan bu kadın iş gücü yani erkeklerden boşalan iş gücü kadınlar tarafından doldurulmuştur. Savaşlardan önce asli görevi çocuk bakmak, ev işleri yapmak ve evde tarlada çalışıp hayvan bakmak olan kadın şimdi de eve para getirmesi gereken kişi olarak görülmüştür (Doğan, 2014:9). Kadınlar büyük şehirlerde erkeklerden boşalan postane ve hastane gibi yerlere kamu görevlisi olarak katılırken, Anadolu’da ise “Amele Taburlar” adı altında kurulan savaşçı birlikler yoluyla istihdama katılmışlardır (Erarslan, 2009:14-15). I. Dünya Savaşından hemen sonra yaşanan Kurtuluş savaşı da aynı şekilde kadınları ücret karşılığında çalışmaya zorlamış ve kadınlar evi geçindirmek zorunda kalmışlardır. TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) (1999,42)’e göre, bu savaş dönemlerinde kadın istihdamının arttığının göstergesi olarak 1913 ve 1945 yıllarında gerçekleştirilen ilk sanayi sayımına göz atacak olursak; “ ipek dokumada %63, dokumada %70, konserve işlerinde %71, ipek imalatında %95 oranında kadın çalışan olduğu görülmektedir”. Tütün, iplik ve kibrit fabrikalarında kadın işçilerin çoğunlukta olduğu söylenmektedir (Karan, 2014:23). Kadınların yoğunlaştığı sektörlerin geleneksel faaliyet alanları olan gıda ve dokuma sektörleri oldukları görülmektedir. Modern sektörlerde beklenen seviyenin üzerinde gerçekleşmesi ise bahsedildiği gibi erkeklerin cephede olmalarındandır. Savaş bittikten sonra erkeklerin işlerine geri dönmeleri ile kadınların bir bölümü istihdam dışına çıkarken, bir kısmı da geleneksel istihdam alanına dönmüştür (Yakut, 2015:31). Türkiye’de kadın istihdamının özellikle savaş dönemlerinde arttığı ve savaş sonrasında da düştüğü görülmüştür. Kadın emeğine ihtiyaç duyulan diğer unsur da II. Dünya Savaşıdır. Türkiye bu savaşa doğrudan katılmasa dahi ülkede seferberlik ilan edilmesinden dolayı erkeklerin yine büyük çoğunluğu silah altına alınmış ve erkeklerden boşalan yerlere kadın işçiler getirilmiştir. Anca bu savaştan sonra iş gücüne katılan kadınların çoğu savaş sonrasında işlerini bırakmamış ve kendilerini geliştirerek iş piyasasında kalmaya özen göstermiştir.

Savaş sonrasında, ülkelerin ekonomilerini toparlayabilmeleri için ve sosyal olarak da iyileşmeye ihtiyacı olduğu için cinsiyet ayrımı yapmadan vatandaşlar iş gücü piyasasına dahil edilmişlerdir (Koç, 2014:95).

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yapılan yenilikler ve değişimler neticesinde kadınlara iş yaşamında ve toplumda yeni haklar sunulmuştur. Kadın emeğine Cumhuriyetin İlanından önce de ihtiyaç duyulmuş ve kadın iş gücü piyasasında yer almıştı ancak Türkiye’de kadın iş gücü için asıl dönüm noktası Cumhuriyetin ilanı ile olmuştur. Bunun önemli göstergelerinden biri de 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinde kadın çalışanları temsilen de kadın işçi temsilcilerinin davet edilmiş olmasıdır. Düzenlenen bu kongrede, kadın işçilere doğum öncesi ve sonrası olmak üzere 8 hafta ve ayda da 3 gün ücretli izin verilmesi, madenlerde çalışmalarının yasaklanması amacıyla kanun hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bu kararın kadın çalışanları korumaya yönelik olduğu düşünülebilmektedir (Erarslan, 2009:17). Anlaşılacağı üzere kadının hukuksal ve ekonomik olarak mevcut statülerinin yükseltilmesi ile birlikte iş hayatında daha etkin bir şekilde yer almaları için düzenlemelere başlanmıştır (Önder, 2013:39).

Cumhuriyetin ilanı demokratik ve laik düzende kadının seslerinin yükselmesine, kadın kimliğinin oluşmasına, ikincil statüden kurtulmasına, kendi kazançlarını elde edebilmek amacıyla dışarıda çalışabilmelerine fırsat sağlamıştır. Ancak bu demek değildir ki kadınların önündeki engeller sadece bunlardan ibarettir. Kadınlar bundan sonrada istihdam sorunu ile karşı karşıya kalacaktır (Erarslan, 2009:II).

Cumhuriyetin ilanından sonra kadınların toplumsal hayatını değiştirmek amacıyla getirilen yasal değişikliklerden en önemlileri şunlardır;

- 1) Tevhid-i Tedrisat Kanunu
- 2) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu
- 3) Kıyafet kanunu
- 4) Medeni Kanun

Bu kanunlarla tüm çocuklar için ilkokul zorunlu hale getirilmiştir (kadınların eğitimi konusunda atılan ilk adım) ve kadın - erkek eşit olanaklara sahip olmuştur (Çakmak, 2001:44). Bunlara ek olarak 1930 yılında Umumi Hıfzısıhha Kanunu kabul edilmiş ve böylece kadın işçilerinde çalışma süresi, yaşı, işin konusu ve diğer çalışma şartlarını düzenleyen koruyucu düzenlemeler getirilmiştir (Çakmak, 2001:47). Aynı zamanda 1945 yılında “İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu” çıkartılan kanun ile hamile kadın işçilere sosyal güvence getirilmiştir (Çakmak, 2001:48).

Görüldüğü üzere Türkiye’de de kadınlar ve kadın işçiler için Osmanlı Döneminden beri hukuksal düzenlemeler olmasına rağmen kadın haklarında istenilen düzeye gelinememiştir. Getirilen yasalar ve düzenlemeler sadece kağıt üzerinde kalmış ve uygulanırlığı pek olmamıştır.

Kadınlar kendilerini ve taleplerini ifade etmeye 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış ve bunu basın yoluyla da yapmışlardır. Yurttaş olma mücadelesini erkekler salt kamusal alanda sürdürürken, oluşturulan bu mücadele kadınlar için sadece kamu alanıyla kalmamakta, aynı zamanda özel alanda da sürdürmek durumunda kalmaktadırlar (Peker ve Kubar, 2012:173).

Türkiye’de kadın istihdamında ilk dönüm noktasının Cumhuriyetin ilanı olduğu bilinmektedir, diğer dönüm noktaları da kentleşme ve küreselleşme süreçleridir.

1930’lu yıllarda Türkiye’de nüfusun %70’lik kısmı kırsal kesimde köylerde yaşıyorken, 1950’li yıllardan itibaren tarımda makineleşme ve sanayileşme neticesinde köyden kente göçler yaşanmaya başlanmıştır (Çam, 2014:20). Yaşanan sanayileşme sonucunda tarım sektöründe meydana gelen azalma neticesinde yaşanan bu köyden kente göçlerle kadınlar tarım sektöründen başka sektörlere yönelmişlerdir (Bıyıklı, 2015:22). Ancak göçler sonucunda istenilen istihdam sağlanamamış ve kadınlar iş gücü piyasasında yer edinmekte zorlanmışlardır. Köylerden kente göç eden kadınlar çoğunlukla iş bulamamakta, buldukları işler de istedikleri gibi olmamaktaydı. Bu kadınların buldukları işler ise genelde resmi olmayan enformel işler olup, bazıları ise iş bulamadığından ev kadını olarak kalmaktadırlar.

Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yönelen göçler, kırsalda tarım kesiminde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınları, kentlerde eğitimsizliğin de verdiği dezavantajla iş yaşamının dışında tutmuştur. Köylerde tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar istihdam ediliyor gibi hesaplanıp, kentsel alanlarda evlerde belirli ücretlerle iş yapıyor olsalar bile istihdama dahil edilmemekte ve kayıtdışı olarak görülmektedirler. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar iş gücü kapsamına dahil edilmişlerse de toplum ve aile içerisinde statüsünün arttırılmasında ve ekonomik olarak bağımsız olmalarına katkı sağlamamaktadır. Böylece kadın istihdam oranı kırsal kesimlerde daha yüksek kentsel kesimlerde ise daha düşük çıkmaktadır (İnce, 2010:83). 1988 yılında kadın istihdamı %34,8 iken 2004 yılında %23,3 olarak gerçekleşmiştir

(Önder, 2013:59). Anlaşılacağı üzere köyden kente göçün yaşandığı zamanlarda kadın istihdamı daha yüksekken, göçün yaşandığı dönemden sonra düşüş başlamış ve kadın istihdamı gerilemiştir.

Kırsal alanda kadın istihdamının daha yüksek oranlarda gerçekleşmesinin sosyal, ekonomik, hukuksal birçok sebebi olmasıyla birlikte, kadınların köylerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışıp da istihdama dahil ediliyor olmalarıdır. Türkiye’de kadın istihdamı 1950’li yılların ortalarından başlayarak 2004 yılına kadar düşüş eğilimi göstermiştir (Önder, 2013:45). Kırdan kente göçlerle birlikte kadın istihdamı hizmet sektörüne kaymaya başlamış ve tarım sektöründe düşüşler yaşanmıştır (Koç, 2014:97). Kadınlar kentlerde tarım dışında çalıştığı işlerde de kayıt dışı olarak ve olumsuz şartlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Zeybek, 2015:122).

2004 yılı kadın istihdamı açısından bir kırılma noktasıdır. Köyden kente göçün yaşanmaya başlandığı 1950’li yıllardan başlayarak 2004 yılına kadar kadın istihdamında sürekli bir azalma görülmüş ve 2004 yılından itibaren ise kadın istihdamı artışa geçmiştir. 2004 yılından sonra gerçekleşen kadın istihdamının kentte yaşanan artışları göstermektedir.

Kadın istihdamının kırsal alanda 1988-2011 yılları arasında %50,7’den %37,5’e gerilerken, kentsel alanda ise %17,7’den %24,8’e artış göstermiştir. Genel olarak kadın istihdamı, 1988 yılında %34,3, 2004 yılında %24 ve 2012 yılında %29,5 oranlarında gerçekleşmiştir. Oranlar kırdan kente doğru oluşan göçün kadın istihdamı üzerindeki etkisini çarpıcı şekilde göstermektedir (Önder, 2013:45). Bir başka açıdan bakıldığında ise köylerde 15 yaşından 60 yaşına kadar her yaş dilimindeki kadının %50 ile %60 arasında iş gücüne katılım oranı bulunmakta iken, kentlerde kadınların yaşları ilerledikçe iş gücüne katılım oranları daha da düşmektedir (Çakmak, 2001:50).

Çalışan kadınlardan çoğunun yüksek yaşam standartlarına sahip olan üst sınıfların olduğu görülmektedir. Ancak bu şekilde özgür olan kadınların da ailelerinin gereksinimi olmadığı için çalışma ihtiyacı duymamaktadır. Düşük yaşam standartlarına sahip olan alt sınıflarda ise ailelerin ihtiyacı olmasına rağmen geleneksel ve toplumsal değerlerden dolayı kadınların, iş hayatına katılmasına pek sıcak bakılmamaktadır. Kadının çalışabilmek için kocasının rızasını alması gerekmekte ve izin alamadığı takdirde iş hayatına atılamamaktadır (Kocacık ve Gökkaya, 2005:200).

Köyden kente göç eden büyük şehirlerde yoksullukla mücadele etmeye çalışan kadınlar genelde fason üretimde çalışmaktadırlar. Bu alanda çalışılan işler ise şunlardır: çorap örme, hamak örgüsü, gömlek gibi giysilere ilik açma, küçük çaplı triko işleri, hediyelik eşya, konserve yapımı, örgü ve dantel gibi uzmanlık bilgisi gerektirmeyen el emeği yoğunluklu işlerdir (Kocacık ve Gökkaya, 2005:202).

Kadın istihdamında dönüm noktalarından biri olan küreselleşme süreci ile birlikte tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de kadın istihdamı artmıştır. Zaman içinde sosyal ve ekonomik değişiklikler neticesinde kadının iş hayatına daha çok girdiği görülmektedir. Böylece kadının istihdam yapılarında daha fazla değişiklikler görülmektedir. Her ne kadar ülkelerde yaşanan sosyal ve ekonomik değişiklikler aynı zaman diliminde meydana gelmemişse de sonuçlar bakımından benzer özellikler göstermektedir (Çotuk, 2014:36).

Kadınlar toplumun her alanında yer edinen ve toplumun zorunlu parçaları gibidirler. Kadınlar eş ve anne olmanın yanında hasta bakımı, yaşlı bakımı ve engellilerin bakımını da üstlenmektedirler. Her yere ve her şeye yetismeye çalışan kadınlar ruhen ve bedenen büyük sorumluluklar yüklenmektedirler. Zaten ağır olan sorumluluklarına bir de iş sorumluluğu eklenince bu ağır yüklerin altında kadınlar ezilmektedirler. Toplumlarda huzurlu, sağlıklı, mutlu ve güçlü aile temellerinin oluşabilmesi kadın sorunlarının samimiyetle ve özveriyle giderilmesine bağlıdır. Kadınların sorunları genel itibariyle toplumları ve aileleri etkilemektedir. Fakat kadınlar halen zorlu çalışma şartlarının yanında sırf kadın olmaktan kaynaklanan pek çok sorunla da karşı karşıya kalmaktadırlar (Küçük, 2015:2). Kadınların sorunu kadın olmakla da işe girmekle de bitmemektedir. Kadınlar doğdukları andan itibaren aslında zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. İş bulma aşamasında ve iş bulduktan sonra da yine birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar.

Kadınların iş hayatına girerken ve girdikten sonra karşılaştıkları sorunlar şu şekildedir:

- 1) Aile-iş çatışması,
- 2) Eğitim ve mesleki eğitimde eşitsizlik,
- 3) Sosyal haklardan yararlanmada eşitsizlik,
- 4) İş bulma ve yükseltilmede eşitsizlik,

- 5) Ev işleri, çocuk bakımı sorunu,
- 6) Ücretlendirmede eşitsizlik,
- 7) Mobbing (psikolojik taciz),
- 8) Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü,
- 9) Kayıt dışı işlerde çalışma,
- 10) Cinsiyet ayrımcılığı,
- 11) Sendikal haklarda eşitsizlik,
- 12) Cam tavan (terfi ettirilmeme),
- 13) Mesleğe yönlendirmede ayrımcılık,
- 14) Ücretsiz aile işçiliğidir.

Sadece Türkiye için değil tüm dünya ülkelerine bakıldığında kadın emeğinin genelde ev içinde kullanıldığı görülmektedir. Hangi mevkide çalışırsa çalışsın kadın ev içerisindeki sorumluluklarından kurtulamamaktadır. Tek bir alanda yoğunlaşamayıp birden çok alana bölünmek durumunda kalmıştır. Üzerine düşen sorumlulukların altında ezilen kadın pek çok zaman kendini çalışma hayatından soyutlayarak salt ev kadınlığı görevini yapmaya mecbur kalmıştır (Bıyıklı, 2015:24).

TİSK (2002); kadınların görevleri denildiğinde ilk akla gelenin iyi eş, iyi ev kadını ve iyi anne olduğu ve böylece kadınların çalışmasına pek de olumlu bakılmadığı kabul edilmektedir (Yakut, 2015:67). 2006 yılında TÜİK'in yaptığı aile yapısı araştırmasında kadınların çalışması hakkındaki düşünceler oranlanmıştır.

Bu araştırmaya göre erkekler açısından;

“Kadınların Asli Görevinin Çocuk Bakımı ve Ev İşleri” olduğunu düşünenlerin oranı %60,7

“Gelenek Göreneklerimize Aykırı” diye düşünenlerin oranı %12

“Çalışma Ortamları Kadınlar İçin Güvenli Değil” diye düşünenlerin oranı %16,5

“Çalışan Kadınların Çocukları Mağdur Olur” diye düşünenlerin oranı %7

“Ücretli Bir İşte Çalışmak Kadını Yıpratır” diye düşünenlerin oranı %2 ve diğer düşünenlerin oranı da %1,8 olarak gerçekleşmiştir (Yakut, 2015:67). Araştırmadan da anlaşılacağı üzere erkeklerin çoğu kadının asli görevi olarak çocuk bakımı ve ev işlerini görmekte, kadının çalışmasına pek yanaşmamaktadırlar.

Kadınların iş hayatına atılmalarının önündeki engeller ve sorunlar daha iş arama evresinde başlamaktadır. Kendilerine toplum tarafından biçilen sorumlulukları ile birlikte götürebileceği işleri aramaktadır. Bundan dolayı karşısında sınırlı iş imkanları olmakla birlikte iş başvurularında çeşitli önyargılarla karşılaşmakta ve ayrıca işçi çıkartıldığında da ilk akla gelen kadınlardır (Erarslan, 2009:40). Toplum tarafından kendilerine yüklenen iyi anne ve eş olma görevleri ile birlikte yürütebileceği işlerde çalışmak zorunda kalan kadınlar genelde kısmi süreli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Erarslan, 2009:41). İşe başvuran kadınlar bir de işverenin önyargısı ile karşı karşıya kalmaktadır. Evli ve çocuklu kadınların işe ara verme durumlarının yüksek olması işe alım sürecinde iş verenlerin kadınları tercih etmemelerine sebep olmaktadır (Erarslan, 2009:41).

Sürdürülebilir kalkınmanın önemli unsurlarından olan kadın iş gücü oranı erkek iş gücü oranından fazlasıyla düşüktür. Kadın istihdamının bu denli düşük olmasının önündeki engellerin kültürel ve ekonomik birçok nedeni vardır. Ekonomik olarak; düşük maaşlar, çocuk bakım olanaklarının bulunmayışı, kayıt dışı sektörde istihdam ve uzun çalışma saatleri gibi belirsiz çalışma şartları olduğu görülmektedir. Kültürel olarak ise; kadınların evde oturmasına yönelik toplumsal ve ailevi baskı ile kadının çocuk ve evine bakmasına yönelik rolleri görülmektedir (Bozkaya, 2013:69). Bütün bunların yanında ülke nüfusunun yaklaşık olarak yarısını oluşturan kadınların, istihdamının sağlanması kendilerine olduğu kadar ülke ve aile ekonomisine de fazlasıyla katkı sağlamaktadır. Ancak bunun için kadınların önlerindeki bu ekonomik ve kültürel engellerin aşılması gerekmektedir. Kadınların fizyolojik yapıları, eğitim eksikliği, kadına aile içinde biçilen roller, yasal boşluklar ve kanunların yetersizliği ve ülkenin yaşadığı ekonomik şartlar gibi nedenlerle de kadınlar iş hayatına atılamamaktadırlar (Zeybek, 2015:130-131).

Türkiye’de kadınlara karşı bu bakış açısının nedenlerinden biri de aslında gelir sağlayıcı erkek, erkek hane reisi anlayışı ve ataerkil aile yapısı ile birlikte kadının da bakım işlerini üstlenmesi anlayışında olunmasıdır (Aydın, 2016:248). Türkiye’de yaygın olan bu erkek-kadın kimliği, ayrımı ve statüsü paradigması kabul gördüğünden ve kadın istihdamı ile kadınların, kendilerine duydukları güven artacak, ekonomik bağımsızlıklarını kazanacak, sosyal saygınlıkları artacak ve aile içerisindeki konumları iyileşeceğinden dolayı bu paradigmayı yıkmak pek kolay olmamaktadır (Aydın,

2016:257).

Türkiye’de kadın istihdamı AB ve OECD ülkelerine göre daha düşük seyretmektedir. Bunun nedenlerinden bazıları da, kadının eğitim seviyesi, medeni durumu, 0-5 yaş arası çocuklarının olması, göç, çocuk sayısı, istihdamını arttırmaya yönelik yasal düzenlemelerin yetersiz olmasıdır (Korkmaz ve Korkut, 2012:63). Evli kadınların istihdamı daha zordur ve istihdam oranları bekar kadınlara göre daha düşüktür.

Kadın istihdamının düşük olmasının diğer nedenleri; kadın işleri olarak bilinen sosyal güvenliği olmayan, düşük ücretli sektörlerde çalışan kadınların, eğitim, beceri ve iş deneyiminin düşük olması ve yine kadınlara yönelik olan cinsel tacizlerdir (Topoğlu, 2007:86). Düşük ücretlerle çalışmak zorunda olan evli ve çocuklu kadınlar ucuz ve kaliteli bakım kreşleri bulamadıkları için işlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Çünkü elde ettikleri gelir çocuklarının bakım masraflarına yetmemekte ve aşmaktadır.

“2016 yılında iş gücüne dahil olamayan kadın nüfusu yaklaşık 20 milyonken, erkek nüfusu 8 milyondur”. İş gücüne katılamama sebepleri olarak ise emeklilik, ev işleri, iş aramama ve engelli olmak gösterilmiştir. Kadınların iş gücüne katılamayanların yarısından fazlası (yaklaşık olarak 11 milyonu) ‘ev işleri ile meşgul’ olduğundan dolayı iş gücüne katılmamışken, erkeklerde en yaygın gerekçe ‘emeklilik’ olmuştur (Uyar, 2018). Görüldüğü üzere kadınların önündeki engellerin en önemlilerinden biri toplumun ve ailenin kendilerine yükledikleri sorumluluklardır.

Erkekler sadece iş sektöründe iş gücü olarak ön planda değildir. İşveren ve yönetici konumunda olanların çoğu da erkektir ve iş hayatı erkeklerin taleplerine ve beklentilerine göre şekillenmektedir. Kadınlar ise iş hayatında olsun hayatın diğer alanlarında olsun her zaman yedek parça konumundadır. Kadınların dünyasını iş ve ev hayatının sorumlulukları ikiye bölerken erkeklerin tek sorumlulukları olmaktadır (Yorgun, 2010:171).

Kadınlar yalnızca iş ararken değil çalışma ortamında da birçok zorlukla karşılaşmakta ve mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Kadınlar çalışma ortamında çalışma statüsü, istihdam ve ücretlendirme bakımından ayrımcılığa maruz kalmaktadır. “ILO standartlarına ve ulusal çalışma yasalarında açıkça ifade edilen hükümlere rağmen, yasaların uygulanmasındaki aksaklıklar, toplumların önyargıları, kanıksanmış

eğilimleri ve tatbikatlarının çalışma hayatına yansımaları nedeniyle söz konusu ayrımcılık halen varlığını sürdürmektedir” (Burtan Doğan, Korkusuz ve Çelik, 2011:1).

Kadınların iş hayatında karşılaştıkları sorunlardan olan düşük ücret, fazla mesai ve aşırı iş yoğunluğundan dolayı evlerine ayırdıkları zaman kısıtlı olmakta ve bu nedenle çocuklarına ve onların ihtiyaçlarına fazla zaman ayıramamaktadırlar. Çalışma koşullarının ağır olması nedeniyle evlilik ve çocuk planı olan kadınlar bu planlarını sürekli ertelemek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Kötü iş şartlarına daha fazla direnemeyip işten ayrılmak zorunda kalan kadınlar da kıdem tazminatı gibi haklarını alamamaktadırlar. Bunların yanında kadın çalışanlar işlerinde gayet iyi ve başarılı olmalarına rağmen evli ve çocuklu olmalarından dolayı işlerine konsantre olamayacakları gibi bahanelerle terfi ettirilmemekte ve engellenmektedirler. Ayrıca kadınlar mobbing, taciz, cinsiyet ayrımı, yeteneklerinin göz ardı edilmesi, işverenler tarafından sigortasız işlere itilmesi, toplumların kadınlara ön yargılı bakması gibi sayılabilecek pek çok zorlukla ve sorunla mücadele etmek zorunda bırakılmışlardır (Küçük, 2015:7).

Sonuç olarak, kadınların düşük ücretle erkeklere alternatif olarak ve yedek iş gücü olarak görülmesi, uzun süreli çalışma saatlerine maruz bırakılması, güvencesiz olarak çalıştırılarak emeğinin sömürülmesi, aile yaşamının ve anneliğinin çalışmasını sınırlandırması, iş hayatına atılırken eşitlik gözetilmemesi, ücretlendirmede adaletsizlik yapılması, taciz, eğitimsizliği vb. bahane edilerek terfi ettirilmemesi, toplumsal baskılar gibi nedenlerle sürekli ikinci plana atılmış ve engellenmeye çalışılmıştır. Bu tür olumsuzlukların engellenmesi ve kadınların önündeki engellerin kaldırılması için yıllardır düzenlemeler yapılıyor olsa da yeterli gelmemekte ve bütün bu engeller ve sorunlar ortadan tamamıyla kalkmamaktadır. Günümüzde kızların büyük çoğunluğu halen erken yaşta evlendirilmekte ve çocuk sahibi olmaktadır. Eğitimde de eşit haklara sahip olmayan kız çocuklarının çoğu eğitimlerini tamamlayamamaktadırlar. Düşük eğitim seviyesinde olan kadınlar iş bulmakta güçlük çekmekle birlikte, düşük ücretli, yarı zamanlı işler, güvencesiz ve kötü çalışma şartlarına katlanmak zorunda bırakılmışlardır. Kadınlar kendilerine çalışma hayatında hiçbir şekilde yer bulamamakta ve yoksulluğa itilmektedirler (Küçük, 2015:3).

“Kadının yeri evidir ve alışılmış görevi kocasının eşi, çocuklarının annesi olmaktır” rolüne kentleşme ve sanayileşme olgusu içinde toplumsal farklılaşma sürecine bağlı olarak yeni sosyal roller eklenmiştir. Yaşanan bu değişim sonucunda kadınlar ister ekonomik zorluklar sebebiyle isterse kendi iradesiyle olsun, iş hayatına girmekte ve ekonomik bağımsızlığını kazanarak daha güçlü, özgür ve bilinçli olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir (Dilek, 2013:40).

2.5.1. Eğitim Durumuna Göre Kadın İstihdamı

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eğitim durumu kadın istihdamı üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Kadınlar eğitimsizliklerinden dolayı vasıflı işlerde istihdam edilmeyip, vasıfsız ve güvencesiz işlerde çalışmaya mecbur bırakılmışlardır. Hatta öyle ki kadınlar eğitimsizliklerinden dolayı iş piyasasına kabul edilmeyip dışlanmışlardır. Bu durumun açık örneklerini 1950 yılında yoğun olarak yaşanan köyden kente göçlerde görmek mümkündür. Kadınlar köylerden kentlere göç etmiş ve eğitimsizliklerinden dolayı iş piyasasına kabul edilmemiş, kabul edildikleri piyasalarda ise genel olarak kayıt dışı, düşük ücretli, vasıfsız ve güvencesiz olarak çalıştırılmışlardır.

Eğitim, sadece iş imkanlarını kolaylaştırdığı için değil pek çok alanda kadının ilerlemesine yardımcı olduğu için önemlidir. Mesela eğitilmiş kadınların sosyal olarak da daha iyi konumlara geldikleri ve aynı zamanda kendilerine olan güvenlerinin de arttığı görülmüştür.

Eğitim şartlarının iyileştirilmesiyle birlikte kadınların eğitim seviyeleri yükseltilmiş ve kadınlar ücretli işlerde de çalışmaya yönelmişlerdir. Bununla birlikte farklı iş sektörlerinin de doğmasıyla birlikte erkek iş gücü yanında kadın iş gücüne duyulan ihtiyaç da artmıştır. Kadınların ekonomik özgürlüklerini ellerine almak istemeleri onları daha iyi eğitime ve ücretli işlerde çalışmaya yöneltmiştir (Bıyıklı, 2015:22).

Kadın istihdamı bütün dünya ülkeleri için önemli iken, %49,8 kadın nüfus oranına sahip olan Türkiye için de bu öneme sahiptir. Ülkelerin gelir dağılımının dengelenmesi, hane halkı gelirinin artırılması, kalkınmadan etkin bir şekilde

yararlanması ve üretim artışının sağlanması için kadın iş gücünden yararlanılması gerekmektedir. Bu sebeple başta eğitilmiş kadın iş gücü olmak üzere kadın iş gücünün artırılması, tarım dışı kadın istihdamının daha fazla artırılması ve kadın işsizliğinin azaltılması gerekmektedir (Peker ve Kubar, 2012:185). Ayrıca sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için erkek ve kadının istihdam, sağlık, sosyal yaşam, güvenlik ve eğitim alanlarında kendilerine sunulan imkanları eşit bir şekilde kullanılmalıdır. Günümüz koşullarında kadının eğitim durumu, çalışma hayatındaki statüsünü, konumunu ve yerini belirleyen en önemli faktörlerdendir (Küçük, 2015:2).

Türkiye’de kadınların iş gücüne katılabilmeleri için eğitim seviyesinin daha yüksek olması gerekmekte iken, erkeklerin iş gücüne katılabilmesi için eğitim seviyesinin çok da yüksek olmasına gerek olmadığı, erkeklerin düşük eğitim seviyesi ile de istihdam oranlarının kadınlarınkinden çok daha yüksek olduğu görülmektedir (Uyar, 2018). Kadın ve erkek istihdam oranları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1:Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranları (2014-2017) (%)

Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler	Erkek				Kadın			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
15 ve daha yukarı yaştakiler (%)								
Okuma-yazma bilmeyen	29	27,4	26,8	28,8	15,5	15,6	14,7	15,4
Okuma yazma bilen Fakat bir okul bitirmeyen	49,3	47,9	48,5	48,5	19,7	19,9	19,8	20,2
İlkokul mezunu	66,3	65,6	65,8	65,7	25,9	26,6	26,9	28
Ortaokul veya dengi meslek okulu	64,9	56,3	51,6	51,3	19,2	17	16,6	16,9
Lise dengi mesleki okul	74	74,9	74,5	73,7	32,1	33,4	32,9	33,9
Yüksek okul	78,5	79,6	78,8	79	60,3	59,9	59,3	59,3

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1 incelendiğinde erkek istihdam oranı her yıl ve her eğitim düzeyinde kadın istihdam oranından daha yüksek durumdadır. Erkek istihdam oranı da eğitim seviyesi ile orantılı bir şekilde artış göstermiştir. Tablodan da görüldüğü üzere yüksek okul mezunu kadın istihdam oranı bile ilkökul mezunu erkek istihdam oranını

geçememiştir. Tablo 1’den de anlaşılacağı üzere Türkiye’de kadınların istihdam edilmesinde eğitim düzeyi büyük bir öneme sahiptir.

Kadınların eğitim durumuna göre iş gücüne katılım oranları incelendiğinde iş gücüne katılım oranlarının eğitim seviyeleriyle paralel şekilde arttığı görülmektedir (www.tuik.gov.tr, 2018). Kadının eğitim durumunun yükselmesi sadece istihdam ile paralel değil aynı zamanda kadının kazandığı ücret ile de paralellik göstermektedir. Kadın eğitim seviyesi arttıkça işinden aldığı ücret de yüksek olmaktadır. Ayrıca daha vasıflı ve güvenceli işlerde çalışmaktadır.

Türkiye’yi AB ülkeleri ile kıyasladığımızda EUROSTAT (Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi) verilerine göre yükseköğretim mezunu kadın istihdam oranları AB ülkeleri ile kıyaslandığında, Türkiye içlerinde en düşük orana sahiptir. 2017 yılı üçüncü çeyreğine göre, yüksek öğretim mezunu kadınların oranlarına bakıldığında 28 AB ülkesinin ortalama sadece %5,1’i işsizken, Türkiye’de bu oran %21,3’tür (Uyar, 2018). Maalesef ki ülkemizde kadınlar eğitim düzeylerini en üst seviyeye getirseler dahi istenilen istihdam düzeyine çıkamamaktadırlar.

Ülkemizde eğitim seviyesi gün geçtikçe artan kadınlar, mühendislik, avukatlık, öğretmenlik, öğretim üyeliği gibi mesleklerde kendilerini daha fazla göstermeye başlamıştır. Kadınlar daha önce görünmedikleri alanlarda kendilerini göstermeye ve daha görünür hale gelmeye, iş gücüne katılımları ile başarmışlardır. Tüm sosyo-kültürel, geleneksel engellere rağmen bütün dünyada ve ülkemizde pek uzun sayılmayacak bir zaman aralığında önemli adımlar atılmıştır. Kadınlar bilindik mesleklerin yanında erkeklere özgü olarak bilinen pek çok işte (sigortacılık, girişimcilik, turizmcilik, yöneticilik, bankacılık, reklamcılık vb.) yer almışlardır (Önder, 2013:41).

“2007 yılında erkek profesörlerin/okutmanların oranı %59,9 iken kadın profesörlerin/okutmanların oranının %40,1 olduğu görülmüştür. Bu oran 2016 yılında erkeklerde %56,9’a düşerken kadınlarda %43,1’e yükselmiştir” (www.tuik.gov.tr, 2018).

2.5.2. Sektörlere Göre Kadın İstihdamı

Türkiye’de kadının sektörel olarak istihdamına bakılacak olunursa eğer yıllar itibariyle sektörler arasında değişimlerin olduğunu görülmektedir. Kadınlar ilk olarak tarım sektöründe yoğunluklu olarak çalışmaya başlamış ve bu yoğunluk zamanla yerini hizmet sektörüne bırakmıştır.

1950’li yıllarda yaşanan göçlerden sonra kentlere kayan iş gücünde sanayi işçiliği saygınlık bakımından hizmet sektöründen sonra gelmekte olup mecbur kalınmadıkça kadınlar tarafından pek tercih edilmemekteydi. Bu yıllarda gelişmeye başlayan hizmet sektörü, kadınlara da erkekler kadar olmasa da yeni iş olanakları sunmaya başlamıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005:201). Türkiye 1955’li yıllardan sonra sanayileşme sürecine girmiş ve tarım ülkesi olmaktan çıkmıştır. Böylece daha fazla tarım sektöründe istihdam edilen kadın çalışanların, geleneksel istihdam yapılarının değişmesiyle istihdam içerisindeki paylarında düşüşler yaşanmıştır. Kadın çalışanlar hizmet ve sanayi sektöründe çok fazla çalıştırılmamaları da istihdamdaki paylarının düşmesine neden olmuştur. Kadınlar ilk yıllarda hizmet ve sanayi sektöründe eğitilmiş erkeklerin yanında yer alamamışlardır (Çakmak, 2001:48-49).

1950’li yıllardan sonra tarım sektörü düşüş yaşasa da uzun yıllar diğer sektörleri gerisinde bırakmış ve kadın istihdamının en çok sağlandığı sektör olmuştur. Tarımsal iş gücündeki azalma en çok kadınları etkilemiş ve istihdamlarını düşürmüştür. 1980’li yıllarda tarım iş gücünün toplam istihdamdaki oranı %50’lerde seyrederken 2000’li yıllarda bu oran neredeyse yarı yarıya düşmüştür (Çam, 2014:23). Türkiye’de kadın istihdamının 1988-2007 dönem aralığına bakıldığında tarım sektöründeki payın azalmasıyla birlikte sanayi ve hizmet sektöründeki payların arttığı görülmektedir. Fakat gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’nin tarım sektöründeki payı hala yüksektir. Keza hizmet sektöründeki pay da artmakla birlikte gelişmiş ülkelere kıyasla daha düşüktür (Önder, 2013:46-47).

Sanayi sektöründe niteliksiz, eğitimsiz, iktisadi zorluklar sebebiyle, sosyal güvenceden yoksun ve düşük ücretli istihdam edilen kadın iş gücü mevcuttur. Bu çalışanlar daha fazla konfeksiyon, tekstil ve gıda gibi feminen işlerde ve güvencesiz çalışmaktadırlar. Sektörlerdeki arz ve üretim faaliyetlerinin yoğun olduğu zamanlarda

işe alınıp, yoğunluk bittikten sonra ise işten çıkartılmaktadırlar. Ayrıca sigorta kayıtlarına da alınmamaktadırlar (Topoğlu, 2007:95).

Kadın çalışanların hizmet sektöründeki istihdam oranları artmakla birlikte tarım sektöründeki oranları düşmektedir. 2000 yılında kadın çalışanlar içerisinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı %58,9 olurken 2005 yılında bu oran %51,6 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranları ise, yine 2000 yılında %27,3 olarak gerçekleşen istihdam oranı 2005 yılında %33,3 olarak gerçekleşmiştir (Berber ve Eser, 2008:13). Görüldüğü üzere kadın istihdamındaki sektörel farklılıklar yıllar itibariyle yaşanmaktadır.

Tarım sektörünün kadın iş gücü üzerinde belirleyici ağırlığa sahip olduğu bilinmekle birlikte hizmet ve imalat sanayinin de tarım dışında kadın iş gücünün yüksek olduğu faaliyet kollarındandır. Eğitim gerektiren sektörlerde kadın iş gücüne katılım oranları düşüktür. Kadınlar genel olarak uzmanlık gerektirmeyen alanlarda yoğunlaşmış, geçici olarak çalışılabilen, yarı zamanlı, evden yürütülebilen ve informel olarak iş gücüne katılmışlardır (İnce, 2010:85).

Aslına bakılırsa yarı zamanlı çalışma kadın istihdamı üzerinde pek olumsuz etki yaratmamaktadır. Aksine kadınlara iş gücü piyasasında esnekleşme ile birlikte iş olanakları sunmaktadır. İşgücü piyasasının esnekleşmesinin kadın istihdamını arttırdığı pek çok AB ülkesi tarafından tecrübe edilmiştir. Bu ülkelerdeki kadın istihdamı oranlarının yüksekliği yarı zamanlı (part-time) çalışmaya da bağlıdır (www.tbmm.gov.tr, 2013:53). Türkiye’de 2016 yılında yarı zamanlı çalışanların istihdam içerisindeki oranı toplam olarak %10,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran erkekler için %6,5 olarak gerçekleşmişken, kadınlar için %19,1 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018). Buradan da anlaşılabileceği üzere yarı zamanlı çalışanlar içerisinde kadınlar daha fazla yer edinmekte ve daha çok ihtiyaç duymaktadırlar.

2016 yılında sektörel verilere bakıldığında; tarım sektöründe toplam istihdam oranı %19,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu istihdam oranının içerisinde erkekler için tarım istihdam oranı %15,5 olarak gerçekleşmişken, kadınlar için tarım istihdam oranı %28,7 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektöründeki toplam istihdam oranı ise %26,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu istihdam oranı içerisinde erkekler için sanayi istihdam oranı %31,3 olarak gerçekleşmişken, kadınlar için sanayi istihdam oranı %15,9 olarak

gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründeki toplam istihdam oranı da %53,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu istihdam oranı içerisinde erkekler için hizmet istihdam oranı %53 olarak gerçekleşmişken, kadınlar için hizmet istihdam oranı %55,4 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018). 2017 kasım ayı verilerine bakıldığında ise kadınların %26,8’lik oranı tarım sektöründe, %14,7’lik oranı sanayi sektöründe, %0,9’luk oranı inşaat sektöründe ve %57,6’lık oranı da hizmet sektöründe çalışmaktadır (Uyar, 2018). Türkiye’de kadınların şirketlerde orta kademe ve üst düzey yönetici pozisyonlarındaki oranı 2012 yılında %14,4 olarak gerçekleşmişken 2016 yılında %16,7 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018).

Hizmet sektöründe diğer sektörlerle oranla daha fazla artışların yaşandığı ve kadına hizmet sektöründe daha fazla istihdam sağlandığı görülmektedir. Keza sanayi sektöründeki istihdam oranlarında da artışlar yaşanırken, tarım sektöründe ise düşüşler yaşanmıştır (Çotuk, 2014:49).

Son olarak; hizmet sektörü ile tarım sektörü arasında ters yönlü bir ilerleme yaşanmaktadır. Kadınlar için hizmet sektöründeki istihdam oranları artarken, tarım sektöründe düşmektedir. Kadın istihdamı açısından sanayi sektöründe de ileri yönlü yükselmeler mevcuttur. Ancak en düşük ilerleme ise inşaat sektöründedir. Kadınlar inşaat sektöründe çok düşük istihdam oranlarına sahiptir.

2.5.3. Kayıt Dışı İstihdam ve Kadın İstihdamı

Kayıt dışı istihdam, piyasa koşullarında herhangi bir sektörde veya kendi iş yerinde bağımlı çalışan olarak istihdam edilen bireylerin, devlet denetiminin olmadığı; mesai ve ücret gibi konularda Sosyal Güvenlik Kurumu’nun denetimi dışında çalışma gün sayısının veya ücretin eksik ya da hiç bildirilmediği yasa dışı çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (Çelik ve Güney, 2017:215).

Türkiye’de istihdamın yapısında pek çok değişiklikler yaşandığı ve yaşanan bu değişikliklere rağmen tarım dışında çalışan kadın oranında istenilen düzeye gelinmediği görülmektedir. Türkiye’de de dünyada olduğu gibi kentleşme ve sanayileşme olguları ile birlikte kadınların ücretli olarak daha çok çalışma yaşamına girmesi beklenmiş ancak bu olması gereken düzeyde gerçekleşmemiştir. Bunlara sebep olarak ise, köylerden

kente göç eden kadınların, eğitimsiz ve vasıfsız bir şekilde kentte yaşayan gecekondu kadın olgusunu da beraberinde getirmiş olması olarak gösterilmiştir. Mesleki bir vasfa sahip olmayan bu kadınların ise önceleri tarım kesiminde ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, kentlerde ise informal sektörde marjinal işlerle uğraşan ya da işsiz olan kadınları oluşturmaktadır (Çakmak, 2001:46-47).

Gülcemal (2009:24)'e göre, bireylerin vasıfsız iş gücü olarak görülmesinin en önemli sebeplerinden biri eğitim düzeyidir. Vasıfsız iş gücü olarak nitelendirilen bu kişiler, kayıt dışı sektöre çok rahatlıkla girip-çıkabilmektedirler. Böylece kayıt dışı istihdam oranları artmaktadır. Aynı zamanda işverenler de eğitim düzeyi düşük, vasıfsız çalışanlara, yüksek prim ve vergi ödemek istememektedirler. Bunlarla birlikte sosyal güvenlik bilinci oturmamış, eğitim düzeyi düşük, sorumlulukları ve hakları konusunda bilgi sahibi olmayan kişiler kayıt dışı sektörlerde çalışma hayatına müdahil olmaktadır (Çelik ve Güney, 2017:226).

Kayıt dışı istihdam konusu elbette ki sadece kadınlarla sınırlı olan bir sorun değildir. Erkek çalışanlarda da kayıt dışı istihdam sorunu mevcuttur. Ancak erkeklerde kadınlardaki kayıt dışı istihdam oranları kadar yüksek değildir. Ülke geneli bir sorun olan ve özellikle de kadın istihdamını olumsuz etkileyen kayıt dışı istihdamın yıllara göre düşüş eğiliminde olduğu da görülmektedir.

“2005 yılında %64,96 oranında gerçekleşen kadın kayıt dışı istihdam oranı 2015 yılında %46,05 oranında gerçekleşmiştir”. Erkekler için kayıt dışı istihdam oranına bakıldığında da benzer düşüşlerin olduğu görülecektir. “2005 yılında kayıt dışı istihdam %42,4 iken, 2015 yılında %28,5'e düşmüştür” (Erikli, 2017:16).

2017 yılı cinsiyete göre kayıt dışı istihdam oranlarına bakıldığında, genel istihdam oranı %32,5 olarak gerçekleşmiştir. Bunlardan kadın kayıt dışı istihdam oranı %41,3 olarak gerçekleşmişken, erkek kayıt dışı istihdam oranı ise %28,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranların tarım dışında gerçekleşen kayıt dışı istihdam oranı genel olarak, %21,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunlardan kadın için olanı %25,5 olarak gerçekleşirken, erkek için olanı ise, %20,4 olarak gerçekleşmiştir. Tarımda gerçekleşen kayıt dışı istihdam oranları; genel olarak %81,9 olarak gerçekleşmektedir. Bu oranın kadınlar için olanı %90,8 olarak gerçekleşmekte iken erkek için olanı %75,3 olarak gerçekleşmektedir (www.disk.org.tr, 2018:10). En yüksek kayıt dışı istihdam oranı

tarım sektöründe yaşanmıştır. Kadınlar tarım sektöründe genelde kayıt altına alınmamaktadır.

Kendi hesabına çalışan her 10 kadından 7'si, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan her 10 kadından 9'u ile yevmiyeli ya da maaşlı çalışan her 10 kadından da 2'si kayıt dışı olarak çalışmaktadır (www.sendika62.org.tr, 2018).

Ev eksenli çalışmalar ve tarım sektörü, kayıt dışı kadın istihdamının en fazla yaşandığı alanlar olarak görülmektedir. TÜİK verilerine bakıldığında zaman, son yıllarda ev endeksli çalışma şekli artmıştır. Sabit bir iş yeri olmamakla birlikte, çocuk bakıcılığı, başkasının evinde veya kendi evinde temizlik, tekstil gibi imalatları yapan kadınlar, kayıt dışı istihdamdaki en büyük paya sahiptir (www.sivilsayfalar.org.tr, 2018).

Kendi evinde çalışan kadınlar tarihin hiçbir kesiminde çalışıyor olarak görülmemişlerdir. Ev işleri, çocuk bakmak, yemek yapmak vb. ev içerisinde yapılan işler kadınların asli ve zorunlu görevleri olarak görülmüş ve bunun için kendilerine herhangi bir ücret verilmesi veya istihdama dahil edilmesi düşünülmemiştir. Ancak düşünüldüğünde; evde yapılan yemeği dışarıda yediğiniz zaman aşçı, ev temizliği yapılmazsa eve gelen temizlikçi, çocuk bakımı sağlanamazsa, eve gelen bakıcı bunlardan para kazanmakta vb. bu örnekler çoğaltılabilir. Kadınlar kendi evlerinde yaptıkları işlerle de aslında çalışmaktadırlar ancak istihdama dahil edilmemekte ve yaptıkları işlerin karşılığını alamamaktadırlar.

Kayıt dışı çalışanların büyük çoğunluğunun kısmi süreli işlerde yoğunlaştığı görülmekle birlikte, “haftalık 1-16 saat arası çalışan kadınların %87'si, haftalık 17-35 saat çalışan kadınların ise %67'sinin kayıt dışı istihdam edildiği görülmektedir”. Böylece güvencesiz olarak çalışan kadınların temel olan emeklilik ve sağlık gibi haklardan mahrum olmalarına sebep olmaktadır (www.sendika62.org.tr, 2018).

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerini gösteren sosyal güvenliğe bakış açısı ve kadın istihdamı, aynı zamanda o ülke toplumunun insanlara verdiği değeri, evrensel değerleri kabulünü ve olgunluğunu da ifade etmektedir. Toplumların bu olumlu bakış açısını yakalayarak eşit bir topluma kavuşma düşüncesi uzun süreçler gerektirmiştir (Aydın, 2016:243).

2.6. KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İş hayatına katılım cinsiyete göre değişkenlik göstermektedir. Çünkü erkek ve kadının bulunduğu topluma göre sorumlulukları da şekillenmektedir. Örneğin; yaşanan ekonomik krizler sonrasında erkek ve kadının iş hayatına katılma kararları ile ilgili verecekleri karar aynı olmamaktadır. Krizler neticesinde işsiz kalan erkekler kadınlara göre yeni bir iş bulmak için daha fazla çaba sarf edebilmektedir. Aynı zamanda kadınların iş hayatına katılımını etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte kadının iş hayatına katılımını tek bir değişkenle açıklamak pek mümkün değildir (Korkmaz ve Korkut, 2012:51). Kadının iş gücüne katılımını etkileyen faktörler şöyle sıralanabilir: eğitim düzeyi, sosyal ve kültürel faktörler, hukuki düzenlemeler, medeni durum, ekonomik faktörler, cinsiyete dayalı ayrımcılık, ücretsiz aile işçiliği, kadınların çalışmasına yönelik tutumlar, ücret eşitsizliği, eşin eğitim seviyesi, eşin iş durumu, çocuk sayısı, çocukların yaş aralığı, yaş, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, işe ara verme ve kayıt dışı istihdam olarak sıralanabilir. Bunların içerisinde alt başlık halinde incelenecek faktörler de eğitim düzeyi, ekonomik faktörler, sosyal ve kültürel faktörler ile hukuki düzenlemelerdir.

2.6.1. Eğitim Durumu

Kadının iş gücüne katılımını etkileyen en önemli faktörlerden biri eğitimidir. Günümüz küreselleşen dünyası da göz önüne alındığında eğitimin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çalışma koşulları, sürekli gelişen teknoloji, iş gücü piyasasındaki taleplerin ve iş gücü piyasasındaki değişimler eğitimden bağımsız değerlendirilemez. Günümüzde vasıflı iş gücüne duyulan ihtiyaç artmıştır. Ancak bilindiği üzere vasıflı iş gücü de eğitimsiz kazanılmamaktadır (Korkmaz ve Korkut, 2012:47).

Eğitim durumu yüksek olan kadınların iş gücüne katılım oranları daha yüksek olmaktadır (Karadeniz ve Yılmaz, 2017:14). İşsizlik oranı açısından bakıldığında; (lise mezunu düzeyine kadar) eğitim seviyesinin artışıyla işsizliğinde arttığı söylenebilmektedir. Ancak liseden sonra işsizlik oranı düşmeye başlamaktadır. Böylece işsiz kalan kişilerin çoğunluğunun herhangi bir okul bitirmemiş kişiler, ilkokul

mezunları ve lise ve dengi okul mezunları olduğunu söylenebilir. Fakat bunlara ek olarak öğrenim düzeyi arttıkça işsiz kalma olasılığının azalacağını söylemek pek mümkün değildir. Çünkü ülkemizde eğitilmiş ve vasıflı iş gücüne olan talep artsa bile bu iş gücünü karşılayabilecek emek arzı seviyesi düşüktür (İnce, 2010:54).

Eğitimin önemi sadece iş hayatına katılım açısından değil toplumsal hayata yön vermesi açısından da önem arz etmektedir. Küreselleşmeyle de birlikte teknolojinin sürekli gelişim halinde olması, ulusal sınırların yok olması, mal ve hizmete olan taleplerdeki değişimler ve üretim biçimlerindeki değişimler de eğitimin önemini göstermektedir. Günümüz dünyasında eğitim sadece okullardan mezun olununcaya kadar geçecek bir süreç olarak düşünülmemeli, iş hayatında da devam edecek gibi düşünülmelidir. Eğitimin yaşam boyu süreceğini düşünerek sürekli değişim içerisinde olan iş gücü piyasalarına cevap verilebilir (Korkmaz ve Korkut, 2012:59).

Eğitim seviyesi düşük olan kadınlar istihdama katılsalar dahi karar verme süreçlerine katılımları zorlaşmaktadır. Bu durumun sonucunda da kadınların iş hayatında üst düzeylere terfi etmeleri engellenmektedir. Zorunlu eğitim süresinden sonraki eğitim seviyesine katılımın düşük olması nedeniyle, kadınlar zor ve düşük statülü işlerde çalışıp, erkeklere göre de daha düşük ücretlerle çalışıp, işverenler tarafından da tercih edilmeyen gruplar olmaktadır (Zeybek, 2015:142).

Eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar daha çok bilinçlenmekle birlikte ekonomik özgürlüklerini kazanmak istemektedirler. Bu istekle birlikte günümüzde eğitilmiş kadın sayısının arttığını ve eğitimlerini en düşük yükseköğretim seviyesine getirmek için çabaladıklarını görmekteyiz. Yüksek eğitim seviyelerine sahip kadınların iş hayatında daha iyi koşullarda çalıştıkları da görülmektedir (Çotuk, 2014:46).

Evli kadınların iş hayatına atılabilmeleri için önlerindeki büyük problemlerden olan çocuk bakımı ve ev işlerinin de çözümü bir nevi eğitimidir. Çünkü eğitilmiş kadınlar vasıflı iş gücünü oluşturmakta ve eğitim seviyesi arttıkça alınan ücret de ona bağlı olarak artmaktadır. Kadınlar kendi sorumluluklarında olan bu işleri yaptırmak için yeterli parayı bulamamaları halinde çalışamayacaklardır (Bolcan, 2006:83). TÜİK tarafından yayınlanan 2015 yılı verilerine bakıldığında zaman, “yükseköğretim mezunu kadınların yıllık ortalama esas iş gelirleri 29 bin 238 TL. iken, lise mezunu kadın çalışanların yıllık ortalama esas iş gelirleri 16 bin 124 TL. olarak” gerçekleşmiştir.

Herhangi bir okul bitirmeyen kadınların ise yıllık ortalama gelirleri 8 bin 528 TL. olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2017).

Kadının iş hayatına katılımında kendi eğitim düzeyinin yanında eşinin eğitim düzeyi de etkilidir. Eğitim düzeyi yüksek olan eşin çalışacağı iş ve maaşı da yüksek olacağından kadının çalışmaması söz konusu olabilmektedir. Ancak eğitim düzeyi düşük ve buna paralel olarak maaşı da düşük olan eşin ailesinin geçimini sağlamakta zorlanması üzerine kadının da iş hayatına atılması söz konusu olabilmektedir (Bozkaya, 2013:77).

2.6.2. Ekonomik Gerekçeler

Kadının iş gücüne katılımını etkileyen bir diğer faktörde ekonomik gerekçelerdir. Ülkelerde yaşanan krizler neticesinde erkek tarafından kazanılan gelirin ailenin geçimine yetmemesi, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve yaşam standartlarında meydana gelen artışlarla birlikte haneye ikinci bir gelirin daha girmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çalıştıkları iş karşılığında ekonomik özgürlüklerini kazanan ve istediklerini alabilme olanağına sahip olan kadınlar iş hayatından çekilmek istememektedirler (Çotuk, 2014:37). Kadınlar çalışarak sadece aile gelirine katkı sağlamak için değil, toplumsal statü edinmeleri, kariyer yapabilmeleri, özgür hareket edebilmeleri açısından da iş hayatında kalmayı tercih etmişlerdir.

Koray (1992:95)'a göre, kadınlar yıllarca ev işiyle sınırlı kalmış ve üretimden uzak, ekonomik olarak erkeğe bağımlı bir şekilde kalmıştır. Erkeklerle olan bu ekonomik bağılılığı değiştirmek için de iş hayatına girmiştir. Kadınların ailede, toplumda ve evde söz hakkının olabilmesi için güçlenebilmesi için eğitimle birlikte ekonomik bağımsızlığını da kazanması gerekmektedir. İş hayatına atılan kadın ekonomik özgürlüğünü kazanmasıyla birlikte özgüven de kazanarak toplum içerisindeki statüsünü de arttırmış olmaktadır (Çotuk, 2014:37).

Kadının aile içinde belirli sorumluluklarının olduğu bilinmektedir. İş hayatına girmeyi düşünen kadın, ev içerisindeki yükümlülüklerini de düşünmek zorunda kalmaktadır ve çalışmaya karar verdiği işten elde edeceği geliri çalışmasından kaynaklanacak olan giderlerle kıyaslamak zorunda kalacaktır. Eğer kazandığı ücret

alışmasından dolayı kaynaklanan giderleri karşılayabiliyorsa iş hayatına girecek ama karşılamıyorsa iş hayatına giremeyecektir (Önder, 2013:48). Böylece kadının iş hayatına katılımının sağlanması için ücret adaletinin sağlanması ve erkek–kadın eşitliğinin de sağlanması gerekmektedir. Eşit işe eşit ücret verilirse kadınların iş hayatına katılımı artacak ve iş hayatında kalıcılıkları sağlanacaktır (Korkmaz ve Korkut, 2012:56).

2.6.3. Sosyal ve Kültürel Faktörler

Kadınların çalışma hayatına katılımını etkileyen sosyal ve kültürel gerekçelerin başında toplumsal değişimler gelmektedir. Bu toplumsal değişim süreci ile birlikte kadınların statüsü etkilenmekle birlikte rollerinin de yeniden belirlenmesine sebep olmaktadır (Çotuk, 2014:38).

Türkiye’de erkeğin egemenliği altında olan ataerkil bir aile yapısı vardır. Bu sebeple kadınların çocuklara bakıp, büyütmek ve ev işleri yapmak gibi görevleri varken, erkeklerin de evin geçimini sağlamak gibi görevleri vardır (Burtan Doğan, Korkusuz ve Çelik, 2011:5). “Kadına biçilen bu roller ve bunun etrafında şekillenen aile ve sosyal ortam kadının iş gücüne katılımını etkilemektedir” (Önder, 2013:50). Türk toplumlarında tek kazananlı (erkeğin eve gelir getirdiği) aile modeli vardır. Keza ekonomide sık yaşanan krizler nedeniyle erkeklerin işsiz kalma olasılıkları yüksektir. Buna sadece işsizlik değil, aynı zamanda iş hastalıkları, iş kazaları ve iş göremezlik gibi durumlar da tek kazananlı aileleri maalesef ki hanede başka çalışan olmadığından yoksulluğa itilmektedir (Karabıyık, 2012:240).

Toplumsal değişimin en büyük göstergesi sanayileşmedir. Sanayileşme ile birlikte makinelerin kullanılması yaygınlaşmış ve insan gücüne olan talep azalmıştır. Emek yoğun üretim yerini sermaye yoğun üretime bırakmıştır. Bunun sonucunda nüfusun coğrafik yapısı da etkilenmiştir (Çotuk, 2014:38). Sanayileşme ile beraber köylerden kentlere olan göçler artmış ve köylerde üretici bir yapıya sahip olan aileler kentlerde tüketici aile yapısına dönüşmüştür. Artık tüketici konumunda olan bu ailelerin ihtiyaçları daha fazla artmaya başlamış ve tek gelir yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu durumda kente göç eden kadınların da iş dünyasına dahil olmasına zemin hazırlamıştır (Uşen ve Güngör Delen, 2011:133).

Kadınların iş gücüne dahil olma kararları salt kendi kararlarına bağlı değil, evdeki erkeğin (kocası, babası, erkek kardeş/ağabey) denetimine ve iznine bağlıdır. Kadın kendisi çalışacağım deyip istediği işte çalışmamaktadır. Özellikle kırsaldan kente göç edenlerden evli olan kadınların çalışmasına pek sıcak bakılmamaktadır. Evdeki erkeğin çalışmasının yeterli olmadığı durumlarda, öncelikle evdeki bekar kızlar çalışmaktadır. Kentlerde yaşanan süreler uzadıkça kadınların çalışmasına biraz daha ılımlı bakılmaya başlanmış ancak yapacakları işlere de önemli derecede kısıtlamalar getirilmiştir (Önder, 2013:50).

Evli kadın çalışanların, köyde ve kentte iş gücüne dahil edilmesi farklılık arz etmektedir. Aynı şekilde kentte yaşayan, çocuk sahibi olan kadın ile köyde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ve çocuk sahibi olan kadın da iş gücüne dahil olma açısından farklılık arz etmektedir. Çünkü kentlerde yaşayan kadınlar çalışmaya giderken çocuklarını yanlarında götürememekte ve bakıcı bulmak zorunda iken, köylerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın çalışmaya giderken çocuğunu kendisi ile götürebilmekte ve bakıcı bulma gibi bir sorun da yaşamamaktadır (Korkmaz ve Korkut, 2012:54).

Kadınların iş gücü piyasasına dahil edilebilirliği açısından doğurganlıkları da önemlidir. Kentlerde yaşayan ve ücretli olarak çalışan kadınların, çalışmayan kadınlara oranla daha az çocuk sahibi oldukları görülmüştür. Köylerde ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlarda bu oranda pek bir değişiklik görülmemiştir (Doğan, 2014:18). Köylerde çalışan kadınlar için çocuk sayısının fazla olması çalışmaları için engel olarak görülmemektedir. Çünkü kadın çocuklarını kendisi ile birlikte çalıştığı yere götürebilmektedir. Hatta çocukları da belirli bir yaştan sonra aile ile birlikte çalışmaktadır. Ama kentli nüfusa bakıldığında kadınların doğurganlıklarının düştüğünü ve çocuk sayısında köylere oranla ciddi düşüşler görülmektedir. Özellikle günümüzde bu sayı daha fazla görülmektedir. Kadınların evlilik yaşlarının artması da bu durumunu tetiklemiştir.

Günümüzde Türkiye’de de kadınlara karşı olan bu sosyal ve kültürel yaklaşımlar aşılmaya başlanmıştır. TÜİK’in 2016 yılı aile yapısı araştırması sonuçlarına göre “kadınların çalışmasını uygun bulanların oranı toplamda %84,9 olup erkeklerde bu oran %78,1, kadınlarda %91,5” olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2017).

2.6.4. Hukuki Düzenlemeler

Kadınların iş gücüne katılımını etkileyen faktörlerden biri de hukuki düzenlemelerdir. Kadının ilk ücretli işçi olarak çalışmaya başladığı Sanayi Devrimi ile birlikte kadınlar, uzun çalışma saatlerine ve elverişsiz şartlarda çalışmaya mahkum edilmişlerdir. Bu durumla birlikte kadınların hukuki düzenlemeler ile korunması gerekliliği gündeme gelmiştir. Hukuki düzenlemeler de ilk olarak Sanayi Devrimi gibi İngiltere’den başlayarak diğer Avrupa ülkelerine doğru ilerlemiş ve koruyucu önlemler alınmaya başlanmıştır. Bu hukuki düzenlemeler ile kadınların çalışma yaşamında yer alması sağlanmıştır (Çotuk, 2014:39).

Dünyada ve Türkiye’de kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi için birçok hukuki düzenleme yapılmış ve sözleşmeler imzalanmıştır. Bu düzenlemelerin uluslararası olarak yapılanları ve ülkelerin kendi içlerinde uyguladıkları düzenlemelerde mevcuttur. Kadın çalışanlara yönelik yapılan uluslararası düzenlemeleri; BM, Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, ILO ve OECD gibi kuruluşların yasaları Türkiye’de dahil birçok ülke tarafından imzalanan sözleşmeler, yayınladıkları bildirimler, almış oldukları kararlar, Avrupa Birliği tüzük ve yönergeleri ile birlikte tavsiye görüş ve kararları oluşturmaktadır (Adakale Demirhan ve Ekonomi, 2005:57).

Kadınların köleştirilmesine kimsenin hakkı olmadığı gibi çalışma kararlarına da kimsenin müdahale etmeye hakkı yoktur. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bütün herkesin özgürce çalışmaya hakkı olduğunu şu maddelerle açıkça belirlemiştir.

- 1- Her kişinin işini özgürce seçmeye, çalışmaya, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.
- 2- Bütün çalışanların, hiçbir fark gözetilmeden, eşit işe karşı eşit ücret hakkı vardır.
- 3- Bütün çalışanların ailesine ve kendisine insanlık onuruna uygun bir şekilde yaşama ve gerektiği takdirde her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan elverişli ve adil olacak bir ücrete hakkı vardır.
- 4- Herkesin menfaatlerinin korunması amacıyla sendika kurmaya ve bu sendikalara katılmaya hakkı vardır (www.unicef.org).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de bahsedildiği gibi herkes çalışma konusunda özgür ve eşittir. Buna kadınlarda dahildir. Kadınların çalışma hakkını, özgürlüklerini kimsenin almaya hakkı yoktur. Kadınlar haklarını almak için bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de uzun uğraşlar sonucunda elde etmişler ve etmeye de devam etmektedirler. Bugün ülkemizde de kadınların iş gücüne dahil olmalarında bu yapılan hukuki düzenlemelerin yeri oldukça önemlidir. Kadınlar köle olarak, evlerimizde hizmetçi olarak, değersiz varlıklar olarak görülmemelidir. Onlara hak ettikleri değerler verilmelidir.

Türkiye’de yıllara göre kadınların elde ettikleri haklar şu şekildedir:

- Kadınlar daha Osmanlı Devleti zamanında 1843 yılında ilk kez ‘Tıbbiye Mektebi’ bünyesinde ebelik eğitimi alarak sosyal yaşamda yerlerini almaya başlamışlardır.
- 1856 yılında kadınların cariye ve köle olarak alınıp satılmaları yasaklanmıştır.
- 1871 yılında ‘Hukuk-ı Aile Kararnamesi’ ile evlenme yaşı kadınlarda 17, erkeklerde 18 olarak belirlenmiş, evlilik sözleşmesinin resmi memur önünde yapılması ve zorla evlendirmenin geçersiz sayılacağı konuları düzenlenmiştir.
- 1876 yılında ilk anayasa olan ‘Kanun-i Esasi’ ile erkek ve kız çocukları için ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir.
- 1897 yılında kadınlar ücretli işçi olarak iş hayatına ilk olarak atılmışlardır.
- 1913 yılında kadınlar ilk kez devlet memuru olarak çalışmaya başlamışlar ve bir yıl sonra da esnaf ve tüccar olarak da iş hayatında yer almaya başlamışlardır.
- 1923 yılında Cumhuriyetin ilanıyla beraber kadınların çalışmalarını ve kamusal alana girmesini sağlayan reformlara hız verilmiştir.
- 1924 yılında erkekler ve kızlar eşit şartlarda eğitim görmeye başlamıştır.
- 1926 yılında Türk Medeni Kanunu ile kadınlara boşanma hakkı, mallar üzerinde tasarruf hakkı ve velayet hakkı verilmiştir.
- 1930 yılında doğum izni düzenlenmiştir.
- 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.

- 1935 yılında TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) 5. Dönem seçimleri sonucunda ilk kez 17 kadın milletvekili meclise girmiştir.
- 1936 yılında iş kanununun yürürlüğe girmesiyle kadınların çalışma haklarına düzenlemeler getirilmiştir.
- 1937 yılında kadınların yeraltında tehlikeli ve ağır işlerde çalışmalarını yasaklayan ‘1935 tarih 45 sayılı ILO sözleşmesi’ Türkiye tarafından da kabul edilmiştir.
- 1945 yılında 4772 sayılı kanun ile analık sigortası (doğum yardımı) düzenlenmiştir.
- 1949 yılında 5417 sayılı kanun ile yaşlılık sigortasının erkekler ve kadınlar için eşit esaslara göre düzenlenmiştir.
- 1966 yılında eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliğini sağlayan ‘1951 tarih 100 sayılı ILO sözleşmesi’ onaylanmıştır.
- 1983 yılında CEDAW Türkiye tarafından imzalandı ve diğer yıl yürürlüğe girmiştir. 5. Beş Yıllık Kalkınma Planında kadınlar konusu ilk kez ayrı bir başlık olarak yer almış ve bu konuda politikalar belirlenmiştir.
- 1987 yılında kadınlar konusuna odaklanmış ilk resmi kurum olan ‘Devlet Planlama Teşkilatı Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu’ kurulmuştur.
- 1989 yılında İstanbul Üniversitesinde ilk Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmuştur.
- 1990 yılında kadının çalışmasını kocasının iznine bağlayan “Medeni Kanunun 159. maddesi” Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bu karar 1992 yılında Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Aynı yıl kadın sorunları konusunda ulusal çapta “Kadının Statü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” 3670 sayılı kanunla “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı”na bağlı olarak kurulmuştur.
- 1993 yılında İstanbul Üniversitesinde ilk ‘Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı’ açıldı ve yüksek lisans çalışmalarına başlanmıştır.
- 1994 yılında “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” bünyesinde şiddete uğrayan kadınlara psikolojik ve hukuki danışmanlık, el emeğinin değerlendirilmesi ve girişimcilik konularında hizmet vermek için “Bilgi

Başvuru Bankası”(3B) kurulmuştur. Dünya bankası ile birlikte konusu kadın olan projeler yürütölmeye başlanmıştır.

- 1996 yılında “Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı” bünyesinde ‘Kırsal Kalkınmada Kadın Daire Başkanlığı’ kurulmuştur.
- 1997 yılında kadının evlendikten sonra kocasının soyadıyla birlikte kendi soyadını da kullanabilmesi hakkı tanınmıştır.
- 2002 yılında CEDAW Ek İhtiyari Protokolü onaylanmış, Türk Medeni Kanunu yenilenmiştir. Bununla birlikte; “aile reisi kocadır” hükmü yerine “evlilik birliğine eşler beraber yönetirler” hükmü getirilmiştir. Evlilik birliğinin temsil hakkı, bazı haller dışında kocaya ait iken, yeni düzenleme ile evlilik birliğinin temsili eşlerin her ikisine verilmiştir. Yine yeni hükümle eşlerden birinin iş ve meslek seçiminde diğerinin iznini almak zorunda olmadığı hükmü getirilmiştir.
- 2003 yılında erkek–kadın eşitliği bakış açısı ile birlikte “Türk Vatandaşlığı Kanununda” değişiklikler yapılmıştır. İşverenle işçi ilişkisinde cinsiyet de dahil olmak üzere hiçbir sebeple temel insan hakları bakımından ayırım yapılmayacağı, iş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde gebelik veya cinsiyet sebebiyle dolaylı veya doğrudan farklı bir işlem yapılamayacağı, cinsiyet nedeniyle eşit işlerde farklı ücretler verilemeyeceğı, medeni hal, cinsiyet ve aile yükümlölükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli neden oluşturamayacağı gibi hükümleri içeren “İş Kanunu” yürürlüğe girmiştir.
- 2007 yılında ev içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin, düzenlenen festival, panayır, kermesler ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu elde ettikleri gelirlerin vergiden muaf tutulması hususu kabul edilmiştir.
- 2011 yılında 4857 sayılı İş Kanunu ile kadın işçilerin doğum izni konusunda düzenlemeler yapılmış, doğumdan önce 8 ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 haftalık süre ile ücretli izin verilmesi esası düzenlenmiştir. Ayrıca 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 108. Maddesine; Doğum yapan memura, doğum sonrası verilen analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memura ise, doğum tarihinden itibaren istekleri üzerine 24

aya kadar aylıksız izin verilir hükmü getirilmiştir.

- 2012 yılında kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçilerin sigorta kapsamında sayılması için aile reisi olmaları koşulu kaldırılmıştır (www.kadem.org.tr).

Birleşmiş Milletler tarafından 1979 yılında kabul edilen ve 1981 yılında yürürlüğe giren CEDAW Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanmış ve 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme incelendiğinde ise 1. maddesinde kadınlara karşı yapılan ayrımcılık kavramı tanımlanmıştır. Aynı sözleşmenin 11/1. maddesinde ise; taraf devletlerin, “istihdam alanında kadınlara karşı ayrımı önlemek ve kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak” amacıyla bütün uygun önlemleri alacaklardır ifadesi yer almaktadır. Aynı zamanda yine 11/2. maddede de “evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı olan ayrımı önlemek ve etkin çalışma hakkını sağlamak amacıyla, taraf devletler uygun önlemleri alacaklardır” hükmüne de yer verilmiştir (www.unicef.org).

Kadınların iş gücüne katılımları ve iş gücü piyasasında karşılaştıkları sorunları en aza indirmek için birçok hukuki düzenleme getirilmiştir. Ancak çocuk bakımından dolayı işlerinden ayrılan kadınların tekrar aynı işe ve pozisyona dönmesi konusunda düzenlenen kanunlara pek rastlanılmamakla birlikte uygulanırlılığı pek olmamaktadır. İşlerinden doğum ve analık izni dolayısıyla ayrılmak zorunda kalan kadınlar geri döndüklerinde aynı pozisyonlarda istihdam edilmemekte ve bunu garanti altına alacak bir uygulamaya da rastlanılmamaktadır (Bozkaya, 2013:80-81). Kadınlar kamu kurumlarında doğum izni, analık izni ve bunlara bağlı olan ücretsiz izinler neticesinde tekrardan işe döndüğü zaman aynı pozisyonda işe devam edebilme şansı bulabilirken, özel sektörde maalesef ki bu şansı bulamamaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Kökleri çok eskilere dayanmayan ancak zengin bir literatürü bulunan küreselleşme kavramı pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Küreselleşme kavramının pek çok araştırmaya konu olmasına ve zengin bir literatüre sahip olmasına rağmen ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Ayrıca çoğu araştırmacı küreselleşmeyi ekonomik bir kavram olarak görmektedir. Fakat küreselleşmeyi salt ekonomik bir kavram olarak görmek bu kavram ve etkileri üzerinde eksiklikler oluşmasına sebep olmakta ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Küreselleşmenin etkilerine bakıldığında ekonomik sürecin yanında politik, sosyal ve kültürel yönlerinin de önem arz ettiği görülmektedir (Kıvılcım, 2013:221). Dünyada yaşanan olumsuzluklar (1929 yılında gerçekleşen büyük buhran, 1. ve 2. Dünya Savaşları) küreselleşme sürecini yavaşlatmıştır. WB'na göre küreselleşmenin ilk dalgası 1870-1914 yılları arasında ekonomik temelli olarak gerçekleşmiştir. 1914-1945 yılları arasında yaşanan iki dünya savaşları ve büyük buhran küreselleşmenin duraklamasına sebep olmuştur. Küreselleşme için ikinci bir dalga 1970'li yıllarda Bretton Woods sisteminin çökmesi ile (1971 yılında) sabit kur sistemi terk edilmiş ve finansal küreselleşme ivme kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde üretim piyasaları dışa açılmış ve teknoloji hız kazanmıştır. Küreselleşme için üçüncü dalga ise 1980 yılı ve sonrası dönemdir. Hızlı pazar değişiklikleri, rekabetin kızışması, ürün ve üretim teknolojisindeki gelişmeler ve sanayi alanında yoğunlaşan firmaların faaliyetleri gibi gelişmeler bu dönemde gerçekleşmiştir. Üçüncü dalganın en temel dinamiği ise ileşimdir, internet de temel sembollerindendir. Küreselleşmenin üç döneminin ortak özelliği ulaşımın her aşamada gelişmesidir (Kıvılcım, 2013:223).

Küreselleşme kavramının tanımı üzerinde ortak bir noktaya varılamadığı gibi yarattığı etkiler üzerinde de ortak bir noktaya varılamamıştır. Kimi görüşler küreselleşmenin olumlu etkilerinin kimi görüşler ise olumsuz etkilerinin olduğunu

savunmaktadır. Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden biri yoksulluktur. Kimi görüşler küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığını savunurken kimi de yoksulluğu azalttığını savunmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumlu etkiler yarattığını savunanların görüşleri incelendiğinde: WB'nın yayınladığı "Globalization, Growth and Poverty" (2002) adlı raporunda; "küreselleşme ile birlikte ekonomilerini uluslararası piyasalara entagre etmiş ülkelerin daha hızlı büyüdükleri ve bunun yoksulluğu azalttığı öne sürülmüştür (Yanar ve Şahbaz, 2013:61). Küreselleşmenin olumlu sonuçlar doğurduğunu savunan görüşlerden bir kısmı ise; etkin kaynak dağılımı sebebiyle büyüme oranlarının kısa vadede artacağını ve bu durumdan yoksul kesimin faydalanacağını savunmaktadır (Çelikel Danışoğlu, 2004:227). Ayrıca Kutlu (1998;481-2)'ya göre, teknolojik yönden gelişmiş bir ülkenin pazar olarak az gelişmiş bir ülkeyi göreceğini ve az gelişmiş ülkeye yatırım yapan gelişmiş ülkenin de küresel normların baskısı ile yüksek kalitede olan ürünleri ve teknolojiyi bu ülkeye götürmek zorunda kalacaktır. Zira sınırlar salt birkaç ülkeye değil tüm ülkelere açık durumda olacaktır. Böylece sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte gelişmiş ülkelerdeki olanaklar ve teknolojiler az gelişmiş olan ülkelere aktarılacak ve böylece az gelişmiş ülkeler yüksek teknolojiye ulaşarak düşük kalitenin sebep olduğu rekabet yoksunluğundan kurtulacaktır. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeleri sömürmesi olasılığı ortadan kalkacaktır (Aydın, 2014:3). Az gelişmiş ülkelerin rekabet edilebilirlik düzeyi arttığından büyümesinin artacağı ve böylece refah düzeyinin de artışıyla yoksulluğun azalacağı düşünülmektedir. Küreselleşme ile birlikte meydana gelen teknolojik gelişmeler, ulusal sınırlar arasındaki sermaye, para ve mal ticaretinin hızlanmasını sağlamakta ve böylece ticaret ucuzlamaktadır. İletişimin ve taşımacılığın süratlenmesi ve ucuzlaması gelişmiş ülkelerin üretiminin, hamlelerinin ve kalkınma çabalarının az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere taşınmasını kolaylaştırmıştır (Kayan, 2007:24-25).

Küreselleşme karşıtı görüştekiler ise, küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkiler yarattığını savunmaktadır. Küreselleşme karşıtları, kapitalizmin yeni bir evreni, şekil değiştirmiş hali veya kapitalizmin global düzende aktif olabilmesi için ortaya atılan bir olgu olan küreselleşme, kapitalist ülkelerin dünya geneline hakim olma sürecini de ifade etmektedir. Bu süreçte ülkeler arasındaki sosyal, siyasal ve ekonomik etkileşimler artmış ve dünya adeta tek bir pazar haline gelmiştir. Küreselleşmenin

dünyada bir çok imkan yarattığı düşünülmektedir. Fakat bu süreç zenginliğin ve imkanların değil yoksulluğun ve işsizliğin küreselleşmesi anlamına gelmeye başlamıştır. Zaten zengin olan gelişmiş ülkeler daha da zenginleşirken, yoksul olan az gelişmiş ülkeler daha da yoksullaşmıştır (www.akademikkaynak.com). Bu süreçte “dünya gelirinin en yüksek payı olan %20’lik kesimin payının %70’ten %85’e çıktığı görülürken, en düşük payı alan %20’lik nüfusun payı %23’ten %1,4’e düşmüştür” (Çelikel Danışoğlu, 2004:225). Görüldüğü üzere küreselleşme ile birlikte zengin olan daha zengin yoksul olan daha yoksul olmuş durumdadır.

2. Dünya Savaşı sonrası WB, WTO ve IMF gibi uluslararası örgütlerin oluşturulması ile birlikte küreselleşme süreci daha çok önem kazanmıştır. Bu örgütler küreselleşmenin temel aktörleridir. Bu uluslararası örgütler tarafından önerilen ekonomi politikaları birbirini tamamlayan ve aynı amaca hizmet eden uygulamalar olarak gösterilmektedir. Bu uygulamaların genel olarak gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillendiği ve yoksulluğu etkilediği düşünülmektedir (Memiş, 2014:158). Bu örgütlerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere dayattığı yapısal uyum ve makro ekonomik istikrar programları (dış borçlarının tekrar görüşülmesinin bir şartı olarak) sürdürülebilir kalkınmanın temel amaç olarak benimsenmesi yoksulluğun artması ve gün geçtikçe daha fazla kişinin yoksullaşmasına neden olduğu görülmektedir (www.akademikkaynak.com). Bhalla and Lapeyre (2004:3)’e göre, “küreselleşme sürecinde iş gücü piyasalarının yeniden yapılandırılmasına ve sermayenin küreselleşmesine, uluslar üstü boyutlarda yeni stratejiler ve yeni sosyo-ekonomik düzenleme türlerinin eşlik etmesi, sürdürülebilir büyüme ve uyumlu çalışan kurumlara ciddi anlamda zarar vermiştir”. Bu sonuçla birlikte yoksulluk küresel düzeyde bir tehdit haline gelmiş ve yoksulluk kültürü yeni bir boyut kazanmıştır (Karakaş, 2010:3).

Kadın istihdamını etkileyen faktörler üç kategoriye ayrıldığında bunlar ilk olarak; yaş, eğitim, bağımlılık oranı, medeni durum gibi demografik faktörlerdir. İkinci olarak; enflasyon ve ekonomik büyüme gibi makroekonomik değişkenlerdir. İkinci gruba ek olarak göçler, gelir dağılımındaki eşitsizlik, kayıt dışı istihdam, ücret ayrımcılığı ve yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler gibi pek çok faktör de eklenebilir. Üçüncü olarak küreselleşme değişkenleri gösterilmektedir. Küreselleşme entegrasyon göstergeleri ise, ithalat, ihracat, doğrudan yabancı yatırımlar ve dışa açıklık oranıdır (Demirtaş ve Yayla, 2017:340).

Küreselleşme ile birlikte meydana gelen gelişmeler ve yenilikler kadın iş gücünün istihdam edilmesinde büyük öneme sahiptir. Küreselleşme süreci bütün dünyayı her alanda etkilemekle birlikte çalışanları ve çalışma hayatını da büyük oranda etkilemiştir. Bu süreç sanayileşmesini tamamlamış ülkeler açısından olumlu sonuçlar doğururken sanayileşmesini tamamlamamış ülkeler açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuş ve sorunları çeşitlendirerek derinleştirmiştir (Kocacık ve Gökkaya, 2005:200).

1970’li yıllarda ticaretin serbestleşmesi ile birlikte çok uluslu şirketlerin artması ucuz emeği ortaya çıkarmıştır. Özellikle kadınlar bu durumdan etkilenecek düşük ücretlerle çalışmaya zorlanmışlardır (Erarslan, 2009:1). Kumbetoğlu, Çağa (2000:60-61)’a göre, küreselleşme ile birlikte istihdam yapılarının değişmesiyle esnek ve ucuz olan kadın emeği önem kazanmış ve böylece kadınlar yedek iş gücü olarak ve informal sektörde istihdam edilmişlerdir. Informel sektörlerde çalışanların çoğunun kadınlardan oluşmasının sebebi ise kadınların daha az eğitilmiş ve daha yoksul olmalarıdır (Yahşi, 2007:39). Küreselleşme ile birlikte özellikle Türkiye’de kadınlar informal sektöre daha çok itilmiş, daha zor şartlarda ve düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmek veya etmemek arasında tercih yapmak zorunda kalmışlardır. Bunun neticesinde de kadınların bir bölümü iş gücünden çekilmek zorunda kalmıştır (İnce, 2010:1). Kayıtdışı çalışanlarda kadınların oranının erkeklerin oranından daha fazla olmasının temelinde, toplum tarafından benimsenen cinsiyet ayrımcılığına dayalı iş bölümünün rolü büyüktür (İpek, 2014:179).

Çolak ve Kılıç (2001:32)’a göre, küreselleşme sürecinde bulunan çoğu kadın, evde ya da ücretsiz aile işletmelerinde çalışmaktan uzaklaşarak emeklerinin karşılığı olan ücretleri alabilecekleri işlere başvurumaktadırlar. Ticaretin çapının büyümesi iş gücü piyasasında daha fazla kadının istihdam edilmesindeki tek etken değildir fakat bu durum kadınların genelde ücretli istihdamda bulunmalarına hız kazandırmıştır (Karan, 2014:19). Kadınlar küreselleşme ile birlikte emeklerinin karşılığını alabilecekleri, para kazanabilecekleri işlerde çalışmak istemiş ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktan kaçmışlardır.

Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla istihdamın yapısı değişmiş ve üretim yapısı da esnekleşmiştir. Esnekleşen üretim yapısı ile birlikte tam zamanlı çalışan sayısı

azalarak geçici ve yarı zamanlı personel istihdamına yönelerek fason çalışma biçimine kaymışlardır. Gelişen yeni sistemle aile içi sorumlulukları sebebiyle çalışamayan kadınlara imkan sağlanmış ve buna bağlı olarak son dönemlerde kadın istihdamında artışlar yaşandığı görülmüştür (Özer ve Biçerli, 2003:59). Esnek çalışma sistemi, kadınların görevi olarak nitelendirilen hanelerinin içindeki görevlerini sekteye uğratmadan istihdam edilebilmelerini sağlamaktadır. Böylece kadınlara kapitalizmin ve ataerkil aile yapısının çıkarlarının kesiştiği bir çalışma alanı ortaya çıkmaktadır (İpek, 2014:179-180). Esnek çalışma türlerinden biri olan ev-eksenli çalışma ise Türkiye’de yaygınlaşan bir çalışma biçimidir. Kendi hesabına yapılan üretim ile fason üretim biçimleri ev-eksenli çalışma sisteminin içerisinde en yaygın olanlarıdır. Bu sistemde çalışan kadınlar evde esnek saatlerde çalıştıkları için ev kadınlığı ve annelik gibi sorumluluklarını da yerine getirebilmektedir. Ancak bu çalışma sisteminin içerisindeki kadınların emeği görünmez olmaktadır. Bunun nedeni ise kadınların kendilerini çalışıyor olarak görmemeleridir (İpek, 2014:180).

Bütün dünya ülkelerinin sorunu olan yoksulluk sorununa çözüm üretilememesi, tanımının ve ölçüm metotlarının farklılaşmasına ve değişimlere uğramasına neden olmaktadır. Bu farklılıklardan oluşan yoksulluk türleri, mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk ve insani yoksulluktur. Mutlak yoksulluk, kişilerin veya hane halkının hayatlarını idame ettirebilecekleri asgari refah düzeyine ulaşamaması olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluğun ölçütü olarak kişilerin hayatlarını sürdürebilmeleri için gereken minimum tüketim ihtiyaçları alınmıştır (Ensari, 2010:9). Minimum tüketim ihtiyaçları ise giyim, gıda, yakıt, kira ve hane halkı gereçleri olarak sayılabilmektedir. Mutlak yoksulluğa göre insanlar hayatlarını sürdürebilecek ihtiyaçlarını karşılayamıyorlarsa yoksullardır. Göreceli yoksulluk, “bireyin ya da hane halkının, içinde yaşadığı sosyal grubun diğerlerine göre yoksulluğun karşılaştırılması veya incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2014:4). Göreceli yoksullukta yoksulluğun ölçütü bulunulan topluma, toplumun refah seviyesine göre belirlenir. İnsani yoksulluk ise, bireylerin insanca yaşam sürebilmesi için gerekli olan seçeneklere ve fırsatlara sahip olamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu yoksulluk gelirle ilişkilendirilmeyip ölçüt olarak eğitim hizmetlerine, sağlık hizmetlerine, uzun yaşam süresine ve temiz su kaynaklarına sahip olup olmadıklarına bakılmaktadır

(www.ekonomihukuk.com). İnsani yoksulluk kavramı UNDP tarafından geliştirilmiş ve çok eskiye dayanmayan bir yoksulluk türüdür.

Kadın istidam oranlarının düşük olduğu ve bunun da kadın yoksulluğunu arttırdığı bilinen bir gerçektir. Fakat bu demek değildir ki kadın istihdam oranı arttırıldığı zaman kadın yoksulluğu son bulacaktır. Çoğu zaman kadın istihdamının artılması da kadın yoksulluğunun azaltılmasında yeterli çözüm olamamaktadır. Yapılan kimi çalışmalar göstermektedir ki yoksul kategorisi dışında yer almak için belirtilen gelir ile çalışma karşılığında elde edilecek gelirin karşılaştırılması durumunda istihdam edilmesinin kendisinin yoksulluk kategorisinden çıkması için yeterli olmamaktadır. Bu durum çalışan yoksullar olarak kavramsallaştırılmış olup düşük ücretlerle ve işlerin düzensiz olmasından dolayı çalışanların kalıcı yoksulluk içinde kaldıklarını göstermektedir (Şener, 2009:4). Ayrıca ülkelerin kalkınmaları açısından önemli göstergelerden biri olan kadın istihdamını ön plana çıkaran kavramlardan biri yoksulluğun kadınlaşmasıdır. Kadının iş hayatına alınsa bile genellikle düşük ücretli işlerde çalıştırılması, tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, iş gücü piyasasına katılımının düşük olması, enformel sektörde yoğun olarak çalışması, maddi açıdan yoksunluk ve elde ettiği gelir hakkında söz sahibi olamaması gibi göstergeler kadınların iş gücü piyasasında ikincil konumda olduklarını göstermektedir (Demirtaş ve Yayla, 2017:339).

Kadın istihdamının arttırılmasının yanında kadınların pek çok alanda ilerleme kat etmesi için eğitim bir başlangıç noktasıdır. Fakat eğitim kadın istihdamı için büyük öneme sahip olmasına rağmen kadının eğitilmiş olması sosyo-kültürel yapı ile başa çıkmada her zaman yeterli olmamaktadır. Toplumda yer edinen geleneksel bir kadın imajı ve sosyal baskı vardır (Özaydınlık, 2014:105). Ancak toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile birlikte eğitilmiş kadın oranlarının arttırılması büyük önem arz etmektedir. Eğitim alanında meydana gelen eşitsizlikler kadınların iş hayatına ve toplumsal hayata katılımını zorlaştırmaktadır (Ayvaz Kızılgöz, 2012:188). Kadınların düşük eğitim seviyesine sahip olması niteliksiz ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmelerine neden olmaktadır. Kadınların düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmeleri yoksulluğun kalıcı olmasına neden olmaktadır (Demirtaş ve Yayla, 2017:339).

Genelde eğitim seviyesi düşük olan kadınlar dışarıda birkaç saat çalışabilecekleri veya evde yapabilecekleri işleri tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu çalışma şekli ile kısa vadede gelir yoksullukları azalsa da uzun vadede yoksulluğun kalıcılışmasına sebebiyet vermektedirler. Kayıtdışı istihdam ile yoksulluk arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Kayıt dışı sektör geliştikçe yoksulluk/kadın yoksulluğu artmaktadır. Yoksulluğun artmasıyla da kadınlar güvencesiz işleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar (Şener, 2009:2). İstihdam içerisinde kayıtlı olarak bulunmak, kişiye emeklilik, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve düzenli bir gelir elde etme gibi olanaklar sunarak yoksulluğun derinleşmesini önlemekteyken, istihdam içerisinde kayıtsız olarak bulunmak sosyal güvenliğe erişim ve gelir dağılımı açısından eşitsizlik yaratan bir durum olarak meydana gelmektedir (İpek, 2014:181).

Yoksulluk ile kadın istihdamı arasında ilişkinin varlığı küreselleşmenin de etkisiyle daha kalıcı bir hal almıştır. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan esnek çalışma saatleri ve ev-eksenli çalışma kayıt dışı çalışmayı arttırmış ve bu durumda alınan düşük ücretler kısa vadede yoksulluğu azaltmış gibi görünse de uzun vadede yoksulluğun kalıcı bir boyut almasına zemin hazırlamıştır.

Kriz, “kişi veya toplumları olumsuz olarak etkileme potansiyeline sahip ve ani olarak ortaya çıkan durum veya tehlike” olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik kriz ise, üretim, hizmet ve mal faktör fiyatlarının ve ulusal para birim değerinin çeşitli sebeplerle ve aniden kabul edilebilir limitleri aşarak dalgalanması ve bunun neticesinde ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması ve ileriye dönük olarak ekonomide büyük bir belirsizliğin ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır (www.doviz.com.tr, 2018). Kriz kelimesinin kelime anlamına da bakıldığında krizin bir olumsuzluk olduğu görülmektedir. Krizler bütün dünya ülkeleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır ve küreselleşme ile birlikte bir ülkede yaşanan kriz kısa sürede diğer ülkeleri de etkisi altına almaktadır.

Kadın iş gücünün ekonomik kriz dönemlerinde iş hayatına katılımı konusunda nasıl tepki verecekleri belirsizlik taşımaktadır. Kadınların ekonomik kriz dönemlerinde kesin olarak istihdamları artar da denilememekte azalır da denilememektedir. Çalışanların bu dönemlerde verdikleri tepkileri açıklayan iki hipotez vardır. Krizler iş arayanlar açısından olumsuz bir ortam yaratarak istihdamı azaltmış ve iş bulmak zor hale gelmiştir. Bu etki ekonomide “umudunu kaybetmiş çalışan etkisi” olarak

bilinmektedir. Yani kriz dönemlerinde işsiz kalanların bir kısmı ile kriz öncesinde iş aramakta olanların bir kısmı iş aramaktan vazgeçerek iş gücünün dışına çıkmaktadırlar. Bu etkiye aynı zamanda “cesareti kırılmış işçi etkisi” de denilmektedir. Birinci etki ile iş gücü arzı azalacağından işsizlik artışı frenlenmiş olacak ve yüksek işsizlik dönemlerinde, cesareti kırılmış işsizlerin iş gücü piyasasını terk etmeleri ile birlikte gizli işsizlik oluşmuştur (Aytaç Güner, 2010:42). Kriz dönemlerinde çalışanların verdikleri ikinci tepki ise genelde kadınları ilgilendiren “ek çalışan etkisi”dir. Bu tepki, hane halkının gelirinin azalması ile birlikte hane içinde çalışmayan kişilerin azalan geliri telafi etmek maksadıyla düşük ücretle de olsa, uygunsuz çalışma koşulları da olsa çalışmaya karar vererek iş gücü piyasasına katılımıdır. Kriz dönemlerinde aile reisi işsiz kaldığında ailenin diğer fertleri geliri eski seviyesine getirmek için iş gücü piyasasına katılmaktadırlar. Genelde aile reisi tekrar iş bulduğunda ilave işçiler iş gücü piyasasını terk etmektedirler (Aytaç Güner, 2010: 42-43). ILO (2004)’ya göre, kriz dönemlerinin istihdam üzerindeki en görünür etkisi; daha esnek, daha güvencesiz ve daha kayıt dışılık olarak özetlenebilir. Kriz dönemlerinde yoksullaşma etkisinin artmasıyla çalışma zorunluluğu kendisini daha fazla hissettirmektedir (Belet, 2013:5).

Kriz dönemlerinde hizmet ve sanayi sektöründe meydana gelen durgunluk ve gerileme ile birlikte istihdamda değişiklikler olmuş ve ücretli işçiler informel sektörlere kaymış ve sigortalı çalışan sayısında azalmalar meydana gelmiştir. Bu durumun kadın istihdamına etkisine bakılırsa, yeri kolay doldurulabilen, eğitimsiz ve vasıfsız işçilerin yani kadınların işten çıkartılması ile başlanmaktadır. Genelde kadınlar ailede çocuk bakmakla ve ev işleri ile yükümlü olduklarından ve aile geçindirmek zorunda olmadıklarından işten ilk çıkartılacaklar arasında yer almaktadırlar (İnce, 2010:102).

Dünyada sanayileşme ile hız kazanan kadın istihdamı Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile gelişme kat etmiş olup, ülkemizde yaşanan savaşlarla ve zorluklarla hız kazanmıştır. Aslında kadının istihdama katılımı kendi deyimlerine göre zorunluluktan meydana gelmiştir. Yaşanan savaşlarda seferberlikten dolayı erkeklerin savaşlara katılmasından dolayı erkeklerden boşalan iş alanlarına kadınlar katılmak zorunda kalmışlardır yani erkeklerin boşluğunu doldurmak zorunda kalmışlardır. Ancak savaşın bitmesi ve erkeklerin işlerine tekrar dönmeleri ile kadınların yaptıkları işleri bırakıp asıl olmaları gereken yere evlerine dönmeleri ve çalışmamaları istenmiştir. Kadının yeri evidir, kadın çalışmaz düşüncesi tekrar hakim olmuştur.

Türkiye’de kadın istihdamının genel özellikleri şu şekildedir; iş gücüne katılımları düşük düzeyde gerçekleşmekte, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıklarından düşük ücret düzeyine sahip sektörlerde istihdam edilmekte, kırdan kente göç eden kadınlar istihdam dışında kalmakta, kentte evlerde sigortasız, düzensiz fason işlerde, kayıt dışı sektörde düşük ücretlerle ve kırdan ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar.

Türkiye nüfusunun %49,8’ini kadınların oluşturduğu ve kadın istihdam oranının da %28,9 olduğu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de çalışan kadın oranı istenilen düzeyde değildir. Bu oran erkeklerde ise %65,6 olarak gerçekleşmektedir. Kadın istihdam oranı erkek istihdam oranının yarısından bile daha düşüktür (www.tuik.gov.tr, 2019). Kadın istihdam oranı gerilememektedir, gün geçtikçe artış göstermektedir ancak bu yeterli oranlarda ve miktarlarda olmamaktadır. Nüfusa oranla kadın çalışan oranı çok düşük oranlarda seyretmektedir. Kadın istihdamının düşük olarak gerçekleşmesi sonucunda kadın erkeğe ömür boyu bağımlı kalmak zorundadır. Ayrıca istihdamın düşük olması kadınların istihdamın sağladığı olanaklardan (emeklilik gibi) yararlanamaması ve sağlık haklarına da yine eşleri üzerinden ulaşmasına neden olmakta ve kadını erkeğe bağımlı olarak yaşamaya itmektedir (Şener, 2009:2).

Kadınların çalışma hayatına girmelerinin en önemli nedeni ekonomik gerekçelerdir. Ekonomik krizlerin yaşanması ile birlikte haneye giren gelirin yetersiz gelmesi, yaşam standartlarındaki artış ve geçimin zorlaşmasıyla birlikte ikinci bir gelire ihtiyaç duyulmuştur (Çotuk, 2014:37). Kadınlar aileye girecek geliri arttırmak, elde ettikleri gelirle hane içindeki yoksulluğu azaltmak ve çocuklarının daha iyi eğitim almalarını sağlayarak, sağlık olanaklarından yararlanmak için de çalışmaktadırlar. Kadınlar başlarda mecburi olarak çalışma hayatına girmiştir ancak çalışıp da kendi paralarını kazanınca istedikleri her şeyi yapabildiklerini görünce çalışmayı bırakmak istememişlerdir. Kadınların aile gelirine katkı sağlamalarının yanında ekonomik bağımsızlıklarını istemeleri de çalışmalarına neden olan bir etken olmuştur. Altan (2004:227)’a göre; kadınların çalışma hayatına girmek istemesi, başarı kazanarak mutlu olmak, kendine olan güvenini arttırmak, toplumsal hayata katılarak sosyalleşmek, kişiliğini geliştirmek, boş vakitlerini değerlendirmek gibi sosyo-kültürel bir değere de bağlı olabilmektedir. Kadınlar çalışarak ekonomik özgürlüklerine kavuşabilmektedirler (Koç, 2014:22).

Kadınların iş hayatına girişlerini etkileyen faktörlerin başında işe girmek istediklerinde ve iş ararken karşılaştıkları problemler ve engeller gelmektedir. Kadınlar toplum tarafından kendilerine yüklenen sorumlulukları ile birlikte yürütebilecekleri işler aradıklarından kısıtlı iş olanaklarına sahip olmakta ve iş başvurularında da çeşitli önyargılarla karşılaşmaktadırlar (Erarslan, 2009:40). Kadınlar kendilerine yüklenen annelik ve iyi bir eş rolleri ile beraber yürütebilecekleri işlere bakmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda kadın çalışma saatleri konusunda, vardiyalı çalışma konusunda hassas davranmaktadır. Çünkü evine, çocuğuna ve eşine de vakit ayırıp evinde de diğer görevlerini yerine getirmek durumundadır. Kadınlara toplum tarafından yüklenen bu sorumluluklar kadınların çalışmalarını engellemekte büyük etkindir.

Kadın çalışanların problemleri iş hayatına atılmayı düşündükleri an başlamaktadır. Çalışmayı düşündükleri an engellenmeye çalışılmakta ve büyük problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınlar çalışmak istedikleri zaman, iş aradıkları zaman, iş görüşmesine gittikleri zaman ve iş yerlerinde sürekli problemlerle karşılaşmaktadırlar. Kadınların karşılaştıkları bu problemler; Aile-iş çatışması, eğitim ve mesleki eğitimde eşitsizlik, sosyal haklardan yararlanmada eşitsizlik, iş bulma ve yükseltirmede eşitsizlik, ev işleri, çocuk bakımı sorunu, ücretlendirmede eşitsizlik, mobbing (psikolojik taciz), toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, kayıt dışı işlerde çalışma, cinsiyet ayrımcılığı, sendikal haklarda eşitsizlik, cam tavan (terfi ettirilmeme), mesleğe yönlendirmede ayrımcılık ve ücretsiz aile işçiliği olarak sıralanabilmektedir.

TÜİK, Aile Yapısı Araştırması (2006)'na göre; Kadınların çalışması ile ilgili düşünceler genelde şu şekildedir:

- Kadının asli görevi ev işleri ve çocuk bakımıdır,
- Kadının çalışması gelenek ve göreneklerimize aykırıdır,
- Çalışma ortamları kadınlar için güvenli değildir,
- Çalışan kadının çocukları mağdur olur (Yakut, 2015:67).

Kadınlara karşı takınılan bu vb. tavırlar kadının iş hayatını atılışını engellemektedir. Bu düşünceler geçmiş yıllara göre biraz daha kırılrsa da halen bu düşünceler mevcuttur. Çalışan kadının çocukları mağdur olur bakış açısı bir de işveren açısından çocuklu kadın istediğimiz gibi çalışamaz mantığına bürünmüştür. Kadınların evli olmaları ve çocuklu olmaları işe girişlerinin önünde bir engel olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bu düşüncelerden dolayı eşler, babalar kadınların çalışmasına izin vermemekte ve çalışmalarını engellemektedirler.

Kızılgöz (2012:92)'e göre, kadınlar iş hayatına atıldıkları zaman aile-iş çatışmasına girmekte, iş hayatındaki ve evdeki sorumlulukları nedeniyle hem iş hayatında kadına yönelik baskıya dönüşen yapıya hem de aile içerisindeki problemlerden dolayı geri planda kalmaktadır. Geleneksel düşünce ve ataerkil aile yapısına göre kadının birinci ve temel görevi çocuk bakımı ve anneliktir. Ülkemizde kreşler gibi çalışan bireylerin çocuklarını bırakabilecekleri sosyal destek kurumlarının yetersiz olması, yeterli sayıda kurum olsa dahi ücretlerin yüksekliğinden dolayı ailelerin çocuklarını bırakacak maddi yeterlilikte olmamasından dolayı ve ayrıca çocuklarını bırakabilecek başka bir yerlerinin de olmamasından dolayı çocuk sahibi olan kadınların çalışma yaşamından kopmasına sebep olmakta veya çalışmak isteyen kadınların iş aramasını engellemektedir (Bıyıklı, 2015:24).

Ereş (2006:43)'e göre; kadının bir çok alanda ilerlemesi için eğitim bir başlangıç noktası olmakta ve toplum içindeki statüsüyle birlikte istihdam olanakları üzerinde de etkili olan önemli unsurlardan biridir. Fakat kadının eğitilmiş olmasının sosyo-kültürel yapı ile başa çıkabilmesi için her zaman yeterli olmadığını ve bununla birlikte toplumda yer edinmiş bir geleneksel kadın imajının ve sosyal baskının olduğu görülmektedir (Erarslan, 2009:41).

Toksöz'e göre; kadınların eğitim durumu ile iş hayatına katılımı arasında paralel bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki kırsalda daha az hissedilirken kentte daha fazla hissedilmektedir. Kentte kadınların eğitim oranları arttıkça istihdam edilme oranları da artmaktadır. Eğitim durumunun yükselmesi yalnız kadınların istihdam edilebilirliğini arttırarak ücret düzeylerinin yükselmesine imkân tanımamakta aynı zamanda ataerkil düşünce yapılarını da zayıflatarak kadınların iş hayatına atılmalarını toplum olarak mecburiyet sağlamaktadır. Ancak yine de kadınların eğitim düzeyleri artsa da istihdam oranları yeteri kadar artmamaktadır (Yakut, 2015:69-70). Anlaşılacağı üzere kadınların eğitim oranlarının yükselmesi istihdam edilebilirlik oranlarını arttırmakta ve eğitim düzeylerinin düşüklüğü de istihdam edilmelerinin önünde engel olmaktadır.

Kadınların iş hayatına atılışlarında karşılaştıkları problemler sadece iş hayatına giriş ve iş başvurusunda bulunma ile bitmemektedir. Kadınlar iş yerlerinde de ciddi

problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bunlardan bir kısmı şu şekilde sıralanabilir: Cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık, aile-iş çatışması, sosyal haklardan yararlanmada eşitsizlik, ev işleri, çocuk bakımı sorunu, ücretlendirmede eşitsizlik, mobbing (psikolojik taciz), kayıt dışı işlerde çalışma, cam tavan (terfi ettirilmeme) vb.

Kadınların iş hayatına atılmalarının önündeki engelleri sadece erkek egemen anlayışa bağlamamak gerekir. Çünkü bazı kadınlar, çalıştıkları sektörlerde sadece kendileri çalışmak ister ve başka bir kadını kendilerine rakip olarak gördüklerinden dolayı kariyerleri için tehlike olarak algılar ve iş gücü piyasasından itmeye çalışırlar (Koç, 2014: 31). Bu duruma kraliçe arı sendromu da denilmektedir. Zel (2002:42)'e göre bu durumda kadın yöneticiler benimsedikleri erkek tutumlarını kadınlara karşı kullanmakta, çalışan diğer kadınların rekabetini önlemeye çalışmakta ve cinsiyet arası ayrımcılığı görmezden gelmektedirler (Durmaz, 2016:53).

Cam (2003:7)'a göre, İş gücü piyasasında kadınların karşı karşıya kaldıkları önemli problemlerden olan ücret eşitsizliği, özel sektörde çalışan kadınlarda daha yaygın olarak görülmektedir. Özel sektörde birçok çalışma alanında kadınlar için 'eşit işe eşit ücret' ilkesi geçerli olmamakla birlikte, kadınlar erkeklere oranla daha düşük ücretlerle istihdam edilmektedirler. Son zamanlarda kadınlara ödenen ortalama ücret farkı daraldıysa da yine de erkeklere ödenen ücretin altında kalmaktadır. Düşük ücretli sektörlerde kadınlar daha fazla yer alsalar da, erkeklerle aynı mesleki kategorilerde de olsalar ortalama olarak kadınlar daha düşük ücretler almaktadırlar (Korkmaz ve Korkut, 2012:56).

Yeşiltaş (2005:148)'a göre, kadınların iş yerlerinde karşılaştığı önemli problemlerden biri de cinsel tacizdir. Ayrıca cinsel tacize uğrayanların büyük kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Bu cinsel tacizler kadınların ruh sağlığını olumsuz etkilemekle birlikte iş gücüne katılımlarını da etkilemektedir (Konca, 2016:44). Çalışan kadınların cinsel tacize maruz kalmalarının şaşırtıcı bile bulunmadığı bir toplumda kadınlar yaşadıkları çaresizlik sonucunda yaşadıkları tacizlere bile ses çıkaramamaktadırlar. Çünkü ses çıkarmaları sonucunda iş gücü piyasasından dışlanacaklarını düşünmektedirler. (Koç, 2014:31-32). Maalesef ki çalışan kadınlarımızın bir çoğu gerek iş yerlerinde gerekse de iş başvuruları esnasında sözlü ve fiziki olarak cinsel tacizlere uğramaktadırlar. Çalışmaya mecbur olan kadınlar bu durum karşısında seslerini bile

çıkartamamaktadırlar. Kimi kadınlar ise cinsel ve sözlü tacizler karşısında iş gücü piyasasından ayrılmak zorunda kalmaktadırlar.

Mobbing, “iş yerinde sahip olunan konum nedeni ile bir diğerine sistematik olarak duygusal saldırıda bulunmak” olarak tanımlanmaktadır (Koç, 2014:31). Mobbing, kişiyi soyutlama, devamlı kişi hakkında eleştirilerde bulunma veya olumsuz uyarılarda bulunma, kişiyi alay konusu etme veya hakkında dedikodu etme, kişiyi küçük düşürme gibi davranışlardan oluşur. İş yerlerinde mobbinge genelde kadınlar maruz kalmaktadır. Kişinin başına gelen bu olaylar başlarda önemsiz olarak algılansa da zamanla mobbing bu duruma maruz kalan kişinin kendine olan inancını ve güvenini sarsmaktadır (Yakut, 2015:84). Kadınlar iş yerlerinde yaşadıkları bu psikolojik baskılardan dolayı olumsuz etkilenmekte ve kendilerine olan güvenlerini yitirmektedirler. Bu durum kadınların bulundukları konumdan yükselmelerine de engel olmaktadır. Ayrıca kimi kadınlar bu durumdan dolayı işlerini bırakmak durumunda kalmaktadırlar.

Kadın istihdamının artırılması için, öncelikle bunun önündeki engeller nelerdir? diye düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü bu engeller çözülmeden kadınların iş hayatına atılması zor görülmektedir. Kadınlar, toplum tarafından kendilerine biçilen sorumluluklarla birlikte yürütebilecekleri işleri aramakta ve bu sebeple sınırlı iş imkanlarına sahip olmakta, bu sınırlı işlerde de çeşitli ön yargılarla karşılaşmakta ve işçi çıkartımlarında da ilk akla gelen sırada yer almaktadırlar (Erarslan, 2009:40).

Devlet tarafından kadınlara doğum izni, analık izni ve ücretsiz izin gibi haklar tanınarak hukuki anlamda da destekler sağlanmaya başlanmıştır. Hukuki olarak da kadınlar için yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Türk Medeni Kanununun 159. maddesinde yapılan değişiklik; “eşlerden herhangi biri meslek ya da iş seçimi yaparken diğerinin iznini almak zorunda değildir” maddesi düzenlenmiştir. Bu maddenin eski hali ise “koca, karısının uğraşacağı mesleğe karar verme yetkisine sahiptir” bu şekildedir. Aynı zamanda İş Kanununun 70. maddesinde de kadınlara kolaylık sağlamak amacıyla “kadın doğumdan 6 ay önce ve 6 ay sonrası için çalışmaya zorlanamaz” ibaresi mevcuttur (www.derstarih.com.tr, 2018). Ayrıca 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanununun ‘eşit davranma ilkesi’ başlıklı 5. maddesinde cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık konusu işlenmiştir. Bu maddeye göre iş yerlerinde

cinsiyet, felsefi inanç, ırk, dil, siyasal düşünce, mezhep ve din gibi benzeri nedenlere dayalı ayırım yapılamaz. Cinsiyet nedeniyle eşit veya aynı düzeydeki işler için daha düşük ücrete hükmedilemez. Cinsiyeti nedeniyle işçiye özel koruyucu hükümler uygulanması kadınlara daha düşük ücretler uygulanmasını haklı kılmamaktadır. Türk Medeni Kanununda yapılan değişikliğe ve İş Kanunundaki maddelere de bakılacak olunursa kadın istihdamının artırılması için hukuki düzenlemelerde yapılmaktadır. Fakat bunlara rağmen kadınlara uygulanan cinsiyet eşitsizliği devam etmektedir (Gül, Yalçınoglu ve Atlı, 2014:171). Keza İş Kanununda da çalışma saati olarak yapılan düzenlemelerde haftalık çalışma süresi 45 saat olarak belirlenmiştir. Ancak bu yapılan düzenlemelere işverenler tarafından uyulup uyulmadığı da ayrı bir tartışma konusudur.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Küreselleşme, yoksulluk, kriz ve kadın istihdamı kavramları tarih boyunca üzerinde tartışılan konulardandır. Bu kavramlar ayrı ayrı olduğu gibi birbirleri arasındaki ilişkiler bakımından da üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmanın yapmasının amacı kadın çalışanların gözünden küreselleşme, yoksulluk, kriz ve istihdam kavramlarının neler ifade ettiği ve bu kavramların birbiri arasındaki ilişkilerin ne olduğunun, nasıl olduğunun araştırılmasıdır.

Bu araştırmanın yapılmasının önemi de, bütün dünya ülkelerini etkileyen, kimine göre yoksulluğun bu denli yayılmasına neden olan, krizlerin ülkeler arasında yayılmasına neden olan, aynı zamanda kadın istihdamı üzerinde de etkileri olan küreselleşme kavramının ne anlama geldiğinin kadınlar tarafından bilinip bilinmediği, yoksullukla ilişkisi, kadın istihdamı ile ilişkisinin araştırılması, ayrıca kadın çalışanların yoksulluk algısının ne olduğu, yoksullukla kadın istihdamı arasındaki ilişkinin ne olduğu, krizlerin kadın istihdamı üzerindeki etkisinin nasıl olduğu, kadınların çalışmak istediklerinde, iş bavarusunda bulunduklarında ve iş yerlerinde ne gibi problemlerle karşılaştıklarının çalışan kadınların kendi ifadeleri ile öğrenilmesidir.

Bu kavramlarla ilişkili olarak birçok çalışma yapılmıştır ancak bütün bu kavramları içerisinde barındıran ve çalışan kadınlarla yüz yüze görüşülerek mülakat yöntemi ile yapılan pek fazla çalışma olmadığından kadın çalışanların kendi ifadeleriyle

kavramlar hakkında yorumlar yapmaları ve istihdam konusunda çektikleri sıkıntıları anlatmalarının anlamlı sonuçlar türetteği ifade edilmelidir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat soruları şöyledir:

- Küreselleşme nedir? (Küreselleşme ile ilgili bilgi verilerek) Küreselleşme ile birlikte yoksulluk nasıl etkilenmiştir?
- Yoksulluk kavramı size neyi çağırıştırıyor? Yoksullukla kadın istihdamı arasında nasıl bir ilişki var mı?
- Küreselleşmenin kadın istihdamı üzerinde ne gibi etkileri olmuştur?
- (Kriz dönemleri hatırlatılarak) yaşanan krizlerin kadınların iş hayatına girişi üzerinde etkileri var mıdır? Varsa ne gibi etkileri var?
- Çalıştığınız kurumda yaşanan bir kriz dolayısıyla sizce işten ilk çıkartılacaklar kimlerdir? Neden?
- Ne zamandan beridir çalışıyorsunuz? Çalışmak istemenizin nedenleri nelerdir?
- Çalışma kararını kendiniz mi aldınız yoksa bunu etkileyen faktörler oldu mu?
- İşe girerken aradığınız şartlar nelerdir?
- Kadın iş gücünün ekonomiye ne gibi etkilerinin olduğunu düşünüyorsunuz?
- Türkiye’de kadın istihdamının yeterli düzeyde olduğunu düşünüyor musunuz?
- Kadın istihdamının artırılması için önerileriniz nelerdir? Yapılan projeleri başarılı buluyor musunuz?
- Kadınlar iş ararken ve iş yerlerinde ne gibi problemlerle, engellerle karşılaşmışlardır? Siz böyle problemlerle karşılaştınız mı?

3.3. SINIRLILIKLAR

Yapılan araştırmanın sınırlılıklarının en başında araştırma evreni içerisinden seçilen örneklemin tüm araştırma evrenini tam olarak temsil edememesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma için yeterli örneklem sayısına ulaşabilmek de pek

mümkün değildir. Araştırma evreni kapsamında tüm varlıklara ulaşmak pek mümkün olmayacağından dolayı seçilmiş olan 30 katılımcı birer örnektir ve evreni temsil iddiası taşımaktadır. Bütün sektörlerden kadınlarla görüşme yapılamayacağından dolayı araştırma sınırlandırılmıştır. Örneklem seçme konusunda ve seçilen örneklerle görüşme yapma konularında da sıkıntılar yaşanmıştır. Görüşmeyi kabul etmeme, mülakat sorularını izah etme gibi konularda zorluklar yaşanmıştır. Katılımcı kadınların bir kısmı araştırmanın amacını tam olarak kavrayamadıklarından ve mülakatların ses kaydı yöntemi ile yapılmasından dolayı mülakatlara şüpheyle yaklaşmışlardır. Bu durum da kimi zaman sorulara sağlıklı cevaplar alınabilmesini zorlaştırmıştır. Bu çalışma için 50 kadınla görüşülmüş ancak bu çalışmada gönüllülük ilkesi esas alındığından bu kadınların da 30'u röportaj yapmayı kabul ettiğinden 30 kadınla mülakat gerçekleştirilmiştir.

3.4. ÖRNEKLEM VE EVREN

Bir araştırma için evren, “soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin (ölçümlerin) elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük grup” olarak tanımlanmıştır (Büyüköztürk vd. 2016:80). Örneklem ise, “özellikleri hakkında bilgi toplamak için çalışılan evrenden seçilen onun sınırlı bir parçası” olarak tanımlanmıştır (Büyüköztürk vd. 2016:81). Gökçe (1999:83)’ye göre, sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda bazı zamanlarda evrenin tamamına ulaşmak gereklidir ve pek mümkün olmamaktadır. Evrende sınırlama yapmak, genel ve yüzeysel sonuçlara ulaşmaktansa, kesin ve anlamlı bilgilere ulaşılmasına yardımcı olmaktadır (Altıparmak, 2015:13). Bu bağlamda çalışmanın örnekleme seçkisiz örnekleme yöntemlerinden olan basit seçkisiz örnekleme yolu ile seçilmiştir. Bu yöntemle bütün örnekleme birimlerinin her birine eşit seçilme olasılığı tanınmaktadır. Her bir örneklem birimine eşit seçilme olasılığının verilmesinin anlamı uzaydan örneklemelerin her birinin eşit olasılıkla seçilmesidir. Anlaşılacağı üzere tüm birimlerin seçilme olasılığı aynı olmakla birlikte hiçbir bireyin seçimi diğerininkini etkilememektedir (Büyüköztürk vd. 2016:85).

Bu araştırma çalışan kadınlarla ilgili olduğundan ve dünyadaki hatta Türkiye’deki bütün kadınlara ulaşamayacağından dolayı çalışmanın evreni Bilecik iliyle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmanın evreni Bilecik ilinde çalışan kadınlardan

oluşmaktadır. Çalışmanın rneklemi ise Bilecik ilinde özel sektörde çalışan 30 kadından oluşmaktadır.

3.4.1. Katılımcıların Genel Özellikleri

Tablo 2: Katılımcıların Genel Özellikleri

Kod	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Hanedeki Kişi Sayısı	Mesleği	Hanedeki Toplam Gelir
K1	40	Lise	Evli	4	Formen	8.000 TL.
K2	24	Lisans	Bekar	5	Kasiyer	1.500 TL.
K3	24	Lisans	Bekar	3	Proses Kontrol Mühendisi	16.000-17.000 TL.
K4	24	Ön Lisans	Bekar	4	Mağaza Sorumlu Yardımcısı	5.000 TL.
K5	21	Lise	Bekar	2	Garson	3.000 TL.
K6	27	Lisans	Evli	2	Muhasebeci	5.000 TL.
K7	27	Lise	Evli	3	Mağaza Sorumlu Yardımcısı	5.500 TL.
K8	51	İlkokul	Evli	5	Temizlikçi	2.200 TL.
K9	28	Ön Lisans	Bekar	3	Mağaza Sorumlusu	4.500 TL.
K10	37	Lise	Evli	4	Muhasebede Ofis Elemanı	4.000-6.000 TL.
K11	39	Lise	Bekar (Boşanmış)	2	Garson	3.000 TL.
K12	36	Lise	Bekar	2	Satış Elemanı	4.000 TL.
K13	26	Lisans	Bekar	3	Kasiyer	6.500 TL.
K14	49	İlkokul	Evli	4	Fabrikada İşçi	5.000 TL.
K15	36	İlkokul	Bekar (Boşanmış)	4	Fabrikada İşçi	3.500-4.000 TL.
K16	34	Yüksek Lisans	Bekar	7	AR-GE Şef	8.000-9.000 TL.
K17	37	İlkokul	Evli	4	Fabrika İşçisi	3.000 TL.
K18	29	Ön Lisans	Evli	2	Kasiyer	4.500 TL.
K19	32	Lise	Evli	4	Kasiyer	4.500-5.000 TL.
K20	34	Lise	Evli	3	Proje Müdürü	5.000- 6.000 TL.
K21	31	Yüksek Lisans	Evli	4	Personel Sorumlusu	5.000. TL.
K22	35	Lise	Evli	4	Fabrika İşçisi	5.000 TL.
K23	28	Ön Lisans	Bekar	3	Kasiyer	5.000 TL.
K24	21	Lise	Bekar	4	Kasiyer	5.500-6.000 TL.
K25	46	İlkokul	Evli	4	Fabrika İşçisi	5.000 TL.
K26	43	İlkokul	Evli	4	Mutfak Görevlisi	7.000 TL.
K27	49	İlkokul	Evli	3	Mutfak Görevlisi	5.500-6.000 TL.
K28	45	İlkokul	Evli	5	Temizlik İşçisi	4.000 TL.
K29	49	İlkokul	Evli	3	Fabrika İşçisi	5.000 TL.
K30	28	Lisans	Bekar	1	Muhasebeci	4.000 TL.

*TL: Türk Lirası

**AR-GE: Araştırma Geliştirme

3.5. YÖNTEM VE TEKNİKLER

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Derin olarak da adlandırılan nitel araştırma tekniğinin temel özelliği araştırmaya konu olan öznelere anlam dünyalarının ve bakış açılarının ortaya konulmaya çalışılması ile birlikte dünyayı onların gözünden görme durumu oluşturmaktadır. Buradaki amaç, görüşme yapılan kişilerin bakış açılarının ortaya çıkartılmasıdır. Bu sebeple yüzeysel bilgiler değil de derin bilgiler edinilmek amaçlanmaktadır (Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri, 2012:4-5). Mülakat, “belirli bir konunun yapısını, ilişkiselliğini ve örüntülerini tümevarım yaklaşımıyla, detaylı şekilde incelemeyi amaçlayan ve doküman incelemesi, görüşme, gözlem gibi çeşitleri bulunan bir nitel veri toplama tekniği” olarak tanımlanmaktadır (www.tusside.tubitak.com.tr). Ayrıca mülakatlar en az iki kişi arasında yapılan sözlü iletişim sürecidir.

Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden olan yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatta, görüşmeye daha önceden hazırlanan sorularla başlanarak uygulayıcının görüşmede bağımsız soru sorma hakkına da sahip olduğu yöntemdir. Bu yöntemde uygulayıcı gerekli gördüğü zaman soru sormama ya da sorulara ekleme yapma hakkına da sahiptir. Bu yöntemde belirli bir süre kısıtlaması da yoktur (www.guncelpsikoloji.com.tr). Yarı yapılandırılmış mülakat, hem ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi hem de sabit seçenekli cevaplamayı birleştirmektedir (Büyüköztürk vd. 2016:154). Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak 30 katılımcı kadınla görüşülmüştür. Bu görüşme yönteminde görüşülecek kişiler bakımından belirlenmiş bir sayı yoktur. Katılımcılarla yapılan görüşmeler cihaz ile kaydedilebileceği (ses kaydı) gibi not alma yöntemi ile de yapılabilecekken, bu çalışma için cihaz ile ses kaydı yapılarak görüşme tercih edilmiştir. Bunun nedeni de zaman kısıtlılığından dolayı katılımcıların da çok fazla vaktini almadan görüşmeyi tamamlamaktır. Görüşmelerin ses kaydı ile yapılması için katılımcılardan ayrıca izin alınmıştır. Görüşmeler bittikten sonra veriler yazılı hale getirilmiştir.

Verilerin analizi yapılırken kullanılan teknik ise içerik analizi tekniğidir. Bu teknik sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan önemli tekniklerdendir. İçerik analizi, “belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelebilir bir teknik” olarak tanımlanmıştır. Aynı

zamanda bir mesajın belli özelliklerinin sistematik ve objektif bir biçimde tanımlanmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir (Büyüköztürk vd. 2016:250). Yıldırım ve Şimşek (2006)’e göre, “Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır” (Selçuk vd. 2014:433).

3.6. PİLOT UYGULAMA

Yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlandıktan sonra, soruların anlaşılabilirliği, güvenilirliği, cevaplanma süresi, soruların algılanma düzeyi ve soruların yeterliliği bakımından küçük bir pilot uygulamanın yapılması gerekmektedir. Pilot uygulamanın yapılmasıyla bu çalışmanın doğru ve güvenilir olduğu tespit edilerek geniş ölçekli araştırmaya rahatlıkla geçilebilmektedir. Bu doğrultuda 3 katılımcıyla mülakat gerçekleştirilmiş olup mülakat sonucunda sorularla ilgili katılımcıların görüşleri alınmıştır. Pilot uygulamada mülakat yapılan katılımcıların 2’si kamudan 1’i özel sektörden seçilmiştir. Yapılan çalışmada kamuda çalışan katılımcıların krizlerle ilgili sorulara kamuda çalıştıkları için kendilerinin bu durumda verdikleri cevapların pek yararlı olmayacağını çünkü işten çıkartılmalarının sadece Devlet Memurları kanununun ilgili maddeleri gereğince olabileceğini belirtmeleri ve istihdam ile ilgili sorulardan da eğitim gördüklerini ve KPSS ile atandıkları için farklı cevaplar olacağını belirterek özel sektörde çalışanlarla mülakat yapılmasının daha sağlıklı olacağı söylenmişlerdir. Ayrıca katılımcılar sorulardan bir kaç tanesinin birbiri ile benzer olduğunu ve bu sorulara aynı cevaplar verileceğini söylemeleri ve küreselleşme ile ilgili sorulara da cevap veremedikleri görülmüş ve bu doğrultuda, yapılacak çalışmada özel sektörde çalışan kadınlarla mülakatların gerçekleştirilmesine karar kılınmış olup, sorularda da değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca küreselleşme kavramının tanımı yapıp, açıklandıktan sonra katılımcılara bu konuyla ilgili soru yöneltilmesi kararlaştırılmıştır.

3.7. VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışma açısından nitel araştırma yöntemlerinin daha uygun olacağına karar kılınarak bu araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile görüşmelerin yapılmasının daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Yarı yapılandırılmış mülakat yönteminde katılımcılarla yüz yüze görüşme fırsatı bulunduğundan görüşme sohbet havasında ilerleyeceğinden ve soruların anlaşılması durumunda açıklama yapılabileceğinden dolayı bu yöntem tercih edilmiştir. Nicel araştırma yöntemleri de tercih edilebilirdi ancak bu tür yöntemlerde insanlarla birebir iletişime geçilmediğinden ve sohbet etme, konuşma, soruları doğru anlamaları sağlanamadığından yanlış sonuçlar alınabilmektedir. Bu çalışmada yüz yüze görüşme yapıldığından sadece katılımcıların konuştuklarını değil yapılan gözlemlerle hissettiklerini de yüz ifadelerinden ve hareketlerinden anlaşılabilir. Bu çalışmada yapılmak istenen katılımcıların kendilerini ifade etmeleridir. Katılımcıların cevaplarını önlerine sunulan 4-5 şıka bağlamadan içlerinden gelenleri kendilerine göre yorumlayabilmelerini sağlamaktır. Bu amaçlarla Bilecik ilinde özel sektörde çalışan 30 kadınla mülakatlar gerçekleştirilmiştir ve katılımcılara 12 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Katılımcıların özel sektörden seçilmelerinin sebebi ise konunun krizlerle de alakalı olmasıdır. Kamuda çalışan personel istenilen zamanda işten çıkartılamamaktadır. Bu personelin işten çıkartılabilmesi için 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun ilgili maddelerine aykırı durumların olması gerekmektedir. Bu sebeple kriz dönemlerinde kamu personeli istenilen şekilde işten çıkartılamamaktadır. Ancak özel sektörde çalışan personel istenilen zamanda işten çıkartılabilmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde özel sektörde yoğun şekilde personel çıkartımları gerçekleştirilmektedir. Bu sebeplerle kamuda çalışan personelle yapılacak mülakatların bu çalışma için faydalı olmayacağı düşünüldüğünden özel sektörde çalışan kadınlarla mülakatlar gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca bu çalışmada yalnız bir sektöre bağlı kalınmamış olup farklı sektörlerden ve iş kollarından kadınlarla görüşülmüştür. Bunun nedeni ise kadınların düşüncelerinin, problemlerinin ve şartlarının her sektörde ve iş kolunda aynı olup olmadığının da tespiti. Bu çalışmada yalnız fabrikalarda çalışan işçi kadınlarla da görüşülebilirdi ancak çalışmada istenilen bütüncül olarak çalışan kadınların istihdamı ve bununla ilgili olan durumlardır. Bundan dolayı farklı sektörlerden katılımcılarla

görülmüştür. Bunların içerisinde mavi yaka çalışan da beyaz yaka çalışan da vardır. Katılımcılarla gerçekleştirilecek mülakatlara başlamadan önce gerekli izinler alınmıştır. Katılımcı kadınlarla yapılan görüşmeler ses kaydı olarak alınmış daha sonra bu ses kayıtları birebir yazılı hale getirilmiştir.

Tablo 3: Görüşme Bilgileri

Katılımcılar	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
K1	Hükümet Konağı	10.01.2019	19 dakika
K2	Katılımcının Evi	28.02.2019	30 dakika.
K3	Çalıştığı Yer	07.03.2019	16 dakika.
K4	Çalıştığı Yer	06.02.2019	24 dakika
K5	Çalıştığı Yer	14.02.2019	28 dakika
K6	Çalıştığı Yer	06.03.2019	36 dakika
K7	Çalıştığı Yer	05.03.2019	26 dakika
K8	Çalıştığı Yer	07.03.2019	15 dakika.
K9	Hükümet Konağı	01.02.2019	17 dakika
K10	Çalıştığı Yer	06.03.2019	22 dakika
K11	Çalıştığı Yer	14.02.2019	25 dakika.
K12	Çalıştığı Yer	07.03.2019	14 dakika
K13	Katılımcının Evi	28.02.2019	18 dakika
K14	Hükümet Konağı	21.01.2019	24 dakika
K15	Hükümet Konağı	27.02.2019	33 dakika
K16	Çalıştığı Yer	10.01.2019	43 dakika
K17	Katılımcının Evi	27.02.2019	22 dakika
K18	Hükümet Konağı	07.02.2019	32 dakika
K19	Çalıştığı Yer	05.03.2019	17 dakika
K20	Çalıştığı Yer	07.03.2019	30 dakika
K21	Çalıştığı Yer	07.03.2019	22 dakika
K22	Hükümet Konağı	05.02.2019	25 dakika
K23	Hükümet Konağı	08.02.2019	23 dakika
K24	Çalıştığı Yer	06.02.2019	17 dakika
K25	Hükümet Konağı	20.02.2019	31 dakika
K26	Çalıştığı Yer	19.02.2019	25 dakika
K27	Çalıştığı Yer	19.02.2019	16 dakika
K28	Çalıştığı Yer	07.03.2019	33 dakika
K29	Hükümet Konağı	11.01.2019	17 dakika
K30	Çalıştığı Yer	07.03.2019	17 dakika

Katılımcılarla gerçekleştirilen mülakatlara başlanmadan önce katılımcılardan izin alınmıştır. Uygun bir zaman ve yer belirlenerek ilk mülakat 10.01.2019 tarihinde son mülakat ise 07.03.2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar bu tarihler arasında gerçekleştirilmiş olup, mülakat süreleri en az 14 , en fazla 43dakika sürmüştür. Mülakatlarda katılımcılarla ayrı ayrı görüşmüş toplu görüşmeler yapılmamıştır. Mülakatların gerçekleştirildiği yer olarak ise genel itibariyle katılımcıların çalıştıkları

yer ve öğrencinin çalıştığı yer tercih edilmiştir. 3 katılımcının ise evinde mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda katılımcıların yalnız olmalarının tercih edilmesinin nedeni kendilerini daha rahat hissederek doğru cevaplar verebilmelerini sağlamaktır.

3.8. BULGULAR VE TARTIŞMA

Katılımcılarla yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen veriler çözümlenerek; çalışan kadınların küreselleşme algısı, çalışan kadının yoksulluk algısı, çalışan kadınların gözünden kriz meselesi, kadınların gözünden çalışan kadın meseleleri, kadın çalışanların problemlerinden oluşan ana başlıkları ve küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi, küreselleşmenin kadın istihdamı üzerindeki etkisi, yoksullukla kadın istihdamı arasındaki ilişki, kadınlara göre kriz dönemlerinde iş yerlerinden kim çıkartılır, kadınların çalışma nedenleri, kadınların çalışmak için aradığı şartlar, çalışan kadınlar Türkiye’deki kadın istihdamını yeterli buluyor mu? Kadın istihdamını arttırmak için kadınların önerileri, kadınların iş ararken ve işe girmek istediklerinde karşılaştıkları problemler, engeller, ve kadınların iş yerlerinde karşılaştıkları problemlerden oluşan alt başlıklarla ele alınmıştır.

3.8.1. Çalışan Kadınların Küreselleşme Algısı

Küreselleşme uzun yıllardır dünya literatüründe yaygın olarak kullanılan bir terim olmasına rağmen çoğu kişi tarafından anlamı bilinmemektedir. Yapılan çalışma da bunu destekler niteliktedir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğu küreselleşme ile ilgili yorum yapamamışlardır. Katılımcıların eğitim düzeylerine bakıldığında bu durumun eğitim düzeyi ile ilişkili olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü görüşme yapılan 30 kadından; 2’si yüksek lisans, 5’i lisans, 4’ü ön lisans, 10’u lise ve 9’u da ilkokul mezunudur. Katılımcıların %60’ı küreselleşme hakkında hiçbir yorum yapamamıştır.

Yüksek lisans mezunu katılımcıların küreselleşme ile ilgili yorumları şu şekildedir:

“Küreselleşme um ortak bir paydada buluşmaya doğru giden bir yol olarak tanımlayabilirim ben bunu” (K16, 34, Yüksek lisans).

“Küreselleşme dünya çapındaki firmaların bir uyum sağlama süreci hani birbirleri ile uyumlu şekilde hareket etme durumudur” (K21, 31, Yüksek lisans).

Lisans mezunu olan katılımcıların hiç biri küreselleşme ile ilgili anlamlı yorumlar yapamamıştır. Küreselleşme nedir? sorusuna verilen yanıtlardan birkaç tanesi şu şekildedir:

“Küreselleşme diyince aklıma haavaların ısınması geliyor. Ozon tabasının delinmesi geliyor artık. Bilmiyorum” (K2, 24, Lisans).

“Şu an pek bi fikrim yok. Bu tarz konulara pek bi ilgim yoktur. Bu tarz şeyleri okumayı sevmem açıkçası. Mesleğimle ilgili şeyleri okuyorum başka şeyleri okumuyorum. Hani öyle küreselleşmedir, ekonomidir, siyaset vs. hiç girmiyorum o konuları sevmiyorum” (K3, 24, Lisans).

“Küreselleşme şöyle yani uuu nasıl açıklayayım şimdi. Uzun süre böyle yani ders hatırlayamıyorum. Yani şu anda açıklayamam” (K30, 28, Lisans).

“Çok güzel. Evet nasıl açıklayabiliriz bunu. Yani bu küreselleşme de sıcaklıkla mı alakalı olabilir (K13, 26, Lisans).

Ön lisans mezunu katılımcılardan sadece 1 tanesi küreselleşme ile ilgili yorum yapabilmiştir.

“Tanım olarak tam bilmiyorum da. Küreselleşme diyince hani bir bütün olma hali gibi düşünüyorum. Bi işin bir bütün olma hali gibi ya da ne bilim yayılma gibi düşünüyorum” (K9, 28, Ön lisans).

Lise mezunu katılımcılardan küreselleşme hakkında sadece 4 katılımcı yorum yapabilmesine rağmen anlamlı olarak 1 katılımcı yorum yapabilmiştir.

“Bana göre küreselleşme nedir? İuu tek tüze olmak geldi direkt içimden. Yani hani bütün insanların tek düze düşünmesi, düşünce anlamı ile tek düze düşünmesi, uuu, uu farklı düşüncelere çıkmamak, yani öyle” (K1, 40, Lise).

“Küreselleşme nedir Dünyadaki küreselleşme şu an gittikçe yokluğa, kıtlığa işaret eden bir hale geliyor. Yani her şeyimiz tükeniyor aslına bakarsan. Bence budur sona yaklaşmak demektir” (K10, 37, Lise).

“Küreselleşmeeee. Valla küresel ısınma diye bir şey var ama bilmiyorum artık. Fazla yorum yapamayacağım onun hakkında da işte herkesin bildiği bi küresel ısınma diye bir şey var (K12, 36, Lise).

“uuuummm bilmiyorum yani bilmiyorum. Küreselleşme dünyayla alakalı yani iklimle mi alakalı bir şey” (K19, 32, Lise).

İlkokul mezunu olan katılımcılardan sadece 1 tanesi küreselleşme ile ilgili yorum yapabirmiştir.

“Havaların çok ısınması değil mi? Pardon bilmiyorum” (K25, 46, ilkokul).

Katılımcıların küreselleşme ile ilgili yaptıkları yorumlara bakıldığında büyük bir çoğunluğunun küreselleşme ile ilgili bir bilgisinin olmadığı, yorum yapanların da küreselleşme ile küresel ısınmayı karıştırdıkları görülmektedir. Küreselleşme terimi günlük hayatta dilden dile dolaşan, eğitim hayatında okullarda ders olarak görülen ancak okul bittikten sonra unutulacak bir bilgi olarak algılanmaktadır. Küreselleşme ile ilgili bilinildiği düşünülen bilgilerin ise yanlış olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

a) Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Küreselleşme nedir? sorusuna katılımcı kadınların çoğunun yorum yapamaması ve bilmemesi üzerine küreselleşme ile ilgili başka sorular da olduğundan katılımcılara küreselleşme ile ilgili bilgi verilmiştir. Öncelikle tanımı yapılmış ve sonrasında da kısaca bilgi verilmiştir. Ancak küreselleşmenin tanımı yapılp bilgi verilmesine rağmen çoğu kadın yine de küreselleşmeyi tam olarak anlayamadığından dünya ülkelerinin ve Türkiye’nin 80 öncesi ve sonrası durumunu göz önünde bulundurarak düşünmeleri istenildikten sonra küreselleşme ile ilgili sorulara daha anlamlı cevap verebildikleri ve yorumlarda bulunabildikleri görülmüştür.

Katılımcılardan 12’si küreselleşmenin yoksulluğu olumsuz yönde etkileyerek yoksulluğun artmasına neden olduğunu, 10’u küreselleşmenin yoksulluğu olumlu yönde etkileyerek yoksulluğu azalttığını, 2’si ise küreselleşmenin yoksulluğu hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediğini söylemişlerdir. Böylece yapılan çalışmada literatürle aynı doğrultuda sonuçlar elde edilmiştir.

Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisini değerlendiren katılımcılar eski ile yani 1980 öncesi ve sonrası olarak kıyasta da bulunarak bu soruya cevaplar verip yorum yapmışlardır. Küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını düşünen katılımcılar eskiye nazaran günümüzde istenilen her şeye ulaşılabilirdiğini, teknolojinin geliştiğini, ulaşımın

kolaylaştığını ve bunların etkisiyle de yoksulluğun azaldığını düşünmektedirler. Eskiden insanların yamalı çoraplar, kıyafetler giymek zorunda iken günümüzde böyle bir şeyin olmadığı ve herkesin istediğini alabildiğini söylemişlerdir. Katılımcılardan K13 küreselleşme ile birlikte internetin, teknolojinin gelişmesi ile birlikte iş olanaklarının da arttığını ve bunun da yoksulluğu olumlu olarak etkilediğini söylemiştir.

“İuu bi bakıma şöyle ben iyi yönlü olarak düşünüyorum. İyi yönde geliştiğini düşünüyorum. Çünkü uu dünyanın bir ucundan bir ucuna dediğiniz gibi ithalat ihracat yapabiliyoruz. Eskiden böyle bir imkan mümkün değildi. Buradan köye gidemez köyden buraya gelene kadar belli bir süre hani at arabaları vs. hani teknoloji geliştikçe aslında faydası olduğu kadar zararı da oldu bu gerçek. Hani eee şöyle düşünüyorum. Yoksulluk uu oranı düştü ama kısmen yani zengin ülkelerde yine herkes uu birdi iki oldu. Nasıl oldu zaten vardı temel vardı katlandıkça daha da yükseldiler. Mesela bi Amerika gibi hani o mesela Türkiye geliyor. Neden geliyor temelde bi vardı zaten Osmanlı’dan gelen bi zemin vardı. E ne oluyor katlana katlana geliyoruz. Şu an gelişmekte olan ülkelerden biriyiz. Hani yoksulluk var deniyor aslında yoksulluk var kısmen var” (K6, 27, Lisans).

“Yani şimdi şu an yoksulluk diye bir şey yok diyorum yani. Her şeyimiz sağlanıyor yani. Bir şey bulamadığımız bir şey yok yani şimdi şu dönemimizde ama eskiye bakarsak eskiden ne oldu kışın domates biber hani hiç böyle birşeler yenmeden kış çıkartırdı. İnsanlarımız hiç pazara gitmeden ayları dolaştırırdı mesela. Ama şu anki günümüzde öyle bir şey yok her istediğimiz şey var yani” (K27, 49, İlkokul).

“Ya tabi ki şimdi onu oraya bakarak yoksulluk yok çünkü önce daha kötüymüştü. Şu an onla kıyalarsak zaten yoksulluk diye bir şey yok millette. Bana göre yok yani. Şimdi eskiden hani anneannelerimiz babaannelerimiz anlatırlardı yama yapıp giyerlermiş çoraplarını bile şimdi yamalıyı giydir çocuğuna bakayım giyer mi. Öyle bir şey yok yani. Bence fakirlik yok. Yoksulluk yok yani. Ama hani diğer ülkeleri bilemem yani. Diğer ülkelerden bir şeyim yok da ama buraya göre yok yani bana göre yok. Çünkü en fakir dediğin insan yamalı çorap giymiyor onu düşün. Ben babaannemi çok iyi hatırlıyorum yamalı çorap yapardı bize giydirirdi. Öyle bir şey yok ama şu anda. Bana göre yok” (K26, 43, İlkokul).

“Eskiden mesela daha çok yiyecek azmıştı. Yani daha çok böyle şey varmıştı yoksulluk varmıştı. Şimdi öyle değil. Mesela o kadar öyle değil. Önceden çok mesela hiç bir şey yokmuştu yaniiii köylerde. Genelde köylerde mesela. Ben köyliüyüm. Öyle derlerdi önceden büyüklerimiz. Bazen derlerdi çorbayla bile doyarız diyorlardı. Ha şimdi öyle değil. Hepsi var yani. Daha çok gelişmiş. Her şey daha çok, bol” (K14, 49, İlkokul).

Katılımcılardan K13 küreselleşme ile birlikte internetin, teknolojinin gelişmesi ile birlikte iş olanaklarının da arttığını ve bunun da yoksulluğu olumlu yönde etkilediğini söylemiştir.

“Bence çok etkilenmedi ya bence daha iyiye gitti. Şu aralar değil ama. O zamandan bu zamana bence iyiye gitti. Nasıl diyeyim mesela internet. Herkes home ofis gibi çalışabiliyor evde. Yani her şey elinin altında. Her şeye ulaşılabilir bence. Yani evde oturan bir insanı düşünersek hem ev işini yapıyor 4 saat çalışıyor çalışmayla çalışabiliyorsun mesela. Bence ev hanımları bile bu şekilde para kazanıyorsa bence şu an durumumuz kat kat iyi o zamandan bu zamana diye düşünüyorum” (K13, 26, Lisans).

“Eskiden öyle bir şey yoktu ki. Eskiden telefon nedir. Telefon yok, televizyon yok, hani böyle bir şey yoktu hani. Şimdi yakınlaşmak, birbirinlen görüşmek çok kolay bir şey”(K28, 45, İlkokul).

“Yani tabi ki şimdiki imkanlar yoktu o zaman. Şimdi her imkanımız var. Hani her istediğimiz yere her istediğimiz anda ulaşma imkanımız var internetten olsun telefonda olsun. Giyim kuşam, yiyinti olsun, yani burada olmasa yurt dışından geliyor. Başka ülkelerden temin ediliyor mesela” (K27, 49, İlkokul).

Küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığını düşünen katılımcılar genel olarak insanların birbirinden özenmelerinin ve tüketici toplumu olma yolunda ilerlemelerinin bunlara neden olduğunu düşünmektedirler.

“Yoksullar zenginden etkileniyor. Yani gençler şu anda mesela çok etkileniyorlar bu durumdan. Ya özentisi oluyor. Onda da var bende de olsun. O yapıyor bende yapayım. O durumdayız yani şu an. Başka nasıl denir ki” (K11, 39, Lise).

“Yoksulluuuukk. Ya eskiden bence bu kadar harcama yoktu diye düşünüyorum ben. Belki kazancımız daha düşüktü ama kıyafet bakımından hani evdeki teknolojiler bakımından bu kadar çok gelişim yoktu bence. Bunun tabi avantajları ve dezavantajları da var ama böylesi daha mı iyi bu konuda tam net cevap veremem ama sıkıntılı bir durum bence ya çünkü herkes birbirinden özeniyor parası olmasa da bir şekilde kredi kartından çekiyor alışverişini yapıyor. Kimse yok demiyor. Herkes var. Bu çok kötü durum bence ya ben öyle düşünüyorum. Çocuklarda da öyle bi kıyafet alıyorsun onunki var benim çocuğum neden giymesin. Böyle bir sıkıntıyla da karşılaşıyoruz. Bilmiyorum tam net değilim bu konuda ama iyi değil sanırım ya” (K7, 27, Lise).

“Eskiden böyle bu kadar görenek yoktu. Yine de şimdi toplumun böyle birbirine görenekliğinden bence. Kaynaklanıyor. Yani birbirinden görmesinden kaynaklanıyor. Hani bilinçsiz olarak harcama yapıyorlar hani bu seferde kendini yoksulluğa itmiş oluyor” (K25, 46, İlkokul).

“Yoksulluğu nasıl etkilemiştir. İuu küreselleşme de bi özenme olduğu için o giyiyor bende giyiyim şöyle olsun böyle olsun, genel itibari ile aile dışında mesela hani aile belki biraz daha kendini durdurabilir bu konuda ama çocuklar onu da alim bunu da alim aile de bundan kısmım şundan kısmım çocuğum da bunu yapsın diyerek maddi olarak zor duruma düşmüştür diye düşünüyorum” (K2, 24, Lisans).

Diğer türlü bakıldığında eskiden sadece erkeğin çalışmasına rağmen evin bütün geçimini sağlayabildiği ancak bu zamanda erkekle birlikte kadının da çalışmasına rağmen yine de istenilen seviyede yaşanmadığı, kazancın yetmediği, yetirilemediği üzerinde durulmuştur. Küreselleşme ile kazanılan paranın değerinin kalmadığı ve geçim sıkıntısının daha fazla hissedildiği düşünülmektedir.

“Eskiye baktığımız zaman uu paranın değeri vardı. Şimdi paranın değeri yok. İuu yani bence hiç yok. Dediğim gibi hani şu anda çalışıyoruz ama değer yok. Hani ne bilim. Önceden 1 liraya alıyorduk şimdi 5 liraya alıyoruz. Çalışmak yani çalışmakla da değil de bence hani önceden de çalışıyorlardı ama uuu nasıl diyeyim erkekler çalışıyordu. Şu anda erkekli bayanlı çocuklu gençli diyim. Kimisi hem çalışıyor hem okuyor. Pek bi değişim yok ama bayanlar biraz daha ön planda bence çalışma şeyinde” (K15, 36, İlkokul).

“Yoksulluk arttı yani. Geçim sıkıntısından kaynaklı. Yoksulluğun şu anda çok üst seviyede olduğu görülüyor. Zaten yoksulluk olmamış olsa şu anda tek maaş eşler çalışır bayanların rahat bir geçimi olurdu. Artmış durumda bence” (K22, 35, Lise).

“Babam bir emekli maaşı ile 3 çocuk okutmuş, ev yapmış ve onunla geçiniyorken şu an biz para gelmeden harcıyıp bazı şeyleri elde etme düşünceleri daha çok çoğaldığı için bizlerde alamam diye bir şey kalmadı herkeste diye düşünüyorum. Herkes her şeyi alıyor. Tüketici bir toplum haline bizi sürüklüyor. Yoksulluk anlamında hem maddi açıdan bakarız olaya hem de düşünce anlamında herkeste onda var bunda yoklara sürüklüyor bu herkesi” (K16, 34, Yüksek Lisans).

“Şimdi 80 öncesi ile kıyasladığım zaman. Şimdi faturalar çok. Her şey daha çok. Millet kaç kişi çalışmaya çalışıyor mesela. Eskiden bir adam çalışıyordu kaç kişiye bakıyordu. Şimdi hepimiz çalıştığımız halde yine şey yok. E ne olacak hep telefondur, odur, budur daha çok

faturalar da çoğaldı. Her şey. Doğalgaz. Soba yanıyordu. Şimdi doğalgazdı, telefonda. O tür yani. Yani küreselleşme ile birlikte yoksulluk arttı” (K29, 49, İlkokul).

“Bunun etikleri bizde genelde iyi anlamda olmadı. Genelde biz hep dışarıdan hazır almaya başladık. Kendimiz üretmemeye başladık birçok şeyi. Köylülerimiz de aynı. Yani çoğu şeyi kendimiz üretmiyoruz. Hazır. En azından geçen çekirdek yiyordum. Şey dediler Çinden geliyor. Hani kendimiz hiçbir şey üretmiyoruz. Her şeyin hazır elimize geliyor. Maliyeti bütçe açısından da dışarıdan alma yani kendimiz üretmediğimiz için dışarıdan almaya başladık çoğu şeyi bu yüzden hani enflasyon belki arttı, bütçemizi zorlamaya başladı olabilir. Yani yoksulluk arttı” (K1, 40, Lise).

Literatür taraması ile yapılan çalışmada alınan sonuçlar doğru oranlı olarak elde edilmiştir. Literatürde de küreselleşme ile yoksulluk arasında hem olumlu etkilerin olduğunu hem de olumsuz etkilerin olduğunu savunan iki yönlü görüşlerin olduğu görülmüştür.

b) Küreselleşmenin Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkisi

Küreselleşme hayatın her alanında karşımıza çıktığı gibi kadın istihdamında da karşımıza çıkmaktadır ve kadın istihdamını etkilemektedir. Yapılan literatür taramasında da küreselleşmenin kadın istihdamı üzerinde etkilerinin olduğu yönünde görüşler vardır. Aynı doğrultuda katılımcılar da küreselleşmenin kadın istihdamı üzerinde etkisinin olduğu görüşündedirler.

Küreselleşme kavramının ne olduğu konusunda katılımcıların büyük çoğunluğunun cevap verememesi ve bilgilerinin olmaması üzerine küreselleşmenin tanımı yapıp bilgilendirilmişlerdir. Ancak buna rağmen katılımcıların çoğu küreselleşmenin kadın istihdamı üzerindeki etkisi ile ilgili yorum yapamamışlardır. Bunun üzerine katılımcılardan dünyada ve Türkiye’de 80 öncesi ve 80 sonrası kadın istihdamını düşünerek cevap vermeleri istenmiştir. Bunun üzerine katılımcılar küreselleşme ile birlikte kadın istihdamının etkilendiğini ve küreselleşmenin kadın istihdamını arttırdığını söylemişlerdir. Katılımcılardan K25 eskiden ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığını dile getirmiştir.

“Ev hanımıydım ama öyle arada günlük işlere gidiyordum. Tarlada çalıştım. Benim elime geçen para yoktu. Babamın evinde babama, kocamın evinde kocamın eline geçiyordu

para. Ben mesela tarlada çalışırken günlük canım istiyor bugün gidiyorum birdahaki gün gitmiyorum veya tekrar gidiyorum. O zaman ben daha çok bi fabrikaya gireyim diye istedim. Çocuklarım biraz daha böyle büyüdüğünde tarlaya gitmeyip bir işe gireyim istedim mesela çoğu kişide istemiştir bunu. İstemeyen de olmuştur da o zaman eşim izin vermedi. Hani bazı nedenlerden dolayı. Ben başarırım yaparım diye istemiştım. Sonra sonra işte ufaktan bi yemekhaneye başladım sonra sonra fabrikaya girdim. Bu seferde keşke daha önce girseydim daha fazla katkı erkenden katkı yapsaydım evime diye düşünmediğim olmadı”(K25, 46, İlkokul).

“Ben 8 seneden beridir çalışıyorum. Daha önce tarlada çalışıyorduk biz ailecek işte sonra da buraya geldik”(K27, 49, İlkokul).

“Eskinden zaten sanayi yok. Sanayi sonradan gelmiş ÷lkemize. E tarım. Tarımda da erkek işe gidiyor kadın evde yemek yapıyor, çocuklara bakıyor. Tarlaya tabi gidiyorlardır bilemeyiz o zamanları da hani şu an Sanayi Devrimi işte onun üzerine bir sürü şeyler geldi ama uı. Ya Sanayi Devrimi ile birlikte tabi ki daha çok çalışma imkanları çıktı ortaya. Bir tek tarımla itibaren daha çok çalışma şeyi olduğı için şey var seçenek çok yani. Ben burada çalışıyorum, diğer arkadaşlarım fabrikada çalışıyorlar. Bir sürü çalışma olanağı var. Ve insanların ihtiyaçları daha çok arttı. Yani önceden ne bilim çikolata yokmuş mesela. Bir çikolata almak için çocuğuna şey yapmıyormuş adam çabalamıyormuş yani. Şu an çocuk bezidir, bilmem nedir, mamalardır, bir sürü çeşit var”(K4, 24, Önlisans).

Katılımcılardan K1 küreselleşmenin yoksulluğı getirdiğini ve yoksullukla birlikte kadınların çalışmaya başladığı düşüncesindedir. Bir kısım katılımcı da şartların zor olmasından dolayı ve yoksulluktan dolayı kadınların çalışmak zorunda kaldıkları düşüncesindedir.

“İşte küreselleşme yoksulluğı getirdi. Yoksulluk geldikçe bayanlar çalışmaya başladı. Ben hani küreselleşme çalışmamı gerektirdi belki benim. Ama bu kötü mü iyi mi diye düşünüyorum. Hani kötü tarafı evden uzaklaşıyoruz, işte çocuklarımızdan ayrı kalıyoruz, uı sürekli kendimizden vermek zorunda kalıyoruz, hani sürekli bizden gidiyor. Ama birde iyi tarafından da düşündüm. İıuı kendi ihtiyaçlarımızı kendimiz görebiliyoruz. İşte hani hep tabir var ya “kocanın eline bakmıyoruz”. Çalışmasaydım bu şartlarda olur muydum ki olmazdım. Çalıştığım için daha da iyi yani evde olsaydımdan daha iyi şu anda. Öyle. Yani küreselleşme ile birlikte kadın istihdamı artıyor”(K1, 40, Lise).

“Ya 80 öncesinde çalışan kadın yok denecek kadar azdı yani. Yani küreselleşme etkilemiştir. Ya benim çocuğum küçüktü maddi açıdan eşimin getirdiğı yetiyordu ama çocuklar

büyüdükçe, masraflar arttıkça doğal olarak yetmemeye başladı. Doğal olarak evini almak zorundasın, kiradan kurtulmak zorundasın. E bunların hep bir destek amaçlı bayanın çalışması mecburi oluyor belli bir şeyden sonra”(K22, 35, Lise).

“Bilmiyorum ki. Eskiden ne bilim hiç kadınları çalıştırmıyorlardı öyle. Hep ev hanımıydı kadınlar. İzin verilmiyordu. Teknoloji ilerledi herhalde izin veriyorlar. Kadınlarda hep çalışıyorlar. Biraz mecburiyetten çalışıyor kadınlar biraz da eşlerinin ellerine bakmamak için çalışıyorlar kadınlar. Sıkıntı çocuklar geçindirmek de zor. Onun için”(K8, 51, İlkokul).

Katılımcıların bir kısmı küreselleşme ile birlikte teknolojinin geliştiğini, ulaşılabilirliğin geliştiğini ve ithalat ihracatın da geliştiğini, bunlar sayesinde iş imkanlarının arttığını ve iş imkanlarına daha çabuk ve rahat ulaşabildiğini ve bunlarında kadın istihdamını arttırdığını söylemişlerdir.

“İium bu da olumlu yönde etkiler çünkü küreselleşme olduğunda ıı her türlü ithalat ihracatta artar çünkü ülkeler ne kadar birbiri ile ilişki halinde olursa bu da üretimi arttırır. Satışları yükseltir, müşteri portföyünü. O yüzden bu da kadın istihdamını arttırır doğru orantılı. İş gücü talebi artacağı için. Öyle olumlu etkiler”(K21, 31, Yüksek lisans).

“Yani önceden tabi ki iletişimde çok yoktu e yani nasıl diyeyim çok önceden işe gireceksin ama duyuncaya kadar veya kendini bi öne çıkartıncaya kadar çok çok zaman geçiyordu. Ama şimdi sizin dediğiniz gibi bir telefona bakıyor yani her şey elinizin altında diyebilirim. Diyebilirim değil öyle zaten. Mesela ben şimdi işten çıksam çalışsam hemen telefona sarılır iş ilanlarına bakarım veya arkadaşşıma telefon açarım ordan bir şekilde işimi hallederim ama önceden tabi ki çok zordu. Tarla işi vardı zaten bayanlar pek fazla çalışmıyordu”(K15, 36, İlkokul)

“Yani sosyal medya hani o açıdan bakacak olursam eskiden hani kimsenin birbirinden haberi yoktu şu anda atıyorum sosyal medya üzerinden satış yapan birsürü insan var. Bu da kadınları daha çok çalışmaya sevk etmiştir. Hani önceden işim gücüm yok aileme vakit ayırıyorum evden dışarı çıkamıyorum diyen kadınlar şu anda sosyal medya üzerinden bir işe vs. başlayabiliyor. Az çok kendi gelirin elde edebiliyor. O tarz bir etkisi olabilir”(K3, 24, Lisans).

“Şimdi çevreye her yere ulaşabiliyorsa kadın için iş istihdamı daha yüksek oluyor. İsteddiği yere istediği şekilde ulaşabiliyor. Belki ben burada çalışamazdım eğer bu kadar küreselleşme olmasaydı. Erkekler çalışacaktı ya da. Ne bileyim ben fabrikada. Öğretmenlik yapamazdım. Fabrikada çalışamazdım. Olumlu yönde etkilediğini düşünüyorum ama öylemidir bilmiyorum”(K18, 29, Ön Lisans).

“Huum kadının istihdamı. İu şöyle bir şey var hani eskiden iletişim internet hiç bir şey yoktu. Kadının hiçbir şeyden haberi olmuyordu. Her şeyden habersiz her şeyden yoksun bir hayat yaşıyorduk. Şu an öyle değil. Yani uı kadının etkisi de artık bir milli futbolcu bir milli u tekvandocularımız bile kadın hani biz türkiyede bununla çok ilgilenmediğimiz için farklı şeylerle ilgileniyoruz kimse bilmiyor ama biz yeni Amerika’da bir bayan altın madalyasını aldı ve bundan kimsenin haberi yok. Bir kadın da küreselleşme ile amerikaya gidiyor türk bir geç kız ordan altın madalya ödülünü alıp geliyor. Artık durum tamamen farklı boyutlara geldi. Yani kadının büyük etkisi var. Yani biz sesimizi duyurabiliyorsak bir ülke olarak bir kadın sayesinde duyurabiliyoruz yani duymak isteyene yani desek daha doğru olur”(K6, 27, Lisans).

Küreselleşme ile birlikte toplumun kadınlara olan bakış açısının değiştiğini, kadınların da çalışabildiğini ve kendilerine olan güvenlerinin arttığını düşünen bir kısım katılımcılar da olmuştur.

“Yani şöyle uuu yine teknolojiye ayak uydurmak için uuu insana illaki ihtiyaç var. Artık kadınlarında çalışabileceği bir toplum haline geldiğimiz için hem özgürlükleri hem artık kadına daha fazla değer veriliyor çünkü eskiden değer verilmiyormuş, çalışmasına izin verilmiyormuş, artık kadınlarında kendine güveni yerine geldiği için hani ne yoksulluk yaşıyorlar ne başkasına bağlı yaşıyorlar. İı böylelikle de uı zamana ayak uyduruyorlar yani uı bir sürü bilim insanı var mesela. birsürü ilke imza atan kadınlarımız var yani bunlar çağa bir şekilde ayak uyduruyorlar hem ekonomik olarak hem artık biraz daha sözü geçiyor, sözü dinleniyor. Hani mantıklı bir şekilde artık insanların bakış açısı değişti çünkü. Kadınlara farklı bir yer veriliyor toplumda”(K10, 37, Lise).

“İuumm gelişen teknoloji ile gelişen dünya ile insanlar kadınlara biraz daha uıı tabiri caizse hizmetçi gibi ya da işte kadın dediğin evde oturmalı bana bakmalı, ayağımı yıkamalı yok şunu yapmalı bunu yapmalı psikolojisinde olan insanlar değil de biraz daha çağdaş düşünceli insanlar uı meydana geldi diyebilirim”(K2, 24, Lisans).

Katılımcılardan bir kısmı ise küreselleşme ile birlikte kadınların diğer ülkelerdeki kadınlardan özendiklerini bunun da kadın istihdamını arttırdığını söylemişlerdir.

“Kadın istihdamı üzerinde. Bunun da olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü önceden hani Türkiye’de bu kadar çok çalışan kadın olduğunu düşünmüyorum. E belki diğer ülkelerde de aynı şekilde ama şu anda herkes birbirinden etkileniyor. İşte kadın hakları olsun, şey olsun bu kanunlar falan çıktı e bizde ondan etkilendik küreselleşme yönünden. O yüzdeennn olumlu yönde etkilendiğimizi düşünüyorum yani. Doğru orantısının olduğunu

düşünüyorum. Öncesi sonrası. İşte diğer ülkedeki kadın çalışıyor e biz bunu görüyoruz e ondan etkileniyoruz direkt. Bu yüzden bence. Hani o da. Ben neden yapmıyorum, neden çalışmıyorum mantığına girmiş olabilir”(K23, 28, Önlisans).

“Evet. Ya hani az önce dediniz ya artık tek düze oluyor diye. Yani herkes birbirine özeniyor artık. Amerikadaki, ingilteredeki kadınlar böyle yapıyorsa bende yapabilirim, ben neden yapamayayım gibi düşünebiliyor. Düşünüyorlar”(K5, 21, Lise).

“Bence iyi etkileri olmuştur. Artık eskisi gibi hani kadınlara çalıştığı için şey gözü ile bakılmıyor yani nasıl denir. Kadın çalışamaz, kadın evde oturmalı, o şey yok artık bence. İnsanlar arasında yavaş yavaş azalıyor. Benim ailemde mesela hiç çalışan yoktu. Ben çalışıyorum, çalışmaya başladım ilk olarak ailede. Yavaş yavaş insanlar buna şey yapıyorlar yani. Adapte oluyorlar. Kadınlarda çalışmalı diye. Göre göre yani küreselleşme ile. Onlarda yapıyor bizde yaparız, onlarda çalışıyor bizde çalışırız. Neden yapmayalım”(K11, 39, Lise).

“O da şöyledir. İu şimdi Avrupada kadının çalışması gibi bir şey yoktu. Çalışıyorlardı zaten. Orda hani kadın çalışamaz gibi bir durum yok. Bizde önceden şöyle bir şey vardı kadın çalışmasın evinde otursun. Hani küreselleştik onları örnek aldık belki de birazcık. O yüzden de kadın istihdamı artmış olabilir”(K9, 28, Önlisans).

“Ya eskiden bu kadar şeylik de yoktu. Şimdi çok diklik çok fazla var diye düşünüyorum ya, bir bayanda. Eskiden zaten iş olanağı yoktu. Hani çoğu insan köyde yaşadığı için şehirde çok nadir yaşayanlar vardı. E köyde de kendi işini yaptığı için insanlar işe girme gereği duymuyorlardı. Bu kadar çok her şey yaygın değildi. Her şey göz önünde değildi. Şu an her şey göz önünde. Hani biri çalışıyor diğeri de çalışıyor hani biraz böyle aralarda şeylik de var diye düşünüyorum birbirlerine karşı veya hani daha çok şey istiyoruz belki de hep daha çoğunu istediğimiz böyle oluyor belki de hani eskiden azla yetinebiliyorduk şu anda azla yetinemiyoruz diye düşünüyorum. Yani biraz öyle oluyor gibi bir şey oluyor. Çünkü herkes birbirini görüyor. Eskiden telefonlar mesela şimdi telefon açıyorsun her istediğine anında ulaşabiliyorsun. Kıyafet açısından. O onu giymiş bu bunu giymiş. E face var instagram var. Herkes birbirinden görüyor neler giymiş neler yemiş. Paylaşım çok. Hani bazı şeyleri çok çabuk elde edebiliyoruz belki de bu yüzden böyle oluyor”(K7, 27, Lise).

Katılımcıların yapmış oldukları yorumlardan da anlaşılacağı üzere küreselleşmenin kadın istihdamı üzerinde etkisi vardır. Literatür taramasında da benzer sonuçlar alınmıştır. Küreselleşme kadın istihdamı üzerinde kadın istihdamını artırıcı etkiler yaratmıştır. Katılımcıların sorulara vermiş oldukları cevaplarda küreselleşme ile birlikte kadınlara karşı olan bakış açısının değiştiğini ve kadınların bilinçlendiğini,

ayrıca teknolojinin de gelişmesiyle birlikte ulaşımın kolaylaşması ile birlikte etkileşimin arttığı ve kadınların birbirlerinden etkilenmelerinin artmasıyla diğer ülkelerdeki kadınları ve çalışan kadınları görerek onlardan etkilendiklerini ve bu durumların iş hayatına atılmalarını etkilediğini, bazı durumlarda da yoksulluğun getirdiği zorunlulardan ve geçimin zor olmasından dolayı çalışmak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Çoğu zaman küreselleşmenin yoksulluğu getirdiği yönündeki düşünceler de kadınları çalışmaya itmiştir.

3.8.2. Çalışan Kadının Yoksulluk Algısı

Yoksulluk kavramı da küreselleşme kavramı gibi ortak bir tanımı olmayan ve üzerinde kesin yargılara varılamayan bir kavramdır. Literatüre yeni girmiş bir kavram olmamakla birlikte yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar genişletilerek ve farklılaştırılarak devam etmektedir. Yoksulluk tarih boyunca devletlerin karşı karşıya kaldıkları bir sorun olarak görülmüştür. Sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan dünya ülkelerinde değil gelişmiş ülkelerde de büyük sorun halindedir. Yoksulluk denildiği zaman herkesin aklında aynı şeyin canlanması beklenemez ya da herkesin yoksulluk kavramını duyduğu zaman aynı tanımı kurması da beklenemez ancak bu kavram genelde insanların aklında maddi olarak yer edinmiş ve maddi yoksulluk olarak görülmüştür. Yapılan çalışmada da mülakat yapılan 30 katılımcıdan 28 i yoksulluğu maddi olarak algılayarak yorum yapmış geri kalan 2 katılımcı ise yoksulluğun sadece maddi olarak algılanmayıp sevgi yoksulluğu, iyilik yoksulluğunun da olduğunu ve ayrıca düşünce ve hizmet yoksulluğunun da olduğunu söylemişlerdir.

Yoksulluk kavramının farklı türleri olmasına rağmen yoksulluğu maddi olarak gören 28 katılımcıdan sadece 1'i yoksulluğu maddi olarak algılamakla birlikte sağlığın da yoksullukta bir etken olduğunu belirtmiştir. Böylece tam anlamıyla olmasa da insani yoksulluğa da değinilmiştir.

“Maddi eksiklik. Sağlıkta etkiliyor bunu. Ekonomik şartlar etkiliyor. Öyle yani”(K11, 39, Lise).

Yoksulluğu maddi olarak gören 28 katılımcıdan 2'si yoksulluğu göreceli yoksulluk olarak algılamıştır.

“Yoksulluk. Aslında şu an hepimiz yoksuluz. Yani maaşımız yetmediği için. E ülkemizde çok fazla var. Ya illa ki hani çok fakir olarak düşünmüyorum bir insanı. Gerçekten yoksulluk çok fazla var ülkemizde. Hani belki tamam 2.500-3.000 milyar maaş alıyoruz tamam ama o maaşla bile biz yoksulluk çekiyoruz. Var yani.”(K9, 28, Ön Lisans).

“Refah seviyesinin düşüklüğü. Yani insanların belirli bir standarttan daha düşük seviyelerde yaşamaları”(K30, 28, Lisans).

Yoksulluğu maddi olarak algılayan katılımcıların geri kalan 25 tanesi de yoksulluğu mutlak yoksulluk olarak algılamış ve insanların parasız olması, yiyecek yemeği, giyecek kıyafeti ve barınacak bir evinin olmaması olarak tanımlamışlardır.

“Yoksulluk dediğin zaman hani göz önüne gelen uuu nasıl deyim uu direkt yıkık dökük bir ev ve aile geçim derdinde olan geçinemeyen bir aile geliyor ve çocuk direkt çocuklar uuu anne, baba geliyor ki baba çalışamıyıp günlük yevmiye işçisi olan bir anne baba geliyor. Ya hani küçüklüğümüzden beri gözümüzde canlanan tek şey yoksulluk kavramı bizde bu”(K6, 27, Lisans).

“Fakir, evsiz, barksız, işsiz yani benim aklıma bir tek bu geliyor” (K18, 29, Ön Lisans).

“Yoksulluk kavramı bana uuu nasıl söylersem daha doğru bir cümle kurarım diye düşünüyorum. Yoksulluk dediğim zaman bir insanın yemek istediği ama onu yiyememesi geldiğini, hani parasını tutması gerektiği geliyor. Ya ben bugün bunu yerim ama yarın ne yiycem ya da ya ben bunu bugün yersem yarın çocuğum bir şey istediğinde onu ona alabilir miyim. Ya da alamaz mıyım düşüncesi geliyor. Direkt bu oluyor yani” (K2, 24, Lisans).

“Yoksulluk deyince afrikadaki aç çocuklar geliyor açıkçası aklıma ne diyim yani. O geliyor direkt onların açlığı susuzluğu geliyor ve ben yediğim ekmekten utaniyorum ozaman. Yoksulluk deyince odur benim gözümde” (K19, 32, Lise).

“Yoksulluk. Yani şu an yoksulluk dedin mi banaaaa aç kalan çocuklar uummm yani hiç bir şey bulamayan ne bilim dışarıda kalan, çok kötü bir durum aslında. Yani bir sürü çocuğumuz var öyle. Hani aslında çok yani ben acayip duygusal bir insanımdır. Hani orda çok çocuklarımız ölüyor. Yani ne yapmamız gerektiğini biliyorum yani nasıl bir şey” (K15, 36, İlkokul).

“Ya yoksul olan insanlar geliyor. Eee yani çalışamayan insanlar geliyor hani onları düşünüyorum. Var yani odun kömür alamayan insanlar var çevremde görüyorum yani. Yok diyoruz ama gene de var ülkemizde böyle insanlar. Ha onlar bir şeyleri alamıyorlar görüyorum onları. Hani onlar geliyor” (K27, 49, İlkokul).

“Yoksulluk kavramı direkt para olmaması, istediğim şeye ulaşamamak, istediğim bir şeyi alamamak ve genelde hani özel ihtiyaçlarını alamamak. Yemek, içmek, ekmek vs.” (K1, 40, Lise).

“Yoksulluk. Ya bir aile geçinemiyorsa bence yoksuldur. O yani. Karnını bile doyuramayan insanlar geldi aklıma. Üstü başı olmayan insanlar” (K23, 28, Ön Lisans).

“Yoksulluk kavramı. Kişilerin temel geçim kaynaklarını, ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmaması. Kişi başına, hane halkına düşen gelir seviyesinin belli bir bütçenin altında olması. ben yoksulluk deyince o şekilde anlıyorum. Temel kişi ihtiyaçlarını giderememesi” (K21, 31, Yüksek Lisans).

Yoksulluğu direkt maddi olarak algılamayan 2 katılımcı ise düşünce, hizmet anlayışı yoksulluğu ve sevgi, iyilik yoksulluğu olduğunu söylemişlerdir.

“Ben direkt yoksulluğu az önce maddi olarak algılamadım hani küreselleşme ve yoksulluk yan yana durduğunda öyle algılamadım. Hani dediğim gibi bir şey yoksulluğu var. Hani maddi açıdan yoksulluk var bir de düşünce, hizmet anlayışında ise katlıkların yol açtığı yoksulluklardan bahsedebilirim yani. Bunları anlıyorum ben” (K16, 34, Yüksek Lisans).

“Yoksulluk. Hani direkt para olarak değil de sevgi yoksulluğu da olabilir. Ya da ne bilim iyilik yoksunluğu da olabilir. İnsanlar giderek kötüleşiyor iyilik, birbirlerine karşı dayanışma yoksulluğu gibi bir şey var dünyada yani” (K4, 24, Ön Lisans).

a) Yoksullukla Kadın İstihdamı Arasındaki İlişki

Yoksullukla kadın istihdamı arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Çünkü kimilerine göre kadınlar yoksul oldukları için çalışıyorlar yani yoksulluk arttıkça kadın istihdamı artıyor, kimilerine göre kadınlar yoksullaşamamak için çalışıyorlar, kimilerine göre de kadın istihdamı arttığı zaman yoksulluk azalmaktadır. Yani kadın istihdamının artışıyla yoksulluk azalmaktadır. Yapılan çalışmada katılımcılara sorulan “Yoksullukla kadın istihdamı arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusuna kadınlardan birbirinden farklı cevaplar alınmıştır. Kimisi yoksulluk arttıkça kadın istihdamının arttığını, kimisi kadın istihdamı arttıkça yoksulluğun azaldığını, kimisi yoksul oldukları için değil kendi kazançları olsun diye çalışmak istediklerini, kimisi maddi kazançtan değil evde duramadığından, daraldığından çalışma kararı aldığını vs. söylemişlerdir. Katılımcılardan oluşan genel izlenimde kadın istihdamı arttıkça yoksulluğun azaldığı

yönündedir. Kadınlar çalıştıkları zaman evlerine katkı da bulunduklarını, evin geçimine yardım ettiklerini ve istediklerini alabildiklerini vurgulamışlardır.

Katılımcılardan bir kısmı kadınlar çalıştıkları zaman yoksulluğun azalacağını söylemişlerdir.

“Ya şimdi son zamanlarda kadınlar baya bri iş olarak çalışıyor yani ama önceden çok fazla çalışan kesim yoktu ama işte bu da etkiliyor yoksulluğu. Diyorsunuz ya yoksulluk diye kadının işe başlaması ile yoksulluk kalkıyor yani” (K12, 36, Lise).

“İşte yani kadın yoksul olduğu için çalışmak istiyor da olabilir. Hani yetmiyor artık yetmiyor. Bir asgari ücretle geçim olmuyor kadının da çalışması gerekiyor. Ha ben şu an kendimden örnek vereyim. İuı evlendim direkt evimi aldım kendi evime geçmek istedim. Neden çalışabildiğim için. Evlendim direkt kendi evimi aldığım ile birlikte arabamı da almak istedim çünkü yaşam şartlarım bunu gerektiriyordu. Hem ev hem araba sahibi oldum neden ben çalışmasaydım bunlar olmayacaktı. Hani eşimin maaşı ile hani bu kadar borç ödeyemeyecektik. Kadının bir artısı var. Hani işsizliği katarsak işin içine hani orda da bir eksisi var. Hani genel olarak düşünersek aslında güzel bir şey bir kadının çalışması çünkü uu artık uu kadında şöyle bir şey var. Bir mermer fabrikasına gittiğin zaman da orda bir kadın çalışabiliyor biraz önce bana bir mesaj geldi. Bir mermer fabrikasında bayan işte 30-35 yaşlarında çalışacak bayan aranıyor varsa tanıdıklarınıza söyleyin diye. Eskiden mermer fabrikası değil şurada bir çaycı olarak bile giremiyorduk. Giremiyorduk. Yani artık kadının önü de açıldı. Bu da yoksulluğu azaltırken bir yünden de işsizliği arttıran bir sebep diye düşünüyorum” (K6, 27, Lisans).

“İuı kadınların girmesiyle tabii ki de yoksulluk seviyesi düşmüştür diye düşünüyorum. Çünkü belirli bir seviyeye ulaşıyorsun. Yani uu tek bir kişiye bakmıyorsun. Kadınlar girince biraz daha fazla oluyor işte” (K30, 28, Lisans).

“Yetmeyince kadında çalışıyor tabi. Yani şimdi mesela erkek çalışıyor. Toplumumuzda zaten kadının çalışması pek fazla istenmiyor. Aslında çalışması lazım tabi ki ama e eskiden çalışmıyormuş kadın evdeymiş e şimdi ama erkeğin maaşı yetmeyince e kadında çalışmaya başlıyor. Bu sefer kadın istihdamı da artıyor. Aslında iyi bir şey, güzel bir şey. Yani yoksullukla birlikte kadın istihdamı artıyor. Artmıştı çünkü arttı yani. Kadınlar çalışmak istediği süreçte şirkette kadın çalıştırmak ister diye düşünüyorum. Kadınlarda çalışıyor yani. Kadın zaten çalışmak istiyor ama erkek çalıştırmıyordu önceden ama erkekler de artık kadının çalışması yönünde ilerliyorlar. Çünkü yetmiyor. Kendi paraları da yetmeyince e bu sefer kadın da çalışsın hadi oluyor. Artık kadın da çalışıyor yani” (K9, 28, Ön Lisans).

Katılımcılardan bir kısmı yoksulluk arttıkça kadın istihdamının da arttığını ve yoksulluğun artışıyla kadınların mecburen çalışmak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir.

“Yoksullukla kadın istihdamı. Yani yoksulluk arttıkçaaa önceden atıyorum bir aile açısından düşündüğümde tek bir maaş yeterken artık çift maaş bile yetmemeye başlıyor bu durum da hani önceden önceki bakış açısı ile bakarsak kadınların çalışmasına gerek yoktu ama şu anki devirde öyle bir şey yok bence. Yani yoksulluk arttıkça kadınlar daha çok çalışmak etmek zorunda. Ya sadece kadın olarak değil de insanlar daha çok çalışmak zorunda öyle söyleyeyim” (K3, 24, Lisans).

“Yoksullukla kadın istihdamı. Şimdi şey çok iyi durumda hiçbirimiz çalışmayız diyorum. Yoksulluk arttıkça kadınların özel sektörde veya ev dışında uuu para arayışlarına girmesine sebep oldu. Öyle işte yani. Rahatımız bozuldu” (K1, 40, Lise).

“Yoksulluk artınca kadınlar çalışabilir diye düşünüyorum artık. Çünkü bulaşık bile yıkamaya gitse bu kadını bulaşığa gönderiyorlar yani. Çünkü ben uuu şöyle söyliyim bizim apartmanda kalan bir tane çift vardı adam kesinlikle karısının çalışmasını istemiyordu. Benim karım çalışmayacak yani evinde oturacak çocuğuna bakacak. İki çocukları vardı ama bir yerden sonra bir problemler oldu bir şeyler oldu adam işten çıkmak zorunda kaldı zora düştüler kiralarını ödeyemediler bişeyler oldu evlerine icra geldi, elektriklerini kestiler falan derken artık eşi de çalışmak zorunda kaldığı için mesela çalıştı. Ya adam hiç istemediği halde artık çalıştırdı yani. Çünkü mecbur kaldı” (K2, 24, Lisans).

Katılımcılar, kadınların mecburiyetten çalışmak zorunda kaldıklarını da söylemişlerdir. Eşlerinin getirdikleri yetmediği için, ihtiyaçları olduğundan dolayı, evlenip boşanıp evde kaldıklarında ortada kalmamak için çalıştıklarını vurgulamışlardır. Aslına bakılırsa katılımcıların cevaplarından anlaşılacağı üzere kadın istihdamı ile yoksulluk arasında doğru orantı vardır. Kadınların çalışmasıyla ev halkının maddi olarak daha rahatladığı ve masraflarına yetebildikleri yönünde cevaplar vermeleri çalışan kadın oranı arttıkça yoksulluğun azaldığını göstermektedir.

“Baya var yani. Erkekler u eve yeterince para getiremiyor ya da getiriyor kadına vermiyor ya da hani uuu şey sağlamıyorsa ona mecburen kadın da kendisinde çalışma hissi uyanıyor. Ya da adam çalış bana para getir gibi bir şey de olabiliyor. O şekilde bir bağlantı oluyor yani” (K4, 24, Ön Lisans).

“Hee eşinin aldığı maaş yetmiyor mesela ona istinaden çocukları oluyor, evleri kira, e çok çocuk oluyor. Mecburen kadında çalışmak zorunda kalıyor. Yoksulluk seviyesini heralde yükseltmek için. Faydası oluyor mu. Çocuğundan mahrum kalıyor, evinden mahrum kalıyor.

Evet evde gelir yükseliyor ama gider de ona göre yükseliyor. Bilmiyorum ben aslında kadının çok çalışmasından yana değilim. Yani kadın yoksullukla bağlantılı olarak çalışmak zorunda kalıyor” (K18, 29, Ön Lisans).

“Yani olmayınca kadında giriyor işe çalışıyor. Öyledir her halde. Çocuklarını okutmaya uğraşıyorlar. Mesela eskiden okutulmuyordu. İlkokuldan sonra çocuğunu ya kuran kursuna veriyordun ya dikişe veriyordun öyleydi. Şimdi üniversite, ortaokul okusun, lise okusun istiyorsun. E çalışmak zorunda da kalıyorsun yani. Yani öyle” (K29, 49, İlkokul).

“Tabi ki yoksullaşmamak için çalışıyorlar. Kadın kendi ayakları üstünde durabilmesi ne kadar güzel bir şey yani. öyle değil mi. Onu demek istiyorum. Eskiden hani iş kadınlara hani böyle iştir bilmem nedir yoktu ki öyle bir şey. Zaten ihtiyacı olmasa kadın zaten işe girmez diyorum. Ama kadının çalışması iyi bir şey kendi ayaklarının üstünde durması kadar iyi bir şey varmış. Çoluğun çocuğun ihtiyacını karşılıyor daha bi iyi oluyor. İnsanın e kocasının maaşı yetmeyince ne yapacak mecburen çalışacak.” (K28, 45, İlkokul).

“Ya nasıl bir ilişki vardır. Tek kişi yetiremeyince mecbur çalışmak zorunda. Benim eşim 2015 yılında trafik kazası geçirdi o güne kadar çalışmadım ama o günden sonra yetmeyince mecbur kalıyorsun çalışmaya. Çocuklar falan olunca mecbursun yani” (K17, 37, İlkokul).

“Yoksullukla şimdi evdeki şeyleri yetiştirmiyordur. Bir kadının istekleri her şeyler olmuyordur o yüzden kadınlar daha çok çalışma isteği duyuyor. Mesela ev alırım diyor işe girersem. Hani eve daha çok katkı olur diye düşünüyor. Hani öyle düşünüyorum kadının çalışmasının” (K27, 49, İlkokul).

“Yetmediği sürece, eşinin getirdiği yetmediği mi e çocuklar büyüyor, masraflar artınca doğal olarak eşin de destek olmak amaçlı çalışmaya yönelmesi gerekiyor” (K22, 35, Lise).

Katımcılardan bir kısmı ise kadınlar çalıştıkça evlerine katkı sağladıklarını ama bunun yanında kendilerine olan güvenlerinin de attığını ve daha özgür yaşama fırsatı bulduklarını da dile getirmişlerdir.

“Hummm nasıl vardır. Yani kadın daha çok özgürlüğü seven insandır ya bence. Bence yani hani kendi elimde olsun. Yoksul olmasa da benim paraya ihtiyacım yoktu yani iyi kötü hani orta derecede de olsa biz geçim sağlayabiliyorduk ama ben birazcık daha hep kendi elimde olsun hep ben maddi rahatlığım olsun diye kendim işe girdim yani. Hiç de aklımda iş falan yoktu benim. Hani biraz daha rahatlatma amaçlı bence kadının işe girmesi. Maddi anlamda. Yoksul olduğu için değil bence kadının kendini daha özgür hissetmesi için bence” (K19, 32, Lise).

“Valla uu şöyle söyleyeyim aslında kadın istihdamıuu uuı olması kadınlar açısından bir özgürlük kesinlikle. Evet yoksulluk derecesine bakacak olursan ins yani şu anda çalışma yerimiz çok daha şey olduğu için bayanlar açısından bir tık daha rahatlar çalışma özgürlükleri olsun, ekonomik özgürlükleri oldukları için ya da işte bir babanın, kocanın, bir abinin eline bakmadıkları için öyle söyleyeyim (K10, 37, Lise).

3.8.3. Çalışan Kadının Gözünde Kriz Meselesi

Katılımcı kadınlara Türkiye’de ve dünyada yaşanan krizleri hatırlayıp hatırlamadıkları ve konu hakkında bilgileri olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu kriz dönemlerini pek hatırlamadıklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan 1’i kriz dönemlerini hatırlamadığını ancak o dönemde yaşananları bildiğini, katılımcılardan 11’i hiç hatırlamadığını, katılımcılardan 7’si çok fazla hatırlamadığını, katılımcılardan 7’si hatırladığını, katılımcılardan 4’ü ise az çok hatırladıklarını ancak şu an da bir krizin içerisinde olduğumuzu dile getirmişlerdir.

Katılımcıların çoğunun kriz dönemlerini hatırlamaması üzerine kriz dönemleri hatırlatılarak yaşanan krizlerin kadının iş hayatına girişi üzerinde etkileri olup olmadığı ve varsa ne gibi etkileri olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan 1’i krizlerin kadınların işe girişi üzerinde etkisinin olmadığını söylemiştir.

“Bence etkilemez. Yani ne bilim etkilemez bence ya niye etkilesin ki dediğim gibi hani ben şu anda çalışmamış olsaydım babamla beraber aynı şeyi uygulayacaktık yani. Ama bende girdim dediğim gibi hem eve katkı oldu hem kendim için değişiklik olsun diye bence etkilemez diye düşünüyorum”(K15, 36, İlkokul).

Katılımcıların %97’si ise krizlerin kadının iş hayatına girişi üzerinde etkilerinin olduğunu söylemişlerdir. Katılımcılardan K9 tarihini tam hatırlamadığı bir dönemde annesinin çalışmak zorunda kaldığını belirterek “belki de o kriz döneminde olmuş olabilir” demiştir.

“Kadınınnnnn. Vardır tabi ki. Belki o zaman tabi çok net hatırlamıyorum işçi çıkarımı var mıydı yok muydu ama hani krizde de bir nebze yetmediği için kadınlar çalışmaya başlamıştır diye düşünüyorum. Tam olarak hatırlamıyorum ama kadınlar o zaman nasıldı, çalışıyor muydu falan. Etrafımda baktığım zaman. Annem çalışmak zorunda kalmıştı. Hiç çalışmamıştı ama bir ara bir dönem paramız, para yetmiyordu çalışmak zorunda kaldı bir yıl iki

yıl kadar bir süre çalıştı ama tam tarihini hatırlamıyorum. Belki de o kriz döneminde olmuş olabilir”(K9, 28, Ön Lisans).

Katılımcılardan bir kısmı kriz döneminde erkek işten çıkartıldığı zaman kadının devreye girdiğini ve erkek işsizken kadının da iş arama çabasına girerek çalıştığını işe girdiğini belirtmiştir.

“Kriz döneminde şöyle söyleyeyim erkek adam bir birey çalışırsa eğer ne oluyor çıkartılıyor işten ne oluyor bir süre işsizlik parası alıyor o süreçte kadın devreye giriyor kadın işe giriyor. Hani bu şekilde oluyor. Bakıyor, görüyor, diyor sen çıktuktan sonra ben ne yapabilirim diyor en azından ben de çalışsam seni çıkartsalar ben geçindiririm evi diyor yani bu mücadelede insanlar geçiminin çoluğunun çocuğunun rızkının derdine düştüğü için o süreçlerde muhtemelen bu şekilde olmuştur ya da oluyordur öyle söyleyeyim yani kadınlar devreye giriyordur” (K20, 34, Lise).

“Vardır. Eşi işten çıkan bir insan uuu kendi çalışabileceği en basitinden bir fabrikaya ya da bir özel sektör olmamış olsa bile hani elinden geldiğince eli emeğiyle, hani temizlik gibi şeyle bir şekilde katkıda bulunmak için. Olmuştur yani. Yani etkilemiştir” (K22, 35, Lise).

“Eşi işten ya çıkıyor, ya çocuklarının masrafı artıyor, ya biraz mutlaka kriz dediğimizde bir artış var ama maaşlarda artış yok sadece yediğimiz, içtiğimiz bizim aldıklarımızda artış var. E onların artışı yetmemeye başlıyor bizim paramızla. E kadında mecburen çalışıyor ama hakkettiği miktarda acaba alabiliyor mu kadın her girdiği iş yerinde. Artık her nasıl diyeyim. İmkan el verdikçe sigortalı yerlerde çalışmaya çalışıyoruz ama baktık şey yapamıyoruz sigortalı iş yok sigortasız çalışıyoruz. Tarlaya giden insanlar çok var. Kayıinvalidem yıllarca tarlada çalışmış. Sırf hani ekonomisine destek olabilmek için. Olumlu mu olumlu değil aslında ama hani kadının iş hayatına girmesi açısından evet artış göstermiş diye düşünüyorum”(K18, 29, Ön Lisans).

Katılımcılardan K11 kadınlar olarak değil de genel olarak şu anda kriz olduğunu ve bir kadın olarak istediği işi bulamadığını mecburen şu an çalıştığı yerde çalıştığını belirtmiştir.

“Şu anda da öyle zaten. Yani kadınların demeyeyim de genel olarak etkiliyor insanları. Şu anda mesela iş bulamıyorum ben kadın olarak. Burasını buldum şu anda ama bayadır kriz kriz deniyor. İş yok iş yok deniyor. İş bulamıyoruz bu krizlerden dolayı. Ya kadınların olarak bilmiyorum demek doğru mu olur. Şu an genel bir şey var gerçi de kadın erkek herkes de bi sıkıntı var ama kadınları da nasıl etkiler. İsteddiği işi yapamıyor, istediği işte çalışamıyor. Ben

mesela Güvenlik görevlisiyim asıl. Güvenlik görevlisi sertifikam var ama şu an krizden dolayı işte bazı sıkıntılardan dolayı güvenlik görevlisi alımı olmuyor” (K11, 39, Lise).

“Mesela istediğimiz bir zaman istediğimiz yerde kriz olduğundan dolayı iş bulamıyoruz. Bence işe girmeyi istiyo çevredeki bayanlar diyelim ek iş yapmak istiyor ama kriz olduğundan dolayı her taraf işe hemen almıyor. Şu anki durum gibi mesela, şu anki ortam gibi aynen. Şu zaman gibi. Bir evde diyelim ki ben bir yerde çalışacam artı şu anda işte diyelim diye düşün hemen bir yere giremiyorsun diye düşün. Daha böyle küçük çaplı işlere girebilirsin diye düşünüyorum. Veya asgari ücret alamazsın onun altında alınacak bir işe girersin. Sigorta olmayan işe girebilirsin. Öyle etkiler bizi. Öyle etkilenmiştir” (K25, 46, İlkokul).

Katılımcılardan K6 kadınlar çalışmaya başladıktan sonra bazı krizlerin doğduğunu, kadınların çalışmasıyla erkeklerin işsiz kaldığını belirtmiştir.

“İşte başında söylediğim gibi oluyor deyimli. Yani kadın çalışmaya başladıktan sonra yani belli bir krizler de doğmuş oluyor çünkü erkekler iş bulamaz hale geliyor. Yani kadının aslında önü açık açık yani. çünkü ben şu an istesem bir fabrikaya da girebilir. İki bir erkek gücünde de iş yapabilirim yapabilirim yani. ama ne oluyor ben yaptığım için bir uuu başka birisi işsiz kalıyor.” (K6, 35, Lisans).

Katılımcılardan bazıları kriz dönemlerinde işçi çıkartılacağı zaman genelde bunların kadınlardan seçildiğini ve kadınların kriz dönemlerinde iş bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bir iş yerinden bir eleman çıkartılacağı zaman ilk akla gelenin kadınlar olduğunu belirtmişlerdir.

“Mesela bir ablam var o şey fabrikada çalışıyordu. Şu an iş olmadığı için işler düşmüş fabrikada bir hafta boyunca şey hani artık bir haftamı onu bilmiyorum çıkartmışlar. Ücretli mi ücretsiz mi onu da bilmiyorum. Ama krizden dolayı” (K5, 21, Lise).

“Huumm. Ne gibi etkisi. Ya mesela işçi çıkartacak olsa ondan sonra bayanı çıkartacak bence. Azalacak böylece. Kadını çıkartır hani erkek mi kadın mı derse kadını çıkartır hani diye düşünüyorum. E bu da etkilenmiş olacak. Başka ne olabiliiiiirrrrr. Immm. Bu kadar” (K23, 28, Ön Lisans).

“Ya işten çıkartıldıkları için çalışan kadınlarda işsiz kalıyor yani erkeklerde kalıyor ama uuu nasıl söyleyeyim genelde böyle olduğu zaman uuu birisi işten çıkartılacağı ya da atıyorum mesela iki kişi aynı iş yerinde çalışıyor bazen mesela patronlar diyor ki ikinizden birini en azından çıkartmam gerekiyor dediğinde bunun kadın olması gerektiğini hani eşler birbiri arasında bile konuştuğunda kadının olması gerektiğini düşünüyorlar çünkü bu sefer hani

evi çekip çeviren kadın olduğu için erkek o kadar yapamadığı için kadının çıkmasını daha uygun görüyorlar” (K2, 24, Lisans).

“Tabiki de vardır. İıı bu istihdamı düşürür tabi ki de işsizlik oranı arttığı için. İş gücü için de tabi iş yerleri de bir kadın çalıştırmak istemezler hani doğum yapacak derler, evlencek işte eşi dolayısıyla gidecek istihdam düşecek bence” (K30, 28, Lisans).

“Şu anda olduğu gibi. Böyle zamanlarda bence kadınları daha çok değil de erkeklerin işe alındığı zaman oluyor. Erkek gücüne daha çok önem veriliyor bence. Bu kriz dönemlerinde yani şu an düşünürsek. Yeni bir iş arıyorum ve bulamadığımı düşünürsek erkekler daha çok işe girebiliyor diye düşünebiliriz yani şu an. Yani kadınlar kriz dönemlerinde bence evde oturuyordur” (K13, 26, Lisans).

“Şimdi iş yerlerinde daha çok ön planda erkek gücü ön plana çıktığı için eğer bir eleman istihdamında azalma olması gerektiğinde firmalarda uı cinsiyet ayrımcılığı ne kadar da yok denilse de bayanların işten çıkarılması daha ön planda tutuluyor. Erkekler daha çok tercih ediliyor çünkü biliyorsunuz ki erkeklere her zaman öncelik veriliyor bayanlar biraz daha ikinci planda kalıyor o yüzden olumsuz etkiler” (K21, 31, Yüksek Lisans).

Katılımcılardan bir kısmı ise kriz dönemlerinde eşleri çalışsa bile fiyatların yükselmesi ile birlikte giderlerin çok fazla artmasından dolayı geçimlerini sağlayamadıklarını ve böylece kadınların da çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

“Yani kadın az önce de dediğim gibi bu krizlerde daha fazla mücadele etme gereği duyduk. İıı genelde hani çalışan bayanlara bakarsan çok eskisi yok. İıııııı uııııı Hani belki de bu krizlerden sonra bayanlarda çalışma isteği doğdu. Özel sektörlerde, fabrikada, tarlada vs. öyle hani ihtiyaçtan dolayı kadın çalışmaya başladı. Yani krizler kadının iş hayatına girişi üzerinde etkileri oldu. Niçin bu krizler genelde hani bütçemizi etkilediği için bir market alışverişinde, bir Pazar alışverişinde hani direkt alt düzeydeki insanlar sarsıldığı için zaten gelir belli işte her şey yani atıyorum doğalgaz, elektrik vs. alınan asgari ücret 1.600 lira. Ki 1.600 liraya bir erkek çalışıp da bunların hepsinin ihtiyaçlarını göremediği için bayanda çalışmaya başladı” (K1, 40, Lise).

“Valla ben çok hatırlamıyorum yaaaa. O zaman senin anlattıklarına göre biz şu an krizdeyiz. Yaşanan krizlerin tabi ki. Demin de söylediğim gibi bir adam mesela şu anda krizdesin yani imkansız hani 2 milyar değil adam 5 milyar alsa yine geçinemez. Ama kadın mecbur çalışmak zorunda kalıyor. Ha biz böyle buralarda falan değil de işte tarlaya giden mesela bizim annemler falan hep tarlalarda gitmişler. E niçin gidiyon yövmiye gidiyon. Para

kazanmak için, yetişmediği için gidiyon gibi. Ya yetiştiremediği için mecbur kalıyor kadın. Girmeye mecbur kalıyor yani. Çalışmaya mecbur kalıyor. Ha burada çalışmasa bağ bahçede çalışıyor yani. Yaptık bir şey yok. Sonuçta para kazanmak zorunda dimi” (K26, 43,İlkokul).

“Etrafımda krizden etkilenip çalışmaya başladı şu an şeyde valilikte çalışıyor bir arkadaşımın annesi. Okudu. Bölümü okudu 30 yaşından falan sonra şey yaptı şu an orda çalışıyor. Çocuk esirgeme kurumunda. Krizden dolayı ailesine katkı sağlamak için ve daha hani refaha kavuşmak için çocukları da var çünkü. Üç tane çocuğu var. Onları daha iyi şeylerde okutabilmek için. Başardı da yani. Biri hemşire oldu, biri yüksek makine mühendisi oldu” (K4, 24, Önlisans).

“Çalışmak zorunda kalıyorsun. Mecbur yetmiyor. Yani daha nasıl diyeyim. Çalışmak zorunda kalıyor yani kadın da. Olsa mesela. Hadi benim iki çocuğum var ama bazısının beş çocuğu var, dört çocuğu var çalışmak zorunda kalıyor. Evi kira, osu busu derken” (K29, 49, İlkokul).

Kriz dönemlerinde çalışanların tek tip etkilenmesi beklenilmemekle birlikte farklılıkların olabileceği de görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevapların literatürle uyumlu olduğu anlaşılmıştır. Katılımcılardan kimi kriz dönemlerinde eşi işten çıkartıldığından dolayı evini geçindirmesi gerektiği için iş aramak zorunda kaldığını ve bulunduğu işin güvencesizliğine, ücret düşüklüğüne bakmadan çalıştığını, kimi fiyatların çok yükselmesi ile birlikte eve gelen gelirin yetmemesinden dolayı çalışmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Kimi katılımcılar ise kriz dönemlerinde işten ilk çıkartılacak kesimin kadınlar olduğunu belirterek ayrıca bu dönemlerde kadınların iş bulamadıklarını da vurgulamışlardır. Literatürde de katılımcı kadınların karşılaştıkları bu durumlar “ek çalışan etkisi” ve “umudunu kaybetmiş çalışan etkisi” olarak açıklanmıştır. Bu bir gerçektir ki kriz dönemi bütün bireyleri etkilemektedir ancak kadınları daha fazla etkilemektedir. İşten çıkartılacaklarda ilk akla gelen ve mecburiyetten çalışmak zorunda kalındığında da ilk akla gelen kadınlardır. Bu dönemlerde mecburen çalışmak zorunda kalan kadınlar da güvencesiz ve düşük ücretli işleri kabullenmek durumunda kalmaktadırlar.

a) Kadınlara Göre Kriz Dönemlerinde İş Yerlerinden Kim Çıkartılır?

Kriz dönemlerinde işsizliğin arttığı ve iş yerlerinin işçi çıkarttığı bilinen bir gerçektir. Ancak kriz yaşandığında iş yerlerinden ilk çıkartılanlar kimlerdir? Bu soruya birbirinden farklı cevaplar duymak muhtemeldir. Yapılan mülakatlarda 30 katılımcının çoğu birbirinden farklı cevaplar vermişlerdir. Katılımcılardan 8'i iş yerine en son girenin, 6'sı en altta çalışanın, 2'si işten kaytarıp çok rapor alanın, 1'i çok rapor alanın, 1'i üretime direkt katkısı olmayanın, 1'i iş kur süresi dolanın, 1'i sorunlu insanların, 1'i verimsiz olanın, 1'i işine düzgün sahip çıkmayanın, 1'i taşeron olanın, 1'i emeklisi gelenlerin ya da karı koca çalışanların, 1'i en kalabalık bölümde çalışanın, 1'i en alttakinin ya da en üsttekinin işten çıkartılacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan 2'sinden net cevap alınamamış olup diğer 2'si de bilmediklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere kriz dönemlerinde işten çıkartılacak kişi bakımından 30 katılımcının da hiç biri cinsiyet ayrımı yapıp da işten çıkartılmalar olduğundan bahsetmemiş ve bu yönde cevaplar vermemişlerdir. Katılımcılara bu soru örnek vererek sorulduğunda ise (örneğin; evli kadın, bekar kadın, evli erkek, bekar kadın ve hamile kadın) çoğu katılımcı hamile kadının çıkartılacağını söylemiştir. Katılımcılardan sadece 3'ü ayrım yapılmadan verimli olmayanın, sorunlu olanın, işe yaramayanın işten çıkarılacağını söylemişlerdir.

3.8.4. Kadınların Gözünden Çalışan Kadın Meselesi

Kadınların iş hayatına girişi dünyada da Türkiye'de de tarih boyunca sorun olan ve tartışılan bir konu olmuştur. Sanayi dönemi ile birlikte hız kazanan kadın istihdamı halen günümüzde de yeterli seviyelere ulaşamamıştır. Bütün kadınlar hemcinslerinin çalışmasından yana olmadığı gibi çalışmamasından yana da degillerdir. Ancak kadınların çalışması gündeme geldiğinden beri kadınların çalışma nedenleri, çalışma şartları, kadın istihdamının arttırılması için öneriler de sürekli tartışılan konulardan olmuştur. Bu bölümde katılımcı kadınlara çalışmak istemelerinin nedenlerini, çalışmak için aradıkları şartları, Türkiye'de çalışan kadının yeterli olup olmadığını ve kadın istihdamının arttırılması için önerileri sorulmuştur. Kadınların bu sorulara verdikleri cevaplarda da farklılıklar mevcuttur. Bu soruları alt başlıklar halinde incelenecektir.

a) Kadınların Çalışma Nedenleri

Çalışan kadının iş hayatına girişi için birçok nedeni olabilir. Dünyada da Türkiye’de de erkekler çalışıyor ancak erkeklerin çalışma nedenleri diye tartışma konuları olmamaktadır. Erkek neden çalışmalı diye sorular da sorulmamaktadır. Neden? Çünkü erkeğin özelliği çalışıp eve para getirmek kadının ise evine ve çocuğuna bakmaktır. Kadınlar, bu düzenin değişmesini istedikleri gün kadının çalışma problemi ya da çalışmak istemelerinin nedenleri sorgulanmıştır. Bu çalışmada kadınların çalışma nedenleri kadınların gözünden incelenmiştir.

Kadınların çalışmak için birçok nedeni olabilir. Katılımcı 30 kadına çalışmak istemelerinin, çalışmalarının nedenleri sorulmuştur. Her birinin kendine göre çalışma nedenleri vardır. Katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında literatür çalışmasıyla da uyumlu olarak kadınlar öncelikle ekonomik olarak çalışmak istemişlerdir. Kimi mecburiyetten çalışıyor, kimi ailesine katkı sağlamak, kimi kendi ayakları üzerinde durabilmek, kimi daha özgür olabilmek, kimi çalışmaya alıştığı için, kimi de özgüven kazanıp sosyalleşmek için gibi birçok cevap vermişlerdir.

Katılımcılara çalışma kararını kendiniz mi aldınız diye sorulduğunda katılımcıları %80’i çalışma kararını kendilerinin aldıklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan K6 çalışma kararını kendisinin aldığını ancak babasının etkili olduğunu söylemiştir.

“Kendim aldım. Etkilendiğim tek şeyde işte babamın o son dönemlerdeki okula gidemeyişim ve onun o halini gördükten sonra yani benim babam oldu. O konuda biraz hassasım yani babam konusunda” (K6, 27, Lisans).

Katılımcılardan K4 de çalışma kararını alırken babasının etkili olduğunu söylemiştir.

“Babam. Şey dedi hani bir yerlere başvur dedi hani evde sıkınlmıyorsun falan dedi bende evde sıkıldığımı fark ettim o şekilde verdim” (K4, 24, Önlisans).

Katılımcılardan K5 çalışmak istemediğini ancak mecburen çalışmak zorunda kaldığını ve annesi ile babasının boşanmasının bu duruma etken olduğunu belirtmiştir.

“Etkileyen faktörler oldu tabi. Annemle babam ayrıldılar. Benimde mecburen çalışmam gerekti. Hatta okulu da o yüzden bıraktım zaten. Yani çalışmak için bıraktım. Onlar

ayrılınca mecbur kaldım. Babam yardım etmedi. Bu 4-5 yıl oldu işte. Hiç yardım etmedi. Ayrıldıklarından sonra okulu bırakıp çalışmaya başladım annemle beraber” (K5, 21, Lise).

Katılımcılardan K8 ve K17 çalışma kararını eşleri ile birlikte verdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K18 ise çalışma kararını ailesi ile birlikte verdiklerini belirtmiştir.

“Kendim de istedim çalışmak. Ailemle birlikte istedim. Hep birlikte istedim. Onlarında onayıyla çalışmaya başladım. Tek başıma hiç bir şeyin kararını alamadım zaten” (K18, 29, Önlisans).

Katılımcılara çalışmak istemelerinin nedenleri sorulduğunda literatürle doğru orantılı cevaplar alınmıştır ancak bir katılımcı çalışmak istemediğini belirterek mecburiyetten çalışmak zorunda kaldığını söylemiştir. Aynı zamanda K17 de eşi trafik kazası geçirdiği için çalışmak zorunda kaldığında belirtmiştir.

“Çalışmak istemiyorum. Neden. Yani mecburiyetlerden yani evi geçindirmem lazım. Anneme yardımcı olmam lazım. Yani ayakta kalabilmek için o yüzden yani. Bazen böyle bir şey yapıyorum geliyorum falan ama mecburum yani çalışmaya başka bir seçeneğim yok” (K5, 21, Lise).

“Neden çalışmak istedim. Eşim trafik kazası geçirdiği için. Esnaflık yapıyordu yani çalışamadığı için mecbur kaldım çalışmaya. Yani çünkü ödemelerimiz şeylerimiz vardı onları ödeyemeyince mecbur kaldım çalışmaya yani” (K17, 37, İlkokul).

Katılımcılardan K29 ilk işe girdiğinde maddi zorluklardan dolayı girdiğini ancak şu an sigortasının devam etmesi için çalıştığını belirtmiştir.

“İlk girdiğimde biraz durumumuz iyi değildi o yüzden. Çocuklarım küçüktü. O yüzden girmiştım. Bir daha devam ettim. Ondan sonra eşim de fabrikadaydı. Girdi çıktı. Sonra memur olduktan sonra 7 sene çalışmadım oraya gittikten sonra. Bir daha yine baktım liseden üniversiteye başlayacaklar yine çalışayım dedim. Devam ettim işte öyle. Ya sigortam devam etsin dedim. Yani sigortam. Şimdi de burada da sigortamı bitireyim diye 3 senem var. O yüzden yoksa bırakırdım. Yani aslında insan daha rahat yaşamak için çalışmak istiyor” (K29, 49, İlkokul).

Kadınlar, katılımcıların da söylediği gibi aileye destek olmanın yanında ekonomik özgürlüklerini ellerine alabilmek, kendi ayakları üzerinde durabilmek, özgüvenli olabilmek, sosyalleşmek, kimseye muhtaç olmamak ve evde sıkıldıkları için çalışmak istemişlerdir.

“Ekonomik özgürlüğüm başta olmak üzere ondan sonra kendimi geliştirmek en önemlisi. Geliştiremesem de. Yani uuu kendi işimi yapmıyorum aslında onun için biraz sıkıntılı ama en önemlisi ekonomik özgürlüğüm. Kendi ayaklarım üzerinde durabilmek. En önemlisi özgüvenimin yerine gelmesi” (K13, 26, Lisans).

“Kendi paramı kendim kazanmak. Kimseden para istemeyeyim. Kendi istediklerimi kendim alayım. Kimseye hesap vermeyeyim bir şey alırken. Ya elbet veriyoruz ama gönül rahatlığıyla harcama yapabilmek için. Daha rahat harcama yapabilmek için. Daha fazla mesela birikim yapabilmek için. İşsizken birikim yapılmıyor haliyle. E isteklerimiz bitmiyor. Birikim yapalım ilerde harcarız. Birikim yapalım bir şey olur harcarız. Bir hastalık olur Allah korusun ona olur. Ev aldık çok şükür ailemizin yardımıyla. E birikim onların birikimleri sayesinde oldu. Her şey işte birikim için, daha iyi refah bir hayata ulaşabilmek için” (K18, 29, Önlisans).

“Kendi ayaklarım üzerinde durabilmek. Lisans mezunuyum bir okul okudum, mesleğimi de seviyorum ve bu mesleği de daha çok ilerleterek kendime bir şeyler katmak istiyorum” (K3, 24, Lisans).

“Maddi olarak. Manevi olarak. Yani ben çalışmayı seviyorum yani kendim her şeyi yapabildikten sonra kendime güvendikten sonra niye evde köreleyim ya da niye evde oturayım. Yani her gün aynı işi yapmak bana bir şey kazandırmaz ki ama ben bu şekilde olduğum için hem maddi açıdan faydalı oluyorum hem manevi açıdan faydalı oluyorum. Sosyal oluyorum. Çok şeyler öğreniyorum. İu düzenim oluyor o şekilde ben çalışmayı seviyorum. Belki durumum çok çok iyi bile olsa ben yine de çalışırdım yani” (K20, 34, Lise).

“Valla kendi param olsun istiyorum. Ya kimseye muhtaç olmak istemiyorum. Kimseden. Kendi ihtiyaçlarımı kendim karşılamak istiyorum. Ya sıkıntı da çeksem, yorulsam da, hasta da olsam, şeyde olsam, kendi ihtiyaçlarımı kendim çalışayım, kendim karşılayayım istiyorum. Ya şu an evli değilim ama evliken de öyle düşünürdüm. uuuu çalışınca daha özgürüm. Evin içinde değilim yani insan görüyorum. Bir çevrem oldu, oluştu az çok yani. Sosyalleşiyoruz yani ister istemez. Kendim içinde yani sırf para değil kendim için de çalışmak istiyorum yani” (K11, 39, Lise).

“Çalışmak istememin nedenleri. Ben hem kendim çalışıp para kazanayım hem böyle şey yapıyorum kendim çok istiyorum öyle olmasını hem eve katkı olduğundan dolayı. Benim kendim çalışırsam ben eşimden para almaktan, istemekten ziyade kendi bir param olsun özgüvenim olsun bundan istiyor bayanlar bence. Hem eve katkı olduğundan dolayı hem kendi açısından daha iyi olduğu için” (K25, 46, İlkokul).

Katılımcıların büyük çoğunluğu ise maddi zorluklardan ve eve katlı sağlamak için çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Kimi katılımcılar ise maddi zorluklardan işe girdiklerini ancak işe girdikten sonra çalışmayı sevdiklerini ve sürekli çalıştıkları için evde daraldıklarını söylemişlerdir. Kimi ise maddi durumlarının iyi olduğunu ancak daha refah bir hayat sürmek için çalışmak istediklerini belirtmişlerdir.

“Ya işte o zaman eşim benim belediyede asgari ücretle çalışıyordu. Yetmediği için. E çocuklar okuyacak. Mecburen girmek zorunda kaldım. Ya mecburen girmek zorunda kaldım e sonra işim düzelince sevdim. Çalışmayı sevdim yani en azından hani kendi kazandığını harcamak iyi bir şey bence. Öyle diye düşündüm. Şimdi Allaha çok şükür hani yine de kendi ihtiyaçlarım için çalışıyorum. Bitmiyor ki ihtiyaçlar. Yani bitmiyor. Ama çocuklarımızı falan okutmak zorundaydık o yüzden biraz da şey yaptım ben. İki ikisini de Allaha çok şükür okuttuk yani o yüzden girmek zorunda kaldık çünkü eşim sadece kendi yetmiyor. Yetemiyordu. Bir de evim de kiraydı. Ay dediğin hemen geliveriyor yani. Şimdi de ev aldım yine mecburum çalışmaya. Yani ben hep mecburum çalışmaya. Sonra da çocuklar büyüdü evlencez derler e mecburum yani. Yapacak bir şey yok” K26, 43, İlkokul).

“Ya bir herhangi bir haftasonu bir yere gidebildiğimizde daha rahat para hani harcama yapabilmek için. E çocuklarımın isteğini hani düşünmeden alabilmek için. Eskiden e tek bir maaşla çalışırken onu mu alsam bunu mu alsam hani şu anda da düşünüyorsun fakat hani cebinde olduğu için daha rahatsın. Daha rahat ediyorsun. Bir de kişinin kendine güveni geliyor. Öbür türlü evde oturduğumda da kişinin yaptığı işler farklı, çalışırken de hem evdeki işini yapıyorsun hem de fabrikadaki işini yapıyorsun. Çalışma ortamındaki işin bittikten sonra yine normal hayatına devam edebiliyorsun. Yanında ekstradan da almış olduğun paran oluyor. Sadece gezmeler kısıtlanıyor bayan olarak düşünüldüğünde. Ev gezmeleri, günler. Eğer kadın onu kafasına koyduysa oraya da yetiyor, oraya da yetiyor” (K22, 35, Lise).

“İlk işe girdiğimde aile açısından yani aileme destek olmak açısından girdim. Yani en azından zararım olmasın diye düşündüm. Sonra zaten evlendim. Evlendikten sonra da işim zaten devam ediyordu. İşime o şekilde devam ettim hani eve bir katkı olur diye düşündüm. E çocuğum olduktan sonra çocuğuma vakit ayırmak istedim. Çocuğum biraz büyüdükten sonra dedim evde durmak hiç bana göre değil çalışmam lazım diye o şekilde girdim. Yani artık evde sıkıldım. Çünkü evde hep aynı temizlik başka bir şey yok. Çok daraldım hiç bana göre değil o yüzden girdim yani hani maddi açıdan değil bunu belirtiyim yani. Eşimin aldığı maaş çok çok rahat şekilde bize yetiyordu” (K7, 27, Lise).

“Çalışmak istememin. İlk etapta hani maddi zorluktan dolayı başladım. Sonra bende alışkanlık oldu. Hani üç bir iki sene evde kaldım. Alışkanlık derken hem evde duramama

alışkanlığı hem ını rahat harcama alışkanlığı. Evde kaldığım zamanlarda mecburen bütçeyi hani kısıtlamak zorunda kalıyorsun. Buda alışkın olduğum bir durum olmadığı için çalışmak istedim” (K1, 40, Lise).

“Çalışmak istiyorum çünkü sürekli çalıştım. Evde duramam artık. 17 yaşımdan beridir çalışıyorum çünkü. Evde duramam bir o. Hani bir de zaten ihtiyacımız var. Çalışmak zorundayız. Paraya ihtiyacımız var. Hani paraya ihtiyacım olmasa da çalışırım çünkü artık alıştım bünyem diğerini kaldırmaz. Psikolojim bozulur” (K9, 28, Önlisans).

b) Kadınların Çalışmak İçin Aradığı Şartlar

Kadınların çalışmak için aradığı şartları sorgulamak amacıyla katılımcı kadınlara işe girerken aradığınız şartlar nelerdir? diye sorulmuştur. Katılımcı kadınların çoğu ilk işe başladıklarında “hiçbir şart gözetmeksizin ne iş olursa yaparız deyip işe girdik” yanıtı vermişlerdir ancak yine çoğu kadın da şu an bir iş için aradıkları tek şartın çalışma saati olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcı kadınların çoğu mecburiyetten çalışmak zorunda kaldıklarını belirttiklerinden dolayı başlangıçta çalışma şartı olarak hiçbir şart gözetmemeleri de doğaldır. Çünkü kadınlar çalışmak zorunda kaldıklarından ne iş olsa yaparız mantığıyla çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Katılımcıların %53,3’ü çalışma şartları olarak özellikle çalışma saatlerinin düzenli olmasını vurgulamışlardır. Bununla birlikte iş ortamlarının iyi olması, çalıştıklarının hakkını alabilmeleri, bedenen çok yorulmayacakları işler olması, pazar günü izinli olmak, masa başı iş, çalışma arkadaşları, maaşı, haftasonu tatili, çalıştığı yerdeki huzur ve sigorta gibi şartları olduğunu da belirtmişlerdir. Katılımcılardan K7 maddi olarak değil önemli olanın bir yerlerde çalışmasının olduğunu ve çalıştığı saatin ailesine vakit ayırabilmek için çok önemli olduğunu belirtmiştir. K12 ise ilk etapta ne iş olursa olsun yaparım dediğini ancak şu anda farklı bir iş olsa çalışma saatinin kendisi için önemli bir şart olduğunu belirtmiştir.

“Buraya girerken part diye girdim asıl hani benim için çok uygundu. Part çalışırken çok az bir miktar alıyordum ama bana yetiyordu zaten benim için önemli olan bir yerlerde olmak maddi açıdan değil yani. Şimdi daha çok alıyorum ama çocuğuma vakit ayıramıyorum. Bu çok büyük sıkıntı benim açımdan çocuğum açısından daha doğrusu. Çocuğum bazen isyana geçiyor yani. Başka bir şartım olmadı. Fabrika tarzı yerler hiç düşünmedim zaten. Eşim hiç

istemedi. Göl pazarında sadece burada çalışabilirdim başka yerde olsa çalışmazdım sanırım. Fabrikanın da saatleri çok olduğu için. Her akşam mesaisi oluyor çünkü. Her akşam onu kaldıramazdım yani. Burada öyle bir şey yok. Saatim belli bir gün sabah geliyorum bir gün akşam geliyorum” (K7, 27, Lise).

“Valla şöyle söyleyeyim iş olsunda hiç sıkıntı değil nasıl olursa olsun çalışırım dedim yani. İlk etapta. Yani şöyle söyleyeyim başta bu tarz bir yerde çalışmazdım diye düşünüyorum şu an yani. İşte sabah girip 8 saat çalışabileceğim bir yer seçerdim yani. Yani şu an bizim şartlarımız biraz daha farklı. Fabrikaya göre farklı yerlere göre biraz farklı. O yüzden yani saati belli bir iş seçerdim” (K12, 36, Lise).

“İuu çok geç saat olmamak koşulu ile ve bir kadının kaldırabileceği yük bazında işler. Ya genelde kadını ona göre ayarlıyorlar ama saat bazında bakıyordum ben” (K2, 24, Lisans).

Katılımcıların çoğu çalışma şartlarını sıralarken sigortalı olmayı bu şartların arasına katmamışlardır. Bunun nedeni sorulduğunda ise günümüzde sigortalı işçi çalıştırılmasının zaten zorunlu olduğunu söyleyerek sigortanın zaten çalışmanın öncelikli şartı olduğunu belirtmişlerdir. Bu da sigortalı işçi çalıştırmanın insanların aklında bir zorunluluk olarak yer edindiğini göstermektedir. Ayrıca kadınların çalışma şartı olarak maddiyatı geri plana attıkları da görülmüştür. Kadınlar çalışma ortamlarındaki huzurun maddiyattan önce geldiğini de belirtmişlerdir.

Katılımcının (K30) sigortalı bir işte çalıştığı ancak çalışma şartlarını sıralarken sigortayı çalışma şartlarının içerisine katmaması üzerine bunun nedeni sorulduğunda “o zaten mecburi. Olması gerekiyor. O olmadıktan sonra çalışılmaz” diye yanıt vermiştir.

Katılımcının (K2) sigortalı bir işte çalıştığı ancak çalışma şartlarını sıralarken sigortayı çalışma şartlarının içerisine katmaması üzerine bunun nedeni sorulduğunda “Sigorta da tabi ki var. Ama hani şey baktığın zaman hani girdiğin yerde zaten sigortalı çalışıyorsun. Bizi sigortasız çalıştırmıyorlar ya hani” diye yanıt vermiştir.

Katılımcının (K21) sigortalı bir işte çalıştığı ancak çalışma şartlarını sıralarken sigortayı çalışma şartlarının içerisine katmaması üzerine bunun nedeni sorulduğunda “Tabi ki o zaten mutlaka öncelikli. O olacak. Oluyor zaten diye düşünüyoruz çünkü o biliyorsunuz bunun için SGK’nın da artık çok sıkı denetimleri var. Artık taviz vermiyor eskisi gibi değil. Benim ilk girdiğim zamanlarda bunlara şey yapıyordu yani kaçırılabilirdi diyim size artık açık açık söyleyeyim ama artık bu pek mümkün değil.

Kişi çalışmadan sigortası başlıyor artık bu şey değil o kadar normal geliyor artık” diye yanıt vermiştir.

“İuu ilk buraya girerken pek öyle aradığım bir şart yoktu. Zaten işsizdim. Ama bundan sonrası için tabi ki de hani haftasonu tatili olsun isterim cumartesi Pazar işte belli bir saatten sonra her zaman mesai olmasın isterim. benim için önemli. Yani iş konusunda sıkıntı olmaz verilen işler doğrultusunda zaten her şey yapılabilir de sadece kendime ayıracağım bir zamanım olsun bir de yöneticilerin biraz daha insaflı davranması. O da önemli bir faktör” (K30, 28, Lisans).

“Örnek olarak çalışma ortamı ve yapacağın işin net ve belli olması. u çünkü artık şirketlerde bir iş yapmak yetmiyor ek işlerde ekleniyor yanına işte bu işi de yapacaksın. Diğer işleri de yapacaksın. O zaman insan bir alanda uzmanlaşamıyor ve insanın üzerinde bir baskı etken olmaması lazım. İnsan yaptığı işte huzurlu bir şekilde yapması lazım. Çalışma şartları saatler, yani o da evli ve çocuklu olduğum için saatlere biraz daha önem veriyoruz hani belli saatler olsun. Hani zaman belirli olsun diye. Bunun dışında tabi en son etkende maddi durumda geliyor arkadan hepsi birden etkili oluyor” (K21, 31, Yüksek Lisans).

“İuu çok geç saat olmamak koşulu ile ve bir kadının kaldırabileceği yük bazında işler. Ya genelde kadını ona göre ayarlıyorlar ama saat bazında bakıyordum ben. İşim olsun sigortalı bri işim olsun dedim. Sigortalı olsun dedim” (K28, 45, İlkokul).

“İşe girerken aradığım şartlar. İlk önce saat. Saat yani. Eğer mesai. O mesaiye zorunlu tutuluyorsa o işte ben yokumdur kesinlikle. Zaten o yüzden çıktım diğer işimden de. Saat çok önemli bana da vakit kalması lazım. Sadece o. Diğer bütün işleri yaparım yani. Mesai istemiyorum. Yani sigortası olması lazım mutlaka. Ki artık öyle bir yerde kalmadı. Her yer sigortalı çalıştırıyor. E maaşına bakarım. E zaten en az asgari ücret veriyorlar. O da şimdi iyi durumda. E çalışma ortamına da bakarım tabi. Nasıl ilerliyor hani insan bir dener bir ay falan. Çalışma arkadaşlarına bakar” (K9, 28, Ön Lisans).

“Saat ücreti. Yani saat ücreti derken uu günlük çalışmış olduğum saat önemli. Çünkü öbür çalıştığım yerlerden saat mesafesi çok uzun olduğu için bırakmışım. Giriş çıkış saatlerimin belli olması. Aradığım şey o yani. Ya ilk önce çocuklarımın giriş çıkış şeyine baktığımda hani çalışabileceğim. Çünkü hem eve hem işe vakit ayırabileceğim için. Hani ben dışarıda 8 saatten fazla çalıştığımda evde hani çocuklarıma ve kendime ayıracak bir vaktim olmayacak. O yüzden hani 8 saat çalışabileceğim öncelikle ve hani çalıştığımın karşılığını alabileceğim hani maaş olarak ona bakarım. Ha tabi işimin ağır olup olmaması da o mecbur çalıştığın yerde fabrika ortamında ne iş verilirse ben bunu yapamam diyemezsin yani ne iş

verilirse onu yapıyorsun. Biz iki vardiyalı çalışıyoruz. Ona göre gündüz işini ayarlayabiliyorsun hani 8 saati geçmiş olsa mesailerde o zaman sıkıntı oluyor fakat arada bir olduğunda idare edilebiliyor ama sürekli sürekli ne benim vücudum hani ben benim vücudum dayanmış da olsa verimliliğim düşer belli bir zaman sonra zaten. O yüzden çalışma saati önemli benim için” (K22, 35, Lise).

“Valla işe girerken aradığım şartlar şöyle söyleyeyim uuu yapacağım işe bakarım meselaaa uuu yani uu yapacağım iş benim için evet önemlidir uu benim saatlerim önemlidir çünkü benim bir ailem çocuklarım var hani her şeyi dengelemek lazım. Çalışcam diye yıpratmam hani kendimi. İşte onlara vakit ayırabileceğim saatlerde mi. Benim aile standartlarıma uyuyor mu. Çalışacağım yerin insanları çok önemlidir. Ortamı çok önemlidir. Yani paradan önce gelen şeyler vardır. Para kazanmak için çalışıyoruz evet ama hani bir şeylerinde yolunda gitmesi lazım aynı zamanda. Sadece kuru kuruya a 10 milyar verseler gece gündüz çalışırım. Yok öyle bir dünya yani. Iuu onlara önem veririm yani” (K10, 37, Lise).

“İşe girerken öncelikle hani masa başı olsun diye bir kuralım vardı. Öncelerden. Ondan sonra hani cumartesi Pazar hani çok böyle izin günü ayırmam ama genelde Pazar günü izin kullanmak isterdim. Ondan sonra hani 8-5 çalışayım falan böyle şartlardı. Yani maaş konusunda zaten başka bir şart. Hani maaş zaten vermiyorlar yani Bilecik içinde diye düşündüğümde burada yaşadığım için buradan örnek veriyorum. Zaten masa başı bir iş bulduysan ofis ortamında bulduğun zaman zaten seni asgari ücretle başlatmıyorlar başta. Hani bu yüzden maaş konusunda bir talepte bulunamıyorsun. Hani büyük şehirlerde deneyimin olduğunda ne kadar maaş istersin diye soruyorlar ama burada öyle bir şey olmuyor” (K13, 26, Lisans).

“İşe girerken aradığım şartlar. Ya saatlerinin uzun olmasını istemedim. Ama uzun. Daha sonraaa. Imm çok mesaisi olsunda istemedim açıkçası. Böyle. Ama bir şeyleri kabul etmek zorunda kaldım. Ettim yani. Uzun süreli çalıştım. Bir gün iznim vardı. Yorucuydu. Süresi olur ya. Süresinin kısa olmasını isterim. çok böyle ağır bir iş olsunda istemem. Hani ona göre zaten başvurumu yaparım. Maaşı önemli. O şekilde”(K23, 28, Ön Lisans).

“Yani hakkım verilsin o bana yetiyor yani. Bir de uu mesela çok uzun süre çalışılmıyor. Ben buraya part olarak girdim. Ben zaten 4 yıldır 12 saat hep çalışıyorum buraya girme amacımda sırf yarım gün diye ama şimdi eleman eksikliğinden tüm gün çalışıyorum. Hani bıraktı bırakacak gibiyim. O yüzden benim için çalışma saati ve hakkımın verilmesi yani başkada bir şey değil” (K5, 21, Lise).

Katılımcılardan K18 şartlarının olduğunu ancak aradığı şartlara göre iş bulamadığını belirterek çalışma saatleri uygun ve bedenen çok yorulmayacağı bir iş istediğini belirtmiştir.

“Aradığım şartları soruyorsun ama hangisini buldun onu sor. Benim aradığım kriter mesela şimdi yeniden bir CV yazmış olsam ne derim. Ama şimdi şöyle bir durum var. Kendime bakıyorum iş baş vurusu yapacağım zaman benden istedikleri şey diploma. E ön lisans dışında bir diplomam yok. Halen açık öğretimi okuyorum ve sınavlarımı geçemiyorum. Açık öğretimi bitirsem de bana ne getirecek ondan da çok hani sen de biliyorsun artık önemli bir şey değil. Hadi diyelim ki dört yıllık mezun oldum mezun olduğum bölümle alakalı bir iş alanı bulabilecek miyim. Eğer bulursam ve tabi ki sakın bir iş isterim. yani ben hep kendimi ne bilim biraz sakın biraz az iş, rahata birazcık. Çalışma saatleri düzgün. Sabah sekiz akşam altı. İu çok fazla ayakta tempolu, bedenen çok fazla yorulacağım iş olmayan ve çok fazla insanlarla haşır neşir olunmayan bir iş ararım gibi geliyor. Bulurum inşallah” (K18, 29, Ön Lisans).

Katılımcılardan K11 çalışmak için aradığı şartın huzurlu bir ortam olduğunu belirtmiştir. Çalışma saatinin ve paranın bazen önemini yitirdiğini çalışma ortamının huzurlu olmasının yettiğini söylemiştir.

“Aradığım şartlar. Huzurlu bir ortam olsun. Bazen para her şeyi çözmiyor. Yani huzurlu bir ortam olduğunda şu an mesela 12 saat çalışıyorum. Hiç yani 12 saat bana dokunmuyor yani. Seviyorum burayı ortamını seviyorum. Fabrikada da çalıştım. 8 saat çalıştım ama hiç hiç istemeyerek gittiğim yerler oldu. Saat ve para da önemli değil bazen. Huzurlu bir ortam ya hele kadın iç daha da önemli. Rahat bir ortam. Rahatsız olmayacağın bir ortam benim için. Kafam rahat olsun. Sıkıntılı işler olmasın. Stres olmasın. Gerçi çalıştığımız işe de bağlı. Çok sorumluluk isteyen bir iş olmadığı zaman çok kafanızda ağrımıyor” (K11, 39, Lise).

Katılımcılardan 2’si hiçbir şartlarının olmadığını, 1’i çalışmak zorundaysa hiçbir şart gözetmeyeceğini, 1’i “sen şart koşamıyorsun zaten”, 1’i ise hiçbir şart aramadığını ancak “okul okumuş olsaydım daha rahat bir iş isterdim” dediklerini belirtmişlerdir.

“Ya hiç şey yapmadım zaten. Öyle hiç seçme şeyim yoktu. Yaşımda gittiği için fabrikada da yaş sorunu olmadığı için öyle girdim hiç yani öyle kendimce şunu yaparım bunu yapamam diye bir şey söylemedim. Fabrikaya da girdim. Yani zaten hiç onu yapamam bunu yapamam da demedim. Hepsini yaptım yani. Aradığım bir şart yoktu yani. Ya şeyyy olsaydı mesela üniversite mesela lise okumuş olsaydım daha yani böyle rahat bir iş şey yapardım yani. İsterdim. Çünkü bazen böyle zor şartlarda iş zor geliyor. Ağır geliyor. Öyle oluyor yani bir bayan için” (K14, 49, İlkokul).

Katılımcılardan 2'si ise tek şartlarının vardiyasız çalışmak olduğunu belirterek vardiyalı çalışmanın zorluğuna değinmişlerdir.

“O an 18 yaşında hiçbir şart aramadım diyebilirim. Yani ııı direkt gittim fabrikaya başladım. Hani daha önceden bir çalışma hayatım olmayınca yani fabrikada ne isteyeceğimi, ne bulacağımı hiç bir şeyi bilmiyordum. Öyle bir amacım hiçbir şeyim yoktu. Boş başladım. Yani şart olarak hiç bir şey yoktu. ıı şu an variyalı çalıştığım için sadece arayacağım şey normal insanlar gibi çalışmak. Vardiyasız çalışmak” (K1, 40, Lise).

“Ben gece vardiyasını hiç sevmiyorum. Bayanlar için kesinlikle yasaklanmasını istiyorum. Yoksa onun dışında ben yani şartım yok. Tamam bir gün tatilim var iki gün olsa iyi olur ama buna da şükür diyelim. Ama gece vardiyası çok zor geçen bi vardiya bence çok zor. Çok zor bir şey. Başka bir şart aramam” (K15, 36, İlkokul).

Mülakat yapılan 30 katılımcıdan 2'si yüksek lisans, 5'i lisans ve 4'ü de ön lisans mezunu olmasına rağmen bunlardan sadece 1'i kendi mesleğini yapabileceği bir iş şartı aramış ve 1'i de kendini geliştirecek bir iş olup olmadığına bakacağını dile getirmiştir. Diğer katılımcılar üniversite mezunu olmalarına rağmen kendi mesleklerini icra edebilecekleri bir iş olması şartını gözetmeyi bir yana bırakın hiçbir şart gözetmeden çalışmayı kabul etmektedirler.

“ııı çok istediğim işler oldu. Onda isteme nedenlerim şirketin büyüklüğü, ismi, ıııı hepimiz üniversite okuyoruz ama üniversitede kazanılan bize katılan bilgiler bir yere kadar. Orda olması gereken. Belki o da sorgulanmalı. ııı hani firmanın büyüklüğü, kendi mesleğimi yapabiliyor muyum, kesimhaneler genelde veteriner çalıştırıyor. Ben şu an tam da çalışabileceğim noktadayım yani. Yani Ar-ge deyim. Mesleki anlamda. Buna bakıyorum. Mesleğimi yapabiliyor muyum diye bakıyorum. Bir de sürekli beni geliştirebilecek mi bu. Ar-ge araştırma geliştirme. Buna tam altını doldurabiliyor mu firma, burası kurumsal diye seçtim burayı mesela. Buraya indirgersek. Hani yurtdışından da Taylantta patronlarımız bizim. Onlardan bir şey öğreniriz diye de seçtim. Yani bir takım etkenler. Tabi ki maaş. Yani aradığım nitelikler. Ama ilk başlarken bu kadar kriterlere bakamıyorsunuz. ıı belirli bir seviyeye geldikten sonra ııı farkındalık oluştuysa ıı bu takım şeylere daha çok dikkat eder hale geliyorsunuz diğer türlü ıııı asgari ücretle başladım ilk etapta mesela iş yerime ben. Ama onlar olmasaydı da bu olmayacaktı. ııı yani bu şekilde de bilinçlenmeme neden oldu diyebilirim. Bunlara bakıyorum yani” (K16, 34, Yüksek lisans).

“Imm öncelikle şirketin bana vaat ettiği sözleri tutması daha sonra kendimi geliştirebileceğim bir iş mi değil mi ona bakmak. Lokasyon olarak da ben Eskişehirliyim

Osmaneli Eskişehir arası bir saat belki biliyorsunuzdur. O yüzden de tercih ettim yakın olduğu için. Bu tarz şeyler. Ya şirketin bana verdiği sözlerden kastım aslında hepsini içeriyor. Sonuç olarak biz bir sözleşme imzalıyoruz ve o sözleşmede verdiği sözleri iki tarafın da tutmasından oluşuyor. Bu maaşıdır, sosyal aktiviteleridir vs. zaten başta konuşulup da bir şekilde kabul ediliyor o yüzden hepsi önemli” (K3, 24, Lisans).

Katılımcılar ile yapılan mülakatlar sonucunda, kadınlar çalışmaya mecbur olduklarında hiçbir şart gözetmeksizin buldukları işin ücretine, ağırlığına, çalışma saatlerine, vardiyasına, güvencesine bakmaksızın çalışmaktadırlar. Aslında kadınlar çalışmak zorunda olmasalar da çalışma şartı olarak pek fazla aradıkları ve istedikleri büyük şartları yoktur. Kadınların büyük çoğunluğu çalışma saatlerinin düzenli olmasını istemiş, vardiya sistemini istememiş ve çalışma ortamlarının iyi olmasını istemişlerdir. Aldıkları ücret kadınlar için daha arka planda kalmaktadır. Az kazanç elde etseler bile bunu büyük bir sorun haline getirmemişlerdir. Kadınların çalışma şartlarından bahsederken ilk akla gelenin sigorta yani güvence olması gerekirken katılımcı kadınların çoğu sigortadan bahsetmemişlerdir ancak katılımcılar sigortanın zaten zorunlu olduğunu ve sigortasız çalıştırılmadığını bildikleri için bu şartı söyleme gereksinimi duymadıkları anlaşılmıştır. Üzücü olan ise üniversite mezunu olan katılımcıların da çalışmak için şartlarının olmayışı ve kendi mesleklerini yapmak için şart koşamamalarıdır. Kadınların öncelikleri sadece çalışabilecekleri bir işlerinin olmasıdır. Bu durum artık eğitiminde kadın istihdamının arttırılmasında yeterli olmadığını göstermektedir.

c) Çalışan Kadınlar, Türkiye’deki Kadın İstihdamını Yeterli Buluyor mu?

Yapılan görüşmelerde istihdam kelimesinin anlamını bilmeyen katılımcılara istihdam kelimesinin anlamı açıklanarak sorular sorulmuştur. Görüşmeler sonrasında 30 katılımcıdan 26’sı Türkiye’de kadın istihdamının yeterli düzeyde olmadığını, 3’ü yeterli düzeyde olduğunu belirtmiş ve 1’inden de net cevap alınamamıştır. Çıkan sonuçlarda da katılımcıların verdiği cevapların literatürle uyumlu olduğu ve katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkiye’de kadın istihdamının yeterli düzeyde olmadığını belirtmesi ile bu çalışmanın başarılı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Katılımcılardan K1 çalışan kadının eskiye nazaran çok fazla olduğunu hatta artık biraz evde oturmaları gerektiğini belirtmiştir.

“Yani orda bilemedim. Hani belki daha farklı şeyler de olabilir ama günümüzde bence yeterli. Çünkü bayanları her yerde görebiliyoruz. Her türlü işte görebiliyoruz. Yani yeter birazda artık şey evlerde de duralım. O şekilde düşünmeye başladım artık ben. Gerçekten evlerde kadın kalmadı artık. Herkes dışarda. Her mevkiden, her makamda, her görevde bir bayan görülebiliyor artık. Eskiye nazaran çok çok. Fazlasıyla çok” (K1, 40, Lise).

Kadın istihdamının yeterli olmadığını düşünen katılımcılar ise kadın istihdamının daha da arttırılabileceğini, çalışmak isteyen çok kadının olduğunu, üniversite okuyup bitirip bekleyen çok kadının olduğunu, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde kadın istihdamının daha düşük olduğunu ve kadınları daha güzel yerlerde görmek istediklerini belirtmişlerdir.

“Çalıştığını düşünmüyorum çünkü mesela şu an benim kardeşim benden bir yaş küçük o da bir bayan ve şey hala bir şey olmaya çalışıyor. Yıllarca okudu üniversite o bölüme gitti, bu bölüme gitti. En son polislik sınavlarına gitti. Şu an sonuçlarını bekliyoruz. Olursa olmazsa daha 26-27 yaşında daha evlenmek istiyor önünde engel. E çalışmak istiyor engel. Çünkü yeteri sayı yok. Şey var. bu mesela 1500. 1000 erkek erkek alınacak 500 bayan. Orda bile sınırlanıyorsun. Orda bile azsın. Yani Eşit değil yani o yüzden işsizlik istihdam çok fazla olduğunu düşünmüyorum. He e var çok çalışan bayan var. ama yeterli değil hala yeterli değil. İşte bu ne kadar çok çalışırsada aslında bu seferde hani erkekler işsiz kalıyor çünkü kadın her işi yapabilirim mantığında çünkü erkek her işi yapamıyor. Bir erkek bir böyle kurumda bir çaycı olarak giremez. Bir işçi olarak girmesi içinde ücreti yeterli gelmeyecek çünkü bir ev geçindiriyorum derdine düştüğü için e daha çok maaş isteyecek e o da olmuyor. Kadınlar nasıl erkeklere destek olduğumuz için biz ya bana 1000 lira da verse razıyım ya olsun ben çalışayım evime ekmek götüreyim mantığı var. Yani öyle.” (K6, 27, Lisans).

“Valla gayet güzel yerlerdeler bilmiyorum şimdi herkes uı bayan olarak da ha ben öyle bir şey gördüğüm zaman da gerçekten gurur duyuyorum. Şimdi bakıyorum bayanlar daha böyle sanki bir önde gidiyorlar gibi geliyor bana. Yok canım yeterli değil tabi ki de. Yeterli değil. Mesela okuyup da açıkta kalıyorlar. Mesela kızları hadi veya erkekler farketmez ama mesela özellikle kızlar açıkta kalıyorlar. E niye bunlar daha ileriye gidemesin. Ya yapabilecekleri çok şey var aslındada daha ileri gitmeleri gerekiyor. Ama gidemiyorlar” (K26, 43, İlkokul).

“Yoooo çalışmıyor bence. Çalışmıyor. Yeterince kadınlara. Ben yine ondan örnek verecem. Güvenlik sertifikam var. e kadın olarak iş bulamıyorum şu an. Bilecikte iş

bulamıyorum bayanlar için. Başka yerde de az bence kadın için. Yeterli alan yok bence” (K11, 39, Lise).

“Bence çalışmıyor. Çalışmak isteyip de çalışamayan bir sürü kadın vardır bence. Yani bizim ailemizdeki kadınlar, kızlar mesela. Aile baskısı, ev baskısı, eş baskısından dolayı çalışamıyorlar” (K5, 21, Lise).

“Henüz değil yani daha çok var. eğitim durumu geliştirilecek bölgeler hani belki biz burda iyi bir bölgedeyiz. Marmara bölgesinde ve bayanların en çok çalıştığı bölgede çalışıyor yaşıyoruz o yüzden şanslıyız ama diğer bölgelere baktığımızda gerçek çok daha düşük. Doğu anadolu, güneydoğu anadolu. Hani tarımla uğraşıyorlar hani bu da bir katkı tamam ama yine de sigortaları yok ve daha ağır şartlarda çalışıyorlar. Daha iyi düzeye gelecektir, gelir diye düşünüyorum ama şu an biraz daha yetersiz” (K21, 31, Yüksek lisans).

“Çok düşünmüyorum açıkçası. Yani gelişmiş şehirlerde baktığınızda belki evet yüksektir ama biraz daha doğu tarafları ya da gelişmemiş şehirlere gittiğinizde çok düşük olduğunu düşünüyorum” (K3, 24, Lisans).

“Düşünmüyorum aslında. Her yerde kadın çalıştırmıyorlar çünkü. Kadın çalışabilir belki ama çalıştırmıyorlar. Mesela ağır iş diyorlar. Yapamaz diyorlar. Almıyorlar. Yeterli değil bence” (K9, 28, Ön Lisans).

“Eskisine göre daha fazla ama yine de çok olduğunu düşünemiyorum ya. Daha çok hani kırsal bölgelerde o şekilde düşünüyorum açıkçası. Buralarda daha iyi diye düşünüyorum. Ama yeterli değil bence” (K23, 28, Ön Lisans).

d) Kadın İstihdamının Arttırılması İçin Kadınların Önerileri

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde verdikleri önerilerin en başında kadınlara uygun çalışma alanlarının olması gerektiği ve kadınlara olan bakış açısının değiştirilmesi geldiğini görülmektedir. Kadınlar her şeyden önce anne ve ev kadını olduğu için ve bu rol kadınlara toplum tarafından doğumundan beri biçildiği için, annelikleri ve ev hanımlıklarını sekteye uğratmadan çalışabilecekleri işler aramaktalar yani daha sınırlı alanlarda çalışabilmektedirler. Bunun için kadınlar kendilerine uygun iş alanlarının açılmasını ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini önermişlerdir. Çalışma koşulları olarak da daha çok çalışma saatlerinin iyileştirilmesini ve vardiya sisteminin kaldırılmasını önermişlerdir.

“Ya bayanlara uygun daha güzel yerler açılırsa eğer hani daha çalışma saati açısından olursa bence bir bayan daha çok çalışır. Çünkü evli olan bir bayan her akşam evde olmak ister. Çocuğuyla vakit geçirmek ister. Hani bunu uygun standartta işler açılırsa bayanlar daha çok çalışır diye düşünüyorum ben” (K7, 27, Lise).

“Kadın istihdamının arttırılması için. Şartlar ne gibi şartlar. Yani mesela vardiya sistem kaldırılmalı bence bir kadın için. Yani evli kadınlar için bence kaldırılmalı. Çünkü 3 vardiyalı. İnsanın 3 vardiyalı çalıştığını düşün çocuğunun olduğunu düşün. Bence normal 8-5 çalışan iş yeri olsa bence kadınlar daha çok bence odaklanabilir bence ya da ofis ortamlarında hani mesela uuu bu fabrikalarda vardiya sistemi ama ofis ortamlarında mesela sen 8-5 çalışıyorsun ya o asla 8-5 olmuyor yani. 7 olur, 8 olur, 9 olur. Hani bunun belirli bir saatleri, şartları olmalı bence. Başka önerim yok. Şu an aklıma gelen bu” (K13, 26, Lisans).

“Yani o şekilde düşünmedim de ben şey diye mesela daha da ödüllendirilebilir kadınlar. Biraz önce dedim ya biz o kadar öz veri ile çalışıyoruz, iki çocuğunu bırakıyorsun. Erkeklerle eşit tutmamak lazım. Mesela ben bir gece vardiyasına geldiğim zaman farklı bir uygulama olabilir. Ne bilim bir yıllık izinler yani çalışma şartları biraz daha rahatlaştırılabilir belki. Hani ben kendi açımdan düşündüm. Erkeklerle kıyaslamayıp biraz daha çalışma şartları esnetilebilir” (K1, 40, Lise).

“Bayanlara iş sahası yeterince var diyelim ama daha böyle iş sahası açılsın, daha rahat iş sahası açılsın. Mesela ben derim bayanlara gece vardiyası olmasın. Hani gündüz gidip gelsinler. Hani öyle bir şey olsa bayanlar açısından daha iyi diye düşünüyorum. 10 saatten fazla çalışması da uygun değil bence. Hani öyle bir şey olsa daha iyi. 10 saatten fazlası da oluyor. Onlar bir bayan için çok şey diyil yani” (K25, 46, İlkokul).

“Ya kadınların çalışabileceği alanlar çoğaltılırsa olabilir bence. Kadınların çalışabileceği yerler açılırsa. Bizim oralarda mesela kadınların çalışabileceği yerler yok mesela. O tür yerler fabrikalar yok. O yüzden çalışılmıyor. Burada vardı biz burada çalışmaya başladık. Ya o tür yerler açılırsa olabilir bence” (K11, 39, Lise).

“Her iş yerinde belirli sayıda bayan çalıştırılması gibi bir yasa belki vardır mutlaka da benim haberim yok. Hani sayı belirtilerek belki de. Engelli en önemlisi bence o. Engelli bayan, evli bayan, dul bayan, ihtiyacı olan mutlaka hepimizin ihtiyacı var ama öncelik verilebilecek başka bayanlar çocuğu ile birlikte kalanlar onlarda istihdam edilirse sanki iyi olur gibi geliyor. İumm şimdi herkesin ihtiyacı var. Daha fazla iş yeri açılması lazım o zaman. Devlet destekli projeler olabilir” (K18, 29, Önlisans).

“İuu iş sahası konusunda olabilir. Tekstil ürünlerinin üretilmesi için tekstil yerleri firmaları açılabilir. İuu mesela ülkemizde pamuk çok fazla üretiliyor pamuk fabrikaları tekrar arttırılabilir veya uu nasıl söyleyebilirim dokumacılık mesela uu özel tasarım yapan dokumacılar var mesela öyle alanlar yapılabilir. Yani uu aklıma şu an o kadar geliyor yani. Ya yeni yerlerin açılması lazım. Büyüyebilmemiz için yeni fabrikadır, ülkemize yararlı olacak dışa bağımlı olmayacağımız mesela hani kendi arabamızı kendimiz yapıp kendi telefonumuzu kendi patentimiz ile ürettiğimiz ürünlerimizin olması gerekiyor. Öyle fabrikalar kursunlar kadınları çalıştırsınlar. Erkekler evde otursun. Biraz da onlar otursunlar” (K2, 24, Lisans).

Katılımcıların önerilerinden bir kısmı da ev dışında çalışamayan kadınlara yönelik iş alanlarının geliştirilmesi, evlerinde el emeği üretim yapıp bunları satarak para kazanmaları açısından kadınlara istihdam yaratılabilmesi ve tarlalarda çalışmak isteyen kadınlara yönelik de belediyelerin destekleyeceği projeler oluşturulmasıdır.

“Kadının çalışması için ya hep bizim tarafa bakarak söylüyorum. Kadını yapabileceği işler olabilir. Ya mesela böyle bir yerde garson değil de kendi bir şeyler yaparak hani kadının yapabileceği bir şeyler yaparak hani dışarıya satabilir. Hani en basitinden uu mesela teyzem yapıyor benim. Mesela bazlamaydı, ekmekti. Yani kendi yapabileceği şeyleri yapıp satabilir mesela. Bizimkilerin, mesela Ankaraya gidip böyle oturup söylediğinizde, konuştuğunuzda hani kendi üretecek, kendi yapacak, dışarıya satacak. Hani bu şekilde anca. Yoksa bu şekilde buraya gelip garsonluk yapacak, satış elemanlığı yapacak, şey yapacak. Bu şekilde zannetmiyorum. Ancak kendi üretecek, kendi yapacak. Ama onda da kendi evde otururken yapacak. İş yerinde yapmayacak” (K5, 21, Lise).

“Ya artık şey yapacak bir şey yok. Ya artık sanayide de bu tarz şeylerde de uu tamam noktasındayız. Ya kadına devlet desteği olacak diyecek ya mesela tarlaya gitmek isteyen çok kadını var. Benim annem bile yazın şeye gidiyor. Yövmiyeye gidiyor. Mesela bunlar için belediyeler örnek veriyorum belediyeler bir yerleri icar mı diyorlar alıp kadınlara işkur destekli vs. ya da herhangi bi destekli belediyeye kazandırıp mesela bunları uu kadınlara da para imkanı sağlayabilirler en ufağından. Mesela bunu şu an düşündüm bu çok güzel olur mesela. yani belediye açısından hem gelir hem kadınlara iş gücü vermiş olur. Mesela bu şekilde bir şey olabilir. Mesela yeni genç hani uu girişimciler olabilir yani. genç, yaşlı fark etmiyor. Bir reçel mesela biz kızlarla oturduk dedik ki şey yapalım ek iş olarak reçel falan yapalım satalım hani organik reçel, biz yaptık. İlk adımızı da koyarız, imzamızıda koyarız hani biz ek gelir olarak düşünüyoruz. Neden biz bunu çalışmayan bayanlarımıza bunu evde yaptırıp onlara para kazandırmayalım ki. Ama işte şey var. Erkeklerde bu şey var. Ya ne gerek var. Oturun oturduğunuz yerde mantığı olduğu için şey bunu kadınlar bunu uu başaramıyorlar değil

isteseler yapacaklar ama hep bu yani geçmişten gelen kadın durduğu yeri bilmeli mantığı olduğu için engelleniyor yani” (K6, 27, Lisans).

Katılımcılardan bir kısmı kadın istihdamının arttırılması için öneri olarak erkeklerin bilinçlendirilmesi gerektiğini, babaların ve aynı zamanda kadınların da çalışma konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini ve ayrıca zihniyetin değiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Evdeki babanın ya da eşin izin vermemesi durumunda kadın çalışmadığından önce bunların bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

“Kadın istihdamının arttırılması için. Yani uummmm öneri olarak. Ne olabilir. Ya teşvik edici şeyler yapılmalı. Mesela uı çocuk olduğu zaman üzerine bir para veriliyor maaşın. O kadınlar ne bilim kadınlara daha çok maaş falan mı verilmeli. Teşvik edici. Gerçekten şu an düşünemedim. Iumm çocuğu olduğu için çalışmıyor birçok insan zaten. Ya da kocası izin vermediği için çalışmıyor. Yani şey mesela destek olabilir. Hastanelerde ya da evlere geliyorlar hani bilgi verilmeli, ya da psikolojik olarak erkekler o çalıştırmayan erkekler. Hani ne bilim psikolojikle beraber destek sağlanabilir. Çünkü gerçekten anlamıyorlar. Hayır kadın neden çalışmasın. Ama hastaneye gittiğinde de bayan doktor arıyorlar karısına. Böyle başkaaa ne olarak yapılabilir. Yani çocuğu olmasın diyeceğim o saçma olur. Yani. İşte hani bu sosyal şelerle destek verilebilir. Bu geldi benim aklıma başka da gelmedi” (K4, 24, Ön Lisans).

“Kadın istihdamının arttırılması için en önemli şey babalara verilen eğitim. Eğitim bunun en başlangıcı. Hani bayan çalışmayacak, evde duracak zihniyetinin artık yok edilmesi lazım bunla ilgili ne kadar medyada şey olur etkili olur bilmiyorum ama kamu spotları falan da oluyor ya genelde. En önemli şey eğitim ve iş istihdamını arttırılması işte devlet teşvikleri var işte onlarda etkiliyor az da olsa etkiliyor sonuçta ama en önemli şey eğitim” (K21, 31, Yüksek Lisans).

“Ya bence işte eşlerini ikna etmeleri lazım öncelikle. Yani bir de saat. Saatleri uyuşmuyor bazı hani mesel sabah diyelim ki 8 de gidiyor akşam 5 de evde olsa bence daha iyi olur. Hem ev hem iş tabii ki de bayanlar için zor ama evde yapan olursa tabii ki de daha iyi olur benim gibi. Bence hem saatler dediğim gibi gece vardiyası olmasa bence daha iyi olur diye düşünüyorum” (K15, 36, İlkokul).

“Yani şöyle kendi mesleğim için değerlendirecek olursam. Mühendisim ben. Daha çok hani askerliğini yapmış erkek elemanlar aranıyor. Hani öncelikle bunun ortadan kaldırılmasını isterdim hani mühendislik okumuşsam bunun kadını erkeği yok. Sonuç olarak sen o okula belli bir başarı kazanmışsın da girmişsin ve belli bir başarıyla da çıkmışsın. Burada da aynı şeyi yaptıklarını düşünüyorum. Üretim mühendisi alacaklardı. Erkek olsun hani başka bir tarafa

alacaklar onun için konuşuyorum. Hani erkek. Eski iş yerimde de öyleydi o açıdan değerlendirebilirim. Zihniyetin tamamen değiştirilmesi lazım. Çünkü kadınlarda erkeklerin yaptığı her işi yapar” (K3, 24, Lisans).

“Huummm. Bilinçlendirmek gerekir bence. Hani dedim ya kırsal bölgelerde daha az ya da ondan sonra hiç yok gibi bir şey. Hani kadınlar çalışmanın uı nasıl olduğunu bile bilmiyor belki de ama hani onlarda tarlada çalışıyorlar mesela. Öyle bir şeyde var. Iummmmm bilinçlendirmek gerekir onları. Imm nasıl söyleyeyim. Eğitim mi vermek gerekir. Ya eğitimi de nasıl vereceksin. İm. Belki reklamlar yapılabilir daha fazla. Bilmiyorum. Ya da böyle bir şey kurulabilir mesela hani eğitim vermek amaçlı. O şekilde bir şeyler yapılabilir” (K23, 28, Ön Lisans).

Kadın istihdamının arttırılması için eğitimin gerekliliği önemli iken yapılan mülakatlarda katılımcıların büyük çoğunluğunun eğitimden bahsetmediği gözlemlenmiştir. Bu durum da kadınlarımıcıların eğitimi dahi olsalar iş bulmakta sıkıntı çektiklerini ve istihdama yeterince dahil olamadıklarını göstermektedir.

“İıı yani bakış açılarını değiştirmeleri lazım öncelikle. Kadının her şeyi yapabileceği, yapabilir olduğunu bilmeleri lazım. Kadının her işi yapabileceğini, her işte çalışabileceğini bilinmesi gerekiyor. Kadının da kendine inanması gerekiyor. Bir de tabi eğitim. Bazen işte kadın, kız okumaz kafası oluyor ya onu değiştirmeleri lazım. Eğitim her şeyin önünde geliyor çünkü. Eğitimin desteklenmesi gerekiyor. Bu şekilde artar diye düşünüyorum” (K9, 28, Ön Lisans).

“Kadının okumuşluğu olursa. Eğitim ya eğitim şart. Kadının yapabileceği iş de oluyor. Mesela bazı yerlerde iş ağır oluyor. Öyle imkan sağlayabilseler daha çok mesela kadın çalışır. Ama bazen arkadaşlar var. Yapamayacağı yaptırmaya çalışıyorlar. İşten çıkarıyor mesela. Çıkarılmayınca bazısı kendisi bırakıyor. Yapamıyorum deyip bırakıyor. Ha onu sen yapamıyorsun onu bırak başka işi yap deseler orda çalışacak. Hani öyle imkanlar sağlasalar. Bilmiyorum hani Türkiye genelinde fabrikalarda pek yani sende o maaşı alıyon bende bu maaşı alıyom bayan da yapabilir diyorlar. Yani öyle biraz işte bu yönden etkileniyor bayanlar” (K14, 49, İlkokul).

“Ya kadınlara daha iyi iş imkanı sağlamaları gerekiyor yani daha çok iş imkanı sağlasalar daha iyi olur. Yani benim iki tane kızım var mesela birisi üniversite mezunu birisi lise mezunu ikisi de iş bulamıyor. İş az yani imkanı az bizim burada. Büyük yerde olsa belki daha farklı olur ama burada az” (K27, 49, İlkokul).

Kadın istihdamının arttırılması için yapılan önerilerden bir kısmı da çocukların bakımı, yani çocuklarına bakacak kimsesi olmayan kadınların çalışamamasıdır. Bu

konuda projeler yapılması durumunda çalışan kadın sayısının artacağı belirtilmiştir. Ancak bu konuda düzenlemeler yapılırsa da yeterli gelmemektedir.

“Biraz daha mesela atıyorum kadın doğum yaptığında bu izin süreleri hakkında bilgim yok. Biraz daha böyle hani arkadaşlarımdan gördüğüm kadarıyla izin süreleri arttırılabilir. İuu bu önemli. Başka aklıma gelen yani bir ayrımcılık olmasın kadın erkek eşit olsun ama sonuçta bu da önemli bir konu diye düşünüyorum. Başka öyle aklıma gelen bir şey yok” (K30, 28, Lisans).

“Hani iş imkanlarının artması ile arttırılabilir. Genelde etrafımdakilere bakınca çocuklardan kaynaklı çalışmama sebepleri. Hani evli çiftlerde. Hani çocuğunu ya bırakma sorunu olabiliyor. E gurbette olup çocuğuna anne babası bakamadığından hani şu an var okullar, kreşler fakat çalışma imkanları ile normal bir bayanın çalışabileceği yerdeki saatler uymayabiliyor” (K22, 35, Lise).

“Daha çok kadının çalışması için daha iyi önlemlerin alınması lazım. Daha iyi kadınlara yönelik şey yapmak lazım. Kadınlara daha çok iş vermek lazım. İş alanı üretmek lazım. Çocuklarına bakan olursa da çalışır kadın yoksa çalışamaz. Benim yoktu” (K8, 51, İlkokul).

Katılımcıların sundukları önerilerle kadın istihdamının arttırılması için yapılan projeler birbirini destekler niteliktedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu eğitim oranlarının arttırılması gerektiğini söylemeseler de bir kısım katılımcı eğitimin şart olduğunu ve bu sayede kadın istihdamının artacağını belirtmişlerdir. Keza katılımcılar kadınların çalışma şartlarının iyileştirilmesini ve çocuklu kadınların da istihdama katılmaları için destekler verilmesini istemişlerdir.

3.8.5. Kadın Çalışanların Problemleri

Katılımcılarla yapılan mülakatlar neticesinde kadın çalışanların problemleri iki başlık altında incelenmiştir. İlk olarak kadın çalışanların iş ararken ve işe girmek istediklerinde karşılaştıkları problemler ve engeller olarak ikinci olarak da iş yerlerinde karşılaştıkları problemler olarak incelenmiştir. Yapılan görüşmelerde literatürle uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

a) İşe Ararken ve İşe Girmek İstediklerinde Karşılaştıkları Problemler, Engeller

Kadının yeri evidir. Kadın çalışmaz. Çalışan kadının çocukları mağdur olur gibi toplum tarafından kadınlara yükletilen geleneksel düşünceler neticesinde kadınların çalışması engellenmeye çalışılmaktadır. Bu düşünce yapısı günümüzde dahi etkilerini sürdürmekle birlikte düşünce yapısında kırılmalar ve değişikliklerde mevcuttur. Katılımcılar da bu konuda işe başlamak istediklerinde, çevreden tepki aldıklarını veya evlerindeki erkeklerin (eşi, oğlu, babası) sorun çıkardıklarını, çalıştırmak istemediklerini ancak sonra çalışma isteklerini kabul ettiklerini belirtmişlerdir.

“Kendim aldım ama eşim istemedi oğlum istemedi. Hani iki tane erkek evde biz ne yapacağız falan sonra baktılar alıştılar duruma artık bir şey demiyorlar yani” (K27, 49, İlkokul).

“Önceden zaten bayanlarıuuuu ev halkı olaraktan çalıştırmıyorlardı. Bir de dediğim gibi eğer tarlanız toprağınız varsa kendileri uuu işlerini yaparaktan öyle para kazanmaya çalışıyorlardı” (K15, 36, İlkokul).

“Ben hani hiç karşılaşmadım öyle bir şeyle. Eşim başta kabul etmedi ama sonra ben isteyince ikna ettim kabul etti öyle çalıştım. Kocası izin vermeyenler oluyor tabi ki ama benim ki öyle olmadı başta kabul etmedi ama sonra izin verdi” (K28, 45, İlkokul).

“Ya hep engel var önlerinde ama ben onu nasıl söyleyeyim. Eşi izin vermez veya nasıl olur başka. Eskiden çevreden de tepkiler olurdu ama şimdiki zamanlarda artık öyle bir tepki zannetmiyorum. Hala öyle var evden eşi izin vermeyen falan da o kadar yok artık. Nasıl bir engel olur: Ben de aynı yere başvurmuşsam başkası da aynı yere başvurmuşsa torpil daha önde gidiyor. Öyle bir engel oluyor mesela. benim eşim başta izin vermiyordu çalışmama sonra beraber karar aldık izin verdi. İlk ben iş başvurduğumda işkur üzerinden girdim zaten pek alınıyormuştu o dönem. Öyle bir farklı aksilikle karşılaşmadım özellikle” (K25, 46, İlkokul).

“Ya tabi çevrede eşin izin vermez, annesi izin vermez, babası izin vermez, hani için ilerinde onlar engel olabilir. Şu an benim çalışmama bir engel yok. İş verenin bana karşı rahatsızlık verilmediği müddetçe çalışmam engel yok. Ama tabi herkes biz gibi değil. Daha çok aile izin vermiyor” (K5, 21, Lise).

“Karşılaşıyordur. Küçük yerlerde daha fazladır. Kırsal kesimlerde daha fazladır. Hani çünkü ya şimdi doğuda kadınların çalışmasına çok sıcak bakılmıyordu şu an nasıldır durum pek bilmiyorum ama eskiden doğuda kadın çalışmaz, evinde oturur, çocuklarına bakar ya da bu kesimlerde kadın çalışmaz. Evine bakar, çocuklarına bakar. Bu şekildeydi ama bunları artık

aştığımızı düşünüyorum herkes çalışıyor hani eşler anlayışlı. Vardır istisnai durumlarda ama genel anlamda bu aşıldı diye düşünüyorum bu aileviden dolayı genelde herkes çalışıyor çünkü hayat gerçekten çok zor ve işte işçi çıkarımları krizlerdir odur budur her şeyin enflasyonun inanılmaz artması yani insanları zaten teşvik ediyor yani eşi izin vermese de diyor ki artık git çalış ki bir an önce şu borçlarımızı ödeyelim ya da çoluğumuza çocuğumuza ayıralım zaman, alalım edelim gezdirelim kısmındalar yani onu aştığımızı düşünüyorum ben” (K20, 34, Lise).

“Bu maddi olabilir işte istediğin parayı vermiyor olabilirler, sarkıntılık olabilir, işte taciz olabilir, işte ne bilim işi kadın yapamıyordur kapasitesi yoktur. Bir sürü bir sürü şey olabilir. Kocasını müsaade etmiyordur aslında kadın çalışmak istiyordur. Yani hep böyle tek taraflı düşünmemek lazım. Bir sürü şeyi var yani çok ucu açık bir şey.

Evet karşılaştım. Herkes dedi ki seninde mi ihtiyacın var dedi. Yani uu şey uuuu nasıl diyeyim tanınmış bir ailenin kızı tanınmış bir insan seninde mi para ya mı ihtiyacın var. Çok komik ben aslında o yüzden çok hırs yaptım. Ne demek senin paraya mı ihtiyacın var. Sabancı niye çalışıyor o zaman yahu. Sabancının ihtiyacı mı varda ya bu çok saçma. İnsanların bakış açısı çok saçma. Ya öyle bir saçma bir şey vardı bende onu yıktım” (K10, 37, Lise).

Katılımcıların bir kısmı eğitilmiş olmayışlarının ve diploma sahibi olmamanın kadın istihdamının önünde engel olduğunu ve bu duruma şahit olduklarını da belirtmişlerdir.

“Yani hani ben hiç iş aramadığım için o konuda pek bilmiyorum. Ne gibi problemlerle karşılaşıyor. ya ben hiçbir yere. Ya mesela mezun arıyor. Yani mezuniyet olması önemli. Yani eğitim durumu önemli hani o takılıyor. Ne kadar bilgili olursa olsun hani illa bi diploma isteniyor. Halbuki burada çalışacak bir elemanın diploma ile hiçbir alakası yok. Diploma özellikle. Belirli bir yaş sınırı var zaten. Ya aslında açıkçası çok bilgim de yok yani onunla ilgili.

Mesela benim arkadaşım buraya başvuru yaptı alınmadı eğitim durumundan dolayı” (K19, 32, Lise).

“Ne gibi engellerle karşılaşıyor bilmiyorum ben böyle engellerle karşılaşmadım direkt form doldurdum girdim işe. Yani vardır tabi ki. İş yerini şartları bana uymaz. Benim onlara uymaz. Sadece okumamak. O çok engelliyor yani. Öyle her istediğin yere giremiyorsun. Mecbur ordan bir engel çıkıyor yani” (K17, 37, İlkokul).

İş başvurularında cinsiyet ayrımcılığı da kadın istihdamının önündeki engellerden sayılmaktadır. Katılımcılardan K9’da bu durumdan bahsetmiştir. Bir kadının yapabileceği bir iş ilanı olmasına rağmen o işe kadınların alınmaması

durumundan bahsetmiştir.

“Hiç öyle bir problemle karşılaşmadım. Yani bazı yerlerde kadın olmaz diye bir şey var. Onu bir türlü çözemedik. Hani bakıyorsunuz işe bana uygun hani ben buna gideyim. Ama en altta yazıyor ki tek bay alınacaktır. İşte orda kalıyorsunuz. Yani o sıkıntılar var ama şu ana kadar ben hiç öyle bir sıkıntı ile karşılaşmadım” (K9, 28, Ön Lisans).

Katılımcılardan bazıları kadınların iş ararken, iş başvurusunda bulundukları zaman dış görünüşlerine göre işe aldıklarını, örtülü olmalarının problem olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan K13 yaptığı iş görüşmelerinde kapalı olduğu için işe alınmadığını söylemiştir.

“Çok. Kapalı. Niye kapalıysın diye sordular. Üç tane iş yerinde karşılaştım mesela. kapalı almıyoruz diye söylediler. Özellikle bankaları bilmiyorum başvurdu mu. Özel bankalarda. Özel bankalar. Sadece devlet bankalarına girebiliyorsun mesela. kargolarda. Kapalı almıyoruz diyorlar yani. Ben bu tarz şeylerle karşılaştım genelde bu zamana kadar. Hani başka şeylerle değilde deneyim bir de. Bir yıllık deneyimin var mı? Ya da deneyim biliyor musun? Bende o insanlara diyorum ki siz bu işe başlamadan önce deneyiminiz var mıydı? Bu şekilde” (K13, 26, Bekar).

“İuu onların dış görünüşüne bakıyorlar bence çalışırken. Mesela bir yemekhanede çalışmak istedim yemekhanede. ya ben girdim o işe. O işe girebildim ama uuu ya erkeklerden ya da beni alan kişilerden duydum işte o kadın şöyleydi böyleydi. Dış görünüşü ile ilgili şeyler söylediler bu da beni üzdü yani. Hani o neden alınmadı ben alındım gibisinden bu tür şeyler oluyor” (K11, 39, Lise).

“Mesela ben biz nasıldı son dönemimizde demi. Biz üniversite 1. Sınıfta baş örtüsü yasaktı. 2009-2010 a kadar biz bunun sıkıntısını yaşamış insanlarız. Yani ben o dönemde memur olmayı düşünüyorum, öğretmen olmayı düşünüyorum ve şeyim yok başımı açacağım. Benim en büyük problemim buydu ve ben 7. Sınıfta kapandım. E ne oluyordu okulda açıyordum ama ben dışarıda kapatıyordum. Ve çocukluğumdan beri o halde olduğum için şey var uuu hep fiziki. Çünkü baş örtüsü sorunu vardı. Ya çok şükür şimdi o kalktı ama şimdi başka sorunlar çıktı. Küçük yerde yaşıyorsan problem büyük. Büyük yani sen eee hani kardeşinle bile yolda yürüsen insanlar artık sana şey bakıyor. Ha artık duymuyorsun, görmüyorsun, görmezden geliyorsun. Birde şey başörtüsü taşıyorsan adam gibi taşıyacaksın mantığı. Ben nasıl rahatsam ben o kıyafetimle nasıl rahat hissediyorsam. Tamam tesettürdür dikkat edeceksin ama nasıl rahat ediyorsan öyle giy. Mesela uuu açık bayanlar ya karışmayın karışmayın. Bir iş alımında bile ya bunun tipi hoşuma gitmedi, ya bunun konuşması hoşuma gitmedi, bu da olmaz. İnsanları artık

şey haline getirdik kadınları özellikle görünüşle yargılamaya. Ya bir bakın bakım çalışan mı bir çalışmasına bakın. Bir ne biliyor” (K6, 27, Lisans).

Kadınların iş hayatında çalışma saati problemi her aşamada karşımıza çıkan problemler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Kadınlar aynı zamanda eş ve anne oldukları için yaptıkları işleri de bununla birlikte yürütmeye çalıştıkları için iş başvurusunda bulunurken ve iş ararken çalışma saatlerine dikkat etmekte ve bu durum kendilerine engel teşkil etmektedir. Katılımcılardan bir kısmı çalışma saatlerinin iş ararken problem yarattığını belirtmişlerdir.

“Hımm kendimden şey yapayım. Süreleri fazla mesela. E ben şu an bekarım ama ondan sonra evli olsam hani onun süresinden dolayı ondan sonra belki de o işe alınmayacağım. Ya da çocuğum falan olsa mesela belki onlar kabul etmeyecekler beni saatlerinden dolayı. Ya da beni ilk çağırdıklarında ondan sonra ilk çocuğum var, şuyum var diye gidemeyeceğim için beni işten çıkartacak belki de” (K23, 28, Ön Lisans).

“Gece saatinde çalışmak onlar için problem oluyor olabilir mesela. Ben buraya ilk girdiğimde bana direkt dediler ki saat on da çıkış senin için problem olur mu eve gidebilir misin? Ben buralı olduğum için korkmuyorum sokaklarda ama bir arkadaşım var mesela Bursalı sürekli eşi ile beraber gidip geliyor korktuğu için sokaklarda gece. Onun haricinde saat dışında fabrikalarda zaten servis bırakıyor evlere gece vardiyası. Ben saat sorunu yaşıyorum bazen. Başkaaa. İş ararken hani şöyle bir şey de olabilir. Kendini bilmez erkekler var. Hani genç kızlara sarkıntılık yapıyor olabilirler. Iuummm bu bir problem yani. Başkaaaa saat ve o kendini bilmez erkekler. Başka hiçbir şey bence kadının çalışması için problem değildir yani” (K4, 24, Ön Lisans).

“Saatleri konusunda yaşıyordur diye düşünüyorum. Ben kendi açımdan düşünüyorum. Onun dışında hafta tatil tatil çünkü bir bayanın en az haftada iki gün izin kullanması gerekiyor çünkü bir gün yeterli kalmıyor. Çünkü bir bayan erkeğe göre hem çalışıyor hem evde çalışıyor. Çünkü temizliği oluyor şeyi oluyor. O yüzden bir bayan iş ararken bunlara dikkat ediyordur diye düşünüyorum ben öyle düşünüyorum şahsen. Hani haftada iki gün tatilim olsa benim açımdan iyi olur” (K7, 27, Lise).

“Çalışma saatleri en büyük problem oluyor. Kendimden de biliyorum çünkü. İtı ve beden gücü ağır işler olursa bunlar olabiliyor. Yapılmıyor. Onun dışında aklıma gelen bir şey yok” (K21, 31, Yüksek Lisans).

Kadınların iş ararken evli olmaları iş verenler açısından negatif bir durum olarak algılanmaktadır. Evli kadınlar iş başvurusunda bulunulduğu zaman genelde tercih

edilmemektedirler. Hatta öyle ki başvuruda bulunan kadınlara bekar olmaları halinde sevgilileri olup olmadığı, evli ama çocuğu olmayan kadınlara da belirli birkaç yıl içinde çocuk yapmamaları gibi şartlar sunulmaktadır. Kadınların çoğu evli oldukları için işe alınmamaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcılar iş görüşmelerinde kendi başlarına gelenleri anlatıp böyle olaylarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir ve bu durumun kendilerini derinden üzdüğünü vurgulamışlardır. Ayrıca kadınların belirli yaşlardan sonra istedikleri gibi işler bulamadıklarını da belirtilmişlerdir.

“Evli misin bekar mısın? Çocuk var mı ya da düşünüyor musun? Gerçekten ben insan kaynaklarında çalıştığım için kendim de bunları sorduğum zamanlar oldu yani. Biz iş görüşmelerinde adaylara evlilik planınız var mı? Yakın zamanda bir yıl içinde çocuk düşünüyor musunuz?” diye bunları bile sorduk. Aldığımız tepkilere göre o bile bizim için bir kriter oldu. Çocuk düşünüyorsa o olumsuz mesela. çünkü çocuğu olur hamilelik dönemi, izin dönemi sıkıntı olur. Belki işi bırakmayı düşünüyor diye eledik. Erkeklerde nasıl askerlik iş sorunuysa bayanda da ben mesela buraya geldiğimde ıı çocuğum ikiz gibi vardı. Yaşları birer yaş arayla. Biri kız biri erkek. Dedim ki evliyim iki çocuğum var. Bir kız bir erkek yaşları da büyük sıkıntı yok düşünmüyorum artık çocukta düşünmüyorum tam dedim uygun adayım yani bu işe girmek için. Benden iyisi yok ve emeklilikte dahil hani sağlık sıhhatimde yerinde olursa hani uzun soluklu çalışacak kişiyim. Buralıyım gitme durumumda yok dışarıya. Buranın yerlisiyim yani çocuk sıkıntım da yok hani tam uygun bir kişiyim diye söylemlerim olmuştu” (K21, 31, Yükseklikans).

“Mesela ben ıı iş ararken ya evlenirsen gidersen buradan diye ilk soru bu olmuştu. Evlenmeyeceğimi söylemiştim. E peki evlendin diyelim ne olacak sen bu maaşla geçinebilecek misin. İki kişi olman lazım sonuçta. Bir maaş daha almalısınız işte. Eskişehirde bir çok yerde sorulmuştu bana. Tek başına geçinemezsin mutlaka evlenirsin. Bir maaşla. Ya bunların sorulması çok kırıcı yani hoş değil. Bunların sorulmaması gerekir. Başkaaa iş ararken burada tek başına yaşayabilir misin? Şehir dışında iş aramıştım. Yaşayabilir misin? Bi erkek nasıl yaşıyorsa bir bayan da yaşayabilir. Kıyafet konusunda aynı şekilde ani kadın olduğunu belli etmeyecek kıyafetler giymek zorundasın diye ibareler kullanılıyor. Bu da hoş değil. Başkaaa öyle pek bir şey ya yani bunlarla karşılaştım ben ararken” (K30, 28, Lisans).

“Yani evli olup olmadığın soruluyor çoğunda. Bekar mı değil mi. Başka ne olabiliyordur. Yaşına falanda bakılıyor da başka neyi bakılıyor kadının bilmiyorum da iş ararken” (K24, 21, Lise).

“Hım bekar mısın? ilk soru. Evlenmeyi düşünüyor musun? Konuştuğun biri var mı? İki sene içinde evlenecek misin? Bize bir plan belirle. Evet ben o şey bankacılığa başvurduğumda o

zaman evlilik yoktu tabi ki. Evlenmeyi düşünüyor musunuz? dediler. Babamla gittim bir de. Kala kaldım öyle. Yok öyle bir şey. Babam da var bir şeyde diyemiyorum. Peki evlendikten sonra iki yıl mı üç yıl mı ne öyle bir süre veriyorlar çocuk kesinlikle olmayacak. Anlaşma yapıyorlar. E bu haliyle insan değişiyor, geliyor, fikirlerimiz değişebiliyor. Her şey bir anda olabiliyor. Bir yere bağlı kalmak diye bir düşünceye sahip bir şekilde uymak çok bana hani iyi bir şey gibi değil. Ama bunları hep bayanlara yapıyorlar. Erkeklerle herhangi bir şey yok. Çocuk yapmayacaksınız diyen yok. Ya da öyle bir cümleyi hangi erkeğe diyebilirsiniz. Çekinirler işte. Bayanlarla konuşma tarzları ile erkeklerle konuşma tarzları başka olabiliyor” (K18, 29, Ön Lisans).

“İlk soru evli misiniz. İş yerine alınırken ilk soru evli misiniz. Evli iseniz üzerinize çiziyorlar. Çok zorunda kalmadıkça sizi kesinlikle aramıyorlar. Ha evlisin ama bu kadar saat çalışacaksın durum bu bunu kabul ediyorsan gel diyorlar. İnsan mecbur ise bunu zaten kabul ediyor artık. İuu ondan sonra nasıl bir zorlu daha var. Her türlü insanla muhatap olmak zorunda kalıyorsunuz. Bazen bunlar tabiri caizse sapık da oluyor. Başıma geldi iş ararken değil de çalıştığım yerde başıma geldi” (K2, 24, Lisans).

“İuu ben bekarım. Ama şöyle söyleyeyim. Evli iseniz arkadaşlarım karşılaştı hani çocuk var mı, hamilelik dönemleri, kadın alma açısından hani engellemek açısından bu da oluyor. Yani hani bekarsa benim sevgilim olup olmadığını sordular ben buraya geldiğimde. İu buradan hani gidenler genelde hani evlenip ayrıldıkları için süreklide sirkülasyonun çok olmaması açısı adına bu soruyu soruyorlar. İu bu önemli kadınlar açısından. İu buna bakıyorlar. İuu karşılaştığım zorluklar. İu iş gücü anlamında dikkat ediliyor yine de. Yani iii hani ağır işlerde çok çalıştırılmıyorlar yani bilmiyorum ben karşılaşmadım. Bir tek hamilelik işte. Hamilelik iznine çıkacak işte onun yerine başkaları olacak gibi şeyler düşünceler biraz iş veren açısından sıkıntılı durumlar ama o da şöyle son dönemde yarı zamanlı falan çalışıyorlar. Bu gibi sorunlar biliniyor ki böyle bir uygulamaya da geçildi. Çok faydası da oldu açıkçası bunun. Yarı zamanlı çalışmanın. Ki bu şekilde çalışan arkadaşlarımızda var bizim. İu en büyük sorun buydu sanıyorum. İu onun dışında” (K16, 34, Yüksek Lisans).

Yapılan görüşmelere bakıldığında katılımcıların iş ararken karşılaştıkları engeller ve problemlere birden fazla örnek verdikleri ve bu örneklerin 5’i “eşlerinin izin vermemesi”, 5’i “evli olmaları”, 5’i “çalışma saatlerinin sıkıntılı olması”, 3’ü “Yaş sıkıntısı”, 3’ü “Eğitim durumu”, 3’ü “toplumun bakış açısı”, 2’si “örtülü olmak”, 2’si “torpillerinin olması gerektiği”, 1’i “deneyimsizlik”, 1’i “cinsiyet ayrımcılığı” olarak gösterilmiştir. Bu cevaplara bakıldığında en çok problemin eşlerin izin vermemesinden, kadınların evli olmalarından ve çalışma saatlerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Literatür ile yapılan görüşmelerden alınan sonuçlar doğru orantılı olarak çıkmıştır. Literatürde de kadınların işe girişleri ve iş ararken karşılaştıkları problemler arasında katılımcıların belirttikleri problemlerle uyumlu olduğu görülmüştür. Katılımcılar yaşadıkları problemler olarak: toplum baskısı, eşlerinin izin vermemesi, babalarının izin vermemesi, anne ve eş olmalarından kaynaklı her işte çalışamamaları, çalışma saati problemleri, yaş problemleri, eğitim problemi, evli olmaları, çocuklarının olması ve cinsiyet ayrımcılığını göstermişlerdir. Bu da çalışmanın literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir.

b) İş Yerlerinde Karşılaştıkları Problemler

Kadınların iş yerlerinde karşılaştıkları problemler sadece erkeklerden kaynaklı değildir. Kraliçe arı sendromu da denilen kadınlardan kaynaklı problemler de olabilmektedir. Katılımcılardan bir kısmı hem cinslerinin kıskançlıkları yüzünden işten ayrılmak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

“İuu kıskıncılık yani çekememezlik. E çiğköfteciye çalışırken patronumun kızı ve bizim akrabamız çok yakınımız. Ya ben çok çalışıyorum akşam yani gündüz gelmiyormuş müşteriler bende ilgileniyorum çünkü insan iki güler yüz iki muhabbet istiyor. e çiğköfteyi hazırlarken bile bir abi nasılsın işte nasıl gidiyor işler yenge ne yapıyor. Ya tanımasanda selam gönderiyorsun adam ne oluyor sürekli gelmek istiyor. diyor ki bana gündüzki kız çok suratsız o yüzden diyor akşam beşten sonra geliyoruz almaya. Bu önemli ve bu uuu beni çok o kadar çok kıskandı ki babasına beni şikayet ediyor. E patronda akşam hep yanımda diyor ki bir şey yok. Yaptığı bir şey yok. Daha bana müşteri kazandırıyor. E öyle olunca da bu sefer aramızda şeyler olmaya başladı. Ben temizlik yapıyorum işte yapmıyor bütün iş benim üstümde. E çünkü o da maaş alıyor bende alıyorum ama bütün yükü benim babamın yerine döndürdü kıskıncılığa döndürdü e ne oldu nişanlım da bunu fark ettikten sonra kusura bakma dedi onu bahane etti bunu bahane etti ama ben bunun sebebinin bu olduğunu biliyorum. Ha sonradan geldi özür diledi Büşra benim yüzümden işinden oldun ama geçti. Neden birlik olmak yerine neden sende değişmek yerine beni bu duruma düşürdün” (K6, 27, Lisans).

“Huuu ne gibi engeller, problemlerle karşılaşıyor. valla uuuu yani uuu her türlü şeyle karşılaşabilir yani bu uuu iyi niyetli olanlarda var kötü niyetli olanlar da var. İuu maddi de var manevi de var uuu çok komik ne bilim kıskançlıklar yaşanabiliyor. Hani ya bu da çok yani açık bir şey ya yani şöyle diyeyim ben mesela daha önce 15 gün evvel toplam bir yerde çalışmak için

gittim ben bir günde işi bıraktım. Sebep ne biliyor musun beni oraya mı koysunlar bura ya mı koysunlar. İddiaya girmişler bunu yapan bir bayan ve kıskançlık yüzünden yapıyor. Yani çok komik şeylerle karşılaşabiliyorsun yani bu bir örnek” (K10, 37, Lise).

Kadınlarla erkekler arasında aynı işi yapmalarına rağmen ücret eşitsizliği görülmektedir. Bu sorun günümüzde dahi çözülebilmüş değildir. Yapılan mülakatlar da katılımcılardan K22 bu duruma değinerek kadınların erkeklerden daha düşük ücret aldığını ve ücret eşitsizliği olduğunu belirtmiştir.

“Tabi bir erkeğe göre normal çalışma saatlerinde bile erkeklerin çalışma ücreti daha farklı bir bayana göre yani erkeklere daha fazla ücret veriliyor. O yüzden önce erkeklere öncelik verilip hani bayanın yapacağı işlerde bayanlar aranılıyor diye düşünüyorum. Ne kadar asgari ücretli yerde de çalışıyor olsak hani yok koli kaldırma, yok palet taşıma olduğu yönünde. Hani bayanın yapamadığı işi erkek de hani yaptığı işi erkek yapamasa da sonuçta güç devreye girdiğinde erkeklerin maddiyatı bayanlara göre fazla oluyor” (K22, 35, Lise).

Kadınlar için büyük problem olan ve hem iş başvurularında hem de iş yerlerinde karşılaştıkları ve engellenemeyen cinsel taciz olayları kadın istihdamının önünde büyük bir engeldir. Tacizin her türlü insan psikolojisinde derin yaralar bırakmaktadır. Kimi kadın karşılaştığı bu tacizler karşısında ses çıkarıp hakkını savunabilirken kimi kadınlar maalesef ki sessiz kalmaktadırlar. Yapılan mülakatlarda katılımcıların bir kısmı iş yerlerinde meydana gelen bu taciz olaylarından bahsetmiş ve kimi de bu taciz olaylarına maruz kalmışlardır.

“Sarkan olabiliyor. Mesela başka şey teklif eden olabiliyo. Iıı mesela ya da sen hani yanında çalıştırıp yan gözle bakıp başka şeyler teklif edenler de olabiliyor. Cinsel taciz gibi. Çünkü daha önce benim başıma gelmişti böyle bir olay ondan biliyorum yani... Zaten ben çıktığım bir iş yerinden hani patronumun bana beni taciz ettiği yüzünden çıktım zaten ben iş yerinden... Iıı bizim bir ablamız. O yine iş arıyormuştu. Yani iş arıyordu. Kadına şey yani nasıl söyleyeyim ki onu kadın şey, yani hem yanında çalışacak aynı zamanda onun metresi olacak yani öyle bir şey teklif etmişler. Öyle bir şey duymuştum” (K5, 21, Lise).

“Oluyor bence. Taciz oluyor bence. Oluyor ve bunu söyleyemediğin zamanlarda oluyor. Karşılaştığım şeyler oldu yani. Arkadaşlarımda da oldu, bizim duyduğlarımızda oldu. Oluyor bence yani” (K11, 39, Lise).

“Yani en basit örneği hani kadın çalışan ortamda böyle yani erkek geliyor bir şey oluyor. Hani hareketleri falan bazılarının. Sürekli erkeklere dikkat etmek gerekiyor. En basit

yürüyüşüne bile. Bu yönden biraz sıkıntılı. Cinsel taciz gibi” (K24, 21, Lise).

“Nasıl söyleyeyim bilmiyorum ama hemen böyle bir yılışmaya meyilliler erkekler konuşurken. Bir bayanla konuşuyorlar ya o işte onun zorluğu var. Ben iş hayatımda bundan çok çektim. Bunlar çok sıkıntılı mutlaka Allah korusun sende yaşamışsındır ama yaşamasaydık keşke. Bayan olunca haliyle hep bir tetikte oluyorsun. Hep yani kendini korumak zorundasın. Hep suratsız olacaksın, gülmeyeceksin insanlara çok fazla. Derdini anlatmayacaksın.yorulдум demeyeceksin. Bir bakıma erkeğe ihtiyacımız var diyoruz iş yerinde ama olmayınca da iyi kız kıza. Hani kimse kimsenin bir şeyine yapmıyor bir şey. Cinsel taciz gibi. Ama bir erkek olsaydı ne olurdu hepimiz çekinirdik. Sonuçta eğilerek kalkarak iş yapıyoruz. Acaba arkamdan bakıyor mu. Kameradan mı izliyor” (K18, 29, Ön Lisans).

“İş yerlerinde. Mesela benim iş yerimde herkes birbirinin arkasından konuşuyor ama geliyor birbirlerinin yüzüne gülüyorlardı, herkes birbirinin kuyusunu kazıyorlardı. Aaa sebep ne bilmiyorum. Sanki kuyusunu kazan yükselecek. Hiç öyle bir durumda yok ama bilmiyorum ya. Yani böyle bir sıkıntı da var. Birbirlerine iftira atmalardır. Bir işi başkası yapıyor kötü bir iş ama diğerinin üstüne atıyor. O orda kademeli yaaa ummm kalifiye elemanı olduğu için ya öyle gösterdiği için yıllardır çalıştığı için onu haklı görüyorlar ama asli haklı olanı haksız çıkartıyorlar mesela ezmeye çalışıyorlar. Bir de anlattığım gibi cinsel istismarlar ve tacizler. Sözlü tacizde oluyor diğer türlü” (K2, 24, Lisans).

“Taciz gibi şeyler. Benim başıma gelmedi ama vakalar oldu. İşten atılanlar oldu o anlamda. İuu ya az önce dediğim gibi yani kadının evde olup biraz çocuk yetiştirme, istihdam anlamında bakabilirler dediğim nokta uu bu tarz olaylarda daha çok gündemde biliyorsunuz sizde boşanmalar arttı. İu bence böyle bir felaketede sürüklediği oluyor diye düşünüyorum ben. İuu yaşandı. Yani yaşadık, şahit olduk, bir takım şeyler oldu ama yani uu hani karşılıklı isteyerek de oluyor bazı şeyler hani uu işe alırken de hani filimlerde falan görüyoruz ya öyle. Yani o tarz şeyler o kadar olmuyor ama duydum, şahit oldum, öyle yani işte” (K16, 34, Yüksek Lisans).

“Yani şimdi diğer iş yerlerine bakacak olursam hani arkadaşlarımla akrabalarının da başına gelen hani taciz vs. olayları ya da yeni mezunlar ben mezun olalı iki sene oldu bitirdim işe başladım. 24-25 yaşında yeni mühendissin seni mi dinleyeceğiz deyip hani işçilerin kendi başına davranması falan o tarz problemler yaşayan arkadaşlarım var. Benim başıma bir problem gelmedi” (K3, 24, Lisans).

“İuu şimdi bayanlar daha çok aleminyum firmasında çalışmıştı daha önce yine burada. Orda olmuştu bir böyle hani birbirleri ile samimi davranış gösterme açısından şikayet gelirdi. O şekilde olmuştu gerek sözlü olarak olsun gerek hani daha da ileri boyuta olsun mesajlaşma olsun falan. O şekilde daha çok oluyor bayan ve erkeğin kalabalık bir arada çalıştığı yerlerde

mutlaka bu tarz şeyler duyuluyor yani” (K21, 31, Yüksek lisans).

Kadınların iş yerlerinde karşılaştıkları problemlerden biri de mobbing (psikolojik taciz)’dir. Kadınların büyük bir kısmı mobbinglere maruz kalmakta ve bu şekilde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bazıları ise maruz kaldıkları bu psikolojik tacizlere daha fazla dayanamayıp işlerini bırakmaktadırlar. Katılımcılar iş yerlerinde küfürlere de maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılarla yapılan mülakatlarda K21 iş yerinde kendisine mobbing uygulandığından dolayı işi bıraktığını belirtmiştir.

Katılımcılardan K21’e önceki çalıştığı iş yerinden çıkma nedeni sorulduğunda verdiği yanıt;

“..... alemünyumdan ben bayan olduğum için o dönemde çocuklarla birlikte çalışma durumum biraz daha saatleri esnek olan bir yeri tercih ettim aynı zaman da maaşı da düşüktü, mobbing de uygulanıyordu” (K21, 31, Yüksek lisans).

“İuu karşılaştığım dönemlerle oldu evet bazen çok fazla erkeğin çalıştığı ortamda birkaç bayanın çalışması zor olabiliyor. Her türlü dikkat etmesi gerekiyor. Giyiminden tutun u konuşmasına, davranışlarına. İlla ki bu fark çalışırken hissediliyor yani. Ne kadar herkes eşit olsun denilse de bu fark hissediliyor. Mobbing daha çok oluyor bayanların üstünde. O yüzden oluyor”(K21, 31, Yüksek lisans).

“Erkeklerle tarafından hani biraz daha kadınsın başaramazsın gözü ile bakılan şeylere çok şükür alın teri ile yaptım ve onlara savaş yani savaş değil de onlara rakip çıkabildim. O yüzden kendime güvendiğim için belki de o sıkıntıları yaşamadım.

Kadın olduğum için işte dönem dönem bu dediğim hani uuu az önce dediğim gibi erkeklerle uuu aynı ortamda çalışırken hani belki uuu şeyleri tavırları ile olsun, bazen sözlü olarak küçümsemeler hissettim ama yani çokta önemsemedim diyeyim herhalde çok da hayatımı etkilemedi” (K1, 40, Lise).

“Hiç bir şeyle karşılaşmadım ben burada ama kadınlar genellikle karşılaşırlar yani. Kadınlara şimdi saygı gösteriyorlar ama daha önceleri aşağılıyorlardı kadınları. Şimdi biraz baya şey yaptı kadınlar. Hiç karşılaşmadım ama ne kadar olsa kadınları şey yapıyorlar yani” (K8, 51, İlkokul).

“İuu şimdi ben kendimden söyleyeyim ben öyle bir problemle karşılaşmadım çünkü dediğim gibi ilk iş yerimdi ama elimden gelenin fazlasını yapmaya çalıştım. Öğrenmek için. Daha hala da çabalıyorum. İuu bir tek vardiya konusunda gece vardiyası konusunda öyle pek şeyle karşılaşmadım. Çalıştığım yerde haniiii genelde bayanların üstünde iş dönüyor. Erkeklerle

pek bir şey denmiyor yani o da var gerçektende. Yani dediğim gibi erkekler biraz daha el üstünde tutuluyor. Yeri geliyor malını da kendin atıyorsun. İuu alamayacağın şeyi de kendin alıyorsun. Çabalıyorsun. Ama bu kendinden kaynaklanıyor. Çünkü daha fazla özverişiyiz. Hani aman şey olmasın gibisine. Aslında öyle olmamalıyız ama o da var. Erkekler biraz daha üst seviyede duruyor gibi” (K15, 36, İlkokul).

“Ya kadınlar erkeklere göre daha çok eziliyor. Daha çok sesi çıkmadığı için yükleniyorlar da yükleniyorlar yani sessiz nasıl olsa bir şey edemez, nasıl olsa mecbur, yapacak, para ihtiyacı var, çalışmak zorunda diye daha çok şey yapabiliyorlar. Çünkü erkek bu gün çıksa bir iki gün boşa sonra yine bir yere girip iş bulabilir ama biz öyle değiliz. Her istediğimiz yerde çalışamıyoruz” (K5, 21, Lise).

“Yani hani erkeklerle çalışıldığı zaman küfürlere maruz kalabiliyoruz üzerimizden, amirimizden. Ben o yüzden bir iş yerinden çıkmıştım mesela. Genel kadın erkek ayırmıyor yani küfürler ediyor. Bir iş yerinden küfürlerden dolayı ayrılmıştım. Şahsıma küfür etmiyordu ama genel olarak ağır küfürler ediliyordu. Ayrılmıştım. Bayan amirimde oldu. O da öyleydi” (K11, 39, Lise).

“Çok fazla erkeğin çalıştığı yerde. Ya ben erkeklerden rahatsız oluyorum. Allah korusun ee bir haftalığına uzlar mermer diye bir yer var oraya gittim. Sadece bayan benim birde çaycı abla. Allahım yarabbim dedim ölüvercem. Mermer fabrikasında tek kadını. Oofff diyorum ne yapcam ben. Dayanamadım en sonunda adam da zaten biraz sinirli bir tipti bir azarladı müşterinin yanında okadar incindim ki ben daha girmişim bir gün bilgisayar yeni açmayı öğreniyorum. Tamam bilgisayar öğretmeniyim ama ben o işin nasıl yapıldığını bilmiyorum daha bana öğret. Azarla azarla. Alındım, küstüm, çıktım işten. O dönem çok ihtiyacım vardı ama birazcıkta hani benim kanıma dokunuyorsa bu iş çalışmam evimde otururum daha iyi dedim. Bıraktım. Sonra iş aradığımda işte şey diyorsun. Biraz kibar olacak insan. Ne bileyim çalıştığım yerde huzur bulacaksın. Evin gibi olacak orası. Ve birbirini destekleyecek. Şu an çok şükür çalıştığımız yer öyle. O benim açığımı aramıyor. Ben onun açığını aramıyorum. Hepimiz birbirimizin sırtını kolluyoruz. İşimiz öylelikle bu günlere geliyor. Bir yılı geçti. En son ben girenlerdenim. Beş yıllık arkadaş var. Yani öyle olmasa bu zamana gelinmezdi her halde” (K18, 29, Ön Lisans).

“İş yerlerinde. Genelde mesela müşteriler geliyor saymıyorlar. Bayansın ya. Aslında daha çok dikkat etmeleri lazım ama ne konuştukları dikkat ediyorlar ne yanımızda küfreden hale geliyorlar artık yani saygıyı yitiriyorsun. İuu daha çok saygı görmek gerekirken saygısızlıkla karşılaşıyorsun. Bu tarz şeyler onun dışında mesela söylenmemesi gereken şeyler söylüyorlar. İuu farklı gözle bakabiliyorlar dile getirmeseler de hissediyorsun. Napıyorsun hani zaten

uzaksın muhatap olmak istemiyorsun bunu kime anlatabilirsin ki ya ne diyebilirsin. Çünkü o buranın müşterisi yani yaşıyorsun kadınsan her şeye açıksın yani bu kadar açık ve net yani. öyle” (K6, 27, Lisans).

Katılımcılardan bir kısmı iş yerlerinde, işe girdikten sonra kendilerine söylenen işlerden farklı işlerin de yaptırılmasının ve ağır işler yaptırılmasının problem olduğunu, ayrıca çalıştıklarının karşılığını alamamalarının ve mesai saatlerinin fazla olmasının da yine problem olduğunu belirtmişlerdir.

“İş yerlerinde nasıl oluyor biliyor musun. Sana diyorlar ki kasada oturacaksın mesela ama kasa olarak alıyorlar sana reyonu yaptırıyorlar. Ya da başka işler yaptırıyorlar. Ben mesela ön muhasebe yapıyordum ama aynı zaman da kasaya da bakıyordum. Ön muhasebe diye girdim ama bunu ilk başta söylemiyorlar da sonradan sana bunu lanse ediyorlar. Başka türlü bir problemle karşılaşmadım zaten totalde 3 senedir çalışıyorum” (K13, 26, Lisans).

“Yani burada olmuyor ama diğer yerleri bilemeyeceğim hiç. Yani fabrikalarda çok oluyor galiba. Yani erkeğin yaptığı zorlu şeyleri mesela kadınlara da yaptırmaya çalışıyorlar. Kendi işi dışında farklı şeylerde yaptırıyorlar galiba duyduğum kadarıyla. Onun dışında başka yerlerde kadınların çalıştığı öyle kötü şey duymadım başka sadece fabrika ortamlarında duymuştum. Ben direkt buraya başvurduğum için ben hiçbir sıkıntı ile karşılaşmadım” (K24, 21, Lise).

“İş yerlerindeeeee ne gibi problemlerle karşılaşılıyoioooooorrrr. Valla benim şurda o kadar karşılaştığım sıkıntılar yok ama uuu valla onun hakkında bir şey diyimeyeceğim. Ya benim bir sıkıntım yok. Öyle çevremden duyduğummmmm mesela bazı fabrikalarda mesainin fazla olması ve bu paranın karşılığının alınamaması hatta çok cüzi bir rakam alınması veya. Hatta bazen deniyor ya mesailerde %100 kadar onun olmaması yani fazla mesai olması diyoruz. Mesela işe gidiyorsun işte çıkış saatin belli değil. Bu tarz şeyler ve paranın karşılığının cüzi bir miktar ya da izinlerle karşılanması gibi sorunlar oluyor” (K12, 36, Lise).

Katılımcılardan K17 bir önceki iş yerinde sigortasının tam yatırılmamasından dolayı iş yerinden ayrılmak durumunda kaldığını belirtmiştir.

“Sadece sigortamızı kesmek istediği için o bana uymadı. E ben 30 gün çalışıp da 15 gün sigorta çalışıp da 15 gün maaş alamam yani ben sabah buradan çıkıyorum akşam geliyorum eve e ben yarım 15 günümü onlara yapamam öyle. Diğer iş yerlerimde onlarla karşılaştım. Sigortamı tam yatırmadı bırakmak zorunda kaldım. Başka sıkıntımız olmadı” (K17, 37, İlkokul).

Yapılan görüşmelere bakıldığında katılımcıların iş yerlerinde karşılaştıkları problemlere birden fazla örnek verdikleri ve bu örneklerin 9'u "cinsel taciz", 5'i "mobbing", 5'i "çalışma saatlerinin sıkıntılı olması", 3'ü "sarkıntılık", 3'ü "iş yerlerinde kadınlar arasındaki kıskançlıktan (kraliçe arı sendromu)", 2'si "ağır işler yaptırılması", 2'si "kendi işinden başka işler yaptırılması", 1'i "ücret eşitsizliği", 1'i "düşük ücret", 1'i "cinsiyet ayrımcılığı" 1'i "örtülü olmak", 1'i "sigortasız çalıştırma", 1'i "adaletsizlik ve eşitsizlik" olarak gösterilmiştir. Bu cevaplara bakıldığında en çok problemin cinsel taciz, mobbing ve çalışma saatlerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Yapılan mülakat görüşmelerinden alınan sonuçların literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Kadınların iş yerlerinde karşılaştıkları problemlerle ilgili olarak katılımcıların literatürle uyumlu cevaplar verdikleri görülmüştür. Verilen cevaplarda kadın çalışanların, cinsel taciz, ücretlendirmede eşitsizlik, mobbing, kraliçe arı sendromu gibi engellerle karşılaştıkları anlaşılmıştır. Ancak yapılan görüşmelerde katılımcılar kadın çalışanların karşılaştığı problemlerden olan cam tavan etkisi ile ilgili hiçbir problemden bahsetmedikleri görülmüştür. Keza cam tavan etkisi de çalışan kadının iş yerlerinde karşılaştığı problemler arasında yer almaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplarda bazı eksiklikler bulunmasına rağmen yapılan çalışmayla literatürün uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme kavramının 1944 yılında gerçekleştirilen Bretton Woods toplantıları ile ortaya çıkışı sağlanmış ve bu toplantılarda küresel ekonominin sınırlılıkları, kuralları ve kurumları belirlenmişse de küreselleşmenin gerçek anlamda oluşumu 19. yüzyıla dayanmaktadır. Küreselleşme 1980’li yıllara kadar insanların hayatlarında fazla yer edinmeyen dağınık ve sürekli olmayan bir kavramken 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren bu kavrama olan ilgi artmış ve bu kavramla ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Günümüzde küreselleşme için şu an içinde yaşadığımız dünyadır diyebiliriz. Çünkü küreselleşme kavramı doğuşuyla bütün dünya ülkelerine hızlı bir şekilde yayılmış ve ülkeleri ekonomik, siyasal ve sosyal açılardan etkilemiştir. Bu etkileşimlerle birlikte bütün dünya ülkeleri birbirine benzemeye başlamıştır. Küreselleşme herkes tarafından kullanılan ve birbirinden farklı tanımlara sahip olan bir kavramdır.

Eski bir geçmişi bulunan ve günümüzde de sıklıkla kullanılan küreselleşme kavramının ne anlama geldiği ve etkileri çalışan kadınlar tarafından biliniyor mu? Yapılan çalışmanın amaçlarından bir tanesi de literatürde, günlük hayatta, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan ve ayrıca hayatın her alanında etkili olan küreselleşme kavramının çalışan kadınlar tarafından bilinip bilinmediği ve küreselleşme hakkındaki düşüncelerinin ve etkilerinin neler olduğunun incelenmesidir. Gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcıların sadece 9’u ilkokul mezunu olup diğer 21 katılımcının lise, ön lisans, lisans ve yüksek lisans mezunu olmalarına rağmen 30 katılımcıdan sadece 12’si küreselleşme ile ilgili yorum yapabilmiş ancak bunlardan sadece 4 katılımcının yaptığı yorumlar anlamlıdır. Küreselleşme hakkında anlamlı yorum yapan katılımcıların 2’si yüksek lisans, 1’i ön lisans, 1’i ise lise mezunudur. Küreselleşme kavramının ne anlama geldiğini tanımlayan katılımcılara bakıldığında dördünün de birbirinden farklı tanımlar yaptığı görülmüştür. Kimine göre bütün insanların tek düze düşünmesi, kimine göre bir bütün olma hali, kimine göre ortak bir payda da buluşmaya giden yol, kimine göre ise dünya çapındaki firmaların birbirleri ile uyumlu şekilde hareket etme sürecidir. Küreselleşme yaygın bir kavram olduğundan herkes tarafından kendince tanımlanabilmektedir. Bir kısım katılımcı da kendince küreselleşmenin tanımını yapmıştır. Bu kadar yaygın olan bir kavramın eğitimli kadınlar tarafından tanımlanamaması ve

yorum yapılamaması sorgulanması gereken bir durumdur. Katılımcılara sorulan sorularda küreselleşme ile ilgili sorular da olduğundan küreselleşme hakkında bilgilendirilmişlerdir ancak buna rağmen çoğu katılımcı soruları cevaplayamamıştır. Bunun üzerine Türkiye'nin dışa açılmasıyla birlikte küreselleşmenin daha fazla hissedilmeye başlandığı yıllar olan 1980 yılı baz alınarak 80 öncesi ve 80 sonrası Türkiye'sinin düşünülerek de cevapların verilmesi istenmiştir.

Küreselleşme ile yoksulluk arasında hiç şüphesiz ilişki vardır ancak bu ilişkinin pozitif yönlü olduğunu düşünen araştırmacılar olduğu gibi negatif yönlü ilişkiler olduğunu düşünen araştırmacılar da vardır. Küreselleşme yoksulluğun nedenleri arasında görülmekteyken aynı zamanda yoksulluk sorununun çözümü olarak da görülmektedir. Araştırmacıların kimi küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığını kimi ise yoksulluğu azalttığını savunmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu ve yoksulluğu azalttığını düşünenler, küreselleşmeyle birlikte teknolojinin gelişmesi ile ulusal sınırlar arasındaki para, mal ve sermaye ticaretinin hızlanmasının sağlandığını ve ticaretin ucuzladığını, bununla birlikte taşımacılığın ve iletişimin de hızlanmasının ve ucuzlamasının gelişmiş ülkelere karşı az gelişmiş ülkelere kalkınma çabaları ve üretim hamleleri ile ilgili bilgi akışının olmasını kolaylaştıracaktır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu ve yoksulluğu arttırdığını düşünen karşıt görüşler ise, küreselleşmeyi kapitalizmin şekil değiştirmiş hali olarak görmektedirler. Bu bağlamda küreselleşme ile birlikte ekonomik, siyasal ve sosyal etkileşimler artmış ve dünya tek bir pazar haline gelmiştir. Küreselleşme ile zengin daha zengin fakir daha fakir olmuştur. Bu durumu etkileyen en önemli faktörler olarak ise 1944 yılında Bretton Woods toplantılarında kurulan WB, WTO ve IMF gösterilmektedir. Kurulan bu örgütlerin geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelere dayattığı istikrar ve yapısal uyum programları sayesinde yoksulluğun gün geçtikçe daha fazla arttığı görülmektedir. Küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin yaygınlaşması ve etkilerinin yoğun şekilde araştırılması ile küresel yoksulluk kavramı ortaya çıkmıştır. Yoksulluk kavramı küreselleşme ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır.

Küreselleşme ile yoksulluk arasında ilişki olduğu ve küreselleşmenin yoksulluk üzerinde etkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu alanda pek çok çalışma yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmada da küreselleşme kavramı ile yoksulluk kavramı arasında ilişki

olduğu sonucuna varılmıştır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde literatür çalışmasında olduğu gibi iki yönlü sonuçlara ulaşılmıştır. Katılımcıların bir kısmı küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığını, bir kısmı ise azalttığını belirtmiştir. Çalışmanın bu kısmının literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Küreselleşmenin yaygınlaşması ve bütün dünya ülkelerine ulaşmasıyla dünya tek bir pazar halini almıştır. Gidilen her ülke ve her insan birbirine benzemeye başlamıştır ancak yoksulluk açısından bakıldığında yoksul olan ülke halen yoksul, zengin olan ülke ise daha zengin olmuş durumdadır. Katılımcıların büyük bir kısmı yoksulluğu mutlak yoksulluk olarak algıladığından ve yiyecek giysisi, yiyecek yemeği ve barınacak bir evi olduğu zaman kendini şanslı görmektedir. Bu durum küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi ile ilgili yorum yaparken etkili olmuştur. Katılımcılar eskiye nazaran durumlarının iyi olduğunu günümüzde yamalı kıyafetler, çoraplar giyen kimsenin olmadığını her şeye ulaşılabildiğini ve teknolojinin gelişmesiyle ve ulaşımın da artmasıyla yoksulluğun azaldığını belirtmişlerdir. Ancak eskiden kadınlar ihtiyaç duyup çalışmazken günümüzde küreselleşme ile birlikte kadınlar çalışmaya itilmişlerdir. Çalıştıkları için istediklerini alabilmekte ve giyebilmektedirler ancak çalışmak zorunda olduklarından zor şartlarda ve düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar. Katılımcılar bu hususu düşünmeden cevap vermişlerdir.

Küreselleşme ile 1970’li yıllarda ticaretin serbestleşmesi ile birlikte çok uluslu şirketlerin artması ucuz emeği meydana getirmiştir. Ucuz emek denilince ilk akla gelen sırada kadınlar yer almaktadır. Küreselleşme ile istihdam yapıları değişime uğramış, ucuz ve esnek olan kadın emeği önem kazanmıştır. Bu durumda kadın iş gücü informal sektörde ve yedek iş gücü olarak istihdam edilmiştir. Kadınların informal sektörde çalışmak zorunda kalmalarının en önemli nedeni ise yoksul ve eğitim düzeylerinin düşük olmasıdır. Küreselleşme kadın istihdamının kırıma noktalarından biridir. Küreselleşme ile birlikte kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktan kaçınmış ve ücretli olarak çalışacakları işleri tercih etmeye başlamışlardır. Birçoğu ise çalışmak zorunda kaldığından küreselleşmenin getirdiği ucuz ve güvencesiz işlerde çalışmaya zorlanmıştır. Küreselleşme ile ücretsiz aile işçiliğinden çıkan kadının sanayi sektöründe ucuz işçi olarak ve daha sonrasında ise hizmet sektöründe erkeklerden daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda olduğu görülmüştür. Ayrıca küreselleşme ile gelişen

teknoloji bilgi çağına geçilmesini sağlamış ve böylece kadın meslekleri olarak bilinen mesleklerin dışında meslekler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Küreselleşme ile kadın istihdamı arasında ilişki olduğu literatür çalışmalarında gözlemlenmiştir. Bu çalışmada da küreselleşme ile kadın istihdamı arasındaki ilişki incelenmiş ve bu konuyla ilgili görüşmelerde katılımcılara sorular sorulmuştur. Katılımcılar küreselleşme ile kadın istihdamı arasında ilişki olduğunu belirterek bu bağlamda yorumlar yapmışlardır. Bu da çalışmanın bu kısmının literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir. Katılımcıların bir kısmı küreselleşmenin yoksulluğu getirdiğini, kadınların böylece çalışmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Yani küresel yoksulluğun kadın istihdamını arttırdığını belirtmiştir. Bir kısım katılımcı ulaşılabilirliğin, teknolojinin ve ithalat-ihracat'ın geliştiğini ve böylece iş imkanlarının arttığını, iş imkanlarına daha rahat ve çabuk ulaşılabilirdiğini belirterek bu sayede kadın istihdamının arttığını belirtmiştir. Katılımcılardan bir kısmı küreselleşme ile toplumun kadınlara olan bakış açısının değiştiğini ve bu sayede kadın istihdamının arttığını, bir kısmı ise kadınların diğer ülkelerdeki kadınlara özendiklerini ve böylece kadın istihdamının arttığını belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplarla literatür çalışmasında ulaşılan sonuçlar aynı doğrultudadır. Küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından oluşan küresel yoksulluk kadın istihdamı üzerinde etkilidir ve birçok araştırmacı bu tezi savunmaktadır. Ayrıca küreselleşmenin tanımlarında da bahsedildiği gibi teknolojinin, iletişimin, ticaretin, ulaşımın vb. etkileşimi ve serbestleşmesi ile birlikte kadın istihdamı artmıştır.

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan yoksulluk kavramı 1980'li yıllardan sonra daha fazla konuşulmaya ve ön plana çıkmaya başlamıştır. Küreselleşme ile yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının etkileriyle yoksulluk daha belirgin hale gelmiştir. Çünkü insanlar bu araçlar sayesinde dünyanın diğer ucundaki insanlardan dahi anında haberdar olabilmektedir. Yoksulluk kavramının birbirinden farklı tanımları ve buna ilişkin pek çok kavramları mevcuttur. Yoksulluğa bakış açısı ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye hatta kişiden kişiye bile değişiklik göstermektedir. Ayrıca yoksulluğa bakış açısı zaman geçtikçe değişkenlik göstermektedir. Birbirinden farklı tanımları ve zamanla değişkenlik gösteren yoksulluk kavramının katılımcılara neyi çağrıştırdığı sorulmuştur. Genel anlamda maddi yoksulluk olarak görülen yoksulluk kavramı katılımcıların çoğunluğu tarafından da aynı şekilde maddi yoksulluk olarak görülmüştür. Sadece 2

katılımcı yoksulluğun yalnız maddi olarak değil iyilik yoksulluğu, sevgi yoksulluğu ile hizmet ve düşünce yoksulluğunun da olduğunu belirtmiştir. Yapılan mülakatlarda katılımcılara hanede kaç kişi yaşadıkları, kendi gelirleri ve ailelerindeki toplam gelir de sorulmuştur. Türkiye’deki 2019 yılı şubat ayı hesaplamalarında yoksulluk sınırının tek kişi için 3.113 TL olması ve dört kişilik bir aile için 6.379 TL olması da göz önünde bulundurularak katılımcıların gelir durumlarına bakıldığında genel olarak katılımcıların %30’unun yoksulluk sınırının üstünde geri kalan %70 katılımcının ise yoksulluk sınırının altında kaldığı söylenebilmektedir. Yoksulluğun mutlak, göreceli ve insani yoksulluk gibi türleri varken katılımcıların büyük çoğunluğu yoksulluğu mutlak yoksulluk olarak algılamış ve yorumları da bu doğrultuda gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların genelinin yoksulluk sınırının altında oluşu düşünüldüğünde bu denli sonuçların alınması çok normaldir. Çünkü mutlak yoksullukta bireylerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçları olan gıda, giyim, kira ve yakıtı karşılayabildikleri durumdur. Katılımcıların çoğu da yoksulluk denildiğinden akıllarına evsiz barksız, aç, susuz ve giyecek kıyafeti olmayan kişiler geldiğini belirtmişlerdir.

Yoksullukla kadın istihdamı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcılara bu doğrultuda sorular sorulmuştur. Katılımcılar yoksullukla kadın istihdamının ilişkili olduğunu belirterek farklı yorumlar yapmışlardır. Kimine göre yoksulluk yaşayan kadınlar çalışmak zorunda kaldıkları için istihdam oranları artmıştır. Kimine göre ise kadınlar yoksullaşmamak için çalışmışlar ve bu sayede kadın istihdam oranları artmıştır. Yoksulluk çeken kadınlar ve eşi işten çıkarılan kadınlar ne iş olursa yaparım mantığında oldukları için alacakları az bir maaşa ve güvencesiz ortamlara bile katlanarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Anlaşılacağı üzere her iki türlü de yoksullukla kadın istihdamı arasında yadsınamayacak bir ilişki vardır. Kadın emeğine tarihin her alanında ihtiyaç duyulmuştur ancak bunun bir ücret karşılığında olması dünyada Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Türkiye’de ise Sanayi Devrimi ile başlamakla birlikte kadının asıl ücret karşılığı çalışması Cumhuriyetin ilanı ile başlamıştır. Kadınlar genelde savaşlar gibi zorunlu kalındığı dönemlerde çalıştırılmış ve zor dönemler atlatıldıktan sonra işlerini bırakmışlardır. Ancak zamanla yoksullukların yaşanması ve zorlukların ortaya çıkmasıyla tek kişinin yani evdeki erkeğin çalışmasının yetmediği durumda kadınlar devreye girmiş ve çalışmak zorunda

kalmışlardır. İş hayatına atılan kadın özgürce harcama, ekonomik özgürlük, sosyal çevre ve öz güvenin de kendisine kattıklarından dolayı zamanla işini bırakmak istememiştir. Aslına bakılırsa kadınlar yoksulluk çektikleri dönemlerde de, tekrar yoksullaşmamak için de çalışmak istemişlerdir. Kadınlar çalışmanın kendilerine sundukları fırsatlardan mahrum kalmamak için işlerini bırakmak istememektedirler. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma literatürle uyumlu sonuçlar vermiştir.

Kriz denince akla ilk gelen olumsuz bir durum olmaktadır. Bu günlük dilde de akademik dilde de bu şekildedir. Ekonomik krizlerle birlikte kısa veya uzun süreli bir buhran meydana gelmekte ve bununla birlikte makro alanda devletler, insanlar ve şirketler bakımından olağanüstü olumsuz şartlar ortaya çıkmaktadır. Yaşanan krizler sadece ortaya çıktığı ülkeyi değil küreselleşmenin de etkisiyle birçok ülkeyi de beraberinde etkilemektedir. Buna en iyi örnek küreselleşmenin de etkisiyle kısa sürede pek çok ülkeyi etkisi altına alan ‘Mortgage Krizi’ olmuştur. Yaşanan krizler ülke ekonomisi ile birlikte insanlar üzerinde de derin etkiler yaratmaktadır. Bu dönemlerden en çok etkilenenler de yine kadınlar olmuştur. Kadının iş hayatına atılışı konusunda kriz dönemlerinde verecekleri tepki belirsizdir. Çünkü yaşanan krizlerin kadın istihdamını arttırıcı etki yaratması da azaltıcı etki yaratması da olağandır. Çalışanların kriz dönemlerinde verdikleri ‘umudunu kaybetmiş çalışan etkisi’ ve ‘ek çalışan etkisi’ bu iki etkiden kadınları en çok ilgilendiren kısmı ikinci etki olan ek çalışan etkisidir. Yedek iş gücü olarak düşünülen kadınlar kriz dönemlerinde eşi, babası, abisi, erkek kardeşi kısacası evin reisi diye tabir edilen erkeğin işten çıkartılması/çıkması ile hanede azalan gelirin yerine konulması için iş hayatına atılırlar. Kadın bu kriz döneminde çalışmak zorunda olduğu için ücretin düşüklüğüne ve çalıştığı alanın güvencesizliğine bakmadan verilen işte çalışmaktadır. Ailenin reisi iş bulduğu zamanda genel olarak yedek iş gücü olarak görülen kadın işten ayrılmaktadır. Ayrıca kriz dönemlerinde yaşamın zorlaşması, işsizliklerin artması, gelirin azalması ve fiyatların artmasıyla birlikte yoksulluğun artması da kadınların iş hayatına atılımını zorunlu hale getirmiştir. Ancak bu zorunluluklardan dolayı kadınlar kayıt dışı istihdama itilmek durumunda bırakılmışlardır. Kadınlar genelde eğitimsiz ve vasıfsız olarak çalıştıklarından dolayı kriz dönemlerinde de işçi çıkarımlarında ilk akla gelen grup olmaktadır. Kadınların asıl görevi olarak ev işleri ve çocuk bakımı görüldüğünden, aile geçindirmediikleri düşünüldüğünden işten ilk çıkartılacak sırada yer almaktadırlar. Bakıldığı zaman kriz dönemleri yoksulluğu

getirmektedir. Yoksulluk ve krizin getirdiği olumsuzluklar da küreselleşme ile birlikte diğer ülkelere hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Bu da göstermektedir ki krizler, küreselleşme ve yoksulluk arasında ilişki vardır ve bu kavramlar birbirlerini etkilemektedir.

Görüşmelerde katılımcılara dünyada ve Türkiye’de yaşanan krizleri hatırlayıp hatırlamadıkları sorulmuştur. Büyük çoğunluğu kriz dönemlerini hatırlamadığını dile getirmiş bunun üzerine ufak bir hatırlatma yapılarak kriz dönemlerinin kadın istihdamı üzerinde etkilerinin olup olmadığı, varsa ne gibi etkilerinin olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan sadece biri krizlerin kadın istihdamı üzerinde etkisinin olmadığını belirtmiştir. Diğerleri ise krizlerin kadın istihdamı üzerinde etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Literatür çalışmalarında da belirtildiği gibi katılımcıların bir kısmı kriz dönemlerinde erkekler işten çıkarıldığı zaman kadının devreye girdiğini ve iş bularak çalıştığını belirtmiştir. Kimi ise şu an krizin içinde olduğumuzu ve bir bayan olarak istenilen işi bulamadığını belirtmiştir. Bir kısım katılımcı ise kriz dönemlerinde işçi çıkartılacağı zaman ilk akla gelenin kadınlar olduğunu ve kriz dönemlerinde kadınların iş bulamadığını belirtmiştir. Çalışmanın bu kısmı ile literatürün uyumlu olduğu görülmüştür. Katılımcılar da literatür çalışmasında aldığımız sonuçlardaki gibi kriz dönemleri ile kadın istihdamı arasında ilişki olduğunu ve krizlerin kadın istihdamını etkilediğini belirtmişlerdir. Katılımcı kadınların karşılaştıkları ve bahsettikleri bu durumlar literatürde de ‘umudunu kaybetmiş çalışan etkisi’ ve ‘ek çalışan etkisi’ olarak gösterilmiştir.

Kriz dönemlerinde piyasalarda, şirketlerde yaşanan olumsuzluklardan dolayı pek çok iş yerinin işçi çıkarttığı ve işsizlik oranlarının had safhalara geldiği bilinen bir gerçektir. Bu çalışmada katılımcılara kriz dönemlerinde iş yerlerinden kimin/kimlerin çıkartılacağı sorulduğunda bir birinden farklı cevaplar alınmıştır. Katılımcılar kadınlardan oluşmasına rağmen ve krizlerle ilgili sorularda kadınların iş bulamadığını ve işten çıkartılmalarında ilk akla gelenin kadınlar olduğunu söylemelerine rağmen bu soruya verdikleri yanıtlarda işçi çıkartılmalarında cinsiyet ayrımı yapıldığından bahsetmemişlerdir. Genel olarak verilen cevaplar iş yerine en son girenin ve en altta çalışanın olmuştur. Kadınların bu soruya verdikleri cevapta cinsiyet ayrımını düşünmemelerinin nedeni sorunun ayrıntılı olarak sorulmamasıdır.

Dünyada ve Türkiye’de nüfusun yaklaşık yarısını kadınların oluşturduğu düşünüldüğünde ülkelerin kalkınmalarının ve büyümelerinin istenilen seviyeye gelebilmesi için önem vermeleri gereken konulardan bir tanesi de kadın istihdamıdır. Bu nedenle kadın istihdamı sorunu sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin değil gelişmiş ülkelerin de sorunu halindedir.

Kadınların iş hayatına katılmak için birbirinden farklı ve kendilerince dile getirebildikleri birçok nedeni vardır. Kimi kadın istediği için çalışır, kimi istemese de mecburiyetten iş hayatına atılır. Ancak her iki durumda da kadınların iş hayatına atılma kararı vermelerindeki en büyük etken hiç şüphesiz ki ekonomik gerekçelerdir. Haneye giren gelirin yetersiz olması, eşin işten çıkartılması, geçimin zor olması gibi ekonomik nedenlerle kadınlar iş hayatına atılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda iş hayatına atılmak bazen kendi tercihleri bazen ise ailelerinin verdikleri kararlara uymak olarak gerçekleşmektedir. Kadınların ilk iş hayatına atılışları mecburiyetten olsa da kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, kendi paralarını kazanmalarının yarattığı öz güven, sosyalleşme ve ekonomik özgürlüklerinin oluşması ile kadınlar iş hayatından ayrılmak istememişlerdir. Bunlara ek olarak ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve kimseye bağlı kalmadan harcama yapabilmeleri kadınları iş hayatına itmiştir. Kadınların iş hayatına girişi sadece ekonomik etkenlerle sınırlı değildir. İş hayatına girişleri ile kişiliklerini geliştirme, sosyalleşme, kendilerine olan güvenlerinin artması ve boş vakitlerini değerlendirme gibi sosyokültürel etkenlerden de etkilenmişlerdir.

Görüşmelerde katılımcı kadınlara çalışma nedenleri sorulduğunda literatürle uyumlu cevaplar alınmıştır. Bu da çalışmanın bu bölümünün literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir. 30 katılımcının da kendilerine göre nedenleri varken en çok ekonomik etkenlerin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplarda; ekonomik özgürlük, sosyalleşmek, kendi ayakları üzerinde durabilmek, ailesine katkı sağlamak, özgür olabilmek, kimseye muhtaç olmamak, öz güven kazanmak, evde sıkıldığı için ve mecburiyetten çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğu eve katkı sağlamak için ve maddi zorluklardan çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu (katılımcıların %80’i) çalışma kararını kendileri aldığını belirtmişlerdir. Kadınların çalışma nedenlerinin bir tanesi de eşlerin boşanmasından kaynaklanmaktadır. Boşanan eşlerde maddi geliri olmayan kadın boşandıktan sonra

çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu duruma örnek olarak katılımcılardan K5 gösterilebilmektedir. Babası ile annesi boşandığından dolayı annesinin yanında yaşadığını ve annesiyle birlikte çalışmak zorunda kaldıklarını, bunun için eğitimi bırakmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu durum da sadece boşanan eşlerde değil ailenin parçalanması ile maalesef ki çocukların da önemli derecede yıprandığı ve eğitimlerini yarıda bırakıp çalışmak zorunda kaldığını göstermiştir.

Kadınların çalışma nedenleri önemli olduğu gibi çalışmak için aradıkları şartlar da önemlidir. Kadın emeği ikinci plana atıldığı ve yedek iş gücü olarak görüldüğü için genelde iş ararken şart koşmaları mümkün olmamaktadır. Hatta öyle ki zor şartlarda, düşük ücretlerle ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluk çeken, eğitimsiz ve vasıfsız kadının kendisine verilen şartları kabul etmekten başka bir çaresi olmamaktadır. Çünkü o şartları kabul etmezse çalışamayacağını bilincindedir. Ancak daha eğitilmiş, vasıflı kadınların sunacakları bazı şartlar olabilmektedir. Bunlar da genelde sağlık sigortası, çalışma saatleri, eğitim gördükleri işi yapmaları, alacakları ücretin tatmin edici olması vs.

Bu çalışmada katılımcıların çoğu ilk işe girdiklerinde çalışmak zorunda olduklarından ne iş olursa yaparım deyip hiçbir şart gözetmeksizin çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Ancak katılımcılar şu an başka bir işe girmek istediklerinde arayacakları ilk şartın çalışma saatlerinin düzenli olması olacağını vurgulamışlardır. Bununla birlikte, masa başı iş olması, maaşı, iş ortamının iyi olması, bedenen çok yorulmayacakları işler olması, pazar günü izinli olmak, çalıştıklarının hakkını alabilmeleri, iş arkadaşlarının iyi olması, hafta sonu tatili, sigorta ve çalıştıkları yerde huzurlu olmaları gibi şartlarını da belirtmişlerdir. Bu belirttikleri şartlar katılımcıların olmasını istedikleri şartlardır ancak bu şartlarda çalışabilen çok az katılımcı vardır. Geneli zorunluluktan ve çalıştıkları yerlere hiçbir şart gözetmeksizin girmişlerdir. Kimi katılımcı ise zaten işe girmek için isteseler de şart koşamadıklarını belirtmişlerdir. Eğitim düzeyinin düşük olmasının da buna etken olduğunu belirtmişlerdir. Ancak katılımcıların 11'i yüksek lisans, lisans ve ön lisans mezunu olmasına rağmen bunlardan sadece 1'i kendi mesleğini yapabileceği bir iş şartı aramış ve 1'i de kendini geliştirebileceği bir iş olup olmadığına bakacağını belirtmiştir. Bu duruma bakıldığında eğitim durumunun yüksek olmasının da kadınların çalışmak için şart koşabilmelerinde yeterli olmadığını göstermiştir. Eğitilmiş kadınların çoğunun da iş

ararken şart koşmadığı görülmüştür. Katılımcılarla yapılan mülakatlarda dikkat çeken bir durum ise sağlık sigortasının katılımcıların çoğu tarafından şart olarak belirtilmemesidir. Bunun üzerine katılımcılara sigortanın neden şartları arasında olmadığı sorulduğunda ise; sigortanın zaten çalışmak için zorunlu şart olduğunu söyleyerek ondan bahsetmediklerini belirtmişlerdir. Çalışmanın bu bölümü literatürle uyumludur çünkü genelde kadınlar çalışmak zorunda olduklarından dolayı şart gözetmeksizin iş hayatına atılmaktadırlar. Ancak eğitim düzeyleri yüksek olan bütün kadınlar olmasa da şart gözetememeleri üzücü bir durum olmakla birlikte kadın istihdamındaki problemlerin çözümünde günümüzde üniversite mezunu işsiz oranlarının yüksek olması da göz önünde bulundurularak eğitimin de yeteri kadar etkili olmadığını göstermektedir.

Türkiye’de kadın istihdam oranı yeterli düzeyde değildir. İstihdam oranlarına bakıldığında da bu bariz ortada olan bir durumdur. Kadın istihdam oranı erkek istihdam oranının yarısından bile daha düşüktür. Kadın istihdamı gün geçtikçe artış göstermektedir ancak bu artış yeterli olmamaktadır. Dünyada bu sorun ülkelerin genel sorunu olmakla birlikte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Son zamanlarda gelişmiş ülkelerde kadın istihdam oranlarında iyileşmeler olduğu gözlemlenmiştir. Görüşmelerde katılımcılara da Türkiye’de kadın istihdamının yeterli olup olmadığı sorulduğunda literatürle uyumlu şekilde kadın istihdamının yeterli düzeyde olmadığını, çalışmak isteyip de çalışamayan çok kadının olduğunu ve üniversite mezunlarının bile okulu bitirip evde oturduklarını iş bulamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kadın istihdamının Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan sadece 3 tanesi kadın istihdamının yeterli düzeyde olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların da belirttiği gibi kadın istihdam oranları bölgeden bölgeye değişkenlik göstermektedir. En düşük olduğu bölgeler de Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleridir.

Kadınlar çalışmak istediklerinden dolayı birçok problemle ve engelle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu problemler sadece iş ararken değil iş yerlerinde de meydana gelmektedir. Kadınlar çalışmak istediklerinde, iş aradıklarında, iş görüşmesine gittiklerinde ve iş yerlerinde problemlerle ve engellerle karşılaşmaktadır. Genel olarak karşılaştıkları problemleri sıralayacak olursak; eğitim ve mesleki eğitimde eşitsizlik, iş bulma ve yükseltilmede eşitsizlik, aile-iş çatışması, cinsel taciz, sosyal haklardan

yararlanmada eşitsizlik, çocuk bakımı sorunu, ev işleri, mobbing (psikolojik taciz), ücretlendirmede eşitsizlik, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, sendikal haklarda eşitsizlik, kayıt dışı işlerde çalışma, cam tavan (terfi ettirilmeme), cinsiyet ayrımcılığı, ücretsiz aile işçiliği ve mesleğe yönlendirmede ayrımcılıktır. Maalesef ki kadınlar zaten zor olan hayatlarının yanında bir de bu tür problemlerin üstesinden gelmeye çalışmaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde gerçekleştirilen mülakatlarda alınan yanıtlarla literatürün uyumlu olduğu görülmektedir. Çünkü sıralanan problemlerin çoğunu katılımcılar yaşadıklarını ve yaşandığını belirterek cevaplar vermişlerdir.

Kadınlar ilk engelle çalışmak istediklerini dile getirdiklerinde karşılaşmaktadırlar. Kadının çalışması toplum tarafından kadına biçilen role ters bir davranış olarak görülmektedir. Toplumun kadına bakış açısı, kadın ev içinde temizlik yapar, çocuğuna bakar, eşine kadınlık görevlerini yerine getirir şeklindedir. Kadının ev dışında çalışması öncelikle toplum tarafından yadırganmaktadır. Kadın çalışmayı kabul ettirdiğinde bile kadına yüklenen, kadının birinci işi olarak görülen iyi bir eş ve anne rolleriyle birlikte götürebileceği bir iş seçmek durumunda kalmaktadır. Bundan dolayı kadının çalışacağı işler sınırlanmaktadır. Kadın önce evinin işini yapacak, çocuğuna annelik yapacak, kocasına iyi eş olacak ondan sonra dışarıda çalışabilecektir. Kadın toplumun bakış açısından kurtulsa bile eşinin, babasının, abisinin çalışmasına izin vermemesi engeline takılmaktadır. Bunlar kadının omuzlarına yüklenen ağır yüklerdir ve kadın bu durumdan kurtulamamaktadır. Günümüzde bu tür düşünceler kırılmaya başlansa da Türkiye’de kırsal bölgelerde, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde halen böyle düşünenler çoğunluktadır. Çalışan kadınların çocuğu mağdur olur düşüncesi ve iş verenin de çocuklu, evli, hamile kadın çalıştırma taraftarı olmaması yine kadının önünde engeldir. Bunların yanında kadının eğitim düzeyi de iş hayatına atılışının önünde büyük engeldir. Çünkü eğitim oranı yükseldikçe kadınların iş hayatına atılma ihtimalleri artmaktadır. Aralarında doğru orantı mevcuttur. Bu durumun en güzel örneğini kırdan kente göçlerin başladığı 1950’li yılların ortalarında başlayıp 2004 yılına kadar süren kadın istihdam oranındaki düşüş göstermektedir. Kadın istihdamının 2004 yılına kadar düşüş eğiliminde olmasının nedeni kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların kentlere göç ettiklerinde eğitimsiz ve vasıfsız olduklarından dolayı iş hayatına atılamamalarıdır. Bu durum da göstermektedir ki eğitim düzeyi kadın istihdamını etkilemektedir. Ayrıca kadının eğitim düzeyi yükseldikçe aldığı ücretin de

arttığı görülmektedir. Kadınlar çalışmak istediklerinde çocuklarının küçük olması ve bakacak kimselerinin olmaması da çalışmalarının önünde engeldir. Çocukla birlikte iş yerine gidemeyeceği için, çocuğu bırakacak kimse olmadığı için, kreşlerin yetersiz olması ve bazı durumlarda kreş masrafları çalıştığında alacağı ücrete değmeyeceği için kadın iş hayatının dışında durmak zorunda kalmaktadır. Hukuki düzenlemelerdeki eksiklikler de kadının iş hayatına atılışında engeller yaratmaktadır. Doğum yapan kadının ücretsiz izne ayrılma gibi bir hakkı varken özel sektörde çoğu kadın ücretsiz izne ayrılamamaktadır, ayrılabilen kadın ise işe geri döndüğünde aynı pozisyonda işine devam edememektedir. Kadınların belirli yaşlardan sonra işe alınmamaları da istihdamlarının önünde engeller oluşturmaktadır. Ayrıca kadınlar iş başvurusunda bulunduklarında ilk bakılan özelliklerden biri evli olup olmamasıdır. Kadın evli ise çocuğunun olup olmadığı, evli olmayan kadınların evliliği düşünüp düşünmedikleri, sevgililerinin olup olmadığı, evlilik planları ve çocuk planları sorulmakta ve bu durumlar önlerinde engel teşkil etmektedir. Kısacası kadınsanız ve iş arıyorsanız her an her şey önünüze engel olarak konulabilmektedir. Katılımcılar yaptıkları iş görüşmelerinde evliliğin problem olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan X fabrikasında personel sorumlusu olarak çalışan K21 yaptıkları personel alımı görüşmelerinde kadınlara evli olup olmadıkları, çocuklarının olup olmadığı, çocuk düşünüp düşünmediği, bekarlara evlilik planlarının olup olmadığı ve “1 yıl içerisinde çocuk planınız var mı?” gibi soruların sorulduğunu dile getirmiştir. Katılımcılar gittikleri görüşmelerde bu tarz sorularla karşılaşmalarının üzücü olduğunu dile getirmişlerdir. Bu durumda evli ve çocuklu kadınlar görüşmelere ekside başlamaktadırlar.

Kadınlar iş yerlerinde de birçok engelle karşılaşmakta ve zor olan yükleri daha da ağırlaşmaktadır. Kadınların iş hayatına atılışlarını engelleyen sadece erkekler değil kadınlarda kendilerine rakip olacağını düşündükleri kadınları kendilerine karşı bir tehdit olarak görüşüp iş piyasasından itmeye çalışmaktadırlar. Bu duruma aynı zamanda kraliçe arı sendromu da denilmektedir. Katılımcılardan bir kaçı bu durumla karşılaştıklarını ve hemcinslerinin kıskançlıkları yüzünden işlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Kadınların iş hayatlarında karşılaştıkları engellerden bir diğeri ise ücret eşitsizliğidir. Özellikle özel sektörde kadınlarla erkekler eşit ücret alamamaktadırlar. Aynı mesleki kategorilerde bile olsalar kadınlar erkeklere göre daha

düşük ücretler almaktadırlar. Kadınlar iş yerlerinde olsun, iş başvuruları esnasında olsun, cinsel tacize uğramaktadırlar. Bu durum kimi kadının iş hayatına son vermesine neden olmakta iken kiminin ise çalışmak zorunda olduğundan bu durum karşısında ses dahi çıkaramamasına neden olmaktadır. Yaşanan bu cinsel tacizler kadınların ruh sağlığının bozulmasına da neden olmaktadır ve çoğu kadını iş gücü piyasasından uzaklaştırmaktadır. Kadınlar iş yerlerinde maruz kaldıkları mobbingden (psikolojik taciz) dolayı da iş yerlerinde sıkıntılar çekmektedirler. İş yerlerinde mobbing uygulanması kişileri işlerinden soğutarak işlerinden ayrılmalarına neden olabilmektedir.

Bu çalışmada katılımcılarla yapılan görüşmelerde literatürle uyumlu cevaplar alınmıştır. Katılımcılar iş yerlerinde cinsel taciz, kraliçe arı sendromu, ücretlendirmede eşitsizlik, mobbing, iş tanımlarından başka işler yapmak zorunda bırakılmaları, çalıştıklarının karşılığını alamamaları, mesai saatlerinin fazla olması gibi problemlerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu da çalışmanın literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Kadın istihdamının artırılması için bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de birçok projeler ve programlar yapılmaktadır. Ancak bunların ne kadarı etkili olmuştur. Yeterli olmuş mudur? Dünyada da Türkiye’de de yapılan projeler yeterli düzeyde değildir. Yeterli düzeyde olmuş olsaydı günümüzde kadın istihdamı diye bir sorun ortada kalmazdı. Kadın istihdamının artırılması için birçok öneri sunulabilir. Özellikle kadınların kendilerinin dile getirdiği ve sıraladıkları sorun ve engellerin çözülmesi kadın istihdamı açısından büyük gelişme kat edilmesine yardımcı olacaktır. Yapılan görüşmelerde de katılımcılar iş ararken ve iş yerlerinde karşılaştıkları problemlerin çözülmesi ile kadın istihdamının daha fazla artacağını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu öneri olarak en başta kadınlara uygun çalışma alanlarının oluşturulması ve kadınlara olan bakış açısının değiştirilmesini sunmuşlardır. Kadınlar hem anne hem eş hem de çalışan olduklarından dolayı kendilerine uygun olabilecek iş olanaklarının geliştirilmesini, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. İş koşulları olarak vardiya sisteminin ve çalışma saatlerinin iyileştirilmesinin kadınlar için büyük önem arz ettiğini dile getirmişlerdir. Evin dışında çalışamayan ve ev içerisinde çalışması gereken birçok kadın olduğundan bu kadınlara kendi evlerinde üretim yapabilecekleri ve bu şekilde para kazanabilecekleri iş olanaklarının geliştirilmesi önerilmiştir. Kadınların çalışmamasının önündeki önemli engellerden biri olan “erkeğin,

kadının çalışmasına izin vermemesinden dolayı” evdeki eş, baba ya da erkek kardeşin kadının çalışması konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü çoğu kadın evde eşi, babası, erkek kardeşi izin vermediği için iş hayatına atılamamaktadır. Eğitim düzeyinin arttırılması da yine kadın istihdamının arttırılmasında gerekli olan unsurlarındandır. Ancak katılımcıların küçük bir kısmı eğitimin öneminden bahsetmiş ve yine küçük bir kısmı önerilerinde eğitimden bahsetmiştir. Bunun nedeni ise son zamanlarda üniversite mezunu gençlerin büyük bir kısmının işsiz olmasından kaynaklanmaktadır. Etraflarındaki kişiler okuyup da bir işe giremediğinden dolayı eğitim önerisinde bulunanların sayısı azdır. Katılımcılardan bir kısmı çocuklarının ve kardeşlerinin üniversite mezunu olmasına rağmen bir işe giremediklerini belirtmişlerdir. Kadın istihdamının arttırılması için yapılması gereken belki de en önemli olanı çocukların bakımındır. Çalışmak isteyen kadınların çocuklarını bırakabilecek kimselerinin olmamasından dolayı iş hayatından uzak kalmaktadırlar. Küçük il ve ilçelerde yeterli düzeyde kreşlerin olmaması ve kreşlerin belirli yaşlara kadar çocuk almamaları çocuğu belli bir yaşa gelene kadar kadının çalışmasını engellemektedir. Çocuklu kadınların iş imkanlarının arttırılması için bir çok projeler geliştirilse de hukuki düzenlemeler yapılsa da yeterli gelmemektedir. Kadınlara doğumdan önce 8 hafta ve doğumdan sonra da 8 hafta olmak üzere toplamda 16 hafta ücretli izin verilmekte ve sonrasında ise isteğe bağlı olarak ücretsiz izne çıkma hakkı verilmektedir. Ancak bu durum genelde kamu sektöründe uygulama alanı bulmakta özel sektörde kadınlar bu haklarından yeterince yararlanamamaktadırlar. Ayrıca ücretsiz izne çıkabilen kadın ise izinden döndükten sonra aynı pozisyonda işine devam edememektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada küreselleşme, yoksulluk, krizler ve kadın istihdamı arasındaki ilişki incelenmiş ve bu kavramların birbiri ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile desteklenmiştir. Bu kavramlara bakıldığında hepsinin birbirini etkilediği ve birbiri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Yaşanan ekonomik krizler yoksulluğu beraberinde getirmekte ve küreselleşme ile birlikte yoksulluk ülkeler arasında hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Yoksulluğun oluşması ve artması da kadın istihdamının artmasına neden olmaktadır. Evin reisi olan erkeğin gelirinin yetmemesi durumunda kadının devreye girmesi ve çalışma hayatına atılmak zorunda kalmasıyla kadın istihdamı da artmış olacaktır. Ancak kadın istihdamının artmasıyla yoksulluğa çözüm olamamaktadır, kadının düşük ücret ve

güvencesiz işlerde çalışmasından dolayı yoksulluk kalıcı hale gelmiştir. Küreselleşmenin yayılmasına sebebiyet verdiği sadece krizler ve yoksulluk gibi olumsuz sonuçlar değildir. Teknoloji, iletişim ve ulaşımın kolaylaşması gibi birçok olumlu etkiler de yaratmıştır. Yine bunlar da kadın istihdamının arttırılmasında etkili olmuştur. Anlaşılacağı üzere bu kavramlar birbirleri üzerinde etkilidir. Özellikle genelde zorunluluklardan dolayı iş hayatına atılan kadınların yoksullukla bağlantısının olması kaçınılmazdır. Çünkü kadınların ilk iş hayatına atılışları bile savaş dönemlerinde mecburiyetten olmuştur. Literatür çalışmasıyla mülakatlardan elde ettiğimiz sonuçlar uyumlu çıkmıştır. Bu da bu çalışmanın gerçeği yansıttığını göstermektedir. Özellikle kadın istihdamı ile ilgili olan sorularda bizzat çalışan kadınların kendileri ile yüz yüze görüşülüp fikirlerinin alınması bu çalışma açısından daha yararlı olmuştur.

KAYNAKÇA

Abanoz, İsmet Nezih (2012), *Ekonomik Kriz, Kapitalizm ve Suç*, Legal Yayıncılık: İstanbul.

Açıkgöz, Reşat (2010), “Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”, *Hakem Heyeti*, 45, ss. 45-60.

Adakale Demirhan, Fatma Elif ve Ekonomi, Münir (Ekim 2005), “Türkiye’de Kadın İşçilerle İlgili Koruyucu Yasal Düzenlemeler ve 4856 Sayılı İş Kanunu İle Getirilen Yenilikler”, *İTÜ Dergisi/d Mühendislik*, IV(5), ss. 55-67.

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), “Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü”. [Erişim: 22 Haziran 2019, <https://www.afad.gov.tr/tr/23792/Aciklamali-Afet-Yonetimi-TerimleriSozlugu?kelime=kriz>].

Akçay, Belgin (2012), *21. Yüzyılın İlk Finansal Krizi Subprime Mortgage Krizi*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Akın, Mustafa (2017), “Küreselleşen Yoksulluk”. [Erişim: 24 Aralık 2017, <http://www.millivicdan.org/makale-kuresellesen-yoksulluk--241.html>].

Aksan, Gamze (2012), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 27, ss. 9-19.

Aktan, Coşkun Can ve Şen, Hüseyin (Kasım-Aralık 2001), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, II(42).

Alkan, Ayşe Ece (2014), *Küreselleşme ve Ekonomik Güvenlik*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Altay, Asuman (2007a), “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, *Ege Akademik Bakış*, 7(1), ss. 337-362.

Altay, Asuman (2007b), “Küresel Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikro-fınansman Yaklaşımı”, *Finans Politik&, Ekonomik Yorumlar*, 44(510), ss. 57-67.

Altıparmak, İpek Beyza (2015), *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Bir Sosyal Politika Örneği Olarak ŞÖNİM’ler Üzerine Nitel Bir Araştırma: Ankara Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım Metin (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss.60-76.

Ataç, Beyhan (2012), *Maliye Politikası*, 9. Baskı, Turhan Kitabevi: Ankara.

Avşar Kurnaz, Şebnem (2007), “Çocuk Yoksulluğu”, *Aile ve Toplum*, 9(3), ss. 47-55.

Aydın, Durmuş (2014), “Küreselleşme ve Yoksulluk”, *İHH, İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi (İNSAMER)*, ss. 1-15.

Aydın, Süleyman (2016), “Türkiye’de Kadının İstihdamı ve Kadına Dair Sosyal Güvenlik Uygulamaları”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), ss. 243-258.

Aytaç Güner, Merve Tuğçe (2010), *Kadın İşgücü ve Kadının İşgücüne Katılımı: Kriz Dönemlerinde Kadın İstihdamı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ayvaz Kızılgöz, Özlem (2012), “Türkiye’de Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi”, *Yönetim ve Ekonomi*, 19(1), ss.179-190.

Bacakoğlu, Şerife, “Küreselleşmenin Yoksulluğa Etkileri”. [Erişim: 08. Mayıs 2019, <https://www.akademikkaynak.com/kuresellesmenin-yoksulluga-etkileri.html>].

Bakır, Zülfiye Zeynep (2016), “Modern Kölelik”, *İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi(İNSAMER)*, araştırma sayı 19, ss. 1-21.

Bayar, Fırat (2008), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı:32, ss. 25-34.

BBC (2016). [Erişim: 20 Aralık 2017, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160531_modern_kolelik].

Bekiroğlu, Cemil (2010), *Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Belet, Nuran H. (2013), “Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya ve Kadın İşgücüne Etkisi”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(1), s.s. 3-5. [Erişim: 15 Ocak 2018, <http://www.iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/view/534/503>].

Berber, Metin ve Yılmaz Eser, Burçun (Nisan 2008), “Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz”, *“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), ss. 1-16.

Berber, Senem Elçin (2016), *Muş’un Güneyik Köyü’nde Kadın Yoksulluğu ve Suya Erişim*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Berikol, Bilal Zafer (2008), “Yeni Ekonominin Finansal Krizler Üzerine Etkileri: Türkiye Kasım 2000- Şubat 2001 Krizleri”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(2), ss. 1-15.

Bıyıklı, Sevilay (2015), *Turizm Sektöründe Kadın İstihdamının Önemi ve Karşılaşılan Sorunlara Yönelik Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Biçerli, Mustafa Kemal (2004), *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.

Bilen, Mahmut, Şan, M. Kemal ve Aydın, M. Kemal (2005), “Yoksulluk Sorunu Üzerine”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(10), ss. 1-26.

Bilge, Orhan (2009), *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*, Yayınlanmış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Bolcan, Aybike Elif (2006), *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadının Yeri ve Kadın İşsizliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bozkaya, Gülferah (2013), “Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), ss. 69-89.

Bulut, Şehadet (2017), *Sektörler Arası Kadın İstihdamı ve Cinsiyet Ayrımcılığı Üzerine Bir Araştırma: Kilis İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

Burtan Doğan, Bahar, Korkusuz, M. Refik ve Çelik, M. Yusuf (2011), “Diyarbakır İline Özel Sektör Bünyesindeki Kadın İstihdamının Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), ss. 1-24.

Büyüköztürk, Şener ve diğerleri (2016), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 20. Baskı, Pegem Akademi Yayınları: Ankara.

Çakır, Semih (2017), 1998 Rusya Krizi. [Erişim: 02 Nisan 2018, <http://www.hakkindabilgiler.org/1998-rusya-krizi/>].

Çakmak, Radiye (2001), *Kadın İşgücü ve Yönetim Kadrolarında Kadın İstihdamı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çam, Lütfiye Selva (2014), *Türkiye'de Kadın İstihdamının Kalkınmaya Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelik, Elif ve Güney, Ahmet (2017), “Kayıt Dışı İstihdam Olgusu Ve Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam”, *İktisadiyat Dergisi*, 1(1), ss. 213-248.

Çelikel Danışoğlu, Ayşe (2004), “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, ss. 215-239.

Çetin, Beyzade Nadir (2008), *Küreselleşme Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Toplumsal Yansıması: Küreselleşme Karşıtı Hareketler (Türkiye Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Çeviş, İsmail ve Yayan, Selin (2012), “Finansal Krizler ve Para Politikası”, Doğan, Çetin ve Parlaktuna, İnci (Ed.); *Para Teorisi ve Politikası*, Lisans Yayıncılık: İstanbul, ss. 417-456.

Çoban, Tonguç (2002), “Yoksulluk Karşıtı Sosyal Hareketler”, Yasemin Özdek (Ed.); *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, 1. Baskı, TODAİE Yayınları: Ankara, ss. 351-379.

Çotuk, Müge (2014), *Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Kurulan Kalkınma Ajansları ve Kadın İstihdamının Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dağdemir, Özcan (2002), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.

Demir, Levent (2009), *Küreselleşme ve Terör*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Demirtaş, Gökhan ve Yayla, Nuray (2017), “Küresel Entegrasyonun Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkisi: Amprik Bir İnceleme”, *Journal of Yasar University*, 12(48), ss.339-349.

Dilek, Duygu (2013), *Türkiye’de Tarım Sektöründe Kadın İstihdamı (Bölgesel Temelde Bir İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dinçkol, Bihterin (2005), “Kadın- Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık”, *İstanbul Ticaret Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(8), ss. 101-117.

Dinçoflaz, N. Janset (2009), *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*,

Yayınlanmış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi), (Nisan 2018), ss. 10. [Erişim: 23 Ekim 2018, <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/DISK-AR-istihdam-is%CC%A7sizlik-raporu-2017-YILLIK-Nisan-2018.pdf>].

Doğan, Eda (2014), *Türkiye’ de Yoksulluğun Ölçülmesi*, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Doğan, Sedat (2014), *Kadın İstihdamında İletişimin Önemi: Çalınma ve İş Kurumu Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dumanlı Kürkcü, Duygu (2013), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, *Dergipark*, 3(2), ss.1-11.

Durgun, Özlem (2011), “Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Sayı:6(1), ss. 143-154.

Durmaz, Şerife (2016), “İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), ss.37-60.

Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2009), *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*, 13. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.

Ekinci, Hasan ve İzci, Ferit (2006), “Kriz Yönetiminde İnsan Kaynaklarına Psikolojik Desteğin Önemi ve Kayseri Tekstil Sektöründe Bir Araştırma”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(12), ss.39-54.

Ekonomik Kriz Nedir? (14.12.2018). [Erişim: 02 Haziran 2019, <https://m.doviz.com/makale/ekonomik-kriz-nedir/28>].

Ensari, Sıddık (2010), “TÜİK’in Yoksulluk Analizleri Üzerine”, *Maliye Finans Yazıları*, 24(87), ss.9-15.

Erarslan, Cemil (2014), *Küresel Finansal Krizin Evrimi Mortgage Krizinden Avrupa Borç Krizine Nedenleri, Etkileri ve Sonuçları*, 2. Baskı, Der Kitabevi: İstanbul.

Erarslan, İlkey (2009), *Türkiye’de Kadın İstihdamının Arttırılması: Tespit ve Öneriler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eren, Fatih Mehmet (2010), *Ekonomik Krizler ve Kriz Göstergeleri: 1990 Sonrası Dünyada Yaşanan Krizler ve Türkiye Karşılaştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Erikli, Süheyla (2017), “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam İçerisinde Kadınlar: Kayıt Dışı İstihdam İle Kadın (Çalışan) Yoksulluğu Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi”, ss. 16. [Erişim: 23 Ekim 2018, http://www.isdunyasikayitsizkalmiyor.com/wp-content/uploads/2017/09/Ars_Gor_Suheyla_Erikli_Ulusal_Calistay_Bildirisi.pdf].

Erol, Mikail (2010), “Ekonomik Kriz ve KOBİ’ler”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), ss.165-181.

Gerşil, Gülşen (2015), “Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(1), ss. 159-181.

Gökalt, Pelin (2012), *2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türkiye’de İstihdam Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Göknil Kılıç, Hacer (8 Mart 2016), “Kayıt dışı istihdamın gölgesinde kalan kadın emeği”. [Erişim: 23 Ekim 2018, <http://www.sivilsayfalar.org/2016/03/08/kayit-disi-istihdamin-golgesinde-kalan-kadin-emeği/>].

Gül, Ekrem, Ekinci, Aykut ve Konya, Serkan (2009), *Türkiye’de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz*, Ekin Yayınevi: Bursa.

Gül, Hülya, Yalçınoglu, Nilgün ve Atlı, Zahide Ceren (2014), “Türkiye’de Çalışma Yaşamında Kadının Konumu ve Sorunları”, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(2), ss.169-176.

Güler, Mehmet Atilla (2015), “Modern Kölelik ve Modern Köleliğin Görünümleri”, *İş ve Hayat*, sayı. 2, ss. 23-46.

Gün, Servet (2010), *Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güneş, Zeynep (2009), “*Türkiye’de Yoksulluk Araştırmaları: 1990 Sonrası Çalışmaların Bibliyografik Analizi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

Hattaoğlu, Dilek (2002), “Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu ve Bir Başa Çıkma Stratejisi Olarak Ev Eksenli Çalışma”, Yasemin Özdek (Ed.); *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, 1. Baskı, TODAİE Yayınları: Ankara, ss. 303-316.

Hatun, Şükrü (2002), “Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, *Türk Tabipleri Birliği*, ss.1-44.

Etimoloji Türkçe, *Kriz Kelime Kökeni*, [Erişim: 18 Ocak 2018, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kriz>].

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) (2017), *Modern Kölelik ve Çocuk İşçiliği*. [Erişim: 20 Temmuz 2017, http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_575650/lang--tr/index.htm].

İşığışok, Özlem (2011), *İstihdam ve İşsizlik*, Ekin Yayınevi: Bursa.

İşık, Sayım, Duman, Koray ve Korkmaz, Adil (2004), “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1), ss. 45-69.

İnce, Meltem (2010), *Kadın İstihdamı ve Kadın İşgücüne Olan Talep Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

İncedal, Sümer (2013), *Küresel Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, Yayınlanmamış Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, Ankara.

İpek, Melek (2014), “Kayıt Dışı İstihdamda Küresel Etkiler ve Sosyal Örüntüler”, *Çalışma ve Toplum*, 1, ss.163-186.

KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği), “Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler”. [Erişim: 29 Ekim 2018, <http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>].

Kalaycı, Savaş (2015), *Yoksulluk Kültürü ve Sosyal Yardımlaşma Geleneği – Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği-*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

KAMU-SEN (2009), *İstihdam, İşsizlik ve Ücret Sorunlarına Çözüm Arayışı*. [Erişim: 27 Mayıs 2018, https://kamusen.org.tr/icerik_goster.php?Id=5535].

Kapar, Recep (2010), “Türkiye’de ÇalışanYoksullar”, Ankara Sanayi Odası Yayın Organı, ss. 53-63.

Karabıyık, İlyas (2012), “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, XXXII (I), ss. 231-260.

Karadeniz, Oğuz ve Yılmaz, Hakkı Hakan, TÜRKONFED (Türkiye Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (08.03.2017), Türkonfed İş Dünyasında Kadın 2017 Raporu Birinci Faz Çalışma Sonuçları. [Erişim:27 Ekim 2018, <http://www.turkonfed.org/tr/detay/1301/turkonfed-is-dunyasinda-kadin-2017-raporu-1-faz-sonuclari/>].

Karakaş, Mehmet (2010), “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, XII(2), ss. 1-16.

Karan, Dilek(2014), *Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Sağlık Sektöründe Çalışan Kadınlara İlişkin Hukuki Düzenlemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karapınar, Betül(2014), “Küreselleşme’nin Dünyaya Etkileri”. [Erişim: 14 Ekim 2017, <https://prezi.com/0ca5pxc2by6m/kuresellesmenin-dunyaya-etkileri/>].

Kayan, Erkan (2007), *Küresel Yoksullaşma ve Küresel Terör Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaykusuz, Murat (2014), *Geçmişten Günümüze Finansal Krizler (1619 - 2014)*, Ekin Yayınevi: Osmangazi/ Bursa.

Kesgingöz, Hayrettin (2016), “Türkiye’de Yaşanan 2008 Ekonomik Krizinin Yoksulluk ve Emeklilik Kararları Üzerine Etkisi ”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 6(1), ss. 126-158.

Kılınç, Ercan (2016), *Küreselleşme Sürecinde Yerel Ekonomik Kalkınma: Gaziantep Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Kıvılcım, Fulya (2013), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), ss.219-230.

Kibritçioğlu, Aykut (2001), “Türkiye’ de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı Eylül Ekim, 1(41). [Erişim: 15 Ocak 2018, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/kibritci/ytd-kibritcioglu.pdf>].

Kocacık, Faruk ve Gökkaya, Veda B. (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), ss. 195-219.

Koç, Kübra (2014), *Türkiye’de Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Çabalar: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kolsuz, Selin (1 Ekim 2018), “Türk Medeni Kanunu ve Kadınlara Verilen Haklar”. [Erişim: 07 Haziran 2019, <https://derstarih.com/turk-medeni-kanunu/>].

Konca, Betül (2016), *İktisatta Feminist Bir Bakış: 2000 Sonrası Dönemde Kadın İş Gücünün Ekonomideki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Koray, Merve ve Alev, Hülya (2002), “Yoksulluk ve Yoksulluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliği”, Yasemin Özdek (Ed.); *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, 1. Baskı, TODAİE Yayınları: Ankara, ss. 441-466.

Korkmaz, Adem ve Korkut, Gülsüm (2012), “Türkiye’de Kadın İşgücüne Katılımın Belirleyicileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), ss. 41-65.

Korkmaz, Esfender ve Tay, Arzu (Kasım 2010), “Küresel Kriz, Türkiye’ye Etkileri ve Çözüm Önerileri”. [Erişim: 25 Mart 2018, <http://www.esfenderkorkmaz.com/arastirmayazilari/kuresel-kriz-turkiye-ye-etkileri-ve-cozum-onerileri.html>].

Köse, Zeynep (2014), *Turizmde Kadın İstihdamı ve Kadın Girişimciliği Beypazarı Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kunduracı, Nevzat Fırat (2011), “Küreselleşme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, Sayı:2(3), ss. 93-100.

Kurşuncu, Hatice (2006), “Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçük, Müşerref (2015), “Çalışma Hayatında Kadın ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışan Emekçi Kadınlara İlişkin Bir Araştırma”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), ss. 1-17.

Küçükali, Adnan, Lokmacı, Lokman (2015), “Türkiye’de Gizli İşsizlik ve Eksik İstihdam Edilenler Aracılığı ile Verilen İstihdam Hizmetleri: İş ve Meslek Danışmanlığı, Erzurum Örneği”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S:2, ss. 74-84.

Medya ve küreselleşme (2011). [Erişim: 02 Ekim 2017, http://www.halklailiskiler.com.tr/MEDYA_VE_KURESELLESME..php].

Memiş, Hasan (2014), “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), ss. 144-161.

Merdoğlu, Ebru, “Bilimsel Araştırmalarda Görüşme Teknikleri”. [Erişim: 13 Haziran 2019, <https://www.guncelpsikoloji.net/arastirma-yontemleri/bilimsel-arastirmalarda-gorusme-teknikleri-h6154.html>].

Milli Eğitim Bakanlığı Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri (2012), *Görüşme Teknikleri*, 342PR00039, Ankara. [Erişim: 13 Haziran 2019, http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Görüşme%20Teknikleri.pdf].

Murat, Sedat (2007), *Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı*, İTO (İstanbul Ticaret Odası), (Yayın No:2007-73), Elma Basım: İstanbul.

Mutlu, Kayhan ve diğerleri (2012), “Analitik Çerçeve”, Ramazan Taş (Ed.); *Ankara'nın Kentsel Yoksulluk Haritası*, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları: Ankara.

Odabaşı, Ferhat (2009), *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü*, Yayınlanmış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Osmanoğlu, Hakan (2012), *Finansal Krizin Gizli Doğası Maça Kızı Efektı*, Cinius Yayınları: İstanbul.

Öğülmüş, Selahaddin (2011), “Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü”, *Aile ve Toplum Eğitim - Kültür ve Araştırma Dergisi*, 26(7), ss. 83-96.

Önder, Nurcan (Temmuz-Eylül 2013), “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü”, *ÇSBG Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), ss. 35-61.

Özatay, Fatih (2009), *Finansal Krizler ve Türkiye*, 3. Baskı, Doğan Kitap Yayıncılık: İstanbul.

Özaydınlık, Kevser (2014), “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, ss.93-112.

Özcan, Nurcan (2018), *Kadın İstihdamında Kayıt Dışılık Sorunu: İskenderun Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Özdoğan, Fatih (2009), *Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış*, Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Özdoğan, Fatih (2010), “Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hakem Heyeti*, ss. 97-113.

Özer, Mustafa ve Biçerli, Kemal (2003-2004), “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 55-86.

Özerol, Hakan (2009), *Kriz Geliyorum Der! Düünden Bugüne Türkiye’de ve Dünyada Finansal Krizler*, Elma Yayınevi: Ankara.

Özgen, H. Neşe (2005), “Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler’ in Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınmada Yeni Kavramlar, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 11(1), ss. 51-59.

Özkan, Abdullah (Mayıs 2006), TASAM(Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi), *Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri*, Tasam Yayınları: İstanbul, Stratejik Rapor No: 15, ss.1-32.

Öztürk, Mustafa ve Çetin, Başak Işıl (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadın”, *Journal Of Yasar University*, ss. 2661-2698.

Özyurt, Cevat (2005), *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, Açılımkitap Yayınları: İstanbul.

Peker, Esra ve Kubar, Yeşim (2012), “Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, XIV(II), ss. 173-188.

Pınar Ertürk, Şeniz (2010), *Yoksulluk Olgusu: Elazığ Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Rusya Krizi, [Erişim: 02 Nisan 2018, <http://www.ekodialog.com/Makaleler/rusya-ekonomik-krizi.html>].

Sakin, Hikmet (2013), *Ekonomik Krizleri Önlemede Devletin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Sapançalı, Faruk (2001), “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:3, ss. 115-140.

Sarıgedik, İlknur (2008), *1994-2001 Krizlerine Genel Bakış ve Kriz Yönetimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Selçuk, Ziya ve diğerleri (2014), “Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(173), ss.428-449.

Sipahi, Esra Banu (2006), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ss. 172-189.

Slattery, Martin (2008), *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev. Özlem Balkız - Gülhan Demiriz - Hacer Harlak - Cevdet Özdemir - Şebnem Özkan - Ümit Tatlıcan), 2. Baskı, İstanbul: Sentez Yayınları, (2003).

Sönmez, Cahit (2009), “Küresel Krizin Çıkış Kaynağı: Mortgage Kredileri”, Uzunoğlu, Sadi(Ed.); *Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz*, LiteratürYayıncılık: İstanbul, ss. 79-96.

Sürücü, Mustafa (2014), *İşsizlik, İşsizlikle Mücadele Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri*, Yayınlanmamış Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Şahin, Hatice (2016), *Küreselleşme Ekseninde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Kadın İstihdamının Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Şener, Ülker (Eylül 2009), TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı), *Kadın Yoksulluğu*, TEPAV Değerlendirme Notu, ss.1-11.

Şenses, Fikret (2001), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları: İstanbul.

Şenses, Fikret, Öniş, Ziya ve Bakır, Caner (2013), *Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen*, İletişim Yayıncılık: İstanbul.

TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) (2006), *Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri*. [Erişim: 10 Ekim 2017, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri].

Temiz, Hasan Ejder (2008), “Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 17, ss. 61-100.

Temiz, Mehmet (2013), *Yoksulluk – Ekonomik Kalkınma İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Topgül, Seda (2013), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), ss.277-296.

Topoğlu, Sakine (2007), *Kadın İstihdamında Fırsat Eşitsizliği Toplumsal Dışlanmışlık: Türkiye-AB Karşılaştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toptaş, Sinem (2015), *İktisadi Büyüme Sürecinde Kadın İstihdamın Rolü ve Türkiye’de Kadın İstihdamı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (06 Mart 2018), *Haber Bülteni*. [Erişim: 22.05.2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594>].

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (06 Mart 2019), *Haber Bülteni*. [Erişim: 08.06.2019, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>].

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (07 Mart 2017), *Haber Bülteni*. [Erişim: 24.10.2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643>].

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (15 Mayıs 2018), *Haber Bülteni*. [Erişim: 29.05.2019, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27688>].

Türk Dil Kurumu (TDK). [Erişim: 01 Mayıs 2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ae85a7941e0f6.36611522].

Türk Dil Kurumu (TDK). [Erişim: 18 Ocak 2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a611f1e923ea2.08445734].

TÜRK-İŞ (Eylül 2017), *Eylül 2017 Açlık ve Yoksulluk Sınırı*, Haber Bülteni. [Erişim: 04 Kasım 2017, <http://www.turkis.org.tr/dosya/085VExatMIE1.pdf>].

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (Kasım 2013), *Her Alandaki Kadın İstihdamının Arttırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu* (Rapor No: 12). [Erişim: 23 Temmuz 2018, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_raporu_2014_1.pdf].

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, (Kasım 2013), *Her Alandaki Kadın İstihdamının Arttırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu* (Yayın No:12). [Erişim: 20 Ekim 2018, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_raporu_2014_1.pdf].

Türkiye’de istihdam edilen kadınların yarıya yakını kayıt dışı çalışıyor, (6 Mart 2018). [Erişim: 23 Ekim 2018, <http://sendika62.org/2018/03/turkiyede-istihdam-edilen-kadınların-yarıya-yakını-kayıt-dışı-calışıyor-478777/>].

TÜSSİDE (Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü), TÜBİTAK, “Derinlemesine Görüşme”. [Erişim: 13 Haziran 2019, <http://tusside.tubitak.gov.tr/tr/yontemlerimiz/Derinlemesine-Gorusme>].

Ulutaş, Çağla Ünlütürk (2009), “Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, ss. 25-40.

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) (2016), *2016 İnsani Gelişme Raporu Herkes İçin İnsani Gelişme*. [Erişim: 05 Ekim 2017, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html].

UNDP Türkiye (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) (2016), *2016 İnsani Gelişme Raporu Herkes İçin İnsani Gelişme 2016 İnsani Gelişme Raporu'ndaki Ülkelerle İlgili Açıklama Notu*. [Erişim: 05 Ekim 2017, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html].

UNİCEF, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”. [Erişim: 29 Ekim 2018, https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html].

UNİCEF, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığını Önlenmesi Sözleşmesi”. [Erişim: 29 Ekim 2018, https://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html].

Uşen, Şelale ve Güngör Delen, Meltem (2011), “Eğitimli Kadınların Çalışma Hayatına İlişkin Tercihleri:İstanbul Örneği”, *Kamu-İş Dergisi*, XI(4), ss. 127-182.

Uyar, Verda (7 Mart 2018), “Kadın İstihdamı En Sıkıntılı Alanlardan Biri”. [Erişim: 14 Ekim 2018, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/2018-de-kadin-istatistikleri>].

Yahşi, Fatma (2007), *Küreselleşme ve İstihdam*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yakut, Gözdenur (2015), *Türkiye’de Kadın İstihdamı, Meslek Edindirme Kursları ve Yerel Yönetimler: İstanbul’da Bazı İlçe Belediyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yalçın, Çiğdem (2015), “Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar ve Ekonomik Şiddet”, *Fe Dergi*, 7(1), ss. 50-60.

Yalvaç, Utku Suavi (2014), *Küreselleşmenin Türkiye’ de Sendikacılığa Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yanar, Rüstem ve Şahbaz, Ahmet (Aralık 2013), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 8(3), ss. 55-74.

Yıldırım, Kemal, Karaman, Doğan ve Taşdemir, Doğan (2009), *Makro Ekonomi*, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Yiğit, Dilek (2013), “Küreselleşen Yoksulluk Sorunu: Çözülüyor mu?”. [Erişim: 24 Aralık 2017, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/kuresel-yoksulluk-sorunu-cozuluyor-mu/3459>].

Yoksulluk Tanımları ve Endeksleri, [Erişim: 25 Mayıs 2019, <https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/yoksulluk-tanimlari-ve-endeksleri/>].

Yorgun, Sayım (2010), “Sömürü, Korunma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egeken Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı”, *Sosyo Ekonomi*, S:1, ss. 167-190.

Yusufoğlu, Ömer Şükrü (2010), *Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yüzbaşıoğlu, Nuray (Şubat 2010), TÜRKİYE KAMU-SEN(Türkiye Kamu Çalışanları Konfederasyonu), *Kayıt Dışı Ekonomi ve İstihdam Üzerindeki Etkileri*, Türkiye Kamu-Sen Yayınları: Ankara, Yayın No: 32.

Zeybek, Mehmet (2015), *Türkiye’de Kadın İstihdamında Etkinliğin Arttırılması ve İnsan Kaynakları Yönetmeliğinde Esnek Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

“İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”. [Erişim: 02 Kasım 2017, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf].

“İstihdam”. [Erişim: 22 Haziran 2019, <https://eksisozluk.com/istihdam--104043>].

1973 Petrol Krizi (2013). [Erişim: 02 Nisan 2018, <http://www.bilgelog.com/1973-petrol-krizi/>].

Ek 1: Katılımcılardan Alınan İzin Dilekçesi

Sayın Funda ARI;

Bu çalışmada görüşme sırasında tarafımdan vermiş olduğum bilgilerimin ve cevaplarımın bilimde gizlilik ilkesi uyarınca gizli tutulması ile birlikte elde edilecek bilgilerin bilimsel amaçla kullanılmasına iznim vardır.

Katılımcı imzası

[Faint, stylized signature watermark]

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Funda ARI

Doğum Yeri ve Tarih : Kahta, 1991

İletişim Bilgileri

Mail : funda_02@hotmail.com

Öğrenim Durumu

Üniversite : Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/İktisat (2009-2013)

: Anadolu Üniversitesi/Adalet (2015-2017)

Yüksek Lisans : Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/İktisat-Tezli YL (2016-...)

Sertifikalar

Kahta Halk Eğitim Müdürlüğü: Bilgisayar Sertifikası (2005)

Kahta Halk Eğitim Müdürlüğü: Tıp Sekreterliği Sertifikası (2008)

Kahta Halk Eğitim Müdürlüğü: Bilgisayar İşletmenliği (Operatörlüğü) Sertifikası (2008)

Bilecik Kariyer ve Katılım Günleri Etkinliği: Katılım belgesi (13-14 Aralık 2012)

Sermaye Piyasalar Kurulu: Eğitim Semineri Programına Katılı Sertifikası (17-21 Haziran 2013)

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi: 48 saatlik Uzlaştırmacılık Eğitimi Başarı Sertifikası (2017)

İş Tecrübeleri

Stajlar : Kahta Belediye Başkanlığı (2011)

Çalıştığı Kurumlar : Adalet Bakanlığı Osmaneli Adliyesi (2015-...)

Ehliyet : B grubu.